POLYDORI

VERGILII

DE RERVM

INVENTORIBVS

41 419

BIBLIOTHÈQUE
UNIVERSITAIRE
DE TOULOUSE

H. BORL
Relieur

Ex lib. PP. Doct Chrae Colleg Francopol
Res 41,119

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE RERVM INVENTORIBVS LIBRI OCTO.

Dono dni de Fabry

Eiusdem in Dominicam precem Commentariolus.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

BIBLIOTHÈQUE UNIVERSITAIRE DE TOULOUSE

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1546.

IN POLYDORVM
SIMON GRYNAEVS.

Qui more & ritu argutæ apis
Campos Thespiadum peruolat,
Amicis pacem floribus
Cautè os impressus, insidet,
Succos miros, nuras opes
Genere omni autorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fauos & mella dulcia
Subinde præbet omnibus,
POLYDORI non intelligo
Merito quî non summo sibi
Nomen venerandum uendicet.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS LVDOVICO ODAXIO PATAVINO S. D.

SVM equidem nescius Ludouice Odaxi, qua uenia digni accipiantur illi, qui longè à uerò aberrantes, in fabulis duntaxat neruos prorsum omnes contenderint. In quorum sanè numero, cùm poëtæ tum ueteres philosophi maximè sunt. Sed illis quorum proprium est nugas sectari, ignoscendum est, his autem non item: quippe qui cùm ueritatis, quæ, sicut præclarè Pindarus ait, magnum est uirtutis principium, inuestigandæ gratia, talem scribendi materiam nacti essent, ut eam suapte natura sese illis sæpius offerentem, facilè comprehendere possent, adeò in obscuris uersati sunt tenebris, ut pro ueritate, magis magisq; fingendi fabulas materiem præbuerint. Etenim, ut de initijs rerũ, de mundi fabrica taceam, cùm de Deo aut cœli motu differerent, physica quadã ratione, multò nempe maiorem quàm foret, deorum multitudinem reddiderunt, qui induti specie humana fabulas poëtis suppeditarunt, hominum autem uitam superstitione omni referserunt, ueluti qui deinde uiros beneficijs excellentes in cœlum, fama ac uoluntate tollere consueuerint. Quæ tametsi summæ leuitatis plena sunt, dicũtur tamen, & stultissimè creduntur. Sed ipsi philosophi cùm sapientiæ laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu ueritatem sequi uiderẽtur, nihil eos profectò, ut arbitror, tam deuios egit, quàm ueri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè

tot fabularum deliratione manarunt, tunc potißimè cùm futilis eſſet hominum ſimplicitas: nam noſtro tẽpore, quo quidem impendio magis homines ſapiunt, quis huiuſcemo di deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, uulnera, libidines? Quis harpyias fuiſſe, aut chimæram monſtrum putat? Quæue anus tã excors inueniri poteſt, quæ illa quæ quondam crẽdebantur apud inferos portenta extimeſcat? Quis tam hebetis ingenij eſt, ut metuat ne ſupra ſe cœlum labet? ſicut Galli Adriæ uicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam eſſet quod maxime pertimeſcerẽt, ſeſe formidare id tantùm reſpondiſſe dicũtur, Vbi gentium menſa Solis eſt, quæ diuinitus epulas ſuppeditet? quam Aethiopes ſe quondam habere iactabant. Veriſſimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniã ſolum tempus ueritatis eſt parens. Quare hoc fãbulis fidem habẽdi uitium, magis temporũ, quàm hominũ fuiſſe dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti ſumus, propterea quòd uerũ Deum quotidie intuemur, contemplamur, atque ueneramur, nullis q; amplius præſtigijs dæmonũ ducimur, ecquid turpius magis ue pudendum eſſe poteſt, quàm nugas terere, & fonte ueritatis omiſſo, fabularum riuulos ſectari? cùm præſertim ita natura comparatum conſtet, ut nullus ſuauior animo cibus ſit, quàm ueri cognitio. Ego itaq; opus de rerum inuẽtoribus orſus, quam ueriſſimè potui, omnia tradidi, quò nemo ſua laude fraudaretur: quoniã inuenire primum præcipuũ q; eſt, reiq; inuentæ dignitas adeò multos trahit in amorem ſui, ut ſinguli, ſi fieri poßit, artis alicuius autores ſe dici uelint, quòd ſine artibus, ſatis conſtet nullam omnino uitã eſſe potuiſſe. Ex quo diligẽtius multò officiũ feci, & maxime

ximè cùm de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initijs, de hominis ortu prodidimus: quod neutiquã facilè fuit, quandò iam nugæ cũcta oppleuerant. Cæterùm sum ego itidẽ, fateor, in plerisq; locis id genus fabulas secutus, quibus etiam uerum specie aliqua uelatum subest? ob id tamen nihilominus ueritati hæsimus, quandò hoc ratio ipsa exigere uisa est. Et quanquam Saturno, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionysio, Apollini, Aesculapio, Cereri, Vulcano, & alijs quos deos uocãt, quædam assignauimus, ea ipsa tamẽ illis tanquã mortalibus, nõ tanquã dijs licet ipse quoq; deos nũcupauerim, attribuimus. Haud me fugit insuper, quosdã maleuolentißimos fore, qui industriam nostram fortasse temeritatem appellabunt, quia ego solus de rerũ inuẽtoribus scribere ausus sum, quod nemo ante me, præter Plinium, particulatim tentarat, qui in 7. natural. histor. de hac re strictim admodũ meminit, fabulas sic secutus, ut minus ueritatem inuestigarit. Verùm illud prorsus ignorabũt, id multò esse præclarius, quòd difficilius extiterit. Ecquid enim laudis assecutus esset Cæsar, si facilè fuisset Britannis bellum inferre? Aut Annibal quantũ gloriæ sibi comparasset, si pruias Alpes, dum Italiã adiret, citra, ut dicitur, puluerem sudoremq;, ac non magna suorum cæde, fecisset? Propter quod nos etiam hoc opus, etsi arduum, magno animo suscepimus, maturauimusq;: in quo si quid desiderabitur, nemini mirum sit, quando multa nõ modò uetera, sed noua inuẽta sunt, quorũ, ut in extremo tertio operis libro perspicuè demonstrauimus, inuẽtores in densißimis omnino umbris latent. Nõ idcirco tamẽ inficior (haud enim tantum mihi assumo, cùm sint hodie plures longè me doctiores) quin possit quispiam de hac re, ueluti de prouerbijs, quorum libellũ proximo anno Guidoni

principi Vrbini Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verùm quicunq; hoc uel illud posthac ingredietur iter, quia nos primi stadiũ cucurrimus, is fortasse nostra uestigia sequi non grauabitur. Has autem, qualescunq; sunt, lucubrationes, in quibus multarum rerum origo cõtinetur, nemini conuenientius dicari posse uel debere iudicaui, quàm tibi, qui ad unguem scriptorum omnium monimenta noris: nam, uti diuus Hierony. inquit, illi tertiũ Vergilij Aeneidos librum lucidius intuentur, qui à Troade per Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad ostiũ Tyberinum nauigarint: qui insuper sic Guidoni Vrbini Duci nostro ab ineunte eius ætate, à Diuo Federico, ut olim à Philippo Macedone magno Alexandro Aristoteles, præceptor datus es: qui cùm te duce, utriusq; linguæ peritissimus euaserit, haud equidem immeritò præ omnibus ei charissimus es, apud quem, ut par est, summum dignitatis gradum tenes, à quo deniq; tanti fis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur Ludouice Odaxi, hilaro uultu hoc opus à Polydoro tuo Vergilio, idque ea frontis seueritate perlegito, qua eiusmodi scripta legere consueuisti. Vale. Vrbini, Nonis Augusti,

Anno

M. CCCC. XCIX.

INDEX CAPITVM
IN LIBROS DE INVENTORIBVS RERVM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

De prima deorum origine, & unde Deus dictus. CAP. I
De initijs rerum. CAP. II
De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis origine, atq; inibi de prima gentium diuisione. CAP. III
De origine coniugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & inibi de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. CAP. IIII
De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, & Deo uero sacrificauerint. CAP. V
Quis primus literas inuenerit, uel in Latiũ attulerit, et de earum numero aucto, uarietate, uiq; sono q;. CAP. VI
De origine grammaticæ, & quantum ualeat. CAP. VII
De poëticæ artis origine, atq; eius præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus. CAP. VIII
De origine metri, & metrorum plura esse genera. CAPVT IX
De tragœdiæ atq; comœdiæ initijs. CAP. X
De origine satyræ, nouæq; comœdiæ. CAP. XI
Quis primus historiam condiderit, & de eius utilitate: aut solutam orationem inuenerit. CAP. XII
De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. CAP. XIII
Quis primus musicam repererit, & quantũ ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. CAP. XIIII

Qui primùm instrumẽta musica diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint, ac quod sit organum, & de antiquissimo usu tibiarum in prælijs. CAP. XV

De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs, & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. CAP. XVI

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorũdam syderum cursus, & sphæram, uentorumq; rationem, atq; quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando. CAPVT XVII

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. CAPVT XVIII

Quis primus repererit pondera, & mensuras, ac numeros: & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. CAP. XIX

Quis primus medicinam inuenerit, et in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medicorum usus. CAP. XX

De herbariæ & medicamẽtariæ atq; melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. CAP. XXI.

Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata, & quis modum effugandi dæmones, aut incantationes ediderit, quibus morbi sedarentur. CAP. XXII

De origine necromãtiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. CAP. XXIII

De duobus diuinãdi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII

CAPITA SECVNDI LIBRI

De iuris & legũ origine, & qui primi mortalibus leges dede

dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit.

CAPVT I

Qui regiam uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint: & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. CAP. II

De triplici regiminis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insignium regum, & ex qua arbore fierent magistratuum uirgæ, atq; quis primus censum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, uel carcerem ædificauerit, & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. CAP. III

Qui primi constituerint annum, & quàm uariũ: & inuenerint hunc annum quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitarit numerum aureum. CAP. IIII

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. CAP. V

Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, & noctes diuiserint. CAP. VI

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo aut ubi usus imprimendarum literarum primùm inuentus. CAP. VII

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primùm sit inuenta charta, uel membrana.

CAPVT VIII

Quis primus memoriæ artem monstrauerit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. CAP. IX

A quo primùm militaris ars inuẽta, & utrum illa literis præstet: item in exercitu ordines, tesseræ & uigiliæ, et de prmio pugnandi modo. CAP. X

De primo armorum & æneorum tormentorum usu.
CRPVT XI

Quis primus equitãdi artem, aut usum equos domãdi, uel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atque quadrigas iunxerit, & uehiculum cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primùm instituerit. CAP. XII

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & pyrrhicam saltationẽ, atque palæstram, & à quibus inuẽtus ludus pilæ, aleæ, tesserarum, furũculorum, talorum, par impar, micare, ac quid sit tessera, uel talus. CAP. XIII

De quorũdã ludorũ origine apud Latinos. CAP. XIIII

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de uario eorũdẽ faciẽdorũ ritu, ac quot essent genera. CAP. XV

A' quo primùm mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac cui triumphare aut ouare liceret, & de ritu ponendi trophæi. CAP. XVI

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earum generibus, & à quibus ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarũ in cõuiuijs: inibiq; locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturq; in funere faciendo, ac spectarent ludos. CAP. XVII

De antiquissimo usu unguentorũ, & quando primùm ea cognita Romanis. CAP. XVIII

Qui primi inuenerint aurum, argentũ, ferrum, plumbũ, æs, fabriliaq; instrumenta, & ignem primò, mox è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. CAP. XIX.

A' quibus primùm numus aureus inuentus, aut quis argentum

tum & æs signauerit, atque speculum argenteum fecerit. CAP. XX

De origine annulorum, ac primo gemmarum usu, & cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo coronari consueuerit. CAP. XXI

De origine uitri & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. CAP. XXII

De origine simulacrorum, et qui primi statuas posuerint, & Græcos contrario Romanorum more, eas non uelare, & quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. CAP. XXIII

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. CAP. XXIIII

De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. CAP. XXV

CAPITA TERTII LIBRI.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. CAP. I

Quis primus mortalibus fruges, & eas molẽdi, aut sterco randorum agrorum, uel pinsendi frumenti usum monstrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cribra diuersi generis. CAP. II

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumq; insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, atq; de nouo uitãdæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam aut usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atque lac coagulauerit, CAP. III

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translatæ. CAP. IIII

Quis

Quis primus animalibus rebusq; alijs nomen impoſuerit, & de primo immolandi inſtituto, ac carniũ eſu, uſuq; uictus delicatioris, & more nominandi eum, cui in conuiuio poculum tradatur, ac de uſu uenandi, piſcandi: & quis apud Romanos primus auiaria ferarumq; uiuaria inſtituerit, aut quæ animalia legionum inſignia fuerint. CAP. V

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & ſaponem, aut qui lanas inſecerint, aut repererint lanificij ueſtiumq; ac pelliũ uſum, fuſos, aulæa, ſutoriam artem, ſericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam ueſtem, atque purpuram, ac quid ipſa ſit purpura, & quanto in honore olim & pretio fuerit. CAPVT VI

De origine architecturæ. CAP. VII

Qui primi luteas, aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas, & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primùm marmorum uſus Romæ in ædificijs. CAP. VIII

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum poſuerit, & qui puteos foderint. CAP. IX

De primis labyrinthorũ pyramidumq; autoribus, & de Mauſoleo ſepulchro, ac de uario apud gentes olim ſepeliendi uſu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, conſecrãdorumq; Imperatorum poſt mortem, atque de origine funebris orationis. CAP. X

Qui primi obeliſcos fecerint, aut eos Romã inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliſcorum, & quales eſſent Aegyptiorum literæ. CAP. XI

A quib

A quibus primum asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. CAP. XII

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrum, & amphitheatrũ ac circum cõstruxerint, & quare amphitheatrum harena spargeretur, & inibi de frequẽti apud ueteres lauandi usu, & thermarum origine. CAP. XIII

Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, securim, dolia, & uasa uiminea. CAP. XIIII

Quis primus mari imperauerit, & ut primo nauigari cœptum sit, & qui inuenerint artem nauigãdi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. CAP. XV

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. CAP. XVI

Quis primus instituerit artem meretriciam, & bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorum, uel usum tondendi, & quando primum tonsores Romæ. CAP. XVII

Multa cum uetera tum noua inuenta esse, quorum autores ignorentur. CAP. XVIII

CAPITA QVARTI LIBRI.

De principio Ecclesiæ Christianæq; religionis. CAP. I

De Christianæ reipub. origine, eiusq; miro à primo incremento, ac Apostolorum Petri & Pauli martyrio. CAPVT II

Quando primùm circuncisio instituta, & quàm graue uisum sit eius rei præscriptum. CAP. III

De primo baptismatis usu, & baptizandorum infantium insti

instituto, & de baptismo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. CAP. IIII

De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initijs, ac magno pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterque amiciretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Leuitis ad ministrandum. CAP. V

A quo noster primùm institutus fuerit sacerdotalis ordo, & duplex esse sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis episcopus, pontifexue, atque quale eorum munus, & quondam presbyterum uel diaconum dictum episcopum. CAP. VI

De primo ritu sacrorum, quibus initiantur ij qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officij initio. CAP. VII

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazaræorum secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per biganuam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. CAPVT VIII

Qui primi in urbe Roma et alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, & de Cardinalium ordinis origine. CAP. IX

De origine honorum qui Romano pontifici habētur, & de eius autoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius, & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. CAP. X

Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. CAP. XI

Vnde

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abiuerit munerum gradus, & de primo pallij usu, eiusq; forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendiq; contumacibus sacris. CAP. XII

Quid primi instituerint ut uirgines consecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiēdi uiris principibus atq; osculādi pōtif. pedes & manus, itē osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauandi. CAP. XIII

Qui primi apud Romanos instituerint, sacerdotes flamines, Virgines uestales, pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales Titios & aruales, ac singulorum officia, & quæ procurarēt sacra, & de primo lectisternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. CAP. XIIII

CAPITA QVINTI LIBRI.

Vnde nostris cōsuetudo sit, festis diebus exornare tēpla, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorū ponere: itē conuiuari, cùm quis præsertim sacerdos primam celebrat nussam, quam uocamus. CAP. XI

Vnde apud nostros mos sit, spargere pecuniā in populū, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calendis Maij in agros, & currere Calend. Martijs per arua cum faculis accensis, & per dominica natalitia ministrum quēpiam facere dominum, ac antè initium quadrageſimæ induere personas. CAP. II

Vnde fluxerit mos ungendi sacerdotes & reges, item baptizatos, ac morbo periculosè laborantes. CAP. III

De initio connubij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidētalibus sacerdotibus interdictum fuerit,

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit cõtractũ, & intra quos cognationis gradus, tam apud illos, quàm pòst apud nos: ac ibidem, an ulli unquã per leges licuerit plures simul habere uxores, & ius cõnubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit ut puerperæ purgentur. CAP. V

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, et quando primùm crux cœperit haberi honori atq; uenerationi. CAP. VI

De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificãdi ritu, ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa instituto, deq; ignis mysterio. CAP. VII

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolasse hostias, & ibidem quid esset uer sacrum, et quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam. CAP. VIII

Quis primus docuerit modum orandi, & cur in Orientẽ uersi oremus, ac unde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo, atque quando eucharistia instituta, deq; primo eius usu. CAP. IX

Qui primùm post Christũ, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset: & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam Missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atq; quando id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis, post sacra. CAP. X

Vnde mos sit, ut post rem diuinam factam, diaconus pronuntiet, Ite missa est: & unde Missa & cærimoniæ dictæ, & de primo capessendæ eucharistiæ usu. CAPVT XI

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca, uel Syriaca uerba,

uerba, in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. CAP. XII

CAPITA SEXTI LIBRI.

De pio pœnitendi initio, & de primo confitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorum. CAP. I

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, atque qui diuorum uitas scripserint. CAP. II

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidẽ quale uerum sit ieiunium, atque de ieiunij aduentus, quem uocant, & quadragesimæ primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum quatuorq; temporum instituto. CAP. III

Quando primùm sacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ, & ibidẽ nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. CAP. IIII

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, in dominicum, & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidem à quibus errantium syderum uocabula fuerint istis diebus primùm tributa. CAP. V

De modo Christianæ abstinẽtiæ in cibis capessendis, cùm ieiunatur: & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta, dum editur, atque agendi gratias post sumptum cibum. CAP. VI

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur constituti sint, & soli Deo esse sacrificand

candum, ac de more natalem colendi diem, paſcha'que celebrandi, & paſchales candelas conſecrandi.

CAPVT VII

De primo feſtorum dierum inſtituto, & utrum Pentecoſte Apoſtolorum temporibus fuerit dies feſtus, atq; unde mos ſit adſcribendi bene meritos de Chriſtiana religione, diuorum catalogo. CAP. VIII

Qui primi inſtituerint, ut anniuerſaria iuſta mortuis fierent, etiam IIII nonas Nouembris, & de legitimo tempore lugendi mortuos, deq; lugentium ueſtitu, eorundemq; corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Frãcorum reginæ, dum ſunt uiduæ, albis utantur ueſtibus. CAP. IX

De origine nouendialis ſeptendialisq; ſacrificij, & de more offerẽdi pro mortuis, eosq; non lugẽdi, ac de ſapienti Thracum inſtituto, & modo apud priſcos offerendi funeris ad ſepulchrum, atque de initio funebris pompæ, extruendorumq; ſepulchrorum forma, ac eorũdem iuris religione. CAP. X

De primo uſu uouendi uota Deo, ac nudipedalia ſacra agẽdi, & qui primi inuenerint Litanias, & cur ſternuẽtibus bene precemur: oſcitantesq;, ac quiduis inchoantes ſeſe crucis ſigno ualent: & de origine ſupplicationum noſtrarum pompæ. CAP. XI

De origine uaſorum, indumentorumq; ſacerdotalium, ac de primo eorundem ſacrandorũ inſtituto, & unde uſus tintinabulorum, item uelorum, cortinarum, cãdelabrorum, & uexillorum. CAP. XII

De primo apud Chriſtianos imaginũ cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus conſtituto, atque de prauo earundem abuſu ad quæſtum. CAP. XIII

De

De decimarum, & primitiarum, ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere possidenda. CAP. XIIII

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

De monasticæ uitæ principio. CAP. I

Quando primùm ordo monasticus tribus uotis adstrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitũq; religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. CAP. II

De origine Hieronymianorũ, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum. CAP. III

De Prædicatorum, Franciscanorũ, Trinitatis, Seruorum Deiparæ, Brigidensium, Iesuatorum, Nouorũ Eremitarum, & Bonorum hominum origine. CAP. IIII

De origine sacrorum militum, ac de initio atque exitu sectæ Albatorum. CAP. V

De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confraternitas dicitur: & unde mos, ut consocij inter orandum sese conuerberent. CAP. VI

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyriorũ, Antonianorum, atq; Cæretanorum. CAP. VII

De primordio Mahometanæ sectæ, atque eius legibus & institutis. CAP. VIII

CAPITA LIBRI OCTAVI.

Vnde natum, ut patres sanxerint diuorum reliquijs honorem habendum esse, ac qui primi stationes & iubileum Romæ instituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu, et unde uocentur à culpa & pœna. CAPVT I

INDEX CAPITVM.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando primùm literæ apostolicæ cœperint obsignari plumbo, & de primo annatarum usu. CAP. II

De Simoniacorum sectæ ortu. CAP. III

Quando primùm hæreses, atque schismata orta, ac in his, Lutherana secta, & quæ eorum autoribus sit pœna constituta. CAP. IIII

Quo primùm tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atque quorum conuentuum decreta à patribus recepta sint. CAP. V

Qui ex alienis & externis, primi nostros Christianos insectati fuerint, & ibidem qui martyrij primùm palmam tulerint. CAP. VI

De Christianæ reipublicæ præstantia. CAP. VII

Et in calce, commentariolum in dominicam precem.

INDICIS CAPITVM
FINIS.

RERVM AC VER-

BORVM TOTO HOC OPE-

RE CONTENTORVM

INDEX.

A

Bagarus scripsit ad Christum, ut se sanatũ ueniret Pagina 423

Abies admirationis præcipuæ 120

Abstentes qui, & quare dicantur. 286

Acolythi, seu Acoluthi. 252

Adulterij causa. 506

Adulterorum pœna. 218

Aegyptij unde dicantur. 14

Aegyptij primos homines apud se natos perhibent. pag. 8

Aegyptij Deorum genus apud se primum fuisse gloriantur. 4

Aegyptij primi omniũ dijs aras, simulacra & delubra statuere. 23

Aegyptiorum literæ quales. 200

Aëromantia quid. 73

Aes quis primùm fabricarit. 140

Aeris inuentor. 139

Aethiopes à quo nominati. pag. 13

Aethiopes primi hominum creati. 9

Aethiopes nunquam ab externis regibus subacti. 23

Aethiopum in deos pietas & religio. 23

Agonalia festa. 395

Agriculturæ repertor. 158

Aleæ ludum quis primùm excogitarit. 122

Alexandriæ in Aegypto cõditor. 108

Albatorum ordo quomodo cœperit. 461

Altare primum quis fecerit. 331

Alui purgationis autor. 63

Amphiaraus augur. 76

Amphitheatrum quid. 205

Anchoræ inuentor. 213

Ancile è cœlo lapsum, regnante Numa. 296
Angariare quid. 365
Anglorũ in celebrandis nuptijs mos. 19
Anglicarum mulierũ osculo salutandi consuetudo. 292
Annales quondam Romæ pro historijs habebãtur. 42
Annatarum inuentio. 483
Animas defunctorum pietate suorum releuari. 407
Animalia occidere quis instituerit. 171
Animalia herbas ac remedia nonnulla hominibus commonstrarunt. 68
Animalibus quis primũ nomina imposuerit. 171
Annus magnus. 97
Anni ratio quàm uaria fuerit apud priscos. 97
Annum qui primi constituerint. 96
Annos numerãdi uarij apud gentes modi. 61
Annulorum origo. 145
Annua sacra martyrũ. 401
Antennarum repertor. 213
Antiochenum concilium. 496
Antonius Eremita. 439
Antonianorum secta. 466
Apelles hæreticus. 490
Apostoli in cœna sacerdotes fiunt. 255
Apostoli à Christo initiati. 255
Apollo cur Pythius dictus. 120
Apollinis simulacrum in Delo. 48
Apollinares ludi quãdo instituti 301
Apollonia sese ultrò in flammam conijcit. 511
Apophoreta unde dicta. 127
Aprorum in morbis remedium. 68
Aquæ consecratio. 342
Aquam in Eucharistia misceri uino quis docuerit. 353
Aquilo uentus unde nomen habeat. 58
Arabum regis filiæ historia memorabilis 16
Arabum in ducendis uxoribus consuetudo. 16

Aræ

Aræ primitus anſæ dictæ. 172
Arachnes fabula. 177
Aramei à quo nomen ſortiti. 13
Arbores in italiam aliunde translatæ. 169
Arborum rami uirides, cur Calẽd. Maij ante domos ponantur. 308
Arcæ lapideæ Romæ inuentæ. 300
Archagatus medicus primus Romæ. 64
Architecturæ origo. 185
Arcuum inuentores. 113
Areopagitarum magiſtratus. 87
Argenti repertor. 139
Argẽti primꝰ ſignator. 142
Ariſtocratiam qui primi cõſtituerint. 86
Ariſtocratia quando cœperit Romæ. 89
Arithmeticæ origo. 59
Arma qui primus fabricauerit. 112
Arrij hæreſis. 491. & 497
Artem nauigandi quis reperierit. 211
Aruales ſacerdotes. 297
Aruſpicinæ artis origo. 75
In quibus ea uerſetur. ibidem. & ſequ.
Aſciæ repertor. 208
Aſſyrij à quo ſint appellati. 13
Aſtrologiæ initiũ unde ſumptum, & qui eius inuentores. 54. & ſeq.
Aſylum à quibus primò cõtitutum. 200
Aſylis quo pacto Chriſtiani utantur. 202
Athanaſius cantores tẽplo eiecit. 375
Athila Hunnorum rex. 513
Atlas cur cœlum humeris ſuſtinere dicatur. 55
Atomi unde dicti. 7
Auguria cur dicta, et à quo primùm inuenta. 76
Augurum collegiũ ſummæ religione cultũ apud Romanos. 77
Auguſtiniani eremitani. 447
Auiaria qui primum inſtituerit. 176
Aulæa ornamenta ubi primùm excogitata. 178

Aureum diadema olim episcopis offerebatur. 263
Auri intexendi modus per quem ostensus. 179
Auri conflaturæ inuentor. 140
Aurũ ubi, et à quo primùm inuentum. 140
Aurum cur pelleat. 139
Auspicia unde dicãtur. 76
Annulus sacerdotibus olim datus quid significet. pagina 263
Azymorum dies qui fuerint. 334

B

BAbylonij filias suas ad quæstum corpore faciundum adigebant. 216
Babyloniorum ægrotos curandi ritus. 65
Bacchanalia sacra. 217. & 298
Baculus cur olim episcopis datus. 263
Balsamum in sola Iudæa nasci. 313
Baptismus infantiũ ab Apostolis introductus. 244
Baptizati à Ioanne denuò baptizabantur. 241
Baptismatis primus usus. 241
Barbam aut comam sacerdotibus nutrire uetitum fuit. 265
Basilides Cerdo hereticus. 490
Belus rex ut Deus cultus. 22
Bellicarũ machinarum autores. 114
Benedictinorũ descriptio. 442
Bernardus Castilionensis. 444
Bigas qui primum iunxerint. 117
Biretri autor latet. 222
Biremẽ quis primùm fecerit. 212
Bombardæ inuentor. 114 & 221
Bõbardæ usus Venetis primum indicatus. 114
Vnde nomen habeãt. 115
Bõbardæ repertoris nomen cur occultetur. 115
Bombyces apud Seres. 182
Bonæ Deæ sacra. 297
Boreas unde nomen adeptus. 58

Bonorum hominum ordinis origo. 456
Boues ad aratrum quis primum iunxerit. 161
Breuiatores à quo creati. 482
Breuium scriptorũ collegij autor. 483
Brigidẽsium monacharum initium. 455
Bucolici carminis inuentor. 37
Bullarum inuentio. 482
Vnde dicta. 483

C

CAdauerumablutio, & unctio. 405
Cadmus in Græciam primus literas attulit. 26
Cæleſtinorum ordinis origo. 445
Cæretanorũ ſectæ initium. 466
Calatrauenſium militum religio. 460
Calchas augur. 76
Calices ab initio quales. 418
Camalduenſiũ religio quando orta. 442
Campanæ inuentor ignoratur. 220
Canonicorum ueſtitus. 448
Canonici regulares. 447
Capita cur aperiamus magiſtratibus. 289
Carcerem primum quis ædificarit. 95
Cardinalium origo. 268
Carmelitanorũ ordinis origo. 450
Carmentalia ſacra. 395
Carnes ſub Saturno non comeſtæ. 173
Carthuſianorũ origo. 449
Caſtitatẽ coactam quæ mala ſequantur. 321
Catechumeni unde dicti. 247
Cauea, pars media theatri. 204
Cauponam qui primi aperuerint. 165
Cecrops primus atticæ rex, & Moſis æqualis. 24
Cecrops iuxta fabulas, matrimonij autor. 15
Celocis nauis inuentor. 213
Cenſum quis primus inſtituerit. 93
Cenſum agere, quid. 94

Centaurorum fabula unde orta. 117
Cephas uocabuli interpretatio. 365
Cerimoniæ unde appellatæ. 360
Cerealia à quo instituta. 298
Cerui à phalãgio percussi, cancros edendo sibi medentur. 68
Chalcedonense concilium. 497
Chananæis à quo nomen inditum. 14
Chartæ, quibus scribendo utimur, unde fiant. 109
Chartarum uaria genera. ibid.
Chelidoniam hirũdines docuere. 68
Choreas ducendi mos. 308
Chorus unde appelletur. 376
Chiromantia quid. 74
Chirothecæ cur olim episcopis datæ. 263
Chirurgiæ inuentor. 64
Christianæ abstinentiæ in cibis capessendis forma. 389
Christianæ Reipubli. origo & incrementum. 234
Christianorum XVII. millia diebus XXX. supplicijs affecta. 377
Christianos, eorumq; ædes unguenti consuetudo. 312
Christiani cur dies festos cõstituerint. 397
Christi sacerdotium quale. 312
Chrismatis materia. 131
Chrysippi de Deo opinio. 3.
Cinerum consecratio. 383
Circe magiæ perita. 71
Circerorum autor. 213
Circini autor. 208
Circũcisionis forma & origo. 239. & 240
Cisterciẽsium monachorum familia. 444
Citharæ repertor. 49
Ciues Rom. in quinq; classes diuisi. 93
Ciuitatum nomina quando immutata. 13
Claræ uirginis cõgregatio. 453
Classes ciuium Rom. quinque, & quanti unaquæq; sit æstimata. 93. & seq.

Classe quis primũ depugnauerit. 213
Clauum pangẽdi mos apud Romanos. 61. & seq.
Clauium inuentor. 208
Cleopatra quomodo cũ Antonio extremis coronæ floribus uenenatis luserit. 136
Cleopatra centies centenis sestertijs cœnata. 174
Cluniacensium ordo. 442
Clysteris usum unde didicerint medici. 69
Cœnobiorum conditor primus. 439
Co insula Aesculapio dicata. 64
Collegij breuium scriptorũ autor. 483
Collegia sacerdotum institutu. 282
Collegia uirginũ unde exorta. 289
Colores quis inuenerit. 154
Comœdia unde dicta. 38
Comœdiæ principium. 37
Comœdiæ nouæ autores. 39
Comœdias atque tragœdias agendi modus. 204
Compatres in baptismo testes. 445
Conceptiuæ feriæ. 395
Concilium Nicenum. 496 Romanũ. ibid. Antiochenum. ibi. Chalcedonium. 497 Constantianum. 498 Cõstantinopolitanũ. 497 Byzantium. ibid. Ephesinum. ibidem
Concilia quando publicè haberi cœperint. 495
Concionandi perfectus modus. 347
Concumbẽdum quando sit. 219
Confessio secretior. 370
Confessio annuaria à quo cõstituta. 372
Confessionis publicæ initiũ. 370
Confirmationis initiũ. 246. & 314
Confraternitatis sectæ primordium. 462
Congiaria dona. 302
Corbona quid. 366
Coronæ unde olim fieri consueuerint. 134
Coronarum uarietas. 135
Coronarum repertores. 134
Corinthus hæreticus 489

Consualia festa 395
Consules Romæ primi, & unde dicti. 89
Cribrorum excogitatores. 162
Crux honori esse quãdo cœperit. 331
Crucis signo se munire, unde ortum. 414
Crucigeri monachi quando cœperint. 451
Crystallus lapis à quo inuentus. 148
Cubiculariorum institutio. 280
Cultus Dei qui maximus. 337
Curruum repertor. 117
Cymbæ excogitatio. 213
Cyprianus martyrio coronatus. 511
Cyrenaicus atheos. 3

D

DAemones effugãdi modum quis primus docuerit. 72
Decemuiri quãdo primum Romæ creati. 90
Decimarum causa. 427
Decimis opes non parari debent. 433
Declamator quis. 44
Dedicatio templorum. 335
Delubra quis primum ædificarit. 188
Democratia quando Romã irrepsit. 91
Denarius diurnus. 95
Denicales feriæ. 396
Dentis euulsionẽ quis excogitarit. 63
Deo immolãdi pecora mos. 172
Deorum origo. 1
Deos colendi ritus unde efluxerit. 22. 23. & 24
Deus iuxta Epicurum mortalia non curat. 3
Diaconi. 251
Diadema, regium insigne, à quo primum inuentum. 85
Diagoras Athenis cur expulsus. 500
Dialecticæ autor. 54
Dialogos quis introduxit. ibid.
Dictator quis primus Romæ creatus. 90
Dictamus herba, extrahendis

dis sagittis conducit. 68
Didymus Grammaticorum princeps. 32
Digamus olim ad officium sacerdotis non admitteba tur. 266
Diœceses episcopis distribu ti. 267
Diuinandi duo genera. 74
Diuortium quando licitum. 19
Diuortij autor quis. 18. & seq.
Diuortij libellus. 18
Diuortij inter Iudæos & Romanos discrimen. 19
Dolorum excogitator. 209
Domos luteas qui primi ædi ficarint. 185
Dorothea martyrio corona tur. 511
Drachma. 95

E

ECclesiæ principiũ. 226
Elamitæ unde dicti. 13
Eleemosynæ usus quando cœperit. 379
Eleemosyna cui danda. ibi.
Electrum ubi primùm in uentum. 148
Encænia Iudæorum. 335
Eucharistia quando institu ta. 353
Enos primus nomen domini inuocauit. 25
Epicuri impia de Deo opi nio. 3
Episcopi uocabulum. 258
Episcoporum creatio qui bus olim commissa. 277
Epulum dandi consuetudo. 307
Epulones à quibus creati. 297
Equitandi artem quis pri mum compererit. 116
Eremus à quò primùm habi tari cœpta 436
Eremitanorum ordinis prin cipium. 456
Erichthonius unde dictus. 117
Essæi unde dicti, & eorum institutа ac mores. 437
Esseni absq; coniugibus uitam degebant. 17
Ethnicus qd significet. 365
Ethnicorum sacra tribus purgationibus constabãt. 372

Ethicæ inuentor, & quid eius proprium. 54
Eutyches damnatur. 497
Excommunicationis inuentio. 285
Excõmunicãdi usus à Druidibus Gallorum sapientibus usurpatus. 286
Exequiæ unde appellatæ. 409
Exhomologesis quid. 371
Exorcisatores Salomon instituit. 252

F

FAbricæ materiariæ inuentio. 208
Fabulam quis primus recitandam dederit. 203
Fastorum dierũ origo. 397
Feciales sacerdotes. 296
Feriæ statiuæ. 395. Cõceptiuæ. ibi. Imperatiuæ. ibid.
Feriæ unde nuncupatæ. 389
Ferramẽta rustica quis compererit. 161
Ferrum qui primi fabricarint. 140
Festi dies apud Christianos cur constituti. 397
Festorum dierũ apud Ro. origo. 395
Festis diebus conuiuia præbendi amicis consuetudo. ibid.
Festa agonalia. 395. Carmentalia. ibidem. Consualia. ibid.
Festi nouẽdialis origo. 396
Fistulæ inuentor quis. 48
Flamines sacerdotes à quo instituti. 293
Flamines unde dicti. 293
Flori crudelitas in Iudæos. 411
Flora Dea quomodo & à quibus culta. 297
Fœderis iciendi uarij modi. 130
Fœderum olim tria genera. 129
Fœderum repertores. 129
Franciscani à quo orti. 452
Fulloniæ artis repertor. 178
Funebres ludi à quo inuenti. 122
Funebris orationis autor. 197
Funebris põpæ descriptio. 410
Fundarũ usum quis primũ mon

monſtrarit. 114
Fuſos in lanificio quis repererit. 178
Frumenti inuentio. 156

G

GAlli olim mutuum dabant pecunias, apud inferos ſibi reddẽdas. 305
Gazophylacium quid. 366
Gemmæ quo tempore cœperint eſſe pretioſæ. 146
Genitalia uirginũ faſcijs olim ſuccincta. 20
Genios ſingulis binos attribuit antiquitas. 2
Geomantia quid. 74
Geometriæ autores qui. 59
In quibus uerſetur. 60
Glutini repertor. 208
Gothicæ gentes unde appellatæ. 1M
Græci in conuiuio cum mulieribus non accũbebant. 174
Grammatici olim omnium ſcriptorum cenſores. 32
Grandimõtenſis monachorum ordo. 443
Gymnici ludi. 122

H

HAereſes quãdo primũ ortæ. 488
Hereſis & ſchiſma quomodo inter ſe diſcrepent. 490
Hereticus quis dicatur. 488
Hereticorum pœna. 493
Harmonias uocum quis inuenerit. 45
Horpagonarum autor. 213
Haſta cur quondam nubentis capiti impoſita. 20
Hebionis hæreſis. 489
Hebræi unde dicti. 227
Herbæ & remedia nõnulla ab animalibus homini indicata. 68
Herbarum mira uirtus. 66
Herbariæ medicinæ inuentor. ibid.
Herbariæ rei ſcriptores primi. 69
Hercules Nymphæ amore captus. 183
Heroicum metrum unde nominatum. 36
Hieronymi uita. 446
Hieronymiani monachi. 446

Hippagines naues quis repererit. 213
Hippocrates medicinam omnino perditam in lucem reuocauit. 64
Hippopotamus ut morbidũ corpus exoneret. 68
Historiæ primus scriptor. 40
Historiæ componendæ regula. 42
Histrionibus unde nomen inditum. 203
Homo Dei simulácrum. 10
Homines ex qua materia creati. 9
Hominum prima origo. 8
Hominum natura syderibus subiecta. 54
Honorum qui Rom. pontifici habentur origo. 274
Horas canonicas quis inuenerit. 373
Horologij autor incognitus. 220
Hos anna quomodo Latinè reddatur. 365
Humiliatorum ordo in Germania. 444
Hydromantia quid. 74

I

Ianus primus Latinorum rex cur gemina facie fingatur. 98
Ieiunium in quatuor anni tempora diuisum. 384
Ieiunium XLVI. dierum. 310
Ieiunij initium. 378
Ieiunij solennis ratio. 389
Ieiunij quartæ et sextæ dierum hebdomadæ iuuentio. 388
Ieiunio unde nomen inditum. 380
Iesus quonam pacto unctus. 312
Iesuatorum sectæ initium. 455
Ignatius ad bestias damnatus. 510
Ignes crebros Calend. Martij faciendi consuetudo. 309
Ignis mysterium. 336
Ignis inuentor. 140
Ignispicij repertor. 75
Imagines cereas offerendi ritus. 304
Imperare bene, difficile. 84

Imperatoris eligendi potestas archiepiscopis facta. 278
Imperatores creandi potestas penes pontificẽ Romanum fuit. ibid.
Imperatorum consecrandorum mos Romæ qualis fuerit. 196
Imperatiuæ feriæ. 395
Impositio manuum. 256
In Auibus tria quondam diuinandi genera. 76
Incãtationes quibus ægritudines mitigari solẽt, quis ediderit. 72
Indulgentiæ quando celebres esse, & à quo tradi cœperint. 478
Inducriarũ excogitatores. 128
Infantes à supplicio uiuere incipiunt. 45
Inguinibus tumescentibus homines quando perierint. 413
Institores. 215
Iochobel Mosis mater. 71
Iouis nutritor Melissus. 22
Isis Deus Aegyptiorum. 4
Isthmij ludi à quo nominati & inuenti. 120
Iubilei anni autor. 477
Iubilei origo apud Hebræos. 479
Iudæi à Iuda appellati. 227
Iudæorum luctus. 403
Iurandi modus per Euangelium. 285 Per Iouem. ibi.
Iurandi mos apud Hebræos. ibid.
Iusiurandũ quod maximũ fuerit. ibidem
Iuris ac legum origo. 79. et sequen.
Iuris diuisio. 79
Ius creandi Rom. põtificis quando mutatum. 275
Iurisiurandi Romæ olim apud factiosos confirmandi mos. 131
Iustinæ monachæ congregatio. 445

L

LAbyrinthorũ primi autores. 190
Lacedæmonij cur ab Asia contemplanda ciues suos prohibuerunt. 505
Lacedæmoniorũ regum series

vies. 85
Lanarum primi infectores. 178
Lanificij usus à quo primũ ostensus. ibid.
Lapidicinas quis primùm ostenderit. 186
Lauatio pedum ante diem festum paschæ. 292
Lauandi usus ueteribus frequens. 207
Lauandi manus consuetudo. 356
Lauri arboris dotes quædã præcipuæ. 170
Lectisterniorum initium. 301
Lectorũ ordo à quibus initium cœperit. 252
Legis definitio. 79
Leges mortalibus alij alijs primùm dederunt. 80. & seq.
Legum ac iuris origo. 80. & seq.
Lembi inuentio. 213
Leporaria à quo condita. 176
Linguarũ uarietatis exordium. 11
Lini inuentio. 177
Lintres Germani excogitarunt. 213
Litaniæ uulgò præcessiones. 412
Litaniarũ institutio ac forma. 414
Literarum usus ad quid cõducat, & à quo primùm inuentæ. 25. & seq.
Luciferi natura à quo inuestigata. 57
Ludiones. 203
Ludi funebres. 122
Ludorũ genera apud Græcos. 118
Lugẽdi ratio apud Iudæos. 403
Lugendi mos apud Romanos. ibid.
Lugentium uestitus. 404
Lunæ cursum ac defectum qui primus mõstrarit. 56
Lustricus dies. 245
Lustrum conditum. 94
Lutherus declaratur hæreticus. 492
Lydi à quo nuncupati. 13
Lydios, Dorios, & Phrygios modulos quis inuenerit. 48
Lydorum filiæ uulgato corpore

pore quæstum facientes, dotem sibi compararunt. 17
Lyrici poëtæ unde dicti. 48

M

Macedonio, Eudoxus, & Macarius Antiochenus dãnantur. 497. & seq.
Macrobius notatur. 92
Magiæ sex species. 73
Magicæ artis origo. 69
Magistratibus cur capita aperiamus. 289
Magnus Alex. qbus rebus immortalitatem intellige bat. 219
Mahometanæ sectæ primordium, leges, ac institutã. 467
Malcolmi Scotorum principis optimi factum. 17
Mali & antennæ autor. 213
Manumissionis formula. 87
Mari quis primùm imperauerit. 211
Marmoris fodiendi causa. 186
Marcion Stoicus hæreticus. 490
Martyribus cur annua sacra instituta. 401
Martyrij palmam qui primùm tulerint. 499
Materiariæ fabricæ excogitatio. 208
Matrimonium à sacerdote non consecratum pro incesto haberi. 325
Matrimoniũ ab initio qua ratione contrahi solitum sit. 321
Matrimonium occidentalibus sacerdotibus interdictum. 320
Matrimonij fœdus Christiani sanctius colunt quàm olim Hebræi. 17
Matrimonij ius in potestate parentum esse debet. 325
Matrimonij origo. 15
Matrimonij qui fuerint ueterum ritus. 19
Matrimonij usus uarius. 15
Matrimonij sacerdotalis origo apud Hebræos. 315
Matrimonio contrahendo qui cognationis gradus prohibiti 323

Matrimonia cum cõsanguineis contracta. 16
Matrimus. 19
Maximus circus. 207
Medicus Romæ primus qs. 64
Medici urbe & Italia pulsi. 64
Medicinæ medicamentariæ repertor 66
Medicinæ autores dij. 62
Eiusdem diuisio. 64
Medicamina omnia mali succi esse, stomachum que lædere. 67
Megalenses ludi. 299
Mellea Medicina à quo inuenta. 68
Mellis colligẽdi usus cui tribuatur. 168
Melissus Cretensium rex sacrorũ pompas primus introduxit. 24
Membranæ à quo repertæ. 109
Membranæ unde nomen habeant. ibidem
Memoria qui olim claruerint. 110
Memoriæ artis inuentio. ibidem
Menander Samaritanus hæreticus. 488
Mendicantium ordo. 448
Mendicantium autor quis. 451
Mensæ instructæ consecratio 394
Mensuras quis inuenerit. 60
Mercaturæ initium. 214
Mercurius literarũ in Aegypto autor. 25
Meretriciam artem Venus instituit. 216.
Metri autor. 35
Militaris artis primi inuentores. 111
Milites diui Iacobi. 460
Militum sacrorum origo. 457
Minerual munus. 298
Minij inuentio. 148.
Minimorum secta à quo instituta. 461
Missa uox Hebraica. 360
Missa finita, cur pronuntietur, Ite missa est. 358
Missæ sacrificium qui adauxerint. 355
Missilia dona spargebãtur. 302
Mitra bicornis. 263

Molendini inuẽtor incognitus. 222
Monachos quis omniũ primum nouis legibus obligarit. 440
Monasticæ uitæ principiũ. 436
Monasticus ordo quãdo tribus uotis obstrictus fuerit. 440
Montanus hæreticus. 490
Monteſiæ militum ſectæ initium. 460
Montoliuetenſes monachi quando cœperint. 443
Mopſus augur. 76
Mortui ad tubam ferebantur 409
Mortuorũ anniuerſaria iuſta à quo inſtituta. 405
Mortuorum animas pietate ſuorum releuari 407
Mortuis iuſta facienda quis primus omnium curauerit. 403
Mortuos non lugẽdos. 408
Moſſolami Iudæi factum. 76
Mulieres in honorem Deorum ſtupratæ. 339
Mulieribus uelato capite tẽplum olim nõ licebat ingredi. 288
Mulieribus Romanis cur olim uini uſus interdictus. 292
Mundus ſecundum philoſophos ingenitus. 8
Mures in Thebaidis agro naſci. 9
Muros quis primus fecerit. 188
Murex piſcis, qui & conchylium dicitur. 184
Muſica ueluti uirorũ effœminatrix olim prohibita. 46
Muſica inſtrumenta quis in Latium primus attulerit 51
Muſicæ inſtrumenta qui inuenerint. 47
Muſicam quis primus reperit. 44

N

NAtalis dies. 396
Natalis dies ſacrorum quid. 308
Natalitijs dominicis, ex domeſticis regẽ creare, unde ortum. 309

Nauis inuentor quis fuerit. 211
Nauis onerariæ autor. 213
Nauis lõgæ fabricatio. 212
Naulgandi ars cui accepto ferenda. 211
Nazaræorum secta. 265
Necromantia quid. 73
Nefasti dies. 397
Nemeæi ludi unde dicti. 121
Neomenia quid. 334
Nemroth Babylonis tyrannus. 86
Nendi artem quis docuerit. 177
Nero Petrum atq; Paulum morte affecit. 500
Nero Romam incendit. 501
Nestorius hæreticus dãnatur. 497
Nicenum concilium. 496. & 497
Nicolaianorũ hæresis. 488
Nili incrementum, atq; ex eo præsagia. 59
Niniuitarum initium. 462
Ninus Assyriorum rex, primus Asiæ imperio potitus est. 85
Nocturna sacra semper damnata. 387
Nomadum, parentes senio confectos mactandi mos. 504
Normæ excogitatio. 208
Notarij Romæ qui res martyrum scriberẽt quando constituti. 178
Notarios Apostolici ærarij quis crearit. 482
Nouatiani hæresis. 491
Damnatur. 496
Nouendialis festi origo. 396
Nouendialis sacrificij pro demortuis initium. 406
Nudipedalia sacra apud Iudæos instituta. 411
Numæ Pompilij pietas. 293
Numa Pompilius nouæ religionis autor Romanis. 24
Numerorum repertor. 61
Numisma census. 95
Nummum aureum & argenteũ, quis primùm ad usum percusserit. 142
Nundinæ paganorum. 396

O

OBeliscus quid. 198
Obeliscus ubi primùm erect

erectus. ibidem
Obeliſci uarijs notis inſculpti. 200
Obſeruãtium ordinis principium. 454
Oleæ Minerua inuentrix. 166
Officiorum diuiſio inter reliquot initiatos. 282
Olympici certaminis inuentores. 118
Olympici certaminis quale præmium. 119
Oppidum primus omnium Cecrops condidit. 187
Orantes cur capita aperire debeant. 289
Orãdi modum quis primus docuerit. 342
Orandi modus per calculos. 344
Orandi uera ratio. 343
Oratoris et Rhetoris diſcrimen. 44
Orationis ſolutæ primus cõditor. 41
Orcheſtra. 204
Orgia ſacra. 24
Orpheus Orgia ſacra primus in Græciam introduxit. ibid.
Oſcilla ex cera fictilia. 365
Oſcitatio unde proueniat. 414
Oſculo ſalutandi mos. 291
Oſiris Deus Aegyptiorũ. 4
Oſtenta quæ dicantur. 75
Oſtiarij. 252
Ouandi cauſa. 132

P

PAlamedes literarũ numerum auxit. 26
Pallium quid ſignificet. 281
Palij quo utebantur olim epiſcopi, deſcriptio. ibi.
Panis conſecratio. 430
Panos & Syringæ fabula. 48
Papa pedes deoſculandos porrigere unde didicerit. 289
Papa unde diuitias acquiſierit. 434
Paradiſus quid. 365
Parẽtatio annua quid. 406
Parochiæ quando preſbyteris diuiſæ. 267
Parochi magiſtratus apud Rom. 268

Patres patrati. 296
Patrimi qui. 19
Paulus & Petrus capite ob truncantur. 237
Paulus Samosatenus in concilio damnatur. 496
Pauli Samosateni hæresis. 490
Pecora Deo immolandi mos. 172
Pecunia unde appellata. 143
Pellibus caprinis & ouillis olim scriptitatum. 109
Persecutores Christiani sanguinis referuntur. 499
Perpendiculi excogitator. 208
Personas induēdi mos ante quadragesimam. 310
Personas induere apud Anglos, capitale. 310
Pœna eorum qui humanis hostijs non litassent. 339
Pœnitentia uera. 368
Pœnitentium ordinis initium. 453
Petasum episcopi ferre quādo cœperint. 272
Petrus Apostolus in sacerdotio prærogatiuam habuit. 257
Phæron cur cæcus factus, & quomodo uisum recepit. 198
Philosophiæ origo. 52
Duo eius principia. 52
Diuisio. 53
Philosophorum innumerabiles de Dijs sententiæ unde ortæ. 2
Phylacterium quid significet. 365
Physica in quibus uersetur. 54
Pistores Romæ quādo esse cœperint. 160
Picturæ inuentor. 153
Piscandi usum quis tradiderit. 176
Plastices, id est, figulinæ artis repertor. 155
Platonis de Deo sentētia. 6
Platonis lex de imaginibus faciendis. 427
Planetæ à quo diebus assignati. 389
Plebei ludi repertor 302
Plumbum quis primū ostēderit. 139
Poëticæ facultatis origo. 34
Poëtæ numine afflati. 33

Poëticæ artis præstãtia. 33
Pondera quis repererit. 60
Põtifex maximus à quo primum creatus. 295
Pontificum electio ad solos Cardinales hodie reducta. 276
Populorum nomina quando immutata. 13
Popularis ciuitas à quo primum instituta. 85
Potum ex hordeo quis primus confecerit. 166
Polygamia Hebræorum defenditur. 322
Prædicatorum ordinis primordium. 452
Præmonstratenses monachi. 451
Præcentorum autor. 252
Presbyteri unde dicti. 255
Presbyter nisi triginta annos habens fieri non potest. 266
Presbyterorum ordo quando cœperit. 256
Presbyterorum secularium nota castitatis perpetuò seruandæ. 441
Psalmos alternis canere, quis instituerit. 374
Psallentium in templis reprehensio. 375
Psammetichi de primo hominum ortu mirabilis cognitio. 9
Primitiarum autor ostenditur. 430
Primogenita cur Deus sibi offerri præceperit. 432
Profesti dies unde nominati. 397
Proselytus quis. 365
Proscennium. 204
Protagoræ de diuinitate dubitatio. 3
Protonotarij apostolici 279
Puerperarũ purgatio. 327
Pugna unde dicta. 112
Pugnare ex equo quis primum docuerit. 118
Punicæ fœminæ dotẽ uulgato corpore quærebãt. 505
Purgationes tres in Ethnicorum sacris. 372
Purpura quid. 183
Purpura insigne Rom. magistratuum. 184
Puteorum inuentio. 189
Pyramides ædificandi causa. 192

Pyramidum autores. 191
Pyrrhicæ saltationis inchoator. 121
Pyromantia quid. 73
Pythagoras Deum quomodo definierit. 3
Pythij ludi à quo constituti. 120

Q

Quadragesima unde dicta. 382
Quadrigarum repertor. 117
Quadriremis autor. 212
Quinquatria sacra. 298

R

Rates qui inuenerit. 211
Rex sacrificulus. 297
Reges ungendi mos. 311
Reges cur rarò bene imperent. 84
Reges cur quondam ut dij culti. 22
Regum Romanorum insignia. 92
Reipublicæ administratio trifariam diuisa. 84
Religiosi qui. 23
Reliquiæ sanctorum quando primùm honorari cœperint. 474
Religionis origo. 22. & sequentibus.
Remi inuentor. 213
Rerum origo docetur. 6
Residentiarij qui uocẽtur. 283
Rhetoricæ artis antiquissimi scriptores. 43
Rhetorices origo traditur. 42
Rhetoricæ uis atque facultas. 43
Romana respubli. sub quo magistratu creuerit ac decreuerit. 89
Romani an generatim Latinè locuti fuerint. 12
Romani decimas atq; primitias dederunt. 432
Romani neptes uxores ducebant. 323
Coronati ludos spectabant. 137
Romanorum lugendi ratio. 403
Romanorum in uictu temperantia.

tas. 391
Romanæ ciuitatis triplex regimen. 89
Romanum concilium. 496
Rom. pontifex omnium caput constituitur. 276
Romulus aruales sodales instituit, seq; duodecimũ fratrem appellauit. 297
Romoaldus Rauennas monachus. 442
Rotam figulariam quis inuenerit. 155

S

SAbaoth, uocis Hebraicæ interpretatio. 365
Sabæi unde dicti. 14
Sabellius hæreticus. 490
Sacerdotis cõsecratio. 247
Sacerdoti iurare non licuit 293
Sacerdotes & reges ungendi mos. 311
Sacerdotes cur olim uerticem radere soliti. 263
Sacerdotũ collegarũ apud Anglos diuortium. 282
Sacerdotum deæ Syriæ ordo. 464
Sacerdotum Aegyptiorum ueſtitus. 262
Sacerdotibus barbã aut comam nutrire non permiſſum. 265
Sacerdotibus cœlibatus indicitur. 318
Sacerdotium Chriſti quale. 312
Sacerdotij apud Hebræos initium. 247
Sacerdotalis miniſterij ætas. 267
Sacerdotalium indumentorum uſus. 418
Sacrificij ſeptendialis pro demortuis origo. 407
Sarificia humanarũ hoſtiarum. 336
Sacrificandi ritus olim qualis. 172
Sacrificandi uſus uetuſtiſſimus. 333
Sacrorũ primus ritus qualis. 260
Sagittæ à quo inuentæ. 113
Salem eius q; uſum quis demonſtrarit. 176
Salis myſterium. 336
Sambucæ muſici inſtrumẽti repertor. 50
Sanguinem mittere in morbis, unde homines didicerint

rint. 68
Sarmaticis Virginibus non prius nubere concedebatur, quàm hostem peremissent. 50
Saturnus Deorũ parens. 4
Satyræ initium, & unde dictæ. 38
Scapharum inuentio. 213
Scandalizare quid. 365
Scena cur inuenta. 203
Scenopegia Iudæorum. 335
Schismatum primus autor. 490
Scribẽdi usum p notas quis repererit. 109
Scythæ probro dant, hominem non occidisse. 504
Seculares ludi à quo inuenti. 299
Seculares ludi unde nomen habeant. 301
Secundæ mensæ à quo inuentæ. 174
Securis inuentor. 209
Sepulchri non delendi lex. 410
Sepulchrorum extruendorum forma. 410
Serici usus. 181
Serpens æneus in deserto. pag. 421
Serram quis inuenerit. 208
Serui cur dicti. 87
Serui manumittendi forma. 87
Seruorum Deiparæ ordinis primordium. 454
Seruitium à quibus inuentum. 86
Sibylla unde appellata. 301
Siclus. 95
Simon magus omnis hæresis caput. 486
Simoniacorum sectæ principium. 486
Simulachrum Magni Alexandri. 153
Simulachra cur inuẽta sint. 149
Simulachra fingendi usus à quo profectus. 149
Simulachrorũ cultus apud Christianos. 420.
Socrates iam senex lyra instituì uolebat. 47
Socrates cur damnatus. 500
Solitaurilia sacra. 298
Solistima tripudia. 76
Solis & lunæ defectus, qui primùm deprehenderint. pag. 56

Somniorũ interpretationẽ quis primò docuerit. 77
Sophronia in morte Lucretiam imitata. 511
Sortium Prænestinorũ origo. 77
Sphæræ repertor. 57
Sponsa cur domus coniugalis postes adipe suillo inunxerit. 21
Sponsæ cum cõuiuis ex more coëuntes. 16
Spondeus pes carminis unde dictus. 376
Spondeus, pes pontificum. 376
Staffa nouũ inuentum. 221
Stationes sacras q primùm instituerint. 476
Statiuæ feriæ. 395
Statua mulieris, quæ sanguinis profluuio laborans, à Christo curata est. 422
Statuas qui primi erexerint 152
Statuas in templis erigendi consuetudo. 424
Sternuentibus cur bene precemur. 413
Stercorandi usum quis primùm ostenderit. 160
Strenam dandi mos. 307
Suffragiorum origo. 88
Supplicationes à quo excogitatæ. 412
Sutoriæ artis inuentio. 179
Syderum obseruationes in nauigando qui adinuenerint. 59
Symbolum, quid significet. 365
Syria dea. 464 Eius sacerdotes. ibidem

T

TAlassij nomẽ cur in nuptijs inuocatum. 20
Taurus æneus Phalaridi factus. 221
Tauri, siue Taurilia, ludi. 302
Tectas naues quis inuenerit. 213
Tegularum inuentor. 186
Templum Deo omnipotenti, quis primus ædificarit. 189
Templorum origo. 328
Terebri inuentio. 208
Terminalia sacra quis instituerit. 298
Tesserarum ludi repertor. 122

Testudinis autor. 114
Teutonicorũ religionis initium. 459
Texendi artis inuẽtrix. 177
Theatri origo. 202
Thermarum origo. 207
Theseus Pinnius, Polydori Vergilij auunculus. 83
Tibiarum autores. 43
Tigranis dictum. 119
Tincturæ capillorum inuentio. 219
Tintinabula mulionum collis cur suspendantur. 46
Tintinabulorum usus. 419
Mysterium. 419
Titij sodales. 297
Titulorum quibus Papa utitur, origo 480
Torni inuestigator. 208
Tondendi usus à quo proditus 219
Tormentorum inuentor. 95 & 114
Tragœdiæ initiũ unde. 37
Tributum à quo primò indictum. 93
Trinitatis ordinis monachorum ortus. 454
Triremis inuentio. 212
Triũphi Christianis ex gentibus reportati 308
Triũphandi mos à quo fluxerit. 131
Troiæ excidium. 70
Trophæa cur Græci erexerint. 133
Tubæ inuentor. 51
Turrium primus constructor. 188

V

VAlentiniani hæresis. 490
Vallisumbrenses monachi. 443
Vehiculorum autor. 117
Velandi capitis consuetudo. 288
Velitum usus quando cœperit. 113
Velum quadragesimale. 420
Venarum pulsus quis in musices pedes discreuit. 49
Venabulorum inuentores. 113
Venandi usum quis docuerit 176
Venus quos ex adulterio filios procrearit. 215
Veneris syderis natura per quem inuestigata. 57

Ventorum ratio à quo explorata. 57 Eorundem numerus. 57. & sequ.
Verticem radere olim probrosum. 264
Vestalium uirginum origo. 294
Vestes acu facere quis docuerit. 179
Vestium usus cui ascribatur. 179
Vestimentorũ singulorum autores. 179
Ver unde sacrum dictum. 338.
Vinalia sacra cur instituta. 298
Vino aquam misceri quis instituerit. 165
Vincula & compedes, quis excogitarit. 96
Virgæ magistratuum Romanorum unde fieri consueuerint. 92
Virgines sponsæ à regibus uitiatæ. 17
Virginum consecrandarũ institutio. 287
Viscerationes. 302
Vites uiniq; usum quis inuenerit. 163
Vitri origo. 147
Vnctionis sacerdotum atq; regum mysterium. 311
Votorum usus. 410
Vngendi mos periculosè ægrotantes. 314
Vxores quibusdam populis communes. 15
Vxores publica auctione emptæ. 16

X

XEnocrates plures deos statuit. 3

Z

ZEphyrus uentus unde dictus. 58

FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER I.

DE PRIMA DEORVM ORIgine, & unde Deus dictus. CAP. I.

CVM *terrestres olim dæmones, hoc est, aërij siue inferni spiritus, quos sacri autores huius mundi principes appellãt, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & maleficis artibus sese modò bonos dæmones, modò deos cœlestes, ac nunc heroum animas, nunc alios atque alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri* Dei *prorsum auerterint. Nec per tibi mirum uideatur malos dæmones suscipere personam deorum, quandoquidem ipse satanas, uelut* Paulus *apostolus capite* XI. *epistolæ posterioris ad Corinthios ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est,* Dei, *qui lux est. Quare apostoli, ut est apud* Matthæum *Euangelistam cap.* XIIII. *cùm in naui essent aduersa tempestate in alto iactata, &* IESVS *super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt arbitrantes spectrum esse, & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamen uisum uidere se animo ducens, haud prius* CHRISTVM *esse credidit, quàm experimento cognouit, qui eius iussu super aquam itidem ambulauit, adeò fallacias dæmonum usitato more factas timebãt. Ad rem redeo. Et quia spiri-*

tus erant tenues, sibi geniorum nomen assumebant, quòd genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocãtur, nec hominibus modò, uerumetiam locis & ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quandò teste Matth. cap. XVIII. Christus docet nos in angelorũ tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quòd angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei. Hunc locũ diuus Hieronym. ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in custodiam sui, angelum delegatũ. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum, & occultè in uisceribus operti, ualetudinẽ corrũpebant, morbos citabant, animos somnijs terrebant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocẽdi tela postremò illis adempta fuere, prout fusius explicabitur cùm de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorũ, cùm à simulacris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usque eò creuit, ut maior propè cœlitũ populus, quàm mortaliũ haberi cœperit. Vnde pòst innumerabiles philosophorũ de dijs undiq; sententiæ confluxerũt, qui sese abiectis omnibus publicis atq; priuatis actionibus, quærendæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studiũ contulerũt. Thales enim Milesius, qui primus, teste M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine, de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit

à qua

à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum esse animum per naturam rerum omnẽ intentum & cõmeantem, ex quo omnia quæ nascerentur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum:

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentẽ, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam necessitatem Deũ uocat. At Zeno diuinã naturalemq; legem, Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negauit omnino de dijs quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas necne, propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Item Vergilius in Damone,

Nec curare deum credis mortalia quenquam?

Quare non temere Cicero in extremo 1. libro de Natura deorũ ait: Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominũ charitate teneatur, ualeat &c. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, non utiq;

Deus appellandus est, sed immane monstrum: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autem, sicut testis est M. Tullius, opinio est, natiuos esse deos longis interuallis oriẽtes occidentesq;. De huiusmodi igitur deorum origine, eatenus nobis edisserendum est, quoad ad ipsam ueritatem ueniamus. Aegyptij apud se deorũ genus primùm extitisse gloriantur, utpote qui, sicut infra ostendemus, primi omnium teste Diodoro Siculo, libro suarum historiarum primo, geniti, duos esse deos, & eos æternos arbitrati sunt, Solem, & Lunam: & illum quidem Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarunt. Verùm Lactantius in primo diuinarũ Institu. uolumine, Saturnũ omnium deorum parentẽ uocat, quòd, autore Ennio in sacra historia, ex Ope Iouem, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios suscepisset, qui cùm de mortalibus plurimùm essent bene meriti, dij habiti sunt. Sed multi deniq; sunt deorũ ortus, cùm singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitæ cultũ esset inuenta, uel gentis & urbis conditores, uel fœminas castitate insignes, seu uiros fortißimos, etsi mortali genitos, in numero deorum habuerint, ut Aegyptij Isim, Mauri Iubam, Afri Neptunũ, Macedones Gabyrũ, Persæ Mithram, Rhodij & Massagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinẽ, Lemnos Vulcanũ, Naxos Liberum, Cretenses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Aßyrij Belum, Berecyntes Rheã, & alij alios deniq; ex hominibus, & (quod dictu post homines natos ualdè pudẽdum ac importunißimum est) ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto

Varij apud priscos colendorum deorum ritus

in pri

in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorum originem definire, cùm dij ipsi præsertim uanißimi, nullũq; eorum genus nõ mortale fuerit, quãdoquidem illi fugas, mortes, & uulnera perpeßi sunt. Quãtò igitur rectius est, eò oculos & orationem tendere, ubi ueri Dei sedes est? quem pura, integra, incorrupta & mente & uoce uenerari debemus. Quanquam de deo loqui, & uera dicere, ut sapiẽtes aiunt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeũt, cùm siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur, neq; animo, neq; ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientißimus docuit: nanque cùm ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset deus, deliberandi causa sibi unum diẽ postulauit: cùm idem ex eo postridie quæreret, biduũ petiuit: cùm sæpius duplicaret numerum dierũ, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quantò, inquit, diutius cõsidero, tantò mihi res uidetur obscurior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris uersantes, tot deliramenta commẽtati sunt, profectò deum creatorem suum tam impijs sententijs non offendißent. Satius enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaque deus est unus, qui, teste Macrobio, uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me nõ fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero lib. Tusculanarum 1. inquit, nulla est origo, dicẽte Mose, In principio creauit Deus cœlum & terrã. Et diuus Hieron. epistola 4. ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est, ad id enim quod

subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentiæ uerè nomen tenet &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita lib. sexto Aeneidos ceciniſſe uidetur,

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouid. in 1. Metamorphoseos,

Ille opifex rerũ mundi melioris origo. Atq; reliqua. Et Plato quoq;, qui omniũ sapiẽtißimus iudicatur, unum Deum nominat, & ab eo hũc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poëtis, inuocãdi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuẽtoribus opus orsis prosperos successus præstet, omnibus oramus precibus, quandò Deũ dictum putant, quòd omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deum uelint, quòd ei nihil desit, uel ἀπὸ τοῦ θεῶ, quod est uideo, speculor: aut ἀπὸ τοῦ δέομαι, timeo. Vtrunq; diuus Ambros. probat scribens: Deus dicitur, quòd spectet omnia, & timeatur à cunctis.

De initiis rerum. CAP. II.

ETsi nostri operis exordiũ esse uidebatur, ut primùm de rerum initijs dissererẽ, deinde uerò, ut deorum originem traderem, qui ab ijsdem principijs, ut ostendimus, ortum habent, ueri tamen Dei religio me mouit, fecitq;, ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorum de rerum primordijs sentẽtias, donec ad ueritatem me sensum insinuauero, percurremus. Thales itaque Milesius unus ex septẽ sapiẽtibus, aquam, sicut suprà demonstrauimus

mus, dixit esse initium rerum, deumq; esse eam mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Cõtrà Hippasus Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scripturæ, teste diuo Hieronymo contra Iouinianum, à Græcis σκοτεινὸς, id est, tenebricosus est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principiũ aëra opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus autem qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit, ponit duo principia, corpus et inane. omne enim quod est, aut cõtinet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdã minutissimas partes, quæ τομὴν, id est, sectionẽ non recipiãt. Vnde atomi dictæ sunt, quas infusis per fenestrã solaribus radijs, uidemus. Inane uerò dicit spatium, in quo sunt atomi. Ex his principijs quatuor, ignẽ, aërem, aquã, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait,

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq;, animæq;, marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorum sententijs hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo antiquitatum Iudaicarũ plenissimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoque Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarũ institu. II. perspicuè demonstrat, scribens: Nemo quærat ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit,

omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus autem facit ex eo quod non est. Et in lib. de ira Dei: Vnus est igitur, inquit, princeps & origo rerum Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deum omnium creatorem? Idem Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerum deniq; omnium uerum principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerunt, de quibus cùm ego scripturus sim, operæpretium me feciſſe duco, primùm rerum originem prodidiſſe, ut intelligeretur, unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis origine, atque ibidem de prima gentium diuisione. CAP III.

PRima hominũ origo, ut testis est Diodorus, apud præstantißimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidã enim ingenitũ mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuiſſe opinati sunt. Cuius sententiæ, teste Censorino, fuerũt Pythagoras Samius, Archytas Tarẽtinus, Plato Athenienſis, Xenocrates, Aristoteles Stagirites, multiq; alij Peripatetici idẽ senserũt, dicentes, omnium quæ in sempiterno isto mundo fuerũt, & futura sunt, principium fuiſſe nullum, sed orbem esse quendã generantium nascentiumq;, in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidã uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tẽpore esse consecutos. Quapropter Aegyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aëris q; temperiẽ, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nam

eodem

eodē Diodoro autore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cùm priorē quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo uideant, posteriore nondum inchoata, sed informi. Verùm Psammeticho regnum adepto cùm inceßisset cupiditas dignoscēdi, qui reuera primi hominū extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uerò secundos. Psammetichus enim, ueluti libro secundo testatur Herodotus, cùm haud aliter deprehendere posset, duos pueros recens natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminem coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdiscerent, ut qualis esset prima uox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio pòst passa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pastori manibus βεκὸς, id est, Becus clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Cæterùm magna diu inter Aegyptios & Scythas, autore Iustino lib. secundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis Aegyptijs, Scythæ antiquiores uisi sunt. Aethiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei coniecturam faciunt, quòd non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti meritò indigetes omnium consensu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita disserit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terrā, quæ humida est, arefaciēte, atq; omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiorem primò naturam animantium tulisse. Hinc Anaximāder Milesius ex aqua terraq; calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè idem

Psammetichus Infantes duos pastori nutriendos tradidit

confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi prægnante, paßim edita, deinde coisse, & effeciſſe ſolidi hominis materiam, igni ſimul & humori permiſtam, Democritus Abderites ex aqua limoq; primùm homines creatos esse dicit. Zeno autem Citiæus principium humano generi ex nouo mundo constitutum putauit, primosq; homines ex solo adminiculo diuini ignis, id est, Dei prouidentia genitos. Poëtæ uerò fingunt homines primùm aut Prometheï molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrrhæq; ex duris lapidibus natos. Vergilius,

_Quo tempore primùm
Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne huiuſmodi ineptias referendo, probare uideamur, ea quæ ſacris continentur literis, ac longè ueriora ſunt, aperiamus. Primus hominũ ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuũm pater atq; hominum rex, ut Poëta ait, perfecto mundo, autore Ioſepho in primo antiquitatũ uolumine, ut etiam in ueteri eſt inſtrumento, Adam primum omnium ex limo hominem fecit, dicente etiam Ouidio,

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit
Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epiſt. xxix. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginẽ ſui tales cõdidit. Quare Lactant. in 6. ſcienter hominẽ Dei ſimulacrũ appellat, Item de opificio Dei: Vas eſt, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe uerus continetur, & quidem non à Prometheo fictum, ut poëtæ loquũtur, ſed à ſummo illo rerũ conditore & artifice Deo. Et Cic. hoc idem tradidit, quãuis expers cœleſtium literarum, in primo de legibus ſic ſcribens: Hoc animal prouidũ, ſagax, multiplex, acutum,

acutum, memor, plenum rationis & cõsilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantium generibus atq; naturis, particeps rationis & cogitationis, cùm cætera sint omnia expertia. Adã itaq; primus à Deo creatus, postquã illius mandatũ fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimoniũ Eua, totius futuri generis autor fuit. Idẽ Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quibus totius humani generis sylua descendit. Ita deinceps homines tanquã omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti, durã agebãt uitam, sed paulatim, quemadmodũ Vergilius ait, uarias meditando extuderũt artes: nã multarũ rerũ notitia percepta, necessitate compulsi, breui tẽpore cæteras uitæ hominum cõmoditates adinuenerunt. Tunc igitur uariæ uenere artes, quandò, sicut idem poëta canit,

—Labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterùm cùm Deus, ut Docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguã incluserit, quæ sola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immeritò quispiã mirabitur, unde tãta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot hominum linguæ sint: cuius rei originem non prætereundam putaui. Cùm enim Nemroth filius Cham, filij Noë, post diluuium homines à Dei timore aquarum uim formidãtes auocare conaretur, spem suam in propria uirtute ponẽdam ratus, turrim, uelut alibi appositè dicemus, altissimam ædificãdam suadebat, quã aquæ superare nõ possent. Iis itaq; iam incœpto opere ita insanientibus, Deus linguam diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligẽtia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarũ, quibus etiam nunc homines utuntur, uarietatis

Varietatis linguarum origo

rietatis origo est: autor Iosephus in primo antiquitatum. At hic non abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos controuersia, quærentes utrum Romani generatim Latinè loquuti sint, an duplicem habuerint linguam, quemadmodum nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernum diem habemus, qui alteram uulgarem & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicer. teste locupletissimo, planam faciemus: is enim in lib. III. de Oratore, ait, certam fuisse Romani generis urbisq; propriam uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautũ aut Neuiũ audire uideretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, Latinã, alteram domi abeunte ætate patrio sermone imbibisse, paulò infertus inquit: Nemo enim unquam est oratorẽ, quòd Latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item de perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamãt, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. I. Tuscu. Frequens enim consessus theatri, in quo sunt mulierculæ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen: hæc ille. Ex quo satis patet unam linguam, & eã quidem Latinam, omnibus communẽ fuisse quandò pueri & mulierculæ Latinè sciebant. Verùm ille erat literarũ peritus, qui uerborum delectum habere, ac eum recto auriũ iudicio ponderare sciuisset, id quod sine literis fieri nõ poterat: nam omnes Romanos Latinè locutos, non item literas scisse, ex eiusdem quoq; testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emendatam Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Et subijcit:

T. Fla

T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri uidimus, existimabatur bene Latinè, sed literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista considerauerit à principe Latinitatis dicta, possit suspicari perinde Romanis non unâ fuisse linguâ ac nobis est? Nanq; ut apud Romanos illi minus purè & ornatè loquebantur, qui extra urbem uixissent, ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiâ aliquãdo occuparant, profecta, partim uetustas sermonem domesticũ iampridem infuscauerat. Ad prima redeo. Idem Iosephus inde quoque factum prodit, ut post eiusmodi linguarũ discrimen, ex Noë pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti sunt, inter se quamprimum diuisi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint: atque ita secutum, ut non solum gẽtes populiq; quorum conditores fuissent, ab eorum sint nomínibus appellati, sed pleræq; etiam urbes inde nonunatæ. Cæterùm Græci postea barbaram uocem abhorrentes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt, aut magna ex parte inuersa, ut à prisca uoce multum discreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni consentiant, id est, in Phœnicia, Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas. Pãphylios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, et ad meridiẽ Aegyptios Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ sanè nomina sint ab ipsarum gentium conditoribus, qui ijdem & Hebræi fuerunt, & ab Noë progna ti. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noë, Sem, Cham et Iaphet. Filij Sem Elam, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Aram, unde Syrij. Aramei autẽ Syriacè dicuntur filij Aram: Filij Cham, Chus, unde Aethiopes: Mest

Nationes unde denominatæ

Mestre, unde Aegyptij: Furfur, unde Aethiopum gens: Chanaam, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Euilat, gens Euilea. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquum est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine coniugii, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudũ more coirent, ac quis liceret ante uirũ, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortii initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. CAP. IIII.

DEus simulatq; mundo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundum, sicut M. Tullius in II. de natura Deorum probè docet, cuncta q; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legib. ait: Nunc quoniã hominem, quòd principium reliquarum rerũ esse uoluit, genera uit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoq;: Principium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit: Quis cœlum suspicit, nisi homo? quis solem, quis astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum item commodorũ in quo est dominatus, nisi in homine? nam nos terrã colimus, ex ea fructum capimus, nos nauigamus mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominẽ Deus fecit, cùm usui hominum omnia

omnia cesserint. Proinde ad propagandum humanum genus, ut una nõ interiret ætate, necessum erat & fœminam formare, & eam deinde uiro, ne more ferarum degerent, sacris quibusdam cõnubij uinculis adiũgere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subiecta) Adam, autore Iosepho in primo antiquitatũ, quem primum fecerat hominem, antequam, sicut quidam uolunt, peccaret, confestim Euam ad ipsius hominis exemplar confictam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permixti sexus propagare soboletm possent, & omnem terram multitudine opplere. Diuus autem Hieronym. in epistola ad Eustochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tradit, postquã Adam & Eua eius mandatum sunt transgressi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pelliceas tunicas initiũ sumpsit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua illud dicendũ, quòd in paradiso ante offensam uirgines fuerint, post peccatũ & extra paradisum statim nuptiæ. Atq; hæc uera cõiugij origo. Cæterum antiquitas, autore Trogo tradidit Cecropẽ Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium constituisse, propter quòd hunc bifrontem prodidere. Verum enimuerò haud unũ omnes matrimonij fœdus faciebant, nec uno modo seruabãt: porrò Numidæ, Mauri, Aegyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thraces, atq; omnes pene barbari singuli pro opibus, quisque quamplurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Scoti Britanniæ populi, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica, cõmunes habere, & more pecudum lasciuè coire. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri

re, fieri cõsueuit. Apud Arabes, qui Felicẽ incolunt Arabiam, cõsuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex ijs enim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisque gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omniũ erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis esset. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim cuiusdam regis filia mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquè amore flagrabant, propterea alius sub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem assiduo coitu iam defessa, rem huiusmodi commentata est: fecit enim furculos, non utique fratrum furculis absimiles, ac statim ut quispiam exibat, furculum aliquem similem ante ianuam ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebantur, furculum pro foribus fixum cernentes, eorumq; aliquem intus esse arbitrantes, ab ingressu arcerentur. Verùm cùm aliquando omnes in foro essent, unus ad fores accessit, & cùm baculum uidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem, sororem stupri accusauit, sed cognita re, eam falsò criminari conuictus est. Babylonij & Assyrij uxores ex publica auctione emebant, quod hodie apud Arabes ac Saracenos seruatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum sanguine coniunctis coibant, præsertim cum matribus, & sororibus, quas etiam in matrimoniũ ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, & Aethiopum quidam, atque Arabes. Apud Nasamones & Augylas Libyæ populos moris erat, cùm quis primum duxisset uxorem, ut sponsa prima

sa prima nocte cum singulis conuiuis coiret, Veneris gratia, pòst perpetuò castitatẽ seruaret, Adyrmachidæ, Pœnorum populi, qui ad Aegyptum pertinẽt, teste Herodoto lib. 4. soliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitiaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam nuptam dominus loci ante uirum comprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpissimũ, Malcolmus tertius eorũ rex princeps optimus sustulit, circiter annum salutis humanæ M X C. constituitq; ut nubentes pudicitiæ redimẽdæ causa, locorum dominis numũ aureũ penderẽt, id quod hodie etiam seruatur. Lydorum filiæ eatenus uulgato corpore quæstum faciebant, quoad sibi dotem cõparassent, deinde nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Ctiste, id est, creatores uocãtur: & Esseni, tertium apud Iudæos philosophorũ genus. Ex his autem in propatulo pecudũ more concumbebant, Indi, Massagetæ, Nasamones, & Anthropophagi. Sanè hinc uidere licet, quàm turpiter isti omnes libidini frena laxarẽt. Sed quid mirũ est gentes huiusmodi quæ lumine carebãt, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse? nulloq; discrimine, omne facinus factu, dictu ue pudendum, ac fœdũ edidisse? Nos igitur multò profecto ijs feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iouinianũ, & ad Eustochiũ de uirginitate seruanda, illud magnum matrimonij fœdus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti longè mehercle sanctius seruant, atque uenerantur, quàm olim Hebræi, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) fœdè turpificabant. Id tamen qua

ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in quinto huius operis uolumine, cùm de re Christiana agetur: ibidemq; declarabitur, quotus olim ac nũc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoq; inuiolatum prorsus matrimonium fuisset, si diuortium non habuisset. quod licet in causa esset, quamobrẽ matronæ constantius pudicitiam tuerentur, id tamen non tam facilè religio sancta concedit. Primus enim Spurius Caruilius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis conditæ DXXIII. M. Pomponio II. C. Papyrio COSS. cum uxore sterilitatis causa diuortiũ fecit. Hinc sanè cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctißimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permansit, & Sp. Caruilius, qui quãquam coram Censoribus iuratus se matrimonium liberorum tantùm causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper à populo malè audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudæorũ alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine cõmotos, suas uxores iniuria, & aliquãdo morte afficere, quò sibi integrũ foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iuniores ue, ut domesticæ quieti cõsuleret, facultatẽ illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellũ diuortij, in quo teste Iosepho lib. Iudaicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiã scriptũ esset, Promitto me nõ repetiturum te: quò sic mulier posset cuiuis rursum nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitũ, ne fieret cõtra illud, quod Deus copulauit, homo nõ separet. Acin

permissu

permissu Mosis, non iussu, diuortium primum apud Iudæos factũ constat. Testatur utrunq; Christus apud Mat. cap. 19. Quod Deus copulauit, homo nõ separet, et subijcit, Moses ad duritiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras. Cæterùm ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd sæuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit, non diligere. Istuc exin diuortium minimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantum causa factum esset. Atq; hæc de diuortij Iudæorũ Romanorumq; primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat mutuũ diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contrà apud Romanos utriq; licebat id facere. Sed age iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterum ritus, quiq; adhuc durẽt. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & matrimi pueri tres, id est, qui patrem & matrem haberent, nubẽtem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in problematis, nubebãt) duo qui sponsam tenerent: & ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodum Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarum frugum creatrix habetur, ita noua nupta materfamiliãs pòst facta, filios nutriret. Quod quum alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruatur, ut duo pueri uelut paranymphi, id est, auspices, qui olim pro nuptijs celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculum aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronã: seu dum ingreditur domum, boni ominis causa, super eius caput iacitur tri-

ticũ, quasi inde consecutura sit fœcunditas. Interim autẽ Talasij nomen sæpe inuocabatur, uelut uirginitatis asser toris, quòd ei in raptu Sabinarum, uirgo obtigisset: aut ꝙ matres familiás sic operũ & lanificij admonerentur, per Talasij uocem, qui dicitur Calathus ad id aptus. Inde factum quoq; est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptam cum fuso secum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri cõgressum, ignis & aqua attingẽda, ꝙ ijs elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicetur, per hoc significãdo castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio facilitia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expreßis mella liquata fauis.
Cum primùm Cupido Venus est deducta marito,
Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantùm degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquam benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso et reliquis astãtibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum uiolati tauri suppliciũ, uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabinorum lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubẽs uiri imperio subijciatur, quia hasta armorũ & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinent cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus consuetudo fascia genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyssea, de Tyro uirgine à Neptuno cõpressa testatur. Et Catullus: Quòd zonã soluit diu ligatã. Noua præterea nupta cinnilig

niligio præcingebatur, id uir in lecto soluebat, factũ exlana ouis, ut cùm illa in domũ sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item Romæ, autore Festo, nubẽtes solebant asses tris ferre, atq; unũ quem in manu tenerẽt, tanquã uirum ementes, marito dare: alterũ quem in pede haberẽt, in foco larium familiariũ ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis seruatur: tertiũ in sacciperio (ita Non. Mar. appellat hoc Marsupij genus) in compito uicinali resonare certo tempore solere. Sed longè alia erat coëmptio, quæ fiebat cùm conuenirẽt in manũ, quam Boëtius super topicis Ciceronis, refert his cerimonijs consueuisse peragi: sese enim in coëmendo inuicem interrogabãt: uir ita, an sibi mulier materfamiliàs esse uellet, illa respondebat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfamiliâs esse uellet, ille respondebat uelle, Ita mulier uiri conueniebat in manum. Quo facto, inter se iunctis dextris, oscula-bantur, ac postremò uir sponsæ digitũ annulo aureo ornabat, quasi eam sibi deuinciens tali insigni pignore. Vtrunq; testatur Tertullianus lib. de Virginibus uelandis, & in Apologetico, cap. VI. De hac coëmptione rei uxoriæ meminit Vergil. in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Spõsa rursus domus cõiugalis postes ungebat adipe suillo, quod sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde ab ungendo uxor dicta, quasi unxor. Item non permittebatur transcendere limen, sed transportabatur, perinde quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum multa superstitionis plena alia alibi seruabantur, quæ ociosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, & Deo uero sacrificauerint. CAP. V.

NOn dubium est, quin homines qui antea agrestem uitam sine ullo rectore uiuebant, primos suos reges laudibus ac nouis honoribus usq; eò ad cœlum ferre cœperint, ut etiam dæmonũ præstigijs adducti ueluti docuimus, deos appellarẽt, siue ob miraculum uirtutis, siue, ut solet, ad adulationẽ præsentis fortunæ, siue ob beneficia in se collata. Ita cùm ipsi reges chari essent, magnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo homines eorũ simulacra fingebant, ut ex imaginum contemplatione uoluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquam dijs cœperunt, uirtutis præsertim acuendæ causa: nam libentius Reipublicæ periculum optimus quisq; adibat, sciens uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut diuus docet Cyprianus in libello de Idolis, paulatim uana religio esse cœpit, cùm primi parentes eo ritu suos liberos, & illi suos, ac deinde omnes posteros imbuerent. Quare Iouis tẽporibus, autore Lactantio, lib. II. ca. XI. primò templa constituì, & noui deorum cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri potest, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue, Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colẽdorum deorum ritus efluxit, colere instituerit alumni sui matrẽ, et auiam Tellurem, & patrẽ Saturnum. Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium huius rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe cõdito circiter ter millesimo CLXXX. apud Assyrios primus regnauit. Hunc Belum sibi Deum nominatũ Babylonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse cõtendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manauit, nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste Lactantio in

libro

libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & debitos honores haberemus, ipsum solum uneraremur, ipsum sequeremur, in ipso denique acquiescceremus, uti est in Deuteronomij cap. 6. ita iubente Domino: Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis obstricti & religati Deo sumus, unde, ut eidē placet, religio nomē accepit. At Cic. in secundo de Natura deorum, a relegendo fluxisse opinatur, scribēs: Qui autē omnia quæ ad cultum deorū pertinerent, diligenter tractarent, & tanquam relegerent, hi dicti sunt religiosi, ex relegendo, &c. Sed ad deorum cultores reuertamur, de quibus magna apud autores est quæstio: nam primi omnium Aegyptij, autore Herodoto lib. 2. & Strabone lib. Geographiæ 17. dijs & aras, & simulacra, & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis commonstrarūt. Quidam uerò uolunt Mercurium primum instituisse, quibus sacris dij colerentur. At alij Mennam regem, autor Diodorus li. 1. Sed idem in quarto, Aethiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Asserunt autem deorū apud eos cultum primitus adinuentum, sacra insuper, pompas, celebritates, aliaq; quibus dijs honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorū in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Aethiopum sacra dijs admodum grata esse. Huius rei testimonium afferūt antiquissimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poētarum, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unà deos introducit in Aethiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suauitatem commigrantes. Aethiopes etiam dicuntur suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquam ab externis regibus subacti sint,

semper enim liberi permanserunt. Verùm Lactantius li. Institut. primo, tradit Melissum Cretensiũ regẽ primum dijs sacrificasse, ac ritus nouos sacrorũq; põpas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filiæ fuerunt, quæ Iouẽ puerũ caprino lacte ac melle nutrierãt. Quamobrẽ poëtæ tradiderũt aduolasse apes, atq; os pueri melle cõplesse. Alij præterea alia id genus sacra apud gẽtes adinuenerunt, ueluti Faunus in Latio, qui, eodẽ Lactantio autore, Saturno auo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunũ imperasse Ianũ, ac deorũ cultũ demõstrasse. Apud Romanos Numa Pomp. nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciã introduxit, quæ Orgia uocabãtur, quo nomine, teste Seruio super 4. Aeneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebãtur quẽad modũ apud Latinos cerimoniæ. Itẽ initiãdi morẽ atq; alia mysteria intulit, Diodorus & Lactãt. autores. At Eusebius nõ planè hoc sentit in 10. de Euãgelica præparatiõe sic scribẽs: Primus enim omniũ ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius mysteria & solẽnitates deorũ Græciæ tradidit, simulacrorũ consecrationes etiã & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò lib. 2. Græcos omnino religionẽ deorũ partim ab Aegyptijs, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenienses ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculũ omnium uetustissimum conditum erat. Sed apud Græcos, sicut idem ait, Hesiodus & Homerus deorum opifices in primis extiterũt. Cum Herodoto consentit Eusebius, qui in præfatione in Chronicõ suũ ita dicit: Cecrops Diphyes primꝰ omniũ Iouem appellauit, simulacra reperit, arã statuit, uictimas immolauit, nequaquã istiusmodi rebus in Græcia usquam uisis. Siquidẽ Cecrops primus Atticæ rex fuit, & æqua-

lis

lis Mosis. Itē Orgia Thracibus, teste eodē Eusebio, Aetio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autem omnipotenti, quem nos Christiani colimus, cuius nutu omnia gerūtur, Cain & Abel Adam filij, autore Iosepho in primo Antiquitatum, primi sacrificarunt. E nos uerò primus, ut testatur Hieronym. cōtra Iouinianū, & Eusebius, inuocauit nomē domini, & sic deinceps eorum posteri nullis sacris initiati sacrificium fecere, quoad deus sacerdotiū cōstituit, quod primo, teste Iosepho in 3. antiquitatū, Aarō Mosis fratri detulit. Ex quo solēne apud Hebræos fuit, ut nemo diuinū pontificatū gereret, nisi Aaron genere ortus foret: ijs enim sacerdotibus tantū rem diuinā facere licebat, sicuti nūc apud nos, sacerdotes illi duntaxat illud idē factitant, qui per episcopos sacris initiantur. Sed de ueræ religionis ac sacerdotij initio, in quarto operis hui⁹ uolumine diffusius tradetur.

Quis primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, uarietate, ui, atque sono.

CAPVT VI.

QVoniam solo literarum usu memoriæ fulcitur æternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicantur, de his ante omnia esse tractandū ducimus, cùm earum inuentio planè demonstret ualde admirabilem fuisse uim iuxtà ingenij atq; memoriæ in eo homine qui primus sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis eiusmodi literarū notis terminauerit. Mercuriū itaq; literas in Aegypto omnium primū reperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de nat. deorum tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui literas Aegyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo

enim earum inuentore, magnũ apud idoneos autores certamen esse uideo) Aegyptijs literarum inuentionẽ attribuere uidetur, ita inquiens: Asserunt Aegyptij, literas, astrorũ cursus, geometriam, artesq; plurimas ab se fuisse inuentas. Nonnulli has in Aegypto inuenisse quendã nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundũ, animaliũ effigies loco literarum erant, quippe quæ sensus mentis, sicut docebimus cum de obeliscis memnerimus, repræsentabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finem, ait se literas semper arbitratum esse Assyrias fuisse. Cadmum uerò à Phœnicia primum in Græciam attulisse sexdecim numero, A B C D E G I L M N O P R S T V. quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidẽ post eum, Simonidem Melicum, Ψ Z H Ω. quarũ uis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem & octo priscas fuisse commemorat, A B Γ Δ E Z I K Λ M N O Π P Σ T Υ Φ, & duas ab Epicharmo, nõ à Palamede additas, hoc est, Θ & P, uel Υ, ut Hermolaus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in Græciam, sed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omnino non primo Cadmum, sed multis pòst seculis aduexisse contendũt. nam Herodotus Halicarnasseus historiarum pater, ut aiunt Græci, lib. quinto de Phœnicibus ita loquitur: Phœnices isti qui cũ Cadmo aduenerunt, quorum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum uerò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus li. sexto, dicens: Nã qui dicunt Phœnices à Musis perceptas literas tradidisse postmodũ Græci,

hi sunt

hi sunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo à Græcis literæ Phœniceæ appellatæ sunt. Hinc Lucan.

Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
Mansuram rudibus uocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas portasse, sed longo pòst tempore, Diodorus perspicuè demõstrat, qui ait: cùm Actinus Solis filius in Aegyptum trãsiens astrologiam Aegyptios docuisset, demum Græcia diluuio oppressa, plurimos homines perijsse, literarumq; monimenta deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula, existimatũ esse Cadmũ Agenoris filium primùm literas in Græciam adduxisse, atque ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuentionem illi acceptam retulisse. Cæterùm Iosephus in primo antiquitatis cõtra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatem literis caruisse affirmat, inquiens: Postea multa quæstio atq; contentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentium literarum illis fuisset incognitus: constat autem, quoniam apud Græcos nulla inuenitur absolutè conscriptio poëmate Homeri uetustior, & hunc etiam post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poëtæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illũ & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in x. de euang. præp. ostendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orphæum, Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristæum, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in IIII. asserunt Aethiopes literas primùm reperisse, ab ijsq; Aegyptios eorum colonos exin illas accepisse,

& ab

Moses primus literas Iudæis tradidit.

et ab his deinde reliquos. Verũ Eupolemus, et Eusebius opinatur, proculdubio ueram literarũ originem reddit, affirmans Mosen, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in x. de præparat. euang. longè ante Cadmũ fuit, literas Iudæis primùm tradidisse, & à Iudæis Phœnices accepisse, Græcos uerò postremos à Phœnicib. Idẽ etiam Euseb. lib. VIII. & x. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plin. antè retulimus apud Syros literas repertas esse, quãdò Syri ipsi quoq;, teste Euseb. Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plin. lib. v. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: nanq; Palæstina uocabatur quà cõtingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, & c. Sed reperimus ante diluuiũ Noë, apud eos omnino usum fuisse literarũ: Iosephus enim in I. Antiq. tradit liberos Seth Adam filij, in duabus colũnis, uti cùm de Astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinarũ rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas Mosen dein adinuenisse: quamuis ex his columnis alterã, id est, lapideam, Iosephus usq; ad ætatem suam in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius mea quidem sententia, Philo primam literarum inuentionem Abraham assignat, qui Mose antiquior est, nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintiduæ sunt, quod idem nostræ Latinæ quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdram scribam legisq; doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem templi sub

Zoro

Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cùm ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint &c. Græcas uerò ueteres literas fuisse easdem penè, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspiciebatur, Plinij, ut ipse testatur, tẽporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolunt Nicostratam Euãdri Arcadis matrem Latinis primùm dedisse. Dionysius in primo ait ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneso autoritate magis quàm imperio regebat loca uenerabilis uir miraculo literarũ, rei nouæ inter rudes artium homines. Sẽtit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autẽ Plin. in VII. Epigenis autoritate probare conatur æternum literarũ esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testimonio probauim⁹, omnino antiquissimus est, non id planè sentit Herodotus, qui ut suprà demõstratũ est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neq; Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primã literarũ inuentionẽ, sicut ostendimus, assignant: neq; demũ Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquã compertum habemus, cùm nulli historici eos tradant: fieri quippe nõ potest literas æquè ac primos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Sero etiam in Latium uenere, quod testatur Liuius ita scribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait, Romanos

manos deinde pueros non modò Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet Hetruscos etiã suas olim habuisse literas, quas, ut nostra deniq; cætera omnia, ita tempus consumpsit, ut nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autẽ literas Cornelius Tacit. libr. augustæ historiæ XI. autor est Demaratũ Corinthiũ Hetruscos primùm docuisse Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cic. de nat. deor. sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Atqui cùm Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut suprà demonstrauimus, Latini quoque idem studentes, postea literas sex ad suas priscas sexdecim addiderunt, F K Q X. Y Z & H, hæc tamen non est litera, sed tantùm aspirationis nota. F. digammon ab Aeolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquissimos Latinorum eãdem uim atque apud ipsos Aeoles habuit: eum enim prope sonum quem nunc habet F, significabat P, cum aspiratione, quo nos in uerbis Græcis utimur. ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, F loco V consonantis recipiendum constituit, ut fulgus. pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit Claudius Aeolicam illam ad hos usus F literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latinè loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro P & H, poni F cœptũ est, ut fama, fácio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putãt. Q adiecta est, quòd pinguiorem sonũ edere uisa est, quàm C. X de Græcis quæsiuimus, qua tamen carere potuimus, ut ait Quintil. nã pro ea C, et S, uel G et S utebamur, ut apecs & gregs, pro apex, et Grex. Y et Z ex Græco similiter

fonte

fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. CAPVT VII.

CONsentaneũ uidetur, ut prodita literarum origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine disseram, utpote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentũ, nomẽq; à literis accepit: nam γράμμα Græcè, litera dicitur. Grãmatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grãmatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Trãquillo de grãmatica, literatores uocẽt mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autẽ grammatica ars, quæ in emẽdatè loquendo scribendoq; consistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legẽtibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquẽdi scientiã, & poẽtarũ enarrationem. Cic. de oratore, In grãmaticis poẽtarũ pertractatio, historiarũ cognitio, uerborũ interpretatio, & pronunciãdi quidam sonus. Eius autẽ initiũ, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandũ uitandũq; notantes, hanc artẽ fecerunt, ueluti oratoriam: nam grãmatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Ciceroẽ colligere licet, cũ lib. 3. de Oratore ait: Atq; ut Latinè loquamur, non solùm uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehẽdat, & ea sic & casibus, & tẽporibus, & genere et numero cõseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterum sit, sed

sit sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grãmatica sola docet. Hãc autem, ut Laërtius lib. 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primùm docuisse, cuius uim Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studiũ intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortem. Cæterùm hæc omnium artiũ præclarissima est: præbet enim iter ad cæteras capessandas Fabius: nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initijs, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artem ut tenuem ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ uel sola omni studiorum genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrem magnifieri debeat, facilè docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poëtis, oratoribus, historicis, in arte medicinæ, in iure ciuili, cæterisq; disciplinis quotidie sexcenti errores existunt, ineptissimæq; interpretationes, id quod nõ accideret, si grãmaticam primùm discerent, qui aliquãdo essent sese ad scribẽdũ daturi, illi'ue nõ ignorarent grammatici partes esse, ut cũctas ferè calleat artes, quãdo apud antiquos soli grãmatici omniũ scriptorũ cẽsores et iudices fuere, qui idcirco critici ἀπὸ τῆς κρίνω appellati sunt. Igitur cùm quis pingue quiddam Latinè sonare incipit, nõ debet ad opus aliquod scribendũ aggredi prius, quàm grammaticam didicerit. In hac autẽ olim præcelluerunt, Didymus, quem Macrobius omnibus grãmaticis præponit: Antonius Enipho, cuius scholam M. Tullius

Tullius post forensia negotia frequẽtabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctißimus: M. Valerius Probus, Palæmon ille arrogantißmus, multiq; deinde alij. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poëticæ artis origine, & eius præstantia, ibiq́ue locus Ciceronis in Catone emendatus. CAP. VIII.

POëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullam penè artẽ assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quòd sciẽtias ferè, ut Strabo in primo geographiæ aduersus Eratosthenem pulchrè demonstrat, in se continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiscũtur, sola poëtica diuino furore percipitur. Nam Poëtæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canũt, sine quo, teste Cicerone in primo de diuinatione, Democritus negabat magnos esse poëtas, quippe qui, ut idem quoq; Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cùm insaniunt. Horatius in poëtica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, & excludit sanos Helicone poëtas
Democritus. *Et alibi:*
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poëtæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poëtam.

Quare Ouidius in III. de arte amandi dicit:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli.

Et Maro diuinum uocat poëtam:

Tale tuum carmen nobis diuine poëta, &c.

cùm uatẽ esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poẽta, multò luculentißimè illud quo fiat pacto, docet, dicẽs: Atqui sic à summis hominibus, eruditißimisq; accepimus, cæterarum rerũ studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poëtam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari: quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poëtas, quòd quasi Deorũ aliquo dono atq; munere commendati nobis esse uideãtur. Origo autem huius artis admodum uetusta est, & teste Eusebio in 11. de præparat. Euangel. apud antiquißimos Hebræorum, qui multò ante Græcorũ poëtas fuere, primùm floruit. Nam Moses magnus Hebræorum imperator, cùm ex Aegypto eos in patriam reduceret, stãtim atque mare rubrum diuinitus cedentibus aquis, transgressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 11. de antiquitatib. Iudæorum, hexametrum carmẽ, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille Diuinus Dei uates uario metro hymnos composuit. Idem Iosephus lib. 7. antiquitatum: Expeditus itaq; Dauid à prælijs, & periculis, cùm pace iam altißima frueretur, cantica in Deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidẽ trimetros, alios quidem quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Denique quid psalterio canorius? quòd in morem nostri Flacci & Græci Pindari, nũc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus,

bemus, ueluti reliquarum propémodum disciplinarum. Oracula quoque aliorum uatum uersibus édita sunt, quod Horatius in poëtica dicens:

_Dictæ per carmina sortes.

Verùm Orpheus, autore Porphyrione, primùm poëticã illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autẽ serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintilianus in x. prodiderunt, fabulã primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano COSS. anno ante natum Ennium, qui fuit annus ab urbe cõdita quingentesimus tertiusdecimus. Cæterùm ex ratione temporis inita à Liuio, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cùm Liuij Andronici meminit, satis constat M. Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse C. Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperã habeant pro Centone Cethego, non Ap. Claudium. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consulum mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non itẽ. Antea enim, uelut idem Cicero ait, nullus honos erat poëticæ artis: quinetiam usqueadeo probro habebatur ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum XI. cap. II. testatur, eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera.

CAPVT IX.

QVanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quòd antea de poëticæ artis initijs scripserim, quàm metri originem traderẽ, ex quo illa cõstat, nec eò tamẽ quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaque origo à Deo optimo ma-

ximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contẽta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniã enim, uti Pythagoras docuit, in cœlestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est, metro fiunt. Quòd si hoc in cæteris rebus accidit, quantò magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiã, tametsi fabulas sequitur, cùm de Musarum officio libro VI. loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc est, Deo immortali assignat: Musis, inquit, à patre cõcessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poësis appellatur, ratio. Atq; metrũ à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primùm usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ autore Seruio, uel à rebus quæ describũtur, nomina accepere, ut heroicum, quòd hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit, tamẽ quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi cõsueuerant: propter quòd, ut opinor, Plin. in VII. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono geographiæ, referebantur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadæum: uel à pedibus, ut iambicum, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poëtica:

Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrum & pentametrum, quæ

quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucolicum carmen, autore Diodoro in v. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos impræsentia studio breuitatis omittimus, metri tantùm originem prodidisse contenti.

De tragœdiæ atque comediæ initiis. CAP. X.

INitium tragœdiæ & comœdiæ, teste Donato, à rebus diuinis est factũ, quibus antiqui pro fructibus uota soluentes operam dabãt: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horat.

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum.

qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxiũ est uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τ῀ τράγου, hoc est, ab hirco nominata est: uel, ut quibusdã placet, quòd hirco donabatur eius carminis poëta: uel quòd uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fæce, quia ante usum personarum ab Aeschylo repertum, mimi peruncti ora olei fæcibus fabulas agebant. Horatius in poëtica.

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Aeschylus.

Tragœdias, autore Fabio in x. primus in lucem protulit Aeschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atque Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus

tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius, Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nondum coactis in urbem Athenienſibus, cùm, ut teſtatur Varro, iuuentus Attica circumuicos, uillas, pagos, & copita, feſtum carmen ſolenniter quæſtus gratia cantaret, orta eſt comœdia, ἀπὸ τῆ κωμάζειν, quod eſt laſciuiè agere, uel κώμη, hoc eſt, à comeſſatione, ſeu κώμης, qui uicus eſt, & ᾠδή, cantus: quam tamen apud Græcos, uti Donatus ſentit, dubium eſt quis inuenerit primus, apud quos, ſicut infrà dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Ariſtophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab urbe condita, & Donatus teſtantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroës, Duces, Reges introducũtur, & eſt ſermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus ſcripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginum raptus. Triſtitia tragœdiæ peculiaris eſt: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de ſe tragœdiam ſcriberet, abnuit, & precatus eſt, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam ſemper infelices exitus habet, contrà comœdia felices.

De origine Satyræ, nouæque Comœdiæ.

CAPVT XI.

Satyrarum genera duo eſſe manifeſtũ eſt, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis uſurpatum, quod ſola carminũ uarietate conſtabat, comœdiæ penè par, niſi plus habuiſſet laſciuiæ. Huius ſatyræ ſcriptores fuerunt Demetrius ex Tharſo, poëta ſatyricus, ut autor eſt Lacertius, & Menippus ſeruus, ſicut Apuleius & Gellius oſtẽdũt, cuius libros M. Varro in ſatyris imitatus, eas Latinè

Menip

Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recentius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerũt, teste Fabio Quintiliano, satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cùm in ueteri comœdia per priscos poëtas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palàm, tum eorum crebro qui gessissent nomine decantarentur: quòd tunc nequaquam moribus hominum obstitit, cùm pro se quisque caueret, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, et inde ipsi poëtæ abuti licentius stylo, & passim ex libidine lædere cœpissent plures bonos, id propter, ne quispiam hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerũt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initium habuit. Tunc autem poëtæ nouam comœdiam inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander & Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atq; alij antiquissimi Comici modum componendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ sumpserunt. Verùm ij, si Quintiliano credimus, uix leuem Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Romanus non uideatur posse recipere illam dicendi uenerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra uerò à satyris, ut Donato placet, qui illoti semper & petulãtes dij sunt, nomen traxit: uel à satyra cibi genere, quod, autore Festo, ex uarijs rebus condîtum erat. In hac Satyra, teste Quintiliano in x. primus insignem

laudem adeptus est Lucillius: *sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit* Horatius. Persius *iuxtà, quãuis uno libro multum gloriæ promeruit. Sed in primis* Iuuenalis *lepidus fuit, de quo* Quintilianum, *cùm in* x. *dixit,* Sunt *clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.*

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut solutam orationem inuenerit. CAP. XII.

Historia, *quæ tantò cæteris scriptis antecellit, quantò plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ institutionem utilissima censenda est, quòd, ut* Cicero de Oratore *præclarè ait, sola sit testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, & magistra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit,* Imperatores *ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregiè profuderint, comitatur promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à uitijs deterret.* Hanc, *ut* Plinius *libro* VII. *ait,* Cadmus Milesius *omnium primus cõdidit: sed* Iosephus *in primo antiquit. uolumine rectius omnino sentiens, eum apud* Græcos *duntaxat primùm historias scripsisse tradit: nam* Græci *cùm, ut idem inquit, heri & nudiustertius fuerint, ueri similius est, antiquissimos* Hebræorum *qui sacros libros scripserãt (*Cadmus *enim* Milesius, *ut apud* Eusebium *colligimus, in* x. *de præparatione* Euangel. *longè post* Mosen *fuit) historias primò condidisse: uel* Aegyptiorum *aut* Babyloniorum *sacerdotes, sicut ipse* Iosephus *in primo contra* Appionem *sentire uidetur, aiens:* Quoniam *uerò apud* Aegyptios *&* Babylonios, *ex longissimis olim temporibus, circa con-*

scrip

ſcriptiones diligentia fuit, quãdo ſacerdotibus erat iniunctum, & circa eas ipſi philoſophabãtur. Et deinde infert: *De noſtris uerò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conſcriptionibus diligentiã, deſino dicere, etiam potiorem, pontificibus & prophetis hoc imperantes.* Ex quo Euſebius *uerißimè, ut mea fert opinio, hoc potius Moſi aßignare uidetur, in* II. *de præparat. euãgel. dicens: Vnde ſapiẽtißimus ille Moſes, qui primus cuiuſq; hominis uetuſtißimi uitas Hebræorum cõſcripſit, ciuilem atq; in actione poſitum uiuendi modum narratione hiſtorica docuit.* Verùm nec illud profectò probabile uidetur, *quod idem Plin. in* VII. *et Apuleius in Floridis tradit, Pherecydem Syrum primùm ſolutam orationẽ condere inſtituiſſe, tempore Cyri regis: nanq; quis non uidet hoc potius eſſe illis tribuẽdum, qui primi hiſtorias ſcripſerint? quæ, uti luce clarius eſt, ſoluta oratione conſcribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Aegyptiorũ & Babyloniorum ſacerdotibus ſileam, qui & ipſi longè ante Græcos hiſtorias ſcriptitarũt, multò poſterior Moſe fuit quem ex teſtimonio Euſebij, primùm omnium hiſtoriam condidiſſe diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Euſebio de præparat. euangel. uolumine* 10. *circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A' Moſe autem, quemadmodum ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni* DCC. *& circiter* LXXXVIII. *At Strabo in primo geogr. non ſolùm Pherecydi, ſed Cadmo ac Hecatæo pariter aßignat, qui & ipſi Moſe, uti liquido conſtat, poſteriores fuerunt. Ex philoſophis autem, Laërtio Diogene autore, hiſtorias primus compoſuit Xenophon, de quo Quintilianus cũ de hiſtoricis loquitur, ait: Xeno-*

phon nõ excidit mihi, sed inter philosophos reddẽdus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopõpus. Apud nos T. Liuius, Crispus Sallustius, & pleriq; alij. A' principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historijs, annales pontificum habebant, in quo res gestæ per annũ referebantur. De historiæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subijciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus & uerbis: rerum enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, cõsilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus desiderat lene, fusum, ac pura illustriq; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. CAP. XIII.

NOn dubiũ est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primùm creati sunt, sermonem acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cùm uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione, eorum effecerunt artem: ita cùm in dicẽdo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen cõstituerunt, cuius, ut Diodor. in primo, & poëtæ uolunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horat. in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti, &c.

Quamuis in sexto idẽ Diodor. sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominum

minum aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quàm cæteri mandata referebat. nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatem esse secutus. Verùm Aristoteles primũ Empedoclem artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poëtæ tradiderũt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquã Romæ prohibitam esse exerceri: sed cùm paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeò multi eã præsidij causa & gloriæ expetiuere, ut nonnulli ex infima fortuna, in ordinem senatorium atque ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thysias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insulæ insecutus est. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentissima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hactenus, sed & eius uis atque facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinq; diuiditur partes: ut orator debeat primùm reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, pòst memoriæ mandare, & ad extremum cùm dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cùm aptè dicit: nam quòd decet, ferè prodest, atque delectat. Deinde docet, cùm exponit negotium, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cùm iudicum affectus excitat ad flendum miserendum'ue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo,

nendo, si id opus esse perspicit. Atque ijs rebus & uerbis omnis fermè rhetorices ratio cõtinetur. Quòd autẽ Græci oratores causarum ῥήτορας, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distinguimus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen profitetur: declamator uerò, qui siue alios docẽdi, siue se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus musicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. CAP. XIIII.

MVsicen antiquissimã esse, poëtæ clarissimi testimonio sunt: nam Orpheus & Linus ambo dijs geniti, musici insignes fuerũt, cùm alter eorum rudes atq; agrestes hominum animos demulceret, cantus q; suauitate non feras modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluas q; duceret. Horat. in poëtica arte:

Syluestres homines sacer interpresq; deorum
Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoque eosdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atque heroum ad citharam canuntur, ut lopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; labores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. VII. Amphion ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quòd poëta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

Ipse quoq; saxa mouisse fertur. Flaccus Horat. in poëtica:

Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis

Saxa

Saxa mouere sono testudinis.

Et Statius *in primo Thebaidos:*

Penitusq; sequar, quo carmine muris
Iusserit Amphion tyrios accedere montes.

Sed Græci, teste Eusebio, *de præparat. euãgel. lib. 11. musicæ harmoniæ inuentionẽ* Dionysio *attribuunt.* Ipse uerò *in x. eiusdem operis* Zethum & Amphionem *fratres, qui* Cadmi *temporibus fuerunt, musicæ repertores uocat.* At Solinus *huius artis studium ex* Creta *manasse sentit, inquiens:* Studium *musicum inde cœptum, cùm* Idæi Dactyli *modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinẽ transtulissent.* Polybius *tamen in* 1111. *hoc* Arcadũ *maioribus assignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint.* Vocum harmonias Mercurium *adinuenisse,* Diodorus *est autor in primo.* ἁρμονίαν Græci *uocant, quàm nos dissimilium concordiam appellamus.* Verùm Amphionem & *cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cùm* Iubal Hebræũ Lamech *filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui musicæ inuentores produntur,* Iosephus *in primo antiquitatum dicat musicam studiosè colluisse, & psalterio citharaq; cecinisse.* Hæc hactenus. *Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquãdo plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicam uelut muneri dedisse uidetur, quãdo id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum ualet. Siquidem homo statim natus cùm in cunabulis uagire incipit, continuò nutriculæ cantitantis uoce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quòd crurum brachiorumq; rectè producendorum causa, fascijs colligantur, ac ita à supplicio miseram uitam uiuere incipiunt.* Deinde in

omnib

omnibus fermè operibus modulatio aliqua rudis hominum defatigationem semper consolatur. Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitãtur, sic arator, auriga, mulio, longo inter laborẽ uiamq; sibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerumetiam eorum sarcinaria iumenta eo cantu simul labore leuantur? Nam assiduo usu compertum est mulos ualdè delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multijugia tintinnabula ad illorum colla suspẽdere solent, quò facilius sarcinarum labores perferant. Eandem uim in cætera similiter animalia musicam habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti, stare loco nesciunt, ac iamiam in certamen ruere ardent: ita leones stridore ferri maximè irritãtur. Sed quæso, unde ille auium concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit luscíniam uarios canendi modos? hæc enim auicula sonum ædit perfecta musicæ scientia modulatum, qui nunc continuò spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis, ut ait Plinius, ars hominũ excogitauit. Huius harmoniæ natura magistra est, quæ uel ab initio alias animãtes, quibus ad sonum quempiam uox apta est, musicã docuit, quemadmodũ ostendimus. Atque hæc uera artis origo. Cæterùm musicã, quàm Aegyptij, ut Diodorus testis est, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiscere, & Ephorus, autore Polybio, in proœmio suarum historiarum, ad deludendos ac fallendos homines inuen

inuẽtam tradidit, magno olim pretio æstimatam testatur Fabius, qui dicit Socratem iam senem instituisse lyra nõ eru buisse, & Cicero, qui libro Tusculanarũ primo ait Themistoclem, quòd in epulis recusasset lyram, esse habitum indoctiorem: & Salij, apud Romanos, qui per urbem uersus canebant: sed in primis Dauid ille magnus uates, qui diuino carmine Dei mysteria canit: illud quoq; Græcorum adagium, Indoctos à Musis atque Gratijs abesse, quod in nostris prouerbijs explanaui. Tria præterea genera sunt ex quibus musica cõstet: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infrà dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poësis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorum opus carmenq; dijudicat. Ex quo rectè ait Cicer. de Oratore, lib. 1. musicam uersari in numeris, & uocibus, & modis.

Qui primùm instrumẽta diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod sit organum, & de antiquissimo tibiarum usu in præliis. CAP. XV.

MErcurius Maiæ filius lyram omniũ primus ex testudine feciſſe dicitur. Tradunt enim cùm aliquãdo Nilus suum egressus alueũ totam inundasset Aegyptum, eo postea intra suos limites regresso, uarias animantes in campis relictas, inter easq; remansisse testudinẽ, & hanc cùm ille inuenisset, consumpta iã carne, sed superstitibus neruis, & percussu sonum excitasset, ad exemplum illius lyram composuisse. Horatius in primo carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; lyræ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauẽ ab hyeme,

med

mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Aeneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidam eā nō Apollini, sed Orpheo primùm tradidisse ferunt, alij uerò ab Apolline pòst Orpheo concessam uolunt. Ad eam qui decātandos faciebāt uersus, Lyrici poëtæ nuncupati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hanc rem, omittatur) septem in ea chordas appositas, iuxta numerum septem Atlantidū, quòd Maia Mercurij mater ex illarū numero fuisset: deinde superadditas duas, ut repræsentaretur unum nomen Musarum. Hæc autem tantæ suauitatis fuisse perhibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti suprà dictum est, traxisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio lib. 7. monaulum, id est, simplicem tibiam inuenit. Primus autem tibias, autore Diodoro et Eusebio, Marsias adinuenit. Plinius uerò geminas illū reperisse tradit. Alij hoc Apollini aßignāt, sicut lyræ & fistulæ inuentionem: nam simulacrum eius quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in læua Gratias, quæ singulæ singula musicæ instrumenta manibus gerebāt, una lyrā, altera tibias, quæ autē media erat, fistulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia autor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen habent, tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus uoce canere Trœzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpāder. Fistulā, ut Plin. & Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cùm Syringā Arcadiæ nympham, autore Ouidio, in primo Metamor

tamorph. ardenter amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluuium peruenisset, & fluuio impedita nõ amplius fugere posset, implorato aliarum Nympharum auxilio, in palustres cannas mutata est: quas cùm Pan excidisset, ex ijs ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuãt. Venarũ pulsum in musices pedes Herophilus primus discreuit per ætatis gradus. Fistulam uerò, quàm Græci syringa uocant, teste Eusebio, in 2. de præpar. Euang. Cybele inuenit. Citharæ, ut Plin. placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. 5. inquit: Apollo primùm cithara simplici usus est, Marsias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Verg. in sexto.

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus: Cithara sine uoce primꝰ cecinit Thamyras, cũ cãtu Amphion, ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamen longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quã omnino ab ea dißimilem fuisse, quàm illi inuenerunt, quos commemorauimus, testatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis musicis, ad Dardanum, aut quisquis illius autor est, quia de ea re ambigitur, scribens citharam apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuisse, factã ad formã Δ literæ. David etiam ille magnus Deiuates uaria instrumenta inuenit, teste Iosepho in septimo antiquitatum, qui ait: Diuersaq; faciens organa docuit ut Leuitæ secundum ea Deo hymnos ederent per sabbato

rum dies, aliasq; solennitates. Organorum autem species huiusmodi est: canora cithara quidem decem chordis coaptata. & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim sonos habẽs, digitis tangitur, & reliqua. Hinc perspicere licet istiuscemodi organa à Dauid confecta diuersa fuisse à nostris, quorum nũc usus in templis est perquã frequens: quãdò illa plectro pulsabantur, nostrã uerò inflantur follibus, unde multis meatibus quasi cicutis impa ribus uox erumpit, concentumq; efficit. Quanquã Iosephus hoc loco dicens, Diuersaq; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunq; musico ponere. Idipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cũcta speciatim excellentiora etiam organa uocat. At autor nostri organi tam concinni non proditur, cum magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicetur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africæ, ut Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrhenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantùm, sed Tyrrhenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrrheni pedestri quoque exercitu prævalidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Aeneidos, dicens:

Tyrrhenusq; tubæ mugire per æthera clangor.

Verùm Acron super hoc Horatianum in poëtica arte,

_Post hos, insignis Homerus,

Dircæusq; mares animos in martia bella

Ver

Versibus exacuit.

tradit Dircæum poëtam primùm tubam cõperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cùm Lacedæmonij, autore Iustino lib. 3. bellum aduersus Messenios gererẽt, diuq; extraherẽt dubium Martis euentũ, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Athenienſi duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, cõtumeliæ causa ipsis Dircæum quendam claudum, luscum, omniq; ex parte corporis deformem dederũt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarũ inaudito territi sono Messenij fugam fecerũt, adeptiq; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrtæũ per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, siue Maleum dictũ. Verùm quid multa? cùm tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicẽte Iosepho in tertio antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argẽto factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habẽs penè cubiti: est autem angusta fistula calamo capacior, præbens latitudinem quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & classico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asosra. Hæc ille. Sed haud scio unde de primis tubæ inuentoribus tanta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus. sunt enim plura genera, & alibi inuenisse. In Latiũ instrumenta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omnium attulerunt, cùm antea fistulis pastoralibus tantum uterentur. Placet insuper antiquũ usum tibiarũ in prælijs ponere. Thucydides itaq; autor grauissimus, tradit Lacedæmonios tibiarũ modulis in prælijs esse usos: etenim cùm paratæ essent

classes, & instructæ acies, cœptumq; iri in hostem, tibicines inter exercitum positi canere incœptabant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulatoq; sensim ingressu conuenientes, pugnã capesserent. Cuius rei Polybius lib. quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nunc noster peditatus seruat. Alyattes quoq; Lydorũ rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditũ est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante cithara gressus. autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnã inire, testatur Plutarchus in uita Crassi, & Appianus Alexandrin. in libro Parthico. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Verg. de Miseno tubicine inquit:

-Quo non præstantior alter
Aere ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine Philosophiæ, & de duobus eius principiis, & quis primus inuenerit ethicen, & dialecticen, ac dialogos introduxerit. CAP. XVI.

PHilosophiam, quàm Cicero in officiorum libris studiũ sapientiæ uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atque uitiorũ expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse pleriq; uolũt. nã apud Persas primũ Magos eorũ sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Assyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iouinianũ, Buddas nuncupabatur: apud Britãnos, & Celtas siue Gallos, Druides: apud Phœnices, Ochũ: apud Thraces, Zamolsim, & Orpheum: apud Libycos, Atlãtem: quos omnes, autore

autore Laërtio, pro sapientibus habuerũt. Aegyptij uerò Nili filium Vulcanũ fuisse dicunt, eumq; philosophiæ aperuisse principia, Sed idem Laërtius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferũt. Verùm, teste Eusebio, primùm philosophia, sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrionis testimonio, amplius mille annis post Mosen fuere, Eusebius in 11. de præparatione euãgel. philosophiã à Iudæis accepisse plenissimè demonstrat, quandò nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primùm fuit, sed deinde: nam Pythagoras omniũ primus, Lactantio autore in tertio, philosophiam, id est, amorem sapientiæ, & se philosophum, id est, amatorẽ sapiẽtiæ nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapientia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, sapientes uocitati sunt. Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicũ est appellatum, eò quòd Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrũ instituit: alterum uerò ex Pythagora Italicum est dictũ, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multũ in Italia philosophiæ operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangel. tertium addit, id est, Cleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in disserẽdi subtilitatem, in uitam atque mores: & primam physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiã diuisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ præcepta. Physicæ propriũ

est de mundo, & de his quæ sunt in eo differere, quam ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tusculanarum: Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiã introduxit, & coëgit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere. Dialectica autem ambarum partium affert rationes quæ à Zenone Eleate initium sumpsit. Quamuis secũdum alios, in quinque partes diuidatur, in physicam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicã. Verum nos iam fines nostros egressi sumus, non enim res definire, & de singulis planum facere, sed de earum initijs tractare, nostri tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laërtium discimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maximè omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poëtis primo illud scribendi genus inuẽtum tradit ab Alexameno Scyreo, Teioue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorundam syderum cursus, & sphæram, uentorumque rationem: atque quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando. CAP. XVII.

TErra potissimum ex syderum temperatione fructus fert uberiores, ut nos in eo prouerbio demonstrauimus, Annus fructificat non tellus: hominumq; natura, si Iulij Firmici, ut ita dicam, somnijs credimus, maximè syderibus subiecta est: ait enim, Qui habebit horoscopũ in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, aut riga: qui in septima parte arietis, gibber aut gibberosus. Et alibi: Luna, inquit, cãdidos, Saturnus nigros, Mars rubicun

bicundos gignit. Et hoc ab Aegyptijs profectũ dixerim: nam Herodotus de hac religione ita scribit: Alia insuper sunt ab Aegyptijs excogitata, quis mensis dies'ue cuius deorum sit, & quo quis die genitus, qualia sortietur, & quam mortem obibit, & qualis existet. Chaldæi uerò, teste Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum cõferre ad bona uel mala consequenda. Vnde Hermione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœlestes iniuria fecit iniquos?
Quodq; mihi miseræ sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obseruatione cœlesti, inuenta est astrologia, in qua cœli conuersio, ortus, obitus, motusq; syderum, arte quadam concluſus est. Hanc Aegyptij, ut autor est Diodorus: à se primùm repertam asserunt, alij uerò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos astrologiæ notitiam traduxisse docet, id quod Clemens primùm Chaldæis, dein ipsis Aegyptijs assignat. At Iosephus in primo antiquitatum per spicuè demonstrat, Abraham primùm Aegyptijs, astrologiam inuentam à suis maioribus, ut infrà dicemus, tradidisse, cũ in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eã inde simulq; Chaldæis, qui huius quoq; disciplinæ autores feruntur, ob iugem operam, quam obseruandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, in primo cõtra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & diuinis primitus apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, & Pythagoram, & Thaletem, omnes concorditer confitentur Aegyptiorum & Chaldæorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius libro septimo, Atlantem Libyæ filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris.

Vergilius in sexto:

Vbi cœlifer Atlas

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro 6. Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiæ. Et in 5. lib. aliter scribẽs: Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuẽtionis & syderũ. Alij uolũt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheũ prius astrologiam indicasse. Verũ enimuerò horum quos prodidimus postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quãdò à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanè grauissimo, in primo antiquitatum, disciplinam rerum cœlestiũ primùm inuenerunt, qui ut ne dilaberentur, quæ reperissent, neue antequã uenirent ad cognitionem, deperirent, cùm prædixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas fecerunt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturã legẽtibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad obseruationẽ syderũ pertinerent, inscripserũt. Proinde ab Hebræis, ad Aegyptios et Chaldæos, et deinde ad reliquos astrologiã manasse credere par est. Ac tale fuit astrologiæ artis, nẽpe ad sanarũ mentium delyrationẽ duntaxat excogitatæ, initiũ. Defectus solis & lunæ primus Romani generis, teste Plin. libro secũdo, Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehendit: Lunæ cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectum lunæ Plutarchus Anaxagoram primum monstrasse dicit, in uita Niciæ dicens: Primus autem qui lunaris luminis atque umbræ causam depre

deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim ꝙ is antea ignotus esset, ex eo probat, quòd cùm Nicias malè gestis rebus Siciliã deserere decreuisset & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquã paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi portendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturam Pythagoras Samius inuestigauit: quòd idem esse, quem Lucifer um uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperum, quia post solis occasum refulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nono. Sphæræ, teste Cicerone libro Tusculã. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quòd Diogenes Musæo adscribit: Plinius uerò in VII. Anaximandro, uel potius, ut est in secũdo uolumine cap. VIII. Atlanti. Ventorũ rationẽ Aeolus reperisse fertur: quòd ideo proditũ esse duco, quia, autore Strabone lib. VI. & Plinio in tertio, ex fumo insularũ propè Siciliam, in quibus ipse Aeolus regnauit, incolæ quinam flaturi essent uenti, triduò prædicebant, unde etiam Aeolo uentos parêre existimatum est. Ventos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab Oriente æquinoctiali Solanum, à Meridie austrum, ab Occidente æquinoctiali Fauoniũ, à Septẽtrione Septentrionem, ut unaquæq; cœli regio suũ haberet uentum: sunt enim totidem regiones, ortus, occasus, meridies, Septẽtrio. Ortus & occasus mobilia atque uaria, meridies uerò septentrioq; statu perpetuò permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertractarunt, tradiderunt uentos esse numero octo, reliquosq; quatuor posuerunt, Eurum, Africum, Chorum, siue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrhestes: is Athenis, teste Vitruuio, locauit turrim, et in singulis lateribus ima

gines ipsorum uentorum exculptas, contra cuiusq; flatus supraq; metam marmoream posuit, ac in ea Tritonem æreum dextera manu uirgam porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circumageretur, staretq; semper cõtra uenti flatum, uirga interim ad eius uenti imaginẽ uersa. Est itaq; Eurus ab oriente hyberno, collocatus inter Solanũ & Austrum, inter Austrum & Fauonium: ab occidente hyberno, Africus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquilæ uolatu dictus, Græcè Boreas uocatur, ἀπὸ τῆς βοᾶν, quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali incipiamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturnũ nuncupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atque ita Eurus flat aduersus Africũ, Solanus aduersus Fauonium, Aquilo contra Chorũ. Verùm Fauonius clarus & saluberrimus est, quem nos à fouendo nominamus, quòd genitalem habeat spiritũ: à Græcis Zephyrus uocatur, quasi ζωὴν φέρων, hoc est, uitam afferens: quemadmodũ auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus vox humor est. Per hunc modũ Andronicus Cyrrhestes ostendit, unde certi uentorum flatus spirarent, quem nũc ubique gẽtium seruant, positis in summitate locorum pinnis æneis, per quas uentorum flatus indicentur. At quoniam uentus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & idẽ fluctus pro locorum natura, alius alibi concitatur, idcirco factũ est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprios habuerint, ut Scyrõ Atheniensium, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uentus est, & alij aliarum regionum. Obseruatio

nes

nes autem ſyderum in nauigando Phœnices adinueniſſe, autor eſt Plinius in VII. naturalis hiſtoriæ.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint.

CAPVT XVIII.

NIlus totius orbis fluuiorum celeberrimus, à ſolſtitio æſtiuo, uſque ad autumnale æquinoctium, ut Herodotus libro II. & Diodorus in primo teſtatur, immenſa aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat: ex cuius incremẽto, Aegyptij uim aut penuriam futurarum frugum præuident. Aegyptus enim, cùm Nilus in XII. cubitos excreſcit, famem ſentit: in XIII. etiamnum eſurit: XIIII. cubiti hilaritatem afferunt, XV. ſecuritatem, XVI. delicias, quod iuſtum fertur eſſe incrementum: maximum autem, ætate Claudij principis, fuit cubitorum XVIII. ſicut minimum Pharſalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodam auerſante: autores Plinius lib. V. & Strabo XVII. Cùm huiuſmodi itaque Nili inundationes limites agrorum confunderent, nunc minuendo, aliàs immutando, nonnunquam delendo ſigna quædam, quibus proprium ab alieno diſcerneretur, iterum atq; iterum metiri eam terram oportebat: propter quòd Strabo XVII. geograph. & Herodotus II. aiunt, nõnullos prodidiſſe geometriam ab Aegyptijs primò inuentam eſſe, quemadmodum arithmeticam, id eſt, numeralẽ ſcientiam à Phœnicibus propter mercaturas, Sed Ioſephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in primo antiquitatum ſic ſcribens: Illi nanq; cũ eſſent religioſi, cum & eis pabula ad maius tempus exiſterẽt præparata, tot annorum circulis ritè uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perſcrutabantur, id eſt, aſtrologiã & geometriam, Deus eis amplius uiuendi ſpatium condonauit.

Et

Et deinde cùm de Abraham mentionem facit, subijcit: Arithmeticã eis quoq; cõtulit, & quæ de astrologia sunt, ipse quoque contradidit. nam ante aduentum Abraham in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Artem postea, ut M. Tullius autor est, Pythagoras multum amplificasse dicitur. Geometria, teste eodẽ Cicerone de oratore, uersatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita sub se continet geographiam, quæ situm orbis pingit, in qua floruit Strabo tẽpore Tiberij Cæsaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini Imperatorum principatu. Apud nos Plinius absolutissimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & mensuras, ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo.

CAPVT XIX.

VIdetur omnino locus exigere, ut antequàm hinc digrediamur, quis pondera & mensuras ac numeros repererit, indicemus, cùm præsertim geometriæ atq; arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non plane inter se consentiant. Eutropius itaque statim in principio primi libri, Sidonium mensuras & pondera eo tempore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudæos Aza, apud Hierosolymos Hieroboam regnauit. Alij secundum Mercurium Ex Creta, Iouis filium comperisse uolunt. At Plinius lib. VII. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamedi assignat. Strabo autẽ lib. v. Phædonem Elidensem reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendum puto, ut alij alijs primum mensuras & pondera inuenerint, uelut Diogenes Laërtius libro IX. affirmat, Pythagoram primũ adinuenisse Græcis: & Iosephus primo Antiquitat. dicit, Cain Adam filiũ mortalium

lium omnium, ut credere conuenit, primùm hæc constituisse. Numerorum autem repertorem sunt qui dicãt Samium Pythagoram: alij non hunc, sed aliũ Pythagoram Rhegynum sculptorem: alij uerò Mercurium. Liuius dicit numerum putari inuentum Mineruæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas suarũ literarum numerũ notabant. Apud Romanos, primùm per lustrũ, quod quinto quoq; anno clauo debatur, de quo fusius libr. proximo, cap. IIII. dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Consules, id fiebat. Claui enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templum Mineruæ, in singulos annos figebantur, ut per eos numerus annorum colligeretur. Sanè lex priscis literis ac uerbis scripta erat, ut qui prætor maximus esset, Idibus Septẽbris clauũ pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, claui fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoque clauos numerorum indices habuere fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solẽne claui figendi ad Dictatores trãslatum est. At more intermisso, cùm post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoria repetitũ foret, aliquãdo eum morbum sedatũ fuisse, ob clauũ à Dictatore fixũ, eius rei causa Lucius Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrũ equitũ dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorum certamen, qui ita solẽt ludere. Ecquid religionis cultusue in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietem templi magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cùm nondum ad Romanos peruenisset Dei optimi

maximi

maximi cognitio. Nos similiter his septem literis, C I D L M V X, *numerum notamus: uel alijs notis,* 1 2 3 4 5 6 7 8 9. *satis omnibus cognitis, ut nihil sit, quod reliquas ponamus, earuḿue rationem explicemus.*

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus.

CAPVT XX.

MEdicina, quæ suis diuinis, ut ita dicam, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uersantibus, magno ubique præsidio præstoq; est, dijs primùm inuentores suos, nec meherculeiniuria, assignauit, & cœlo dicauit: ipsaq; ab oraculis Deorum multifariam petita est. Hãc enim, teste Diodoro, uolunt Mercurium apud Aegyptios primùm inuenisse: secundùm uerò ueteres, Apis Aegyptiorũ rex reperit, quod alij, autore Plinio libro septimo, Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium libro primo metamorphoseos dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferq; per orbem
Dicor. Et Oenone apud eundem:
Ipse repertor opis uaccas pauisse Pheræas Fertur.

Macrobius in primo Saturnalium, huius rei ueram reddens rationem, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus Solis calor morborum omnium fuga est. Clemens autem Aegyptijs omnino adscribit, eius uerò amplificationem Aesculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius

tius Aesculapius Arsippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus, teste Cicerone de natura Deorum, dentis euulsionem, ac purgationem alui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cùm homines, ut Fabio Quintiliano placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerũ, ea quæ salubria aut insalubria uisa sunt, probè notassent, huiuscemodi artem corpora curandi gratia confecerunt. At qui Cornelius Celsus inuentionem artis scienter ponit libro primo scribens: Sæpè causa apparet, ut putà lippitudinis, uulneris, neque ex his patet medicina: quòd si scientiam non subijcit euidens causa, multò minus ea potest subijcere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta incomprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendũ est præsidium, id est, ab his quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus: nam ne agricolam quidem aut gubernatorẽ disputatione, sed usu fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinam pertinent, cùm de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neque à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuique responderant in perducendo homines in eandem sanitatem, medendi uias traxerint. Noturunt enim, ægrorum qui sine medicis erant, alios propter auiditatem, primis diebus cibum protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuisse, et leuatum magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remissionem eius, & optimè ijs cessisse, qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos, qui se impleuissent. Hæc similiaq; cùm quotidie inciderẽt,

dilig

diligentes homines talia animaduertentes, ad extremum perceperunt quæ ægrotantibus utilia forent. Sic medicinam ortam inter omnes cõstat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primam διαιτητικὴν, secundam φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis purgantur, manu ue curãtur. Huius aũt partis, id est, Chirurgiæ inuẽtor dicitur primus Aesculapius, quem Græci tradunt primũ obligauisse uulnus. Sed medicina, cũ nulla artium, ut Plinius ait, inconstantior sit, & sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempore in nocte dẽsissima delituit, quã omnino perditam, teste eodem Plinio libro natural. histor. 29. Hippocrates genitus in insula Co, Aesculapio dicata, in lucem reuocauit: nam cũ fuisset mos, ut ait Strabo in VIII. geograph. liberatos morbis inscribere in Templo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, & ita ex his hanc artem excerpsisse, qui, teste Plin. lib. 36. primus medendi præcepta longè post hominũ memoriam clarissimè condidit. Romã constat primũ ex medicis uenisse Pelopõnensem Archagathũ Lysaniæ filiũ, L. Aemilio Paulo, M. Liuio COSS. anno urbis DXXXV. eiq; ius quiritum datum, & tabernam in compito Acilio emptam. Is primò uulnerarius, inde ob secandi urendiq; seuitiam, carnifex appellatus fuit: & cùm alij accurrerent Græculi medici, idemq; facerent omnes simul cum sua medicina in tædium uenerunt. Quare à M. Catone Cẽsorio reprobati, urbe & Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filium in hunc modum scripsit: Dicam de istis alio loco Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd

bonum

bonum sit illorum literas aspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum, & hoc putauatem dixisse. Quandocunq; ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet, tunc etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides his sit, & facilè disperdãt. Nos quoq; dictitant barbaros & spurios, nosq; magis quàm alios opicos appellatione fœdant. Plin. etiam de huiusmodi carnificibus (sunt enim & medici peritissimi, unicum profectò aduersus tot morborum genera, hominibus subsidium) in fronte XXIX. libri ait: Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne uideatur assertio alterius. Hinc illa infelicis monumẽti inscriptio, Turba se medicorum perisse. Et paulò inferius subdit: Nulla præterea lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum uindictæ, discunt periculis nostris, & experimẽta per mortes agunt, medicoq; tantum hominem occidisse, summa impunitas est, &c. Atqui sapienter Babylonij factitabant, qui, teste Herodoto lib. I. & Strabone in XVI. geogra. medicis non utebantur, sed ægrotos in forum efferebant, ut uiri qui eos adirent, consulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipsi faciendo effugissent similem morbum, aut alium nouissent effugisse, nec fas erat quempiam ægrotum silentio præterire. Idem factitabant Bastetani homines montani, qui id Hispaniæ latus incolunt, quod ad Aquilonem spectat, & Aegyptij. Ex quo Strabo lib. III. geograph. cùm de Lusitanis meminit, Bastetani, inquit, ægrotos uetusto ritu Aegyptiorum, in plateis deponunt, ut qui eo morbi genere tentati sunt, com-

mone facere eos ualeant. Quanquam non eundem semper ritũ Aegyptijs fuisse, Herodotus docet lib. II. ita scribẽs: Iam uerò medicina apud eos hunc in modum distributa est, ut singulorum morborum singuli sint medici, non plurium. Itaq; omnia referta sunt medicis: alij enim sunt oculis curandis cõstituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt, & in ijs Caßius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari chariß. Galenus tempore Antonini Pij, & non longè post Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atque melleæ medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. CAP. XXI.

NOn dubium est, quin natura herbas aut salutis aut uoluptatis gratia, ut multis constat exemplis, genuerit: nam Xanthus historiarum autor, teste Plinio libro XXV. tradit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuneum, admota quadam herba, exilire cogit. Quinimò Indorum quidam, ait Herodotus libro III. herba tantum uictitant. Appianus etiam Alexand. scribit, Parthos ab Antonio fugatos cùm fame premerentur, in quandam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quòd lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi, & sic debacchati bilem demũ euomentes interirent. Quid demum plura? nihil non herbarum ui effici posset, si plurimarũ uires non ignorarentur. Hæc itaq;, teste Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idem testis in VII. repertor fuit Chiron Centaurorum iustißimus, Saturni ex Phyllira filius, qui & medicamẽtariam

riam medicinam ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini aßignāt. Ex quo ipse apud Ouidium dicit:

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Aesculapio eius filio, quem Ouidius in 11. Metamorph. dicit medicinam hanc à Chirone didicisse, cùm illi nutriendum Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracum filijs, teste Eusebio, adscribuit. Verùm Chironē ideo fortasse dixerunt hanc primùm comperisse, quia, ut Plin. ait lib. xxv. cap. 1111. herbam Centaureā reperit, qua, sicut idem testatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapsu improuiso sagittæ Herculis ex suis manibus, illitæ ueneno hydræ. Nam Chiron cùm attrectaret arma Herculis, quem receperat hospitio, sagitta in eius pedem decidit. Ouidius in quinto Fastorum:

Dumq; senex tractat squallentia tela uenenis,
Excidit, & læuo fixa sagitta pede. Ouidius

tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens:

Nona dies aderat, cùm tu iustißimè Chiron
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorum quibus morbi curātur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquißimum esse: autorem tamen non ponit, sed tradit Asclepiadem medicū peritissimum magna ex parte eum usum sustulisse, quòd omnia medicamina & mali succi sint, & stomachum lædant: & definit omnes medicinæ partes ita innexas esse, ut separari nequeant, ac ideo medicinam quæ uictu curat, aliquando adhibere medicamentum, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationem uictus, atque hoc pacto sanitatem aut conseruari, amissamue recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut

Mercurius moly, Achilles achilleam, Aesculapius panacem, complures q; alias, quod admodum longum esset, minimeq; necessariũ persequi, cùm præsertim Plinius illud ipsum disertißimè prodat. Medicinã uerò ex melle, teste Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quædam (mirum quàm multa à bestijs homo didicerit) nõnullas herbas atq; remedia commõstrarũt, quæ homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus mõstrauere, percußi eo telo, pastuq; eius herbæ electo, id quod Cicero in secundo de natura Deorum feris capris adscribit, Iidẽ cerui percußi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, cancros edendo sibi medentur. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medẽtes, id quod Cornelius Celsus libro VI. naturæ eius auis, non herbæ aßignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est, quàm sanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neq; id sine causa fit, cùm horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiã locus fabulæ factus est, per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cũ cunilæ, quã bubulã uocant, pastu, uires contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est, ab equo quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinem, quod phlebotomare uocant, didicerunt: aßidua nanque is satietate grauedinosus factus exit in littus, recentes harundinum cæsuras perspeculaturus, atque ubi acutißimũ uidet stipitem, imprimens corpus, uenam quandam in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidum

bidum corpus exonerat, plagam uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadem Aegypto monstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoque serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eam partem se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc clysteris usum medici primùm didicerunt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem quærit. Ciconia origano. De herbis autem primus omnium quos memoria nouit, Orpheus accuratißimè scripsit: post eũ Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primùm M. Cato, deinde Pompeius Leneus Magni Pompeij libertus, qui exemplaria Mithridatis Regis de ui herbarum, iussu Magni Pompeij, omnia, regia præda potiti, in nostrum sermonem trãstulit. Quo primùm tempore Plinius se animaduertisse ait hanc scientiam ad Romanos peruenisse.

Quis primus magicam artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones, aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur.

CAPVT XXII.

EXigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur, quàm libri finẽ faciamus, quandoquidẽ natam primùm à medicina nemo dubitat. Hæc itaque à Zoroastre in Perside, autore Plin. lib. XXX, ut inter autores conuenit, ortum habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrẽ, qui magicã artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui, teste Eusebio de temporibus, & in X. de præparat. Euãgel. plus DCCC. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiam tempore Abraham & Ninus fuerũt, cùm ageretur annus ab urbe cõdita, ter milleſimus ac CLXXXV. At annos deinde post DCCC.

& circiter xv. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater milleſimus. Lactantius autem & Euſebius, malos dæmones hanc ſimul cum cæteris improbis artibus inueniſſe tradunt: quam omnium artium fraudulentiſſimam Plinius eſſe aſſerit, miraturq; quo modo multis ſeculis in toto terrarum orbe ualuerit: atque id ob eam cauſam euenisſe putat, quòd ſola artium treis alias imperioſiſſimas humanæ mentis complexa, in ſe unam redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictum eſt, manauit, ac ſpecie ſalutari irrepſit ſanctior quàm medicina: ita deſyderatiſſimis promiſſis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominum mentes: poſt hæc miſcuit mathematicas artes, nullo non auido de ſe futura ſciendi, atque ea è cœlo ueriſſimè peti credente. Ita poſſeſſis hominum ſenſibus, triplici uinculo eò uſque adoleuit, ut in magna humanarum gentium parte plurimum ualuerit, magnamq; uim, uti poëtæ teſtimonio ſunt, ſemper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atque ſatas aliò uidi traducere meſſes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes hominum turbari, & ſine ullo ueneni hauſtu ſola carminis uiolentia homines interimi putarunt. Maro:

Carmina uel cœlo poſſunt deducere lunam. Item:

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius de ſine titulo:

Carmine læſa Ceres ſterilem uaneſcit in herbam,
Deficiunt læſi carmine fontis aquæ. Lucanus:
Mens hauſti nulla ſanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius

Huius autem ueneficij, quamuis per totum orbem terrarum peruaserit, Lucano in sexto Pharsaliæ, & Apuleio de magia libro primo & secundo, & Plinio in XXX. autoribus, Thessaliam in primis infamia flagrasse constat. Extabant etiã ætate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in XII. tabulis. Circe etiam Circeum montẽ habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirandos ostendit euentus. Ac tale est magiæ inuentum. De hac quis scripserit, non planè compertum habemus. Plinius libro tricesimo dicit Hostanem de ea primùm commentatum esse: atque Pythagoram, Empedoclem, Democritum, & Platonem, ad hanc discẽdam nauigasse, hanc reuersos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: unde magiam Democrito, medicinã eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestissimus: Est et alia, inquit, magices factio, à Mose etiamnum & Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel ipsius Mosis mater. Cæterùm ex Plinij ore piaculũ illud idcirco, ut arbitror, temerè prodijt, quoniã cùm Deus signa quædã edidisset, quibus Hebraicus populus facilè crederet, Mosen sibi ab ipso ducem esse cõstitutum, rex Pharao (sic enim Aegyptij patria lingua, teste Iosepho in octauo Antiquitatũ, regem nominant) hæc tanquam uana deridens, iussit Aegyptiorũ sacerdotes eadem facere, qui statim uirgas in draconem uerterũt. At Moses ut humanis diuina multò maiora esse demonstraret, uirgam in terram proiecit, quæ in colubrum uersa, Aegyptiorum uirgas in draconem translatas repentè uorauit. Autor Iosephus in secundo de Iudæorum antiquitatibus, & Eusebius libro nono, de præparatione Euangelica.

Cùm Moſes igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falſis quàm ueris inhærent, magica arte fieri putabant. Modum autem effugandi dæmones, quibus ſæpè corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi ſedari ſolent, Salomon rex primus docuit, dicente Ioſepho in octauo antiquitatum: Præſtitit autem Deus etiam ei, ut contra dæmones, artem ad utilitatẽ hominum ediſceret, & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleant mitigari: modum etiam coniurationũ, quibus obſtricti dæmones ne denuò redeant, effugantur, inuenit. Et quonam pacto huiuſmodi dæmones expellerentur, perſpicuè demonſtrat: Vidi etenim, inquit, quendã Eleazarum de gente noſtra, præſente Veſpaſiano, & eius filijs, et tribunis, alioq; ſimul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiuſmodi: Intulit naribus eius qui à dæmone uexabatur, annulũ habentem ſubter ſignaculum radicem à Salomone monſtratam, deinde dæmonem per nares odorantis abſtraxit, & repentè cecidit homo, poſtea cõiurauit eum, iuramentum obijciens Salomonis, ne ad eum denuò remearet, id eſt, cantica, quæ ille cõpoſuit, ſuper eum dicenda uolens, &c. Hodie etiam ſacerdotes noſtri, uti uidemus, ſacris quibuſdam uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicunt ægrotis, ij ut plurimum bellè habent. Quam ſanè poteſtatem CHRISTVS ſeruator noſter apoſtolis dedit, cùm apud Marcum euangeliſtam dixit: Ite in mundum uniuerſum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis,

nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & benè habebunt. Hæc autem mihi hoc loco potißimum commemorare placuit, quò legentes facilè intelligerẽt, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomãtiæ, & chiromantiæ. CAP. XXIII.

MAgi, qui Persica lingua sapiẽtes appellantur, apud Persas potißimum, teste Laërtio, deorũ cultui uacabant, precando illis uota & sacrificia faciebant, de eorum substantia, id est, ui ac natura, & genealogia disserebant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usque eò aucta est eorum uanitas, ut non solùm obseruatione syderum futura prædicere, uerùm artibus quibusdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborum maleficijs, & scire se omnia & facere posse profiterentur. Ab his igitur sex magices artis species fluxerunt, necromantia, pyromantia, aëromantia, hydromantia, geomantia, atque chiromantia: quamuis M. Varro lib. 7. diuinarum rerum, illas priores quatuor tantum aßignauerit. Est autem necromantia, diuinatio per cadauera, ut mortuus apud Luca. in sexto suscitatus, euentum belli Pharsalici Sexto Pompeio prædixit. Pyromantiam uocãt, qua per ignem diuinatur, dũ inspicimus, quid fulgur, quid fulmen, quid'ue ignea uis significet, ut Tanaquil Tarquinij Prisci regis uxor, teste Liuio ab urbe condita, & Dionysio in IIII. uidens flammam lambere Seruij Tullij caput, illum Romanorum regem fore prædixit. Aëromãtia diuinatio per aërẽ, ut puta per auium uolatum, gustum, cantum, ac uentorũ grandinumq; insuetas procellas: ut ferrũ, sicut ait Plin. lib. II. quo in Lucanis pluit, significauit M. Craßi in Parthis interit

teritum: ueluti quoq; lapides, quibus, autore Liuio in 1. de secundo bello Punico, in Piceno pluisse nuntiatũ fuit, strages illas indicarunt, quas Annibal Italiæ intulit. Hydromantia, ex aqua, quemadmodũ Varro prodidit, puerum uidisse in aqua effigiem Mercurij, quæ CL. uersibus omnem Mithridatici belli pronuntiauit euentũ. Geomantia, diuinatio per terrarum hiatus. Chiromantia, diuinatio per linearum manuum inspectionem. Iuuenalis satyra VI. Frontemq; manumq; Præbebit uati. Quæ omnia superstitiosa sunt, atque omnino ridicula: nam illis qui ea exercent, egestas semper imperat, qui, ut M. Tullius lib. 1. de diuinatione prope finem, ait, sibi semitam non sapiunt, alijs monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipsi petunt. Hos igitur tanquam maleficæ superstitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctaq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. CAP. XXIIII.

DVo sunt, autore Cicerone de diuinatione uolumine primo, diuinandi genera, quorum unum naturæ est, alterum artis. Est autem natura in ijs, qui non ratione, aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentiunt: quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquam uaticinantibus per furorem, ut accidisse legimus Sibyllæ Erythrææ, & sacerdotibus nonnullis: cuius generis oracula etiam habenda erant, qualia fuerunt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorum, in quibus homi-

nes

nes crebrò illudebantur, ueluti quæ arte dæmonum, humanaq; fraude reddebantur. Verum prophetæ, qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquam fallebant. Ars uerò in ijs est, qui nouas res cõiectura persequuntur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiam, & sortes. Aruspicina, teste M. Tullio lib. 1. de diuinatione, apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabãt, primùm ortum habuit: nam, ut idẽ in 11. de diuinatione ait, aranti cuidam in agro Tarquiniensi, & sulcum altius imprimẽti, subitò è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidẽ puerili, sed senili prudentia, à quo uniuersa Hetruria aruspicinam edocta est, quæ ab ara & inspiciendo sibi nomẽ uindicauit. Sed Plin. lib. v 11. aruspicij inuentionẽ cuidam Delpho tribuit, sicut ignispicij Amphiarao. Hæc autem cõtinet in se exta, fulgura & ostenta: mactata enim hostia ad arã, eaq; aperta, quomodo cor, hepar, & reliqua exta sese haberent, inspiciebant, ex eorũq; habitu atque colore futura coniectabant: ut, quo die primùm in sella aurea sedit Cæsar, in boue quem immolauit, cor non apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 11. de bellis ciuilibus autores. Ex quo futuram infelicitatẽ prædixerũt aruspices. Ostenta autem sunt, quæ præter naturam eueniẽtia, futurum aliquid significant: ut cùm in exercitu Xerxis, autore Herodoto, libro historiarũ v 11. in Europam traiecto, equa bellicosissimum animal, leporem timidissimã feram peperit, quod fertur portendisse tantũ exercitum fugam moliturum. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Tertia pars aruspicinæ in fulmine, & in fulgure, & tonitru consistit. Vergil.

De

De cœlo tactás memini prædicere quercus.

Hæc omnia sub aruspicina sunt. nam idem Cicer. ait: Sed quoniam de extis & de fulguribus satis est disputatum, ostēta restant, ut tota aruspicina sit pertractata. Atq; hæc est aruspicina, quam qui exercēt, tum aruspices, tum extispices nuncupantur. In secūda autem parte eius diuinationis, quæ est artis, auspicia, siue auguria ponūtur. Auspicia quæ ab auibus inspiciendis, sicut auguria ab auium gustu, uel garritu dicūtur, Tiresiam Thebanū inuenisse, Plinius in VII. autor est. Auguria uerò idē testis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta est, reperit: ex cæteris uerò animalibus adiecit Orpheus. Verùm huiuscemodi augurādi artē quidam à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiaraus, Mopsus, Chalchas, summi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruscos, ab Hetruscis ad Latinos uenisse uolunt. In auibus autem tria erant diuinandi genera: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarum uolatum Phryges, teste Clemente, primi obseruauerunt: aliæ cantu, ut oscines, aliæ gustu futura prædicebant. Tertiū genus ex tripudio solistimo futura indicabat. Porrò solistima tripudia dicebātur auguria, quæ fiebāt quoties offa, quæ pulis dabatur, aliquo modo cadebat in solum, ac ita à solo solistimū uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti facienda sit. Mossolamus Iudæus, uir equidem sapientissimus, perspicuè demōstrauit. Is enim, sicut Iosephus in primo antiquitatū, cōtra Appionem, ex Hecatæo tradit, cùm in bello esset, & uates quidam dum iter facerent, statim iussisset omnes eatenus consistere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus sumpto raptim arcu, ac emissis sagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis aliis id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones?

mones? hæc enim auis suæ ipsius salutis nescíens, nostri iti neris euentum nobis potuit prædicere? si enim præscire futura potuisset, in hunc locum nequaquam uenisset, metuens ut sagittis à Mossolamo Iudæo peteretur. Cæterùm hæc quantũolim apud omnes ferè gentes autoritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo scribens: Quis rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione diuina, neque solùm in pace, sed in bello? et reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicẽte: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agũt, nihil sine auspicijs domi habẽt. Hæc ille. Apud eos insuper, ut Liuius, Dionysius, & Feneſtella testimonio sunt, summa religiõe augurũ collegiũ colebatur, quorum ius in Romana republica Cicero in secundo de legibus, maximum & præstantißimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur? quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabãt etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secũdo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum priscarum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu miscebantur atq; ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritißimè somnia esse interpretatum Iosephus in secũdo antiquitatum itidẽ affirmat. Clemẽs uerò Telmeßinis aßignat. Sed hæc omnia fallacijs inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quandò homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiã

somniorum interpretatio

max

maximè noceant: nam, sicut Phauorinus, teste Gellio lib. noctium Atticarum decimoquarto, dicebat, si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies, frustra timendo. Si uerò non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequam fato fias: sin felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeò suspensum fatigabit, in omnê futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendum, scire aliquid futurum, cùm id certè futurum sit, cùm tamen nullo modo præuoscì possit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, sortisq; futuræ.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primùm diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxtà prohibuit eas dem, imò Deus ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRISTVS procul nobis esse uoluit, cùm dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cùm de re Christiana agetur.

LIBRI PRIMI FINIS

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER II.

De Iuris ac legum origine,& qui primi mortalibus leges dederint,& quæ causa à principio dãdi fuerit. CAP. I.

QVANQVAM *disciplinarum liberalium originem primo tantum libro complecti, deinde autem in reliquis aliarum rerum inuentionem tradere statueram,rei tamẽ magnitudo fecit,ut multò sanè quàm uolebam, longior essem. In hoc itaque secundo libro de Iuris primùm atque legis origine commodè dicam.* IVS, *ut Paulo Iurisconsulto placet, uno modo bonum semper dicitur. Lege uerò nihil aptius est ad conditionem humanæ naturæ,dummodo,ut Cicero uult in tertio de legibus, pro imperio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis,nec ipse mundus potest: nam & hæc Deo paret, & huic obediunt maria,terræq; , & hominũ uita iussis supremæ legis obtemperat. Est itidem lex, ut Chrysippus definit,diuinarũ humanarumq; rerum notitia,item recti iussio,prauiq; depulsio,donum Dei,dogma hominum sapientũ,de qua mox dicemus. Ius autem,quamuis plurimis modis dicatur,* Vlpianus *diuidit in naturale, gentium, & ciuile. Naturale appellat, quod non solùm humani generis proprium est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari, cœloq; nascuntur: nam in nonnullis animalibus uidemus maris & fœminæ coniunctionem,liberorum procreationẽ, educationemq; quodam iure naturæ, quod, teste*

teste M. Tullio in primo de legibus, in natura positũ est, & ab ea, hoc est, à Deo initium habet. Ius gentium, quo solùm homines utuntur. Ciuile, ut Romanorum, Spartanorũ, Athenienſium, quod legibus, interpretatione duodecim tabularum, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, & autoritate prudentum conſtat. Principii uerò legis non ſcriptæ, ſed in natura poſitæ, ex qua homines deinde leges condiderunt, quæ origo ſit, & quid ipſa ſit, Cicero in ſecundo de legibus facilè declarat, cuius ideo uerba ponam. Hanc igitur, inquit, uideo ſapientiſſimorum fuiſſe ſententiam, legem neque hominum ingenijs excogitatam, nec ſcitum aliquod eſſe populorum, ſed æternum quiddam, quod uniuerſum mundum regeret, imperandi prohibendiq; ſapientia. Ita principem legem illam & ultimam mentem eſſe dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut uetantis Dei. Ex quo illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè eſt laudata: eſt enim ratio mensq; ſapientis, ad iubendũ, & ad detrahendum idonea. Et infrà ſubdit: Orta eſt autẽ ſimul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atque princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta ſummi Iouis. Deinde ſuggerit, ita cõcludens: Eſt ergo lex iuſtorum iniuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſſimã & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ ſupplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuẽtur bonos. Huiuſcemodi ergo legum originem hoc loco prodendam cenſeo. Has itaque leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in v. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

Diodorus itidem lib. ſexto, ait: Nam præter ab ea repertum frumentum, leges dedit, quibus iuſtè pieq; homines uiuere

uiuere assuescerent, ex quo & legiferam dixerunt. Herodotus etiam in sexto, inquit: Cùm in agrum Ephesium ingressi essent, sub noctem ad urbem contendebant, cũ illic à mulieribus sacra legiferæ Cereris fierent. Et Vergilius in quarto Aeneid.

-Mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri.

Idem sentit Plinius libro 7. Cæterùm ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Athenienſibus, deinde Solon: Aegyptijs Quintus Mercurius, aut Aethiopes, quorũ ipsi Aegyptij coloni dicuntur. Minos Cretẽsibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primũ hanc rectè beatèq; uiuendi normã, sicuti cætera omnia, acceptã referre debemus: quod nec Ciceronem etiã tam propè, ut monstratũ est, duce naturæ ad uerum accedentem latuisset, si ullam ueri Dei unquã cognitionem habuisset: Deus enim autore Iosepho libro 3. antiquitatũ, leges quas deinde hominibus cõstitutas uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorũ omniũ quos cõmemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, longè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionem: Dico igitur nostrũ legislatorem quemlibet qui memorantur legislatorũ, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solõ & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud Græcos mirabiles sunt, nouelli atque recentes, quantum ad illum cõparati, esse noscuntur, quandò nec ipsum nomen legis fuisse olim apud

Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nã cùm sit tempus infinitũ, si quis eum comparet aliorũ legislatorũ ætatibus, hũc ultra omnes inueniet. Eusebius quoque in 10. de præparat. euangel. Mosen multò ante Cererẽ, quæ fertur prima, ut dixim⁹, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Moses Hebræis cõstituit, quæ cæteris deinceps hominibus cõdendarum legum haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atque legũ origo. Verùm hoc loco illud disputandũ uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta nõ perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ, ut apostolus Paulus ait, iram operatur, & sexcentis pœnis mortales obligat. Contrà illa prior lex quæ nõ scribitur, sed nascitur, ac profluuio quodã naturæ fonte in humanũ ingenium à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæpretiũ est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius epistola LXXI. ad Irenæum, illud planè facit, eum ideo ita dicentẽ attendamus: Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosen data est: nam si naturalem legem, quam Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis quàm soluit humani generis infirmitatem. Soluit eã naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare, quod non acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ità per inobedientiã, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuam naturæ atque ingenitæ sibi innocentiæ, hæredi-

bus

bus proprijs reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptum nouæ legis necessarium fuit, ut uel partem haberet, qui totum amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eum Deo subiectũ redderet: nam sine ista lege peccatũ nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si non uenissem, & locutus non fuissem eis, peccatũ non haberent: nunc autem excusationẽ non habent. Lata est ergo lex, primùm, ut excusatio tolleretur, cùm præscriptum antè non esset, quod pro se quisq; caueret: deinde ut omnes subijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatũ, cœpit mihi obesse scire. Verùm dicis: est tamen quod cõsolari potest tuam solicitudinem: quia si per legem abundauit peccatũ, per eandẽ abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioannes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatũ mundi. Habes igitur legẽ non necessariam fuisse, si illam naturæ legẽ seruare potuissemus: sed quia nõ seruauimus, idcirco ista lex per Mosen data, facta est necessaria, ut doceret me obedientiam, & trãsgressionis Adam solueret laqueũ, qui totam astrinxit hæreditatem, &c. Cæterùm extra tripartitam illam iuris diuisionem, quam Vlpianus fecit, habemus in nostra religione ius pontificiũ, in quo multi cùm memoria nostra excellunt, tum antea claruerunt, qui olim nõ sine honoris præfatione nominabantur, & in primis Theseus Pinnius auunculus meus, quem nemo aut nimis ualdè unquam, aut nimis sæpe laudauerit. Fuit enim uir pontificij pariter atque ciuilis iuris peritissimus, qui in præclarissimis Italiæ ciuitatibus maximis honoribus functus, ubique summæ iustitiæ uirtutisq; omnis se specimen præstitit: à quo profectò haud lõgè abest Petrus

trus Matthæus eius frater, Iurisconsultißimorum consultißimus.

Qui regiam uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrãnidemque exercuerint, & diadema uel sternitium inuenerint, & quis Areopagitarũ magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. CAP. II.

QVoniam de legis origine, sine qua, nulla Respublica consistere potest, proximo capite huius uoluminis docuimus: porrò res ipsa postulat, ut priusquam hinc digrediar, quale apud gentes regimẽ ciuitatis principiò fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Platone lib. de regno, trifariam diuisa reip. administratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius imperiũ: altera aristocratia, hoc est optimatũ regimen: tertia uerò democratia, id est, popularis principatus: quarum quæ præferenda sit, non facilè dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdũ potius est, quàm quod in rem suam esse uidet, rarò bene imperat. Plebs etiam, cui proprium est nihil intelligere, aliquanto peius. Pauci uerò, id est, optimates, cùm principes esse pro se quisq; optet, nec satis concordes regnant. Quare Diocletia. autore Vopisco, dicere solitus erat, nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperãt, si boni sunt. Ex quo alij aliam constituerunt ciuitatem. Aegyptij primi omnium, teste Plinio libro septimo, regium principatum habuerunt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento, poterant sine rege uiuere: apud quos primus, quòd memoriæ proditum sit, mortalium Menes regnauit, autores Herodotus lib. secundo, & Diodorus in primo. Cæterũ nemo, teste Platone, in libro de regno, rex

rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu ueniret, ut unus aliquis prophanus regnum per uim adipisceretur, is postea sacris initiari cogebatur, quò esset rex, & sacerdos. Diadema autẽ, quod regiũ est insigne, Liberum patrẽ adinuenisse, autor est Plinius in septimo: cuius nimirum rei Diodorus ueram rationem reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatem Attici, ut Plinius in septimo tradit, primi instituerunt: sed ijdem reges etiam habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Mosis: nã, autore Iustino libro primo, ab initio quæq; ciuitas & gens, rerum publicarum imperiũ penes reges habebat, quos ad fastigium huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat. Ex quo, teste Aemilio Probo, in uita Agesilai, apud Lacedæmonios reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarẽtur: & primus rex fuit Eurysteus, Argis II. Archestratus III. Lobotes IIII. Doristus V. Agesilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcamenes IX. & ultimus. Ninus autẽ, testis est idem Iustinus, rex Assyriorũ primus omniũ ueterem gentium morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idẽ primus omniũ, sicut ait Eusebius in decimo de præparat. euangelica, totius Asiæ, excepta India, imperio potitus est. Verùm quòd Attici popularẽ ciuitatẽ primùm constituerunt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienũ. Hebræi enim, à quibus Iosephus in primo antiquitatũ, cæteras nationes originẽ traxisse pulcherrimè probat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarent, aut Athenæ conditæ forent, regnarunt, quorum res-

publica, eodem Ioſepho autore libro uigeſimo antiquitatum, primò quidem ſub populari poteſtate diu permanſit. Ab his proinde democratiam primũ manaſſe rectius eſt credere, quàm ab Atticis, qui poſteriores fuerũt. Ariſtocratiam, id eſt, optimatum imperium, quale Romani poſt exactos reges diu habuerunt, qui primu cõſtituerint, non facilè tradiderim, ſi illud non ſit aſſignandum Thebæis, qui, teſte Euſebio, temporibus Nini regis Aegyptijs imperabant, quorũ dominatus ἀριστοκρατία dicebatur, hoc eſt, poteſtas, quòd qui potentiores nobiliores q; eſſent, ijs reipub. adminiſtrandæ imperiũ daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter milleſimũ, & CLXXXV. quo Abraham natus eſt. Poſt Theſeũ tyrannum, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plinius in ſeptimo: propter quod innuere uidetur Theſeum primum omnium fuiſſe tyrannum, ſecundum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex ſtirpe Noë ortus, non multò poſt diluuium, Babylone tyrannus fuiſſe perhibetur. Ita ait Ioſephus in primo antiquitatum: Nemroth quoq; filius Chuſi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, ſicut à me primò etiam declaratum eſt. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac, teſte Trogo, fortem. Vergilius:

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.

Poſtea hæc uox ad eos translata eſt, qui ui quadam ac libidine dominantur, quorũ lex eſt, Hoc uolo, ſic iubeo, ſit pro ratione uoluntas, quandò omnia ex potentia & uoluntate metiuntur. Seruitium, teſte Plinio, Lacedæmonij inuenere, quandoquidẽ Cleomenes Lacedæmonius, teſte Macrobio, libro primo Saturnalium, ex ſeruis manumiſſis, bellatorum nouem millia conſcripſit, qui quoniam in bello non necabantur, ſed uiui ſeruabantur, ſerui appellati

lati sunt. Hi sub corona postea uendebantur. Cato: Vt populus sua opera potius ob rem bene gestam, coronatus supplicatum erat, quàm re malè gesta coronatus ueneat. Reperio tamen, antequam Lacedæmonij, teste Iosepho contra Appionem, rerũ potirentur, apud Hebræos multos fuisse seruos, & eius seruitutis originem profectam à Chanaan, filio Cham, qui fuit unus ex filijs Noë, is enim treis genuit, Sem, Cham, & Iaphet. Quippe Cham cùm uideret patrem Noë fortè ebrium humi parum honestè iacentem, uituperauit eum apud fratres. Quare permotus senex, Chanaã nepotem ex filio Cham, seruitute mulctauit, re tum noua ac grauissima, uti in libro Geneseos, capite nono, est. Sed hic dices: Ecquid fuit quamobrem Chanaan ob patris peccatum seruitute affectus fuerit, cùm iuxta prouerbium, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas, id etenim factum tradunt, ut pœna Chanam filio illata, dolori esset patri Cham, quandò ita solent parentes angi filiorum cruciatu. Nam cùm Deus Noë pariter atque eius filijs antea benedixisset, senex postea non est ausus in filium, & si impium, quicquam statuere, idcirco nepotem puniuit, quò eius pater filij uicem dolens, sic delicti pœnas daret. Ac tale seruitutis initium, cùm inciperent homines iam molliter uiuere. Forma autem manumittendi serui talis apud antiquos fuit: Dominus caput, aliud'ue membrum serui tenens, aiebat, Hunc hominem liberum esse uolo: atque his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autẽ magistratum, Plutarchus à Solone constitutum affirmat, quòd de Areopagitis à Dracone nulla unquã mentio facta sit. In eo primùm Athenis capitis iudicium actum est autor Plinius libro septimo. Areopagus uerò Latinè dici

tur curia, siue pagus Martis. Causa nominis ex iudicio est, quo Mars, qui Græce ἄρης uocatur, cum homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim dijs in eo pago, ut scribit Augustinus in 18. de ciuitate Dei sex sententijs absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio damnationi præponitur. Fuit inde Areopagitarum magistratus uti dictum est, institutus, quorum summa erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus causis pronuntiabant, tanta grauitate, tantaq; integritate, ut noctu, non interdiu, causas cognoscerent, quò non dicentes, sed duntaxat quæ dicerẽtur, spectarent, secumq; ponderarent. Suffragia quibus in deliberando iudicandoq; utimur, Palamedes primus omnium reperit.

De triplici regiminis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insignium regum, & ex qua arbore fierent magistratuum virgæ, atque quis primus censum instituerit, & de senatorio atque equestri censu, vel carcerem ædificauerit & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. CAP. III.

EGo medius fidius semper illam Plinij sententiam, Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo dãno fuit, tanquam omnium uerissimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetam, cũ homines rerum ferè ommũ egentes probè degebant, quot nobis florentissimæ ciuitates exemplo sunt? quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parsimoniæq; honos fuit, indies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at contrà ubi diuitiæ, ubi sacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc sensim dominandi libido desyderium per luxum perdendi omnia inuexit.

uexit. Quod Lycurgus legumlator sapiẽtißimus prospiciens animo, numum omnem aureum & argenteũ, teste Plutarcho, irritum fecit, ferreoq; solùm utendum imperauit: cuius sanctionem ut primùm Lacedæmonij excessere, ex maximis longè minimi sunt effecti. Sed, ut de cæteris sileam, hoc potißimum Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Aemulios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiæq; amantißimos Imperatores sibi deligebat, incredibile memoratu est, quã breui creseceret, quantumq; cum ipsa præclarè ageretur: cõtrà ubi Senator censu legebatur, iudex fiebat censu, magistratum ducem'que nil magis exornabat quàm census, captatio in quæstu fertilißimo, ac sola gaudia in posßidẽdo erant, adeò declinare de statu suo cœpit, ut nunquam in aliquo postea cõsistere potuerit. Namq; omne regiminis genus perpessa est: primùm enim monarchiam, hoc est regium imperium habuit: nã Romulus, autore Floro, eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primũ imperium tenuit: post quem sex deinde reges secuti sunt, sub quibus, teste Liuio in primo ab urbe cõdita CCXLIIII. annos monarchia durauit. Exin pulso Tarquinio Superbo, qui regum ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, secuta est aristocratia, id est, optimatum principatus: nam pro regibus, cùm Consules, ut Liuius in secundo, & Dionysius in quarto testatur, creati sunt, L. Iunius Brutus, qui libertatis uindex extiterat, & L. Tarquinius Collatinus qui Consules dicti à consulendo, hoc est, prouidendo: apud eos summa totius imperij erat: ij exercitum ductabant, & ab eorum magistratu, qui annuus erat, uti alibi dicemus, numerus annorum notabatur. Post annum deinde duodecimum, uel, ut non nemo uult, octauum quàm

exacti sunt Reges, quod Liuius & Feneſtella non ſatis conſtare aiunt, cùm quadraginta Latinorũ urbes, concitante Octauio Manilio Tarquinij genero, coniuraſſent in Romanos, T. Largius primus dictator creatus fuit. Autor Liuius in ſecundo ab urbe condita. Quod inſtitutum Dionyſius libro quinto Antiquitatum, putat Romanos à Græcis ſumpſiſſe, apud quos elymnetæ, tanquam dictatores Romæ, creabantur. At Licinius ab Albanis accepiſſe tradit. Carthaginienſes etiam, autore Trogo, dictatorem habebant. Hic autem ſummus fuit in urbe magiſtratus, quippe qui habebatur in ſummo periculo ultimũ remedium: in ſex tantum menſes, uti Feneſtella ait, durabat: nam eo deſignato, præter tribunatum omnes magiſtratus, teſte Polybio, uolumine ſuarum hiſtoriarum tertio, & Plutarcho in uita Fabij Max. autoritatem ſuam amittebant: & ideo dictator dicebatur, quòd is imperaret: quia, ſicut idem in uita Marcelli teſtatur, iuſſa magiſtratuum edicta Romani uocabant, Item dictator nõ poterat niſi à Conſule dici, neque alio tempore, niſi oriente nocte, & ſilentio, ut Liuius libro ab urbe condita VIII. tradit. Attamen, teſte eodem, libro III. cùm aliquando Veientes caſtra Romana cepiſſent, A. Cornelius Coſſus tribunus militum Mamercum Aemilium dictatorẽ dixit quòd augures conſulti urgente neceſſitate, eam religionem exemiſſent. Poſt annum deinceps trecenteſimum alterum, quàm condita Roma erat, uelut Liuius in tertio prodit, iterum mutata eſt forma ciuitatis, ab cõſulibus ad decemuiros, quemadmodum ab regibus antè ad conſules uenerat, qui, uti quibuſdam placet, tertio anno depoſiti ſunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiã, cuius ſtuprandæ amore deflagrabat, in ſeruitutem aſſerere uoluit: qui

cùm

cùm pro libidine omnia agerent, officium ex suo commodo metientes, ac quòd ex ipsorum usu, non è republica esset, in primis facientes, & eos ob id nõnulli senatores, uti inquit Fenestella, decem Tarquinios appellarẽt, uidetur tunc Romæ magis monarchia, quàm Aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis decemuiris, ad prioris formam reginimus reditum est. At dein anno CCCX. conditæ urbis, pro cõsulibus primùm tribuni militũ creati sunt, A. Sempronius Atracinus, L. Attilius Lõgus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autem, id est, popularis principatus, sensim irrepsit, plebe paulatim per seditiones adipiscente nobilitatis magistratus: primùm enim C. Canuleio autore plebeij connubia promiscua cũ patritijs habere cœperũt: deinde cùm tribuni plebis quotidie magis magisq; instarent, à patritijs tandem concessum est, ut ex plebe tribuni quoq; militũ consulari potestate fierent, & ita P. Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis conditæ CCCLV. Deinde plebs consulatum assecuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Consul factus, anno urbis conditæ CCCLXXXIX. Nouissimè obtinuit & dictaturam, summum in urbe decus: primusq; ex plebe C. Martius Rutilius dictator dictus fuit, anno ab urbe cõdita CCCXCIX. Hæc ex Liuio lib. IIII. & V. & VI. & VII. ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo denique pacto reipublicæ administratio ex optimatibus ad popularem principatũ uenerat, ex quo nouissimè iterum in monarchiam, id est, ad unius imperiũ, forma ciuitatis redacta est, quæ à Sylla & Mario, teste Appiano in primo de bellis ciuilibus, cœpit, fracta omni senatus potestate. Eã postea Cæsares adauxerũt, sub quibus primùm ipsa Roma toto pacato orbe floruit, inde insequentium

Cæsa

Cæsarum inertia contabuit, atque ad interitum deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primùm monarchiam, id est, regium imperiũ: subinde aristocratiam & democratiam, hoc est consulum, dictatorum, decemuirũm, & tribunorum consularium regimen: at nouissimè rursus monarchiam, id est, tum dictatorum, cùm Cæsarum tyrannidem sæuissimam pertulit: unde eius uirium labes facta est. Romanorum autem regum insignia, hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabeæ curules, faleræ, annuli, paludamẽta, prætexta, togæ pictæ, tunicæq; palmatæ, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex duodecim Tusciæ populis, autore Dionysio in III. & Floro, et Strabone in V. geograph. quos Tarquinius Priscus subegit, originẽ habuere, quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatque id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrobium in primo Saturnalium scribere, Tullũ Hostiliũ tertium Romanorum regem debellatis Hetruscis, primùm sellam curulem, lictores, togam pictam atque prætextam instituisse Romæ haberi. Verùm Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorũ, qui singuli Liuio & Dionysio autoribus, singulos regi statim creato lictores dabãt, antea duodecim lictores sumpsit, cuius sententiæ esse haud Liuium pœnitet. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; uirgarum alligatos cum securibus gestabant. Eiusmodi autem uirgas ex betulla arbore fieri cõsueuisse, Plinius lib. XVI. cap. decimooctauo naturalis historiæ innuere uidetur, sic scribens: Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla: Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis

ribilis magistratuum uirgis, Censum primus omniũ Seruius Tullus rex instituit, rem, ueluti Liuius ait, saluberrimam tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia non uiritim, ut antè, sed pro possessione pecuniarũ ciues obirent: quorum classes, id est, ordines quinq; descripsit. Prima itaque classis fuit ex ijs, qui centum millium æris aut maiorem censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum, seniores ad urbis custodiam, ut præsto essent, iuniores ut foris bella gererent: arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda classis intra centum, usque ad quinque & septuaginta milliũ censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti conscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter loricam, omnia eadẽ. Tertiæ Classis in quinquaginta milliũ censum esse uoluit: totidem centuriæ sunt conscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium: totidem centuriæ factæ. Quinta classis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quanti unaquæque classis æstimata sit. Illud enim primùm scire licet, centum æra (nam æs nummulus erat) non pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nummo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus est mille aureis, secũdæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centũ & decem. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plinio lib. XXXIII. fuit assium centum & decem millia, ex quibus summa fit mille & centum aureorum. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima classis, adeò id temporis Romanorũ opes exiguæ fuerant, quæ post hac immensæ extitere, quandò

quandò autore Tranquillo census senatorius fuit duodecies centena millia sestertium nummum. Quam quidem summam ut rectè putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centũ sestertia summam facerent duorum millium & quingentorum aureorũ: qua ratione colligimus censum senatorium fuisse ad numerum triginta millium aureorum, & equestrem duodecim millium & quingentorum, hoc est, constitisse ex quingentis sestertijs. Atque talis origo & forma fuit census Romæ. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarũ incognitus erat. Sed illud uerius Mosi assignãdum est, qui, ut infrà demonstrabitur, primus populũ recensuit. Atqui census agi dicitur, cùm hominũ facultates recensentur, unde tributi imponendi ratio inita est: uel cùm numerus ciuium putatur. Vtrunq; testatur Liuius in uita ipsius Seruij Tulli. Et cùm in censendo finis erat factus, lustrum conditũ appellabatur, quòd tum Seruius exercitũ omnem sue, oue, tauriscq; tribus lustrauit, hoc est, purgauit: idq; lustrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, cùm censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morũ ciuitatis cura est tradita. Item cùm uectigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificium ciuitatis purgandæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrum numerabant, atq; Græci per olympiades. Cæterùm cùm ita quinto quoq; anno lustrũ condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatiũ quatuor annorum, argumentantes annum quo sequens lustrũ incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustri. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatiũ quatuor tantum annorum, quemadmodum infrà suo loco demõstrabitur.

Censu

Census autem agendi, & tributi ex censu imperandi pariter atque conferendi initium factum est apud Hebræos, cùm de ea re Deus mandatum Mosi dederit, ita in Exodo, capite triceſimo, loquens: Quando tuleris ſummam filiorum Iſraël, iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis domino, & non erit plaga in eis, cùm fuerint recenſiti. Hoc autem dabit omnis, qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli, iuxta menſuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & ſuprà, dabit pretiũ. Ita tributum imperatum eſt in ſingula capita eorum, qui uiginti annis maiores eſſent, quiq; arma ferre poſſent. Siclus numus argenteus hebraicus, quem Græci ſtaterem dicunt, teſte Ioſepho, libro tertio antiquitatum, pondere erat drachmarum Atticarũ quatuor: drachma uerò ex ſenis obolis Atticis conſtat: atque ſic tetradrachmus ſiclus ualebat quaternos & uicenos atticos obolos, hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta menſuram templi, iam ſatis liquet ſacerdotes ponderis menſuræq; genus habuiſſe aliud ab eo, quod uulgus uſurparit. Atqui drachma eiuſdem eſt ponderis, ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangeliſta capite uiceſimo ſecundo, numiſma cenſus uocat, cuius nota Cæſaris effigies erat: & capite uigeſimo appellat denarium diurnũ, quòd tantum ualeret, quantum mercedis in die dari ſolet operis. Extant etiamnum iſtiuſmodi denarij Cæſarum figura ſignati, qui pari ſunt pondere atque numi, quos groſſos nuncupant. Ita ſcire licet drachmam Atticam à noſtris groſſum uocitari, & ſiclum quatuor ualere groſſos. Carcerem, quo cuſtodiæ continentur, ad terrorem, teſte Liuio ab urbe condita, Ancus primus ædificauit. quod Eutropius Tarquinio Superbo aſſignat: item

uincula

uincula, fustes, compedes, catenas, & huiusmodi supplicia quibus homines afficiũtur. Atque hæc omnia à Romanis Romæ primùm inuenta: nam alibi istæc tormentorum genera ad cruciandos homines longè antè in usu fuisse ex Iosepho & Herodoto satis patet. Vnde cùm instrumenta sola sint, quibus tyrãni in primis ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inuentionem rectè Nemroth primo tyranno aßignemus licet.

Qui primi constituerint annum, & quàm uarium, & qui inuenerint hunc annum quo vtimur, vel menses, atque eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. CAP. IIII.

ET si de prima anni obseruatiõe, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quã potißimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hic proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios primò instituisse, Herodotus li. histor. II. prodit, ita scribens: Quæ autem humanarum rerum sunt, hæc ita referebant, inter se constare omnium hominum primos Aegyptios annum comperisse, distinguẽtes eum in duodecim temporũ menses, idque comperisse ex astris, eò scientius, ut mihi uidetur, hoc agentes, quàm Græci, quòd Græci quidem tertio quoque anno, intercalarem mensem introducunt temporis gratia: Aegyptij uerò tricenis diebꝰ, quibus duodecim menses taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eôdem redeuntis. Herodot. hactenus. Clemens itidem comprobat. Huiusmodi tamen inuentionem Diodor. Thebæis aßignat libro primo. Sed nõ ideo inficior Diodorũ Herodoto suffragari, quoniam Thebæi iuxtà Aegypti populi sunt, à Thebis, urbe in Aegypto,

Aegypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bœotia, quod apud idoneos autores obseruatum est: quinetiam ut ait Herod. in prænotato libro, olim Thebæ Aegyptus uocabatur. At Seruius super v. Aeneid. dicit, Eudoxum primùm annum deprehendisse, post quem Hipparchum, & ultimo loco, ut infrà dicemus, Cæsarem. Laërtius autem Thaleti Milesio adscribere uidetur, in primo, cũ inquit: Anni tempora illorumq; uicissitudines priorem inuenisse ferunt, eumq; in CCCLXV. dies diuisisse. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntaxat esse attribuendum. Verùm reperimus apud Iosephum in primo & in quarto Antiquitatum, Hebræos ante diluuium Noë, annum duodecim mensibus constitutum habuisse, qui, eodem teste in primo Antiquitatum, annum primi etiam in Aegypto instituerant. Est insuper operæpretium, quàm uaria fuerit anni ratio apud priscos, demonstrare. Arcades enim, ut Plutarchus in uita Numæ, & Macrobius in primo Saturnalium meminerunt, tribus duntaxat mensibus annum suum complebant. Cares & Acarnanes, sex. Aegyptij primis temporibus, teste Solino, quatuor, sed antea, ut Censorino placet, duobus tantùm. At Macrobius in primo Saturnalium ait, anni certum modum apud solos Aegyptios semper fuisse, ut etiã ex Herodoti autoritate liquidò constat. Erat præterea annus triginta dierum, id est, lunaris: autor Seruius super tertio Aeneidos. Habebãt & annum magnum, quẽ uolebant confici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui secundum Ciceronem, continet duodecim millia noningentos quinquaginta quatuor solares annos. At Iosephus in primo Antiquitatum, capite octauo, dicit annum magnum DC. annorum spacio impleri. Sed de hoc, uti Censorinus demonstrat, inter auto-

res non planè conuenit. Reliqui Græci CCCLIIII. diebus annum proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoque ab initio, prout Macrobius dicit, autore Romulo, annum x. mensibus constitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC. & IIII. Romulus enim primum mensem Martium à patre suo Marte: alterum Aprilem quasi Aphrilem, à spuma, quæ Græcè ἀφρὸς uocatur, unde Venus mater Aeneæ nata est: tertium Maium, à maioribus, quartum Iunium à iunioribus nominauit. Ouidius:

Hinc sua maiores tribuere uocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antè populum in maiores & minores diuiserat. Reliquos sex à numero, Quintilem, Sextilem, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, & Decembrem appellauit. Verùm postmodò Quintilis à Iulij Cæsaris nomine, Iulius, et Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed iste annus cùm neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ cursum redegit, additis quinquaginta diebus: quibus postea sex alios dies adiecit retractos ex illis sex mensibus qui triginta dies habebãt, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinquaginta dies pari ratione partitus est in menses duos, & alterum quem primum posuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latinorum primus rex fuerat, tanquam bicipitis diei mensem, ut qui transacti anni finem respiceret, ac principium futuri prospiceret: nam Ianus cùm uir esset æquè prudens atque solers, dictus est habere geminam faciem, ut una quæ ante, altera quæ post tergum forent intueretur, id quod ad uigilantem ciuitatis custodem attinet. Alterum uerò Februarium uocauit, deóque Februo

dedic

dedicauit, qui creditur præesse lustrationibus, quia tum extremo anni mense, populus februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem secutus, quòd numero Deus, quemadmodum poëta ait, impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septembri, Nouembri, & Decembri, undetricenos dies: Martio uerò, Maio, Quintili, & Octobri, singulos & tricenos. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus conficiebatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorum more, intercalarem mensem constituerunt, ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarent populum, ut quando lege agi liceret, scirent. Sed cùm ita usu ueniret, ut per eam uarietatem anni sæpè nundinæ caderent aut in primum anni diem in nonas ue, quibus nefas erat conuentus haberi, permissum est ut sacerdotes quando uellent, suo arbitratu uocarent. At cùm illi commodi gratia, publicanorumq; ex usu, minus suo tempore uocarẽt, tum demum Cæsar pontifex maximus addidit anno dies decem, horasq; sex, quorũ dierum binos ad singulos menses, Ianuarium, Sextilem, & Decembrẽ, adiunxit: in Aprilem autem, Iunium, Septembrem, & Nouembrem singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar, autore Suetonio, & Appiano Alexandrino, & Plinio, primus omnium annum ad cursum solis accommodauit, ut CCCLXV. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoque anno intercalaretur, quod bissextum uocant. Causa autem nominis est, quia duobus continuis diebus bis dicimus VI. Calendas Martias, duos dies pro uno computantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, qui, uti Cicero in secundo de natura Deorũ ait, quia mensa spatia cõficiunt,

menſes nominantur, Thebæos, id eſt, ipſos Aegyptios (ſunt enim, ut diximus, ijdem) omnium primos inſtituiſſe Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primu annum conſtituerant, tribuendum eſſe uidetur. Atque annus menſes habet duodecim, quorum quatuor, Aprilis, Iunius, September, & Nouember, ex triginta conſtant diebus: at plus uno, ſeptem, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Auguſtus, October, & December: minimus uerò Februarius octo & uiginti, ſuis contentus eſt diebus. Item hebdomadas duas & quinquaginta, & diem unum: dies uerò CCCLXV. ac horas ſex, uti dictum eſt. Præterea cùm apud priſcos Romanos, pontifices, prout ſuprà demonſtrauimus, ita intercalarent, factum eſt ut menſis eiuſmodi rei cauſa, diuiſus ſit in Calendas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calendæ dictæ ſint, ἀπὸ τῦ καλῶ, uoco: etenim minor pontifex obſeruabat quando noua primùm appareret luna, qua uiſa, id protinus ſacrificulo regi nuntiabat: tum facto, ut moris erat, ſacrificio, pontifex incipiebat eos uocare qui in agris eſſent, quò ſcirent feriarum pariter cauſas, atque quid eo menſe agi liceret. Ita calata, hoc eſt, uocata in Capitolium plebe, pronuntiabat quot dies à calendis ad nonas ſupereſſent: unde nonæ ipſæ dictæ, quia ſemper dies nouem à Nonis ad initium Iduum interſunt. Idus autem circiter medium menſem ponebant, idq; uerbum ab Hetruſcis ſumpſerant, quorum lingua iduare, diuidere eſt. Igitur ſic computabant, uerbi gratia: Vltimum diem Decembris antecedentis menſis notabant pridie Calendas Ianuarias, penultimum tertio Calendas, atque ſic alios ſuo ordine, ſurſum uerſum numerando uſque ad idus: nam menſibus quatuor, Martio, Maio, Iulio, & Octobri, ſingu

singulis senas dederũt nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoq; mensibus Idus octonas. Verùm modus istiusmodi dierum mensis numerum ineundi iam uulgatior est, quàm ut à nobis sit rursum demonstrandus, qui profectus est ab illa pontificum intercalatione, quæ durauit usque ad annum urbis conditæ CCCCL. cùm P. Sulpitio Auerrione, P. Sempronio Sopho Longo COSS. C. Flauius scriba ædilis curulis, inuitis patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificum euulgauit, fastos'que circa fõrum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Testis Liuius ab urbe condita, in extremo nono lib. Postea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellãt, excogitatus à diuo, ut fertur, Bernardo, uel ab ipso Iulio Cæsare, sicut lib. diuinorum officiorum octauo extat, ad inueniendum diem coniunctionis lunæ, per singulos menses: quo quidem numero nostri deinceps usi sunt ad notandos quoque dies festos, in singulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum est Pascha, Pentecoste, nonnulliq; alij, eò quòd non semper in eosdem mensium dies cadant. Fuit sanè inuentum suo dignum autore, cuius usus & ratio ita omnibus nota est, ut non sit quod hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. CAP. V.

HOræ, quibus numero XXIIII. dies noxq; conficitur, teste Macrobio, ab Apolline, id est, sole, qui Horus Aegyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor itidem tempora, hoc est, uer, æstas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicuntur: quæ initio duodecim constitutæ sunt, eius'que rei talis

fuisse origo memoratur. Quodam tempore Hermes Trimegistus cùm in Aegypto sacrum quoddam animal Serapi dicatum, in tota die duodecies urinam facere pari semper temporis interuallo obseruasset, per duodecim horas diem diuidi debere coniecit. Exinde hic horarum numerus longo tempore custoditus, postea in uigintiquatuor horas diuisus est dies. Horologium autē solarium, in quo umbilici solis, quem gnomonem uocant, umbra horas ostendit, Anaximenes Milesius Lacedæmone, teste Plinio libro II. cap. LXXVI. primus inuenit, ipsum que ἀπὸ σκιᾶς, hoc est, ab umbra, sciotericon appellauit. Romæ multò serius contigit: in duodecim enim tabulis, ut autor est Plinius in VII. ortus tantum & occasus solis nominabatur. Post aliquot annos adiectus fuit & meridies: accensus consulis, id est, præco, eum pronuntiabat, cùm è curia inter rostra & Græcostasim solem prospiciebat: à columna uerò ænea ad carcerem inclinato sydere, supremam horam pronuntiabat: sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicū bellum. At M. Varro primum horologium solarium in publico secundum rostra, in columna statutū fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala consule, Catina in Sicilia capta. Postea Scipio Nasica primus Romæ duntaxat, ut opinor, aqua horas diuisit æquè noctium atq; dierū, idq; horologium sub tecto dicauit, anno urbis DXCV. Cæterùm horologium, teste Vitruuio libro nono de architectura, ex aqua Ctesibius Alexandrinus primus reperit. Vtriusq; meminit Cicero, libro de natura Deorum secundo: Quid igitur, inquit, conuenit cùm solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi in extremo secundo Tusculanarum libro: Cras

ergo

ergo ad clepsydram. Itaque uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est deinde diuini quodam ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atque ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinabulis. Quimetiam eodem artificio planetarum omnium, ac solis & lunæ cursus adeò facilè repræsentantur, ut cœlum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formam excogitatum. Item è tenuissimis harenis Aegyptijs, quorum tamē autores, uti in calce operis dicemus, in aperto non sunt. Sic denique quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationem peritissimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminerimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à sole occidente, usque ad solem iterum occidentem, perpetuo cursu uiginti quatuor horas designant: sic nunc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam, cùm uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alii aliter dies obseruarint, ac noctes diuiserint. CAP. VI.

DIem alij aliter obseruabant, quod ab Aegyptijs fluxisse uolunt, quos, ut inter nonnullos autores conuenit, primos omnium annum & menses constituisse ferunt. Ij itaq; à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellauere. Romani quoque eodem modò diem obseruabant, quod ut Plutarchus in problemat. ait,

ortus solis initium agendi, nox uerò consilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis:

Prima salutantes atque altera continet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris.
Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonij inter duos solis exortus, omne id tempus diem uocabant: Athenienses inter duos occasus. Vmbri à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: autores, Varro, Plinius in secundo, Gellius, & Macrobius. Nos porrò more Athenienſium, à sole occaso, ad solem iterum occidentem, omne id medium tempus unum diem esse dicimus, sicut transalpini omnes Vmbrorum ritu, à meridie in meridiem diem suum terminant, prout eorum horologia, quæ superiori capite posuimus, indicant: uel eadem ratione, à media nocte, ad mediam noctem, ueteri Romanorum instituto, illorum dies dici potest confici. Nox uerò, sicut Vegetius tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ singulæ, teste Hieronymo super Psalmos, trinarum horarum spatio supputabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inuentus. CAP. VII.

CVm in dies magis magisq; hominum ingenia sola librorum copia uigeant, & ad capessendas disciplinarum liberalium artes facilius omnes alliciãtur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubique gentium floreant,

pecca

peccare hercle me ducerem, si tale inuentum silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborem suscepimus, præsertim cùm huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieronymus ad Marcellam ait, ingeniorum effigies, & uera & æterna monimenta sint. Quapropter Agesilaus, autore Plutarcho, cùm bene multi uellent eius corporis simulacrum gratis effingere, nũquam id fieri passus est, animi tantum monimenta posteris relinquere studens: Illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitum, hoc bonorum opus esse ducebat. Omnium igitur primus Anaxagoras teste Laërtio uolumine secundo, librum ab se scriptum edidit. Gellius uerò lib. v i. scribit Pisistratũ tyrannum omnium primùm libros publicè legendos præbuisse. Sed profectò quis non uidet perperàm Græcos hominum genus in sui laudem effusissimum, hanc sibi gloriam uindicare? qui, ut Iosephus contra Appionem perspicuè demonstrat, recentissimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquissimi Hebræorum, qui sacram historiam scripserũt, & Aegyptiorum sacerdotes, uel Chaldæi libros ediderunt: atq; ita Anaxagoram & Pisistratum apud Græcos, tantum primos foras dandos libros curasse credere par est. Deinde autem, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerum librorum studiosius accuratiusq; auxerũt. Verùm omnem illam postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus abstulit, asportauitq; in Persas. Eos porrò libros uniuersos multis pòst tempestatibus, Seleucus Macedoniæ rex, qui Nicanor appellatus est, referẽdos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorum in Aegypto à Ptolemæis regibus confectus est, ad millia ferme uoluminum D C C. sed ea omnia priore bello Alexandrino

incensa sunt. Cæterùm Strabo libro decimotertio geographi scribit Aristotelem omnium primum bibliothecam instituisse: ait enim, & Scepsi fuere philosophi Socratici, Erastus, & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelem & Theophrastum audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nam Aristoteles & bibliothecam & scholam reliquit Theophrasto, & primus omnium quos scimus, libros congregauit, & Aegyptii reges bibliothecæ ordinē docuit. Theophrastus uerò eam tradidit Neleo, Neleus eam Scepsim detulit, ac posteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclarissima, autor Plin. li. xxxv. statim in principio, ubi inquit: An priores cœperint Alexādriæ et Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facilè dixerim. Romæ bibliothecam Asinium Pollionem primùm fecisse, testatur idem in prænotato libro scribens: Non est prætereundum & nouitium inuentum: siquidem non solùm ex auro argentoue, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ iisdem locis ibi loquuntur, quin imò etiam quæ non sunt, finguntur, pariuntq; desideria nō traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut equidem arbitror nullum est felicitatis specimē, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentū, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rempublicam fecit. Sunt etiā plures hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omniū iudicio longè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Vrbini condidit, quā postea Guido princeps eius filius, lux doctrinarum fulgentissima, ac unicum doctissimorum hominum præsidium, cùm auro & argēto, tum librorum copia adauxit, ornauitq;.

Fuit

Fuit illud igitur omnino magnum mortalibus munus, sed nequaquam conferendum cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scribēdi genere: tantum enim uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantum uix toto anno à pluribus scribi posset. Ex quo adeò disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, ut nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud insuperadde, quòd autores quoque plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorsum interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei autor non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas sciat, cui diuinum beneficium acceptum referre debeat. Itaq; Ioānes Cuthenbergus natione Theutonicus, equestri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus omnium in oppido Germaniæ, quā Maguntiam uocant, hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit: non minore industria reperto ab eodē, prout ferunt, autore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum utuntur. Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCLVIII. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romam primò in Italiam attulit, quam dein Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hac tempestate per totum ferè terrarū orbem floret, de qua plura loquendi labore supersedeo, eius inuentorem, ac si mal unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me parum feciſſe ratus, cùm ea omnibus longè notissima sit: quæ propterea ut ab initio non minore quæstu, quàm hominum admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, uelut auguror, futura est uilior.

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, &

quan

quando primùm inuenta charta, uel membrana.

CAPVT VIII.

ANte usum chartarum, quo maximè humanitas uitæ constat & memoria, palmarum foliis, teste Plinio in decimotertio naturalis historiæ, primò scriptitatum est. Vergil. in sexto,

-Foliis tantùm ne nomina manda.

Deinde quarundam arborum libris, postea publica monimenta plumbeis uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperunt: deinde ceris: nam pugillarium usum ante Troiana tempora fuisse testatur Homerus. Papyrum autem post Alexandri Magni uictoriam, condita in Aegypto Alexandria, M. Varro autor est, ante chartarũ usum ab eo rege inuentam esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus Aegypti. Verùm contra Varronem, qui chartarũ usum non nisi condita in Aegypto Alexandria fuisse scribit, Plinius Cassij Heminæ annalium scriptoris autoritatem adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantẽ, offendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadẽ libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecentis annis post Numam fuit, qui Alexandriam, autore Liuio, lib. octauo, eo anno in Aegypto posuit, qui fuit urbis conditæ CCCCXXVIII. L. Papyrio Mugillano siue Cursore, C. Pætilio Galbo COSS. Cæterùm Liuius in decimo de bello Macedonico, à Cassio dissentit, scribẽs duas arcas lapideas, octonos ferme pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Pætilij scribæ, non Cn. Terentij, & in altera earum sepultum fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactantius affirmat, & Plu-

tar

tarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuẽtum est, quo nunc passim utimur, cuius autor haud palàm est. Hæc autem fit ex linteolis contritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptum, ueluti chartæ ab urbe Tyri retinet. Membranas à tectu membrorũ nominatas, est enim propriè ipsum corium. Varro scribit per æmulationem, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regum, Pergami inuentas fuisse, unde uulgò pergamenæ uocantur. Verùm ego affirmarem membranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in ijsq; primùm scriptitatum, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monimẽta condiderunt) è membrana fuisse testatur Ioseph us: nam cùm in duodecimo antiquitatum tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per septuaginta duo interpretes, sacros libros ad Ptolemæũ Philadelphũ miserit, ut in Græcum sermonem uerterentur, sic inquit: Cùm uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum compaginem, rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis & ouillis esse scriptitatum. Sunt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tantũ uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, id est, à mercatoribus nominata. Vsus autem scribendi per notas, peruetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, autore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi possint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius: Res quasdam occultas nuntiare regi

furti

furtiuo scripto uolebat. Estet Cæsar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequens est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, quin suas habeat notas, uulgò zipheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monstrauerit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. CAP. IX.

PRoximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est uitæ bonum, & unicus eloquētiæ thesaurus. Huius ars, Plin. in septimo, & Quintiliano in undecimo autoribus, à Simonide Melico primùm inuenta est, qua in re multum ualuit: nam cùm aliquando in Thessalia, teste Cicerone de Oratore, epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nuntiatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio conclaue corruerit, ac ea ruina adeò conuiuæ omnes contriti fuerint, ut non possent internosci à suis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscuiusque sepeliendi fuisse. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, signatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plinius & Solinus autores sunt: Cyrus enim rex Persarum omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, postero die quàm Romam aduenerat, utriusq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cæsarem uerò scribere & legere simul, dictare & audire, solitum accepimus. Idem etiam

etiam teste Spartiano, Hadrianus Imperator facere consueuit.

A quo primum militaris ars inuenta, & utrum literis præstiet, item in exercitu ordines, & tesseræ, & uigiliæ, & de primo pugnandi modo. CAP. X.

NVnc uenio ad disciplinam militarem, præcipuum Imperatorum decus, qua sola multi quidem mortales æternam sibi gloriam compararũt: unde tantò literis præferenda uidetur, quantò facta dictis præstant. Quanquàm illud non facilè Cicero concedendum iudicat, quandò, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uerò partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestũ est, id penè omne ducit suum: At gloriæ, quantum rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, sociũ habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni libro de natura deorum tertio placet, inuentrix Pallax fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius:

_Regit atra iugales
Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diodoro, ipse Mars morem bellandi reperit. Martialis:

Belliger inuictis quòd Mars tibi sæuit in armis.

Sed reperimus apud Iosephum in primo antiquitatum uolumine, Tubalcain, qui ante diluuium Noë fuit, fortitudine cunctis excellentem, res bellicas fortiter exercuisse: quam

quamobrem apparet militarẽ artem esse antiquissimam, proinde eius autorem neutiquam prodi facilè posse suspicor. Veteres autem ante usum armorum, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabant. Et hæc prima pugnæ origo fuit. Lucretius:

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.
Exin lapidibus, fustibusq; pugnari cœptum, testis Herodotus libro quarto, cùm de quibusdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyæ fluuio habitabant: ait enim, Horum uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorem ipsius deæ inter se bifariam diuisæ, præliantur lapidibus fustibusq;. Affirmat idem Diodorus libro primo scribens: Eodem modo clava & leonis pellis antiquo Herculi conueniunt, quo tempore nondum arma adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarum pellibus tegebãt pro armis corpora. Plinius uerò in septimo dicit Afros contra Aegyptios, primos prælium fecisse fustibus, quos uocant phalangas. Verùm paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes cõstaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseris, & uigilijs; à Palamede, bello Troiano: & sub idem tempus, speculari significatione, à Simone: autor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarum artium inuentionem assignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu.

CAPVT XI.

FErunt, autore Diodoro libro sexto, Martem primùm fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorum usus, appellatur enim belli deus, attribuitur: quod etiam

etiam Vergilius sensisse uidetur, cùm in principio suæ Aeneidos dixit:

-At nunc horrentia Martis
Arma uirumq; cano

Cæterùm arma, quæ pro omnibus bellicis instrumẽtis autores usurpant, alij alia inuenerũt: galeam enim, gladiũ, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plinius in septimo, inuenerunt. Herodotus tamen libro quarto, putat scutum & galeam ab Aegyptijs Græcis esse traditam. Loricam Mydias Messenius, clypeos Prœtus & Acrisius inter se belligerantes repererunt, siue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & cristas Cares: lanceas Aetolos, iaculum cum amento ferunt reperisse Aetolum Martis filiũ. Falcem, secundum Clementem, Thraces: hastas uelitares & pilum Tyrrhenus. Vsus autem uelitum, autore Valerio Maximo libro secundo, eo bello primũ repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Consul obsedit. Securim Panthesilea Amazonum regina reperit: uenabula Piseus. Arcum autem & sagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perseus Persei filius primùm inuenit. Hæc ex Plinio. At Diodorus Apollini assignat, in sexto scribens: Arcus insuper sagittandiq; fuisse repertorem Apollinem ferunt. Verùm Artabanus, cuius testimonium Eusebius de præparatione euangelica, libro nono citat, Mosen omniũ primum bellica instrumenta inuenisse tradit, qui adhuc iuuenis in Aegypto, teste Iosepho in secundo antiquitatum, primã gloriosè expeditionẽ in Aethiopes apparauerit. Nec eò tamẽ cæteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quandò non unius generis arma ubique usurpantur, sed alia alibi. Nihil quoque ab initio tam perfectum excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodè

addi posſit. In tormentis Cretenſes ſcorpionem, catapultam Syri, Phœnices baliſtam & fundam, ut teſtatur Plinius, inuenerunt. Vegetius uerò libro primo de re militari, fundarum uſum dicit incolas inſularum in mari Hiſpano, quas Baleares uocamus, comperiſſe: unde Strabo libro tertio geograph. illos optimos funditores eſſe uocitatos affirmat. Idem Vergilius ſentit in primo Georgic.

Stupea torquentur balearis uerbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teſte Plutarcho, in uita M. Marcelli, Eudoxus & Archytas inchoarunt. Machinam ad ferenda grauiora onera primus, teſte Vitruuio, extruxit Cteſiphon, qua uſus eſt ad deportandas ex lapidicinis columnas Epheſum ad Dianæ fanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibus machinis, autore Plin. in ſeptimo, Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò, lib. decimo de architect. Carthaginiēſes, ad Gades oppugnādas. Teſtudines Artemon Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominū perniciem inuenta ſunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardam uocant, quo poſt hominum memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuiſſe tradunt hominem Germanum admodum ignobilē, cui caſu in mētem uenit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū humanum natus, ſeruaſſe aliquādo domi in mortario puluerem ſulphureum, cuiuſdam medicinæ faciendæ cauſa, illudq; texiſſe lapide, ac inde cōtigiſſe, ut dum ignem ex ſilice propè excuteret, ſcintilla intrò ceciderit, ſubitoq; flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit: & ille eius rei caſu doctus poſtea facta ferrea fiſtula, & puluere confecto, machinam reperiſſe, ac eius uſum Venetis in illo bello

bello primùm ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuensibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXX. Is itaque tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomen eius perpetuò occultaretur, ne omni tempore à cūctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmonei, fulmine flagrasset. Salmoneus enim Aeoli filius cùm uellet Iouem in fulminibus iaciēdis æmulari, ab eo de cœlo tactus ad inferos detruditur, quandò hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu simillima est: magna enim ui ignis collecti, emißis repentè aut ferreis, aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quassat, dißipat, frangit, contundit, adeò ut nullus sanè sit locus, quamuis natura munitus, quin facilè expugnetur. Ex quo iam usu uenit, ut in ea hoc tempore omnis fermè uis peditum, omnis equestris splendor, omnis denique bellica uirtus indecorè consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombarda uocatur, à bombo, id est, sonitu, qui βόμβ& Græcè dicitur: quidam alij tormentū æneum malunt nuncupare. Eius tametsi modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominantur, & unū illud minimum, quo nunc pedites utuntur, qui factitio nomine sclopus uocitatur. Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarū inflatione erumpit. Persius:

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbusius, à foramine opinor, quo ignis in puluerem fistula contentum immittitur: nam Itali Busium uulgò foramen dicunt, & arcus, quod instar arcus pugnātibus sit: quippe hodie huiusmodi tormenti usus in primo statim pugnæ loco est, quē olim sagittarijs dabant, cùm à missilibus præliari inciperēt. Sed iam hinc oratio nostra ad equum bellicosissimum animal

seſe, non extra utiq; propoſitum, transferat.

Quis primus equitandi artem, aut uſum equos domandi, uel eorum ungulos ferreis ſoleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atque quadrigas iunxerit, & uehiculum cum quatuor rotis reperit, & qui ex equo pugnare primum inſtituerint. CAP. XII.

EQuo, *qui magno mortalibus cũ in rebus bellicis, tum in itineribus faciundis, & uſui & adiumẽto eſt, primùm omnium uehi* Bellerophontem Glauci *regis filium docuiſſe,* Plinius *in ſeptimo eſt autor, qui* Pegaſum *alatum equum, cùm in* Chimæram *iret, aſcendit.* Horatius *in carm.*

Et exemplum graue præbet ales
Pegaſus terrenum equitẽ grauatus Bellerophontem.

Sed Diodorus *lib. ſexto ſcribit* Neptunũ *equos primùm domuiſſe, artemq; equitandi ab illo traditam: alij uolunt equum hominibus antea ignotum primùm edidiſſe, quod aſſerit* Lucanus, *dicens:*

Primus ab æquorea percuſſis cuſpide ſaxis
Theſſalicus ſonipes bellis feralibus omen
Exilit. Et Vergilius:
-Tuq; ô cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti
Neptune.

Frænos autem & ephippia Peletronij, *qui* Theſſaliæ *populi ſunt, primi inuenerunt. Iidem, ut quibuſdam placet, domandorum equorum uſum primi docuere, teſtificante utrunq;* Vergilio *in tertio* Georg.

Fræna Peletronij Lapithæ *gyrosq; dedere*
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Plin.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoque primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferũt. Numidæ, ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis, equo nudo, id est, sine ephippijs, in bello utebantur. Bigas primùm Phrygũ natio iunxit, ut Probus & Plinius autores sunt. Quadrigis uerò Erichthonius primus est usus: nam cùm Vulcanus, autore Ouidio in secundo Metamorph. & Seruio super tertio Georg. impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante, semen libidinis proiecisset in terrã, inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus, nam ἔρις est lis, & χθὼν terra. Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro:

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor.

Affirmat itidem Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Græcos tantum adscribit, dicens: Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autẽ fuit Danao regnãte Argis. At Arcades istuc inuentum Mineruæ assignant, et id credo, apud se tantũ, de qua Cicero de natu. deorum ita scribit: Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inuentricem ferũt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium mõtem. Hinc de Centauris fabula orta apud poëtas, quòd semihomines, & semiequi essent: quamuis non me prætereat, quandam fabellam super hac re à Seruio narrari in tertio Georg. quæ ueluti nugæ respuẽda uidetur.

Vera sunt igitur extra omnem controuersiam, uti etiam Lactan. inquit, quæ loquuntur poëtæ, sed figmẽto aliquo speciẽq; uelata, sicut de Aeolo rege uentorum supra demonstrauimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, non ex equo pugnare, esse ausos. Diodorus in 5. Centauros nonnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subegisse, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare ausi sint, ex eoq; natam fabulam, ueluti equi essent hominisq; natura. Hæc ille hactenus. Et ista omnia ex iumentis commoda apud alias gentes paulatim inuenta, nõ defuisse illis primis mortalibus credere conuenit: quandò satis cõstat Hebræos, Assyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis, & alijs iumẽtis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currũ trahunt. Sed de quorundam ludorum & saltationũ origine iam differamus, quando hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero in officijs ait, uoluptate elati in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos. & pyrrhicam saltationem, atque palæstram: & à quibus inuentus ludus pilæ, aleæ, tesserarum, furunculorum, talorum, par impar, & micare: ac quid sit tessera uel talus. CAP. XIII.

Quatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuisse comperio, quorum primi & longe celeberrimi olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrabantur, quos, teste Diodoro libro quinto, & Plinio in septimo, et Pluta. in uita Thesei, Herculẽ Iouis & Alcme-

næ

næ filium quidã constituisse, ibiq; primùm decertasse, & palmam consecutum tradunt. Sed Eusebius in decimo de præparat. euangelica, dicit in olympico stadio Corylum Argiuum primùm uictorem fuisse declaratum. Alij aũt, ut idẽ Diodorus in sexto, & Strabo in octauo geograp. autores sunt, Herculem unum ex Idæis Dactylis hoc certamen inuenisse asserunt. Verùm idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertũ affirmat. Et inferius ait, ab Iphito olympicum agonẽ institutum cõstare. Fuit is Praxonidis, siue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in principio sui operis ita scribens: Quippe certamen olympicum, quod Hercules in honorem ataui materni Pelopis ediderat, intermissum Iphitus filius eius instaurauit, post excidium Troiæ, anno quadringẽtesimo octauo. Herodotus libro octauo scribit olympicum certamen gymnicum, atq; equestre fuisse, præmium q; propositum oleaginam coronã, qua donabantur uictores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmium Græcis coronam esse, non pecuniã, generosam illam meritoq; laudandã sententiam dixit, Papæ Mardoni (is enim Xerxi persuasit, ut in Græcos bellum moueret) in quos uiros induxisti nos ad pugnandum, qui non pecuniarum certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoque anno, sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initium & primum annum sequentis, si uera est ratio eorum, qui de olympiadis æquè ut de lustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabant: ac deinceps apud Græcos tempora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per COSS. quorũ magistratus annuus erat.

Martialis:

Bis iam penè mihi consul trigesimus instat.

Alteri erant Pythij: nam cùm Apollo Pythonem serpentem, qui à Iunone immissus, Latonam matrem persecutus fuerat, sagittis confecisset, ne huius uictoriæ memoriam ulla temporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouidius in primo Metamorph.

Ne'ue operis famam posset delere uetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.
Hic iuuenum quicunq; manu pedibus'ue rota'ue
Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat, longoq; decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij isthmij, ab isthmo parte Achaiæ nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita: Gloriari etiam quandoq; est solitus ob illum, de Hercule loquitur, Ioui Olympia, ob se uerò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorem in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Sinnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in sexto Fastorum:

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, autore eodẽ Ouidio in. 4. Metamorph. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectꝰ est. Verùm Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire uidetur, in eadem Thesei uita aiens: Quod ibidem in Melicertæ honorem constitutum est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciem præ se ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona

dabat

dabatur, de quibus etiam Strabo libro octauo geograph. meminit, dicens: In Isthmo Neptuni, quem Isthmum uocant, templum eminet picearum arborum luco circunclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat, scribens huiusmodi spectaculum per Cypselum, qui, teste Herodoto in primo, Periandri Corinthiorũ regis pater fuit, intermissum Corinthios olympiade XLIX. solennitati pristinæ reddidisse. Quarti Nemeæi, à Nemea Sylua uocitati, quos Argiui, autore Strabone libro octauo geograph. & Polybio libro suarum historiarum secundo, celebrare consueuerunt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæum Leonẽ interfecisset. Vergilius:

Compressit Nemeæ primùm uirtute Leonem.

Pyrrhicam saltationem pro iuuenibus ad militarẽ artem exercendis, Pyrrhus, autore Plinio libro VII. in Creta primus inuenit. Solinus uerò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicẽs: Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas uertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei usus conualuit. Verùm Strabo cuidã Cureti assignans, secus uidetur sentire: nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit, in X. cũ de Creta loquitur: Quos principio Curetem illis ostendisse ferũt, deinde instruxisse, ut saltationem, quam Pyrrhicam appellauerit, saltarẽt. Et alibi idem asserere uidetur scribens, Curetes primò armiferam saltationem introduxisse, quando Dionysius Halicarn. in VII. apertè demonstrat Pyrrhicen saltationem esse armatã, & ab ipsis etiam Curetibus, aut à Pallade institutã. Plinius tamen in septimo, manifestißimè ostendit, armatam saltationem aliam esse ab ea, quam Pyrrhicam uocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho

inuentam, & utranque in Creta. Tranquillus autẽ dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhicen appellant, Troiam uocari, & eius originem expressit in libro de puerorum lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine, scriptorum dissensione, pro certo quicquam auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in decimo de Asino aureo, abundè meminit. Troiæ uerò spectaculum ludicrum quale foret, Maro in quinto disertissimè tradit, ubi à Troianis ostendit nomen habere illo uersu,

Troiaq; nunc pueri Troianum dicitur agmen.

De quo etiam Suetonius in Cæsare meminit, Festus lusum equestrem puerorũ uocat Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palæstram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horatius in carm.

Mercuri facundè nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus & decoræ More palæstræ.

Aleæ uerò tesserarumq; ludũ, & pilæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratia inuenta, præterquam talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herod. lib. 1. omnium primi excogitauerunt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in septimo scribit Pythum quendam lusoriam pilam reperisse: nisi fortasse alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarum genera) intellexerit. Atqui Lydos eiusmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compendij gratia excogitasse, idem Herodotus tradit. Nam cũ grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolari solebant, altero quidem die cibum sumentes, altero ludis

operam

operam dantes. Est uel aliud ludi genus, quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alueolis luditur, inuētum olim circiter annum orbis conditi, ter millesimum DCXXXV. à quodam uiro sapiente, nomine Xerxe, qui ita tyranni sæuitiam coërcere metu, ac eum documento monere uolens, ostendit maiestatem sine uiribus, hominūq; adminiculis, parum admodum ualere atque tutam esse, quandò per istiusmodi ludum satis patebat regem facilè oppressum iri, nisi inuigilaret, à suisq; defenderetur. Vocant hodiè hosce calculos seu scrupos furunculosue quibus præliando ludimus (est enim certamen instar prælij) schacos, à scandendo forsitan dictos, quòd calculi cùm moueantur, in alteram aduersariam partem scandere uideantur. Ludus omnibus notus est, quare satis de eo habeo dictum, cùm monstrauerim originem. Cæterùm de tesseris ac talis appositè aliquid disputemus, cũ hæc ludicra sint tam notissima, quàm eorum nomen multis adhuc non planissimum factum uideatur. Sanè tesseram dicimus, quòd ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera pũctis notata, qua in tabula lusoria plurimũ luditur. Vulgus tesseram uocitat talum, siue per diminutionem taxillum, qui nunc nusquam ferè gentium in usu est, tantũ abest ut ille quid sit talus intelligat. Porrò talus est ossis genus, quod in articulis pedum duntaxat posteriorum eminens, concaua in uertebra suffragium, quæ eadem sunt in posterioribus animalium pedibus, atque genua in prioribus: ligatur solidis neruis, forma penè quadratum, & parte altera concauum, altera aliquantulum curuum, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs solidas ungulas aut digitos habentibus. Hoc genere ossiculi ueteres

ludeb

ludebant sic: Latus quod unicum numerũ notabat, canis aut canicula appellabatur: si quis iactando caniculam uertisset, is numum unum deponebat, uel quantũ inter ludentes cõueniisset. Vnde Persius, Damnosa canicula quantum Raderet. Contrà in altero latere Venus siue cous dicebatur, septenarium numerum significans. Is qui eũ numerum iactãdo talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculæ depositum esset. Duo alia latera chius & senio nominabantur, & ille ternarium, hic quaternariũ significabat: quippe in talis, neq; binarius, neque quinarius erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tris numos: qui senionẽ, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nũcupabatur. Persius: Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positis talis, eadem fŏret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerum augebat. Fuit & alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculem basilicum. Plautus: Talos poscit sibi in manum, prouocat me ad aleã, iacit uulturios quatuor. Talos arripio, Herculem iacto basilicum. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis fermè ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesseræ cumprimis, & chartæ lusoriæ, cũ quibus qui se ualde delectant, maximè omnium semper egẽt. Sed talorum usus haud penitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludentes, quæ multos habebant uario colore pictos, uel ex ebore factos, quemadmodum ueteres præternaturales talos, ex alia materia factis usos esse memoriæ proditum est. De origine uerò ludi non habeo quicquam certi tradere. Ratio ipsius ludi, quam suprà posuimus, uidetur significare Romanum esse inuentũ: fuit tamen celebris & apud Græcos: siquidem Euripides talo-

rum

rum numerũ usque ad quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀστράγαλος dicitur. Alia quoque fuerunt apud antiquos ludorum genera, quibus etiam nunc utimur, autoribus tamen minimè proditis, ut illud, par impar ludere, cũ quis numos manu occultat, petitq; ab altero, par ne an impar eorum numerus sit. Suetonius de Augusto, scripsit ad filiam: Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuis dederam, si uellent inter se post cœnam, uel talis, uel par impar ludere. Item aliud, digitis sortiri, quod fit, cùm duo clausis manibus, uocãdo certum numerum, subinde digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos explico, tu totidem, ipse quatuor nomino, tu uerò sex, ita tu qui numerum uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia digiti ita explicati subitò apparent, idcirco per metaphoram, micare dicitur. Varro: Micandum erit cum Græco, utrum ego illius numerum, an ille meum sequatur. Italis ludus notus est, uulgo'que mor appellatur, quasi μωρῶν, id est, stultorum ludus, quòd digitorum iactatio signum sit leuitatis: ideò uirum grauem micare non decet.

De quorundam ludorum origine apud Latinos. CAPVT XIIII.

LVpercal, quod, autore Dionysio, spelunca erat sub monte Palatino, ab Euandro sacrata Pani Deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tametsi Plutarchus in uita Romuli proprium eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canem immolarent. Alij scribunt à lupa, quæ ibi Romulũ et Remũ nutrisset, aut quòd hic locus, quod ueri similius est, Pani Lycæo cõsecratus esset: λύκος enim Latinè Lupus dicitur: aut

quòd

quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ teste Plutarcho expiationis causa fiebãt, Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quẽ, autore Liuio ab urbe condita. Romani Inuum uocabant, & idẽ putabatur esse Faunus, uel, ut Fenestella tradit, Syluanus. Sacrificabatur autẽ Lycæo, mense Februario, in hũc fermè modũ. Iuuenes nudi Lycæum Pana uenerantes per luxum atque lasciuiam, currebant, ferentes scuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularũ quẽ faciebant uerberantes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebant, arbitrantes eam rem ad fœcunditatem conducere. Iuuenalis:

Nec prodest agili palmas præbere luperco.

Hoc autem ludicrum Euander ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius:

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idem Vergilius in octauo, Liuius, Dionysius, & Fenestella. Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouid. lib. secundo Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradunt. Sed Fenestella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè prosequente, ego in medium proferre supersedeo. In ijs autem ludis, quod non longè ab re est, M. Antonius nudus & perunctus, autore Appiano in secũdo de bellis ciuilibus, Cæsaris capiti diadema intulit. Erant deinde Circenses, sic enim appellabantur, quasi circum enses: nam, teste Seruio super tertio Georg. cùm rudis uetustas nondum loca huiusce modi ludis apta ædificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraque parte esset ignauis præsens periculũ. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis Circensibus denominatus, in

quo

quo ludi fiebant, ædificatus est, de quo Liuius ab urbe cõdita ait: Tum primùm circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erãt unde æqui curribus uincti ad cursum mouebantur, & cũ ad summum deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorem metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Vergilius in quinto Aeneidos:

Munera principiò ante oculos circoq; locabant.

Solennes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, & magni uarieq; appellati. Erant insuper Saturnalia, quorum dies lætitiæ pleni erant, & mense Decemb. magnificè apparateq; celebrabantur. Hinc Mart. in xenijs dicit:

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mittebant, & quæ primò mittebantur, xenia, quasi hospitalia, hoc est, ad hospites missa uocabantur: ξένοι enim Græcè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apophoreta, quòd ἀποφέρειν significat referre. Hæc autem sacra Ianus, autore Macrobio, Saturno, qui cum unà concors regnauit, primus instituit: quidam à Pelasgis, alij ab Atheniensibus, ut idem dicit, ortum habuisse uolunt. Et quoniam sub Saturno omnia communia erant, hinc, teste Iustino in XLIII. suæ epitomes, cautum erat, ut Saturnalibus exæquato omnium iure, passim in conuiuijs serui cũ dominis recumberent. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad Donatũ execratur: Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet: homo occiditur in hominis uoluptatem, & quis posit occidere, peritia est, usus est, ars est, scelus nõ

tantum

tantum geritur, sed docetur, &c. De eorum autem origine & causa, Iulius Capitolinus in uita Max. & Balbini principum hæc cõmemorat: Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato, specie pugnarum, se Nemesis, id est, uis quædã fortunæ, satiaret. Alij hoc literis tradunt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut uulnera & sanguinem perhorrescerent. Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellum proficiscentes munus darent gladiatorium. Habebant præterea plura ludorũ genera, quæ campus Martius, uti in offic. lib. Cicero ait iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppeditabat, quæ nos hic studio breuitatis omittimus, alibi reliqua dicturi, libro IIII. cap. ulti. cùm eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoque seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de eorundẽ vario faciendorum ritu, ac quot essent genera.

CAPVT XV.

INducias primus omnium, autore Plin. lib. VII. inuenit Lycaon. Sunt autem induciæ (nõ est enim hoc silentio prætereundum) pactum quoddam & cessatio pugnæ, manente tamen bello, uti testis est Gellius in primo Noctiũ Atticarum, paucorum dierum: hoc est, ut usque ad certũ diem non pugnetur, nihilq; incõmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quinetiã horarum quoque atque annorũ induciæ sunt. Gellius enim in prænotato libro tradit. in primo annalium Quadrigarij scriptum esse, C. Pontiũ Samnitem à dictatore Romano

sex hor

sex horarum inducias postulasse. Liuius uerò ab urbe condita lib. primo, Inducię, inquit, Veientibus in XL. annos datæ. Et in VII. Cæriti populo in centum annos. Fœdera idem Plinius est autor Theseum primùm comperisse. Sed Diodorus lib. sexto Mercurio assignat, ita scribens: Tribuũt præterea Mercurio præconia, dissidia, ac fœdera, quæ in bellis fiunt. Hæc ille. Verùm ego puto Theseũ apud Græcos duntaxat fœderis autorem fuisse, quãdo ex Iosepho, de antiquitatibus Iudæorum, facilè deprehendimus, cùm antea, tum Cecropis temporibus, post quẽ, teste Eusebio in decimo de præparatione Euangelica, omnia apud Græcos memoratu digna narrantur, fœderis paciscendi morem apud Assyrios & Aegyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud Hebræos. Nam Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephum legimus, cùm Laban socero fœdus fecisse: deinde Mosen, qui, autore Eusebio, Cecropis tempore fuit, ultro certum fœdus obtulisse quibusdam regibus, cùm sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiam IESVM Mosis successorem cùm Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter huius rei certum autorem temporis longinquitate obliteratũ, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio: unum, cùm bello victis dabantur leges à victore, ipsiusq; ius & arbitrium erat, ex ijs quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & mulctare. Alterum, cùm bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiam ueniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac componi eas, per quas possessio turbata foret. Tertium, cùm qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungendam coibant: tum ij neque dare neque accipere leges debebant, id quod aut

uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consueuit modo: apud Romanos enim, teste Liuio ab urbe condita, uolumine primo, fecialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbijs docuimus, feriebat porcum silice, dicens: Sic à Ioue feriatur is, qui sanctum hoc fregerit fœdus, ut ego hunc porcum ferio, &c. At Polybius lib. III. cùm de primo fœdere inter Romanos & Carthaginiēses icto meminit, alium ritum fuisse demonstrat: ait enim, Si mulatq; de fœdere inter partes conuenerat, fecialis sumpto in manibus lapide, dicebat: Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito, cæteris saluis, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidem deijciebat. Arabes autem quoties fœdus faciebant cum alijs, quidam medius inter utrunque stans, acuto lapide feriebat uolã, iuxta maiores digitos ipsorum qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusque uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungendum inuocans Dionysium, & Vraniam. Hoc acto, idem qui fuerat sequester fœderis inter amicos contrahendi, uadabatur pro hospite, aut fortè pro ciue, si cum ciue res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitiam contrahebant, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebant. Infuso in grandem calicem fictilem uino, commiscebant eorum sanguinem qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculum: hæc si mulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, non modò ij qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic fermè apud Romanos iusiurandum

randum inter factiosos confirmabatur, testificante Sallustio, qui scribit Catilinam humani corporis sanguinem uino permustum in pateris circuntulisse socijs coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos, qui ad aliquod insigne scelus faciendum conspirant. Item Barcæi pactionem in hanc formulam conflabant. Feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebant. autor Herodotus libro tertio, quarto & quinto. Et sic alij alio pacto denique faciebant, id quod si persequi uellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphãdi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationem duxerit, ac quîs triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uspiam ponendi trophæi. CAP. XVI.

Dionysium, hoc est, Liberum patrẽ, primum omnium multarum gentium spolijs onustum triũphasse, Diodorus lib. histor. V. & VI. & Plin. in VII. atque Solinus tradunt. Deinde apud plerosque populos usus triumphandi inoleuit: nam Carthaginiensium Imperatores rebus bene gestis, triumphum ducere solebant, dicẽte Iustino libro suæ epitomes XIX. Hasdrubal grauiter uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortem tum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ XI. & triumphi quatuor insignem fecere. Verùm apud Romanos præcipuus triumpho honor fuit: Romulus enim primus omnium, teste Dionysio, deuicto Acrone Ceninensium rege, Lauro coronatus, & quatuor uectus equis, urbem ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio consecrauit.

Cæterùm Liuius de corona laurea & curru in hac pompa, non meminit, neq; Plutarchus in uita Romuli. Eutropius uerò primum triumphum Tarquinio Prisco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps pompa triumphi insolens atque sumptuosissima, omnem priscæ mediocritatis formam exuit, modumq; excessit: nam triumphantes uehebantur equis albis, quibus primus omnium, teste Liuio ab urbe condita lib. v. & Plutarcho, Camullus usus est, eiusq; triumphus ea de causa clarior fuit quàm gratior, & curru inaurato, corona, ut testis est Gellius, aurea redimitus, & deuictus hostis oneratus colla catenis, currum sequebatur, præeunte senatu, & sic in Capitolium ascendebant ad templum Iouis opt. max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibant. Erat præterea minor triumphus, quæ ouatio appellabatur, uel quia, ut Plutarchus sentit in uita Marcelli, ouis mactabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeuntes ex pugna uictores milites lætabundi ingeminabant o literam. Ouandi autem ac non triumphandi, autore Gell. lib. v. causa erat, cùm aut bella non ritè indicta, neque cum iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut seruorum, aut deditione repentè facta, si incruenta uictoria obuenisset, minusue quinque millia hostium una acie cecidissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tulit, quæ Imperatoribus pœnam minabatur, qui aut hostium occisorum, aut amissorum ciuium falsum numerum literis senatui ausi essent referre. autor Valerius Maxim. libro II. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, licet res triumpho dignas gessissent, quod quatinus Liu. uolumine primo de bello Macedonico plenissimè declarat, eius ideo uerba ponã: ait enim, Per idem tempus

tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania rediit, qui cùm in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triumphãti sibi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum à maioribus nõ accepisse, ut qui neque dictator, neque cõsul, neq; prætor res gessisset, triumpharet. Et infrà suggerit: Et senatusconsulto L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Ouantes uerò, teste Plinio lib. xv. myrto coronabantur: quia hæc arbuscula, ut Plutarchus ait, uim maximè bellumq; perosa est, & equo uecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitolium, ubi ex oue sacrificabant, sicut triumphantes ex tauro. At Lacedæmonij, ut hoc quoq; cõmodùm subnectam, autore Plutarcho in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, cùm bellum dolo malo cõfecissent, taurum mactabãt: sin armis rem gessissent, gallum. Sed ad rem redeamus. Sabinus Massurius, teste Gell. pedibus ingredi ouantes dicit, sequẽtibus eos non militibus, sed uniuerso senatu. Primus autem omniũ, autore Plinio lib. xv. Posthumius Tubertus ouans ingressus est urbem. Fuit item, teste Cicerone libro posteriore de inuentione, usus Græcis, cũ inter se bellum gessissent, ut hi qui uicissent, trophæum aliquod in finibus statuerent, uictoriæ modò in præsentia declarandæ causa, non ut in perpetuum belli memoria maneret. Quare cùm Thebani aliquando Lacedæmonios bello superauissent, & æneum trophæum posuissent, apud commune Græciæ concilium accusati sunt, quòd contrà, quàm ritus esset, æternum inimicitiarum monumẽtum statuissent. Sed cõsuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hostes deuicti fuissent, arborum ramos inciderent, & in truncis suspenderent spolia hostibus detracta, aut in montibus idem facerent.

Sic Aeneas de Mezentij exuuijs trophæum posuit. Vergilius libro XI.

Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentia q; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum
Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq; trunca uiri. Cæterùm cùm de coronis facta sit mentio, non alienum erit earum originem subijcere.

Qui primi coronas inuenerint, & de uariis earum generibus, & à quibus ciues coronãdi consuetudo manauerit, & de usu coronarũ in conuiuiis, inibique locus Vergilii enodatus: ac unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularẽturque in funere faciundo, ac spectarent ludos.

CAPVT XVII.

COronarum repertorem, teste Plinio lib. X VI. ferunt Liberum patrẽ fuisse, qui primus omnium imposuisset capiti suo coronam ex hedera: postea Deorum honori sacrificantes sumpserunt, uictimis simul coronatis. Reperimus tamen longè antiquiorem coronarum usum: nam Moses, qui multis seculis, ut testis est Eusebius in X. de Euangelica præparatione, præcessit Liberum patrem, multas aureas coronas fecit, de quibus Iosephus plenè meminit in III. Antiquitatum, cùm de sacerdotum indumentis loquitur, & in VIII. scribens: Corona uerò in qua Deum Moses inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usque diem permansit. Principio ex arborũ ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea uaria florum mistura componi cœperũt. Has Glycera primùm adinuenit, ut ait Plin. lib. XXXV. cap. XI. cùm de Sicyonio pictore meminit: Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuẽtricem coronarum, certandoq; imitatione eius ad numerosissimam florũ uarietatem perduxit artem illam

illam. Verùm idem lib. xxi. utrisq; hoc potius assignare uidetur, scribens: Postea uariari cœptum mistura uersicolori, florumq; inuicem odores colores q; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ, coronariæ dilectæ admodum illi, cùm opera eius pictura imitaretur. Paulò pòst subiere, quæ uocantur Aegyptiæ, siue hybernæ, tunc cùm terra horret, factæ è bracteis ligneis siue eburneis, uarijs coloribus infectis. Venerũt deinde è lamina ænea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem diues, autore Plinio lib. xxi. primus suis ludis coronam aureis argenteis q; foliis dedit, & alij alias, obliteratis tamen eorum nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarũt: erant enim militares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperatores: muralis, quam Imperator dabat illi qui primus muros subijisset. Castrensis, qua eum donabat Imperator, qui primus in hostium castra pugnans introisset. Naualis, qua donari assolebat is qui primus in hostium nauẽ transiluisset. & hæ ex auro fiebant. Sed triumphalis ab initio ex lauro fuerat. oleagina, qua, uti antea diximus, uictores in olympico stadio donabantur. myrtea, qua ouantes coronabantur. obsidionalis, quam Plinius in xxii. cunctis coronis præponit. Hanc autem illi qui liberati erant obsidione, dabant ei duci, qui liberasset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi natum fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica corona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutis q; perceptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quercus primùm mortalibus uictum præbuisset: uel quia, sicut Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est: uel alijs de causis, quas ipse in

uita Coriolani affatim exponit. De hac Plinius lib. XVI. meminit, appellans eam militum uirtutis insigne clarissimũ. Ex quo nõ temere Antoninus Pius, teste Capitolino, Scipionis aureã illam, ut ita dixerim, sententiam frequenter usurpabat, dictitans, malle se unum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinem ciues coronis donandi, autore Valerio Max. lib. II. Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimẽto primùm Periclem decorantes. Erant insuper coronæ gemmatæ, uallares, rostratæ, & spicea, quam Plinius lib. XVIII. tradit primam apud Romanos fuisse coronam. At coronas ex cinnamomo, idem autor est in duodecimo, interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Vespasianus. Sic demum eò coronarũ luxuria processit, ut Græci in conuiuijs, symposijsq; (ita enim Græcè compotationes uocantur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones autores extiterunt. At illud Cleopatræ exemplum occurrit: nam apparatu belli Actiaci, gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedẽte hilaritate, inuitauit Antonium, ut coronas biberent: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo cõiecta in scyphum corona, Antonio incipienti haurire, oppositq; manu, En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues, adeò mihi si possem sine te uiuere, occasio & ratio nocendi adest. Inde eductum è custodia uinctũ bibere iussit, qui sumpto põtu, illico occidit, autore Plinio lib. naturalis histor. XXI. Artaxerxem etiã Persarũ regem, in potatione

coro

corona esse usum à Plutarc. in uita Pelopidæ accipimus. Ad hunc igitur bibendi morem dixerim poëtam allusisse in primo Aeneidos, illo uersu:

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in VII. eiusdem operis:

Crateras læti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati supplicarent Deo, pro se, suisq;. Sic teste Cice. lib. Tuscul. primo, & ad Attic. VIII. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cic. autor, qui lib. de legibus II. cùm de ordine exequiarũ apud Græcos meminit, ita scribit: Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, autore Liuio libr. extremo X. dec. primæ, & V. dec. III. spectabant. Sicq; hodie cùm alibi, tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedunt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curãt, faciuntq;. Sed iam ad unguentum transeamus, quod haud quaquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorum, & quando primùm ea cognita Romanis. CAP. XVIII.

QVis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant, ait Plin. Cui Iosephus in secundo antiquitatum minus assentiri uidetur, scribens: Iacob, qui, teste Eusebio, multis tẽpestatibus ante Troianum bellum fuit, misisse in Aegyptum ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonem annonæ præfectum, inter cætera munera, unguentum. Et in tertio eiusdem

operis, cùm de purgatione tabernaculi & sacerdotũ sermonem habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCCL. annos, quàm Troia excisa est, ait: Purificauit autem & tabernaculũ & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidem ireos, cinnamomi & calami (est autem & hæc species suauis odoris) priorum mensuram, & medietatem horum iussit contusam misceri, oleiq; oliuarum pondus mensuræ prouinciæ, quæ dicitur bin, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorum unctio suauissima, & reliqua. Ex quo cùm huiusmodi Hebræorũ antiquissimos unguento usos constet, eos huius rei autores fuisse, haud credere absurdum fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plinius in decimotertio, & Solinus prodiderũt, primùm castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrũ cepisse scrinium unguentorum, posteaq; uoluptatem eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissam esse. Verùm apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herodotus libro tertio, scribens Cambysem Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Aethiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguẽti alabastrum fuisse: regem uerò cùm ab Ichthyophagis (hi enim missi fuerant) rationem confecturæ huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatum esse. Quando autem primùm ad Romanos unguentum peruenerit, haud propalàm est. Certum est, teste Plinio in decimotertio, Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Licinium Crassum, & L. Iulium Cæsarem censores edixisse, ne quis uenderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

Qui

Qui primi inuenerint aurum, argẽtum, ferrum, plumbum, æs, fabriliaque instrumenta, & ignem primò, dein è silice aut lignis, & folles, atque lucernæ usum. CAP. XIX.

EX metallis quibus nũc humanæ constant opes, aurum pretiosissimum est, cuius habendi tanta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiam ad inferos propemodum penetrauerint. Ouidius in primo Metamorph.

–Sed itum est in uiscera terræ,
Quaq; recondiderat, Stygijsq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat. Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaletij dictum, Plutonem breui ad superos adductum iri, Strabo in tertio geograph. cõmemorat. Quare Diogenes teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, autore Plinio lib. VII. Cadmus Phœnix ad Pangæum montẽ primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuũ argẽtũ uulgò Mercuriũ appellãt, uel Erichthonius Athenienſis, aut Ceacus. Ad Pangæum autẽ Thraciæ montẽ hæc metalla ideo, ut mea quidẽ fert opinio, primùm inuenta tradũtur, quoniã ibi, teste Herod. lib. VII. aurum & argentum maximè abundat. Ferrũ Idæi Dactyli in Creta adinuenerũt. Plumbum ex insulis contra Celliberiam sitis, quas Strabo libro II. Caſiterides appellat, Midacritus primus asportauit. Aes in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit, item forcipem, marculum, uectem, incudem, ex Plin. libr. VII. & XXXIIII. à quo Solinus discrepat, ita scribens, cũ de

Creta

Creta loquitur: Calthis eadem habita est apud priscos, ut Calidemus autor est, ære ibi primùm reperto. Sicuti nec de ferro Clemens assentitur, tradens Selmentem & Damnameneum Iudæos in Cypro inuenisse. Aerariam fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inuenisse uolunt, qui ferrariã primò exercuerint. autor Plinius. Atqui æris usum Pannonios monstrasse Clemens tradit. Aes conflare Aristoteles ait Lydum Scytham docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. XIIII. geograph. dicit Telchines populos ferrum & æs omniũ primos esse fabricatos, utpote qui harpen, id est, ensem falcatum, Saturno fecerint. Compactionem ferri Glaucus Chius, teste Herodoto in primo, excogitauit. Auri conflaturam ipse Cadmus, ut ait Plinius, inuenit. Cæterùm hæc ferè omnia Diodorus cùm Idæis Dactylis, tum Vulcano assignare uidetur, ita libro sexto scribens. Idæi Dactyli traduntur ignis usum, ac æris ferriq; naturam, quoq; modo fabricentur, in loco quem Berecyntum dicunt, inuenisse. Et alibi: Vulcanum, inquit, ferri, æris, argenti, auri, omniũq; quæ igne fabricantur, artem inuenisse ferunt. Verùm huiusmodi metallorũ usus in ipso primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortalium omnium primi geniti sunt, ex Iosepho de antiquitate Iudæorum, in plerisq; locis fuisse deprehendimus, qui uolumine primo ferrariam artem Tubalchain Lamech filio assignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Iudæo attribuit, quamuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum autores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etsi diu antè reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diodoro libro primo, quidam sacerdotes affirmant Vulcanum reperisse, & eo beneficio ducẽ ab Aegyptijs

constit

constitutum. Vitruuius in secundo de architect. dicit arbores ab initio uentis agitatas inter se terẽtes ramos hunc primùm excitauisse, inde uerò homines ligna adijcientes conseruasse. Alij hoc Idæis Dactylis adscribunt: sed rectius profectò facilitarent, si Deo cœli & terræ, ac cuiusq; rei quæ cœli ipsius ambitu continetur, creatori, ut decet, hoc etiã humanæ uitæ aduersus uim frigoris præsidium, acceptum referrent. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. autor Plinius in septimo. Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorũ in castris pastorũq; inuentum, qui cùm ad excutiendum ignem, non eis semper lapidis occasio esset, ignem ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plinio in decimosexto: Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorum hoc usus in castris pastorũq; reperit. Teritur igitur lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis fungi uel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumentum quo attrahitur uentus, atque emittitur ad ignem excitandum, Anacharsis Scytha, teste Strabone libro secundo geographiæ, reperit. Lucernæ usum Aegyptij inuenerunt, autor Clemens.

A quibus primum numus aureus inuentus, aut quis argentum & æs signauerit, atque speculum argenteum fecerit.

CAPVT XX.

VTinam aurum, sacra fames, ut poëta dixit, posset è uita hominum penitus tolli, ab optimis quibusq; conuitijs proscissum, id quod Crates ille Thebanus ita esse faciendum exemplo docuit, qui, teste D. Hieron. contra Iouin

uinianum, quamuis Laërtius aliter tradat, proiecto in mare non paruo auri põdere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates, ego uos mergam, ne ipse mergar à uobis. Quod haud mehercule temerè fecit: aurum enim etiã bonos, nedum prauos, transuersos plerunq; agit. Quantò igitur cum rebus humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarentur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse factitatum? Quamuis usum pecuniarum ex quocunq; essent metalli genere, antiquissimum constet: quia apud Iosephum legimus, Cain Adam primi hominis filiũ anxiè in cumulandas pecunias incubuisse. Pessimum itaq; uitæ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod Pli. lib. xxxiii. penitus latere dicit, autore incerto. Verùm Herodotus grauis utiq; autor in primo histor. uolumine scribit, Lydos primos omniũ numum aureũ & argenteum ad utendũ percussisse. Quod Plinius fortasse minus silentio præterisset, nisi ibi, ut opinor, tantũ de Romano numo locutus esset. Romæ autem, ut idem Plin. ait, numus aureus percussus est anno urbis DCXLVII. qui cœpit deinceps ubiq; gentium cudi, & communis esse, & ille in primis, qui quòd Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano ducatu, qui magistratus à Longino fuerat primùm constitutus, quẽ Iustinus Imperator Narseti Italiæ præfecto successorem dederat. Argentum primus omnium, autore Strabo. libro octauo geograph. signari docuit Phædon. At Ephorus, ut idem autor est, scriptis prodidit primò in Aegina à Phidone signari cœptum argentum. Ex quo, ut uidere uideor, huiusmodi scriptores primùm ab Herodoto, qui, sicut ostendimus, Lydis hoc assignat, deinde inter se dissentiunt, nisi in alterutro mendum sit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ

mæ signatum anno ab urbe condita, quadringentesimo octogesimoquarto. autor Plinius. Liuius itidem ab urbe condita testatur serò esse signatum argentum. Eutropius uerò in secundo suarum histor. dicit numum argenteum primùm in orbe esse signatum, anno urbis Romæ circiter CCCCLXXXIII. primi autem Punici belli sexto. Nota argenti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atque quadrigæ. Aes Ianus primus signauit. Macrobius libro Saturna. primo. Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit, cùm primus quoque æra signaret: seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quoque testatur in primo Fast. scribens:

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære
Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde infert:

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorum assignari, lib. XXXIII. ita scribēte: Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatū est nota pecudū, unde & pecunia appellata. Cùm præsertim ipse etiā inferius de illa prima æris signatione meminerit, dicens: Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis. Sed Plinius, ut arbitror, forsitan intellexit Seruiū, sicuti credere par est, æs signasse

uel

uel primùm apud Romanos dũtaxat, uel primùm, ut idem in principio libri XVIII. capite tertio dicit, ouiũ boumq; effigie: nam Ianus multò ante conditam urbem, teste Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in primo, scribens Saturnum numos æreos Latinis primùm instituisse. Sed utcũq; res se habeat, Saturni tempore, uel paulò pòst institutum signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Speculum argenteum, autore Plinio in XXXIII. Praxiteles primus fecit Magni Pomp. ætate. Inuenta sunt item specula ex ferro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq; materijs, in quibus effigiem nostram contemplamur, ab Aesculapio primo Apollinis filio. autor M. Tull. libro de natura deorum tertio.

De origine annulorum, ac primo gemmarum usu, & cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo coronari consueuerit. CAP. XXI.

CVm Prometheus, ut poëtæ tradunt, cœlestem ignem furatus esset, ferunt Iouem illum in monte Scythiæ Caucaso, ferrea catena uinxisse, aquilamq; addidisse, quæ iecore eius assiduè renascente perpetuò pasceretur. Martialis,

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Assiduam nimio pectore pauit auem.

Post hæc Prometheum, ut sibi Iouẽ conciliaret, hac arte usum fuisse: Iupiter amore Thetidis, conspecta eius pulchritudine, fortè exarserat: quod sentientes Parcæ, quarum prouidentia non fallitur, cecinerunt, quicunq; Thetidi connubio iunctus esset, eius filiũ patris gloriam longè superaturũ. Hoc cùm fortè intellexisset Prometheus, Ioui renuntiasse dicitur: qui ueritus talionem, id est, ne quod ipse Saturno patri feciſſet, à filio pateretur, omnem de

Thet

Thetide cogitationem deposuit, & ne erga Prometheũ parum gratus uideretur, uinculis eum liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc est. saxo, ad quod alligat⁹ fuerat, & ferro, ex quo catena cõstabat, annulo, digitũ eius sinistræ manus minimo proximum cinxit. Quæ prima annuli & gẽmæ inuẽtio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirum sentiens, fabulosum appellat, dicens: Fabulæ primordium à rupe caucasea tradunt, Promethei uinculorum interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentum inclusum ferro, ac digito circundatũ, hoc fuisse annulum, & hoc gemmã. Quis tamen inuenerit annulum, ipse in 33. ait omnino ignorari. Cõstat ueteres, ut idem autor est, ferreo annulo esse usos, & ut tertio bello Punico Appianus ait, omnes præter tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est, tam serò inuenti sunt: qui in eodem libro inquit: Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos mußitatos epistolarũ gratia indicet, & conditas arte uestes, ac uasa aurea argentea q̃; & ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Genesis libro, cap. 38. patet Plinium non inuestigasse annulorum uetustatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuisse cum Thamar nuru sua, & id fecisse imprudẽtem, quòd mulier mutato uestitu, personã dißimulauerit, ac illi promisisse munus, fideiq; seruandæ pignus dedisse annulum, & armillas. Item Iosephus cùm in tertio antiquitatum de uestibus sacerdotum meminit, quas Moses cõstituerat, qui, ut sæpius ex testimonio Eusebij ostẽdimus, fuit ante CCCL. & eo amplius annos, quàm est gestum bellum Troianũ. Annulis etiam in uestibus, alijsq; operibus

ueteres Hebræos Iliacis temporibus esse usos, sic scribēs testatur: Ad hæc autem, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephot: fit enim hoc modo, ut sit textus eius magnitudine cubiti de cūctis coloribus, auroq; uariatis, amplectens omnem pectoris locum. Et infrà: Vnitur Ephot cū rationali, annulis aureis per circulos singulos sub æqualitate cōmissis per uittā hyacinthinā, quæ immittitur pro ligaturis & consertionibus alterutris annulorum. Et deinde subiungit: Cùm ergo per se illi quos diximus, annuli sint infirmi, nec possint pondus lapidum sustinere, alij duo maiores, & reliqua. Et cùm de mensa loquitur, quam idem Moses fecerat, ait: Et per singulos eius pedes superiore labio erant annuli, per quos uectes deaurati mittebantur. Idem testimonio est, iam id temporis gemmas cœpisse esse prætiosas ac celebres, cùm dicat ephot, quod nos superhumerale uocamus, prout infrà dicetur, cùm de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, uel ut alij uolunt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatū lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorū gemmarumq; usum fluxisse credamus licet, eorū tamen ueluti multarum quoq; rerum obliteratis certis autoribus. Macrobius autem libro Saturnal. 7. inquit: Veteres non ornatus, sed signandi causa, annulum secum circumferebant. Vnde nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimebatur sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret. Postea usus luxuriantis ætatis, signacula pretiosis gemmis cœpit insculpere, & hæc certatim omneis imitatio lacessiuit, ut homines aliquantò studiosius lapides pretiosos requirerent. Hinc factū est, ut annulus in digito qui minimo proximus

ximus est, sinistræ manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo coronatur, quia ab eo neruuus quidam ad cor pertinet. Deinde, teste Plinio lib. 33. gemmas uiolari nephas putarũt, ac ne quis annulis amplius signaret, solidas gemmas addiderũt. Annuli insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distinxerunt alterum ordinem, id est, equestrem, cuius ipsi annuli notæ erant, à plebe, ut semel cœperunt esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem asportauerit, & de crystallo. CAP. XXII.

QVoniam Plinius lib. natur. histo. 36. de uitri origine eleganter scribit, eius ideo uerba ponam, quæ sunt: Pars est Syriæ, quæ Phœnice uocatur finitima Iudææ intra mõtis Carmeli radices, paludem habens, quæ uocatur Candebœa: ex ea creditur nasci Belus amnis, quinq; milliũ passuũ spatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidẽ: lentus hic currit, insalubris potu, sed cærimoniis sacer, limosus, uado profundus, nõ nisi refuso mari harenas fatetur: fluctibus enim uolutatæ nitescũt, detritis sordibus: nunc & à marino creduntur astringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius litoris spatium, idq; tantum multa per secula, gignendo fuit uitro. Fama est appulsa naue mercatorum nitri, cùm sparsi per littus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri è naue subdidisse, quibus accensis, permista harena littoris, translucentes nobilis liquoris fluxisse riuos. Et hanc fuisse originem uitri. De hoc amne Iosephus etiam in 2. de bello Iudaico:

Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus amnis distat, iuxta quē sepulcrū Memnonis est, & uitrea in rotunda ualle harena, quā uenti ex circūiectis iugis cōuehunt, inexhausta seculis ui. Sed ante omnia, mirabili natura, mutandi alia quoq; in uitrum quæ attigerit metalla. Electrum, teste Diodoro lib. 6. primò in Basilia insula inuētum est, quæ Scythiæ supra Galatiam opposita in Oceano est, in quam, ut idem ait, tēpestas electrū plurimum eijcit, nulla alia in parte orbis repertum. Nec me præterit fabulas ex lacrymis sororum Phaëthontis fieri tradere. Sed de electro, id est, succino, uariæ sunt scriptorū opiniones, quas Plinius lib. natural. hist. ult. latè exequitur. Miniū quod in argentarijs quoq; reperitur, inuentum est, ut autor est Plinius in 33. à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum posse excoqui, harena rubēte in metallis argenti, id quod in Ephesiorum agris, Vitruuio libro 7. architect. repertum placet. At minium Priscis Romanis sacrum fuisse constat, quare Iouis simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantium q; corpora, ac sic Camillum triumphasse, idem Plinius testatur. Myrrhina quæ, teste Plinio, Oriēs mittit (est enim humor sub terra calore dēsatus) Pomp. Magnus primo in triumpho, quem de piratis duxit, in urbē inuexit. De crystallo cùm in plerisq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuētore prodito, non habeo quicquā dicere, nisi quòd Plin. lib. ultimo natural. histor. prodit, crystallum gigni gelu uehementiore cōcreto, nec aliubi certè reperiri, nisi ubi maximè hybernæ niues rigent, & glaciē deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nam si ita fōret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiam procrearēt, quibus regionibus citatißimus calor est, Verùm hoc significantius

cantius à Diodoro in tertio declaratur, sic scribẽte: Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura congelata, nõ quidem à frigore, sed diui caloris ui, qua duritiem seruet, uarios q; suscipiat colores.

De origine simulacrorum, & qui primi statuas posuerint, & Græcos contrario Romanorum more, eas non uelare, & quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri. CAP. XXIII.

VT posset eorũ memoria retineri, qui uel morte subtracti, uel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarum simulitudinum ratio inuenta est. Quo fit, ut cùm Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm eius simulacrũ fingere. Quamobrẽ Moses uir sanctus & innocens ac sapientissimus, autore Iosepho in primo contra Appionem, & in 17. antiquit. suis legibus prohibuit omnino simulacrum fieri, aut in templo poni. Ex quo cùm Caius princeps Petronium legatũ in Syriã misisset, eiq; mandasset, ut omni ope modis q; omnibus curaret, suum simulacrum in templo Hierosolymis erigendũ, Iudæi ne patrias leges frangerent, adeò resistere cœperunt, ut iamiam ad arma uentum esset, nisi, ut idem testis est libro 18. antiquitatum, Agrippa Iudæorũ rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tradit Eusebius, lib. de præpar. euang. 6. lege exceptum erat, ne simulacra colerentur. In Romanorum quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata penitus æmulati, annis C. atq; LXX. ab urbe cond. nullam imaginem, neque fictam, neq; pictam esse cõspectam. Asserit idẽ & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidẽ, teste Herod. lib. 1. & Strab. 15. geo-

graph. statuas non extruebãt. Verùm ut ne nostri peccaſſe uideantur, qui postremò colendarum imaginũ institutum admiserunt, alibi cauſam ponemus. Sed unde ſimulacra fingendi uſus proſectus ſit, non facile inter autores cõuenit. Macrobius enim ab Hercule autumat, qui libro Saturnalium primo, Epicadus, inquit, refert Herculem, occiſo Geryone, cum uictor per Italiam armẽta duxiſſet, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſiſſet, in fluuium demiſiſſe, ut aqua ſecunda in mare deuecta pro corporibus demortuorum ueluti patrijs ſedibus redderẽtur: & inde uſum talia ſimulacra fingendi inter ſacra manſiſſe. Verùm deinde ſibi magis placere ait, hunc morem à Pelaſgis fluxiſſe. Sanè illi, teſte Dionyſio Halicar. in primo annal. Romanorũ, poſtquam diu errabũdi in Latium uenerant, in lacu Cutiliẽſi enatam inſulã deprehenderunt, decima prædæ ſecundum reſponſum Apollini conſecrata, erectisq; Ditis ſacello, & Saturno ara, illũ humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare ſe exiſtimabãt, propter oraculũ, in quo erat, Et capita inferno & patri tranſmittite lumen: Saturni ſacra, Saturnalia nominates. Poſt hæc Herculẽ ferunt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentẽ, ſuaſiſſe illorum poſteris, ut fauſtis ſacrificijs infauſta mutarent, offerentes Ditis non hominũ capita, ſed oſcilla, id eſt, parua ora, ad humanam figuram formata, & Saturni aras non mactatis uiris, ſed accenſis cereis excolentes. Inde fuit conſuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterẽtur, & ſigilla, hoc eſt, oſcilla arte fictili fingerentur. Alij, autore Diodoro lib. quarto, dicũt Aethiopes ſimulacrorũ uſum primũ inuenisſe, & ab eis dein Aegyptios accepiſſe. Sed Lactant

ctantius Firm. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinarum institut. 2. cũ inquit: Verùm quia poëtas dixeram non omnino mentiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicant, non dico esse mentitos, sed primùm omnium Prometheum simulacrum hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artẽ statuas & simulacra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamen longè ante Prometheum, qui, teste Eusebio, post Ogygium diluuium in Attica fuit, simulacrorũ usum fuisse: nam Rachel, teste Iosepho in 1. antiquitat. cùm Iacob eius uir è Mesopotamia à Labã socero ausugisset, simulacra deorum furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. de euangel. præparat. simulacrorum fictionẽ esse antiquissimam comprobat, sic, ut si eorum originem accuratè exquiramus, facilè inuenerimus Deũ ipsum primùm demonstrasse modum fingendarum similitudinum, qui ut sui intelligentiam rudes rerum cœlestium homines à principio doceret, sibi humana membra assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Genes. lib. cap. 18. clamor Sodomorũ & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatũ est nimis. Descendam & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exodo capite septimo, Immittam manum meam super Aegyptum. Descendere hic & uidere ac immittere manum, est habentis pedes, oculos, & manum. Quin & propheta, ut planius personã Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciem, Psalmo 16. canẽs: Auribus percipe orationem meam. & Psalmo 30. Auerte faciem tuam à peccatis meis. At Esaias integrum dat corpus, cùm capite 6. inquit: Vidi Dominum sedentẽ super solium. Formulã igitur fingendæ similitudinis Dei,

quò eius memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmõstrauit. Proinde homo, qui suopte ingenio paratus est ad imitandum, si quid sit quod ad ipsius disciplinam, contemplationem, delectationemq; attineat, Dei memoriæ retinendæ gratia, quã prudẽtissimè ab initio ipsius Dei simulacrum sibi finxit, ut qui intelligebat oportere se cum, quemadmodum CHRISTVS apud Marcum testatur, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligẽtia, & ex tota anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligentius facturũ officium, si ob oculos exemplar cõtinenter haberet. Atq; istæc uera simulacrorũ origo. Sed cætera prosequamur. Romæ, teste Plinio in 34. simulacrũ ex ære factũ Cereris primũ constat ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Postea à dijs ad homines statuæ transierũt, & id quidem, cùm excellentium uirorum memoriæ perpetuãdæ, tum uirtutis imitandæ causa, quod Sallustius in initio sui Iugurthini plenè testificatur, scribens: Nam sæpè audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros, solitos ita dicere: cũ maiorum imagines intuerentur, uehementissimè sibi animum ad uirtutem accendi, scilicet non ceram illam, neque figuram tam tam uim in sese habere, sed memoria rerum gestarum eã flammam egregijs uiris in pectore crescere, neque prius sedari, quam uirtus eorum famam atque gloriã adæquauerit. Quare Athenienses primi statuas publicè posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis dicuntur, id quod haud prorsus Plinius scire affirmat. Statuam auream & solidam primus omniũ Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, septuagesima circiter Olympiade: quamuis, ut idem ait, statua ex auro solida, quam

Græci

Græci holoſphyraton uocant, omnium prima in templo Anaitidis poſita dicatur. Argenteam quidam primã fuiſſe uolunt, quam ſibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pompe. in triumphis tranſtulit. autor Plinius. In Italia, teſte Valer. Max. lib. 11. M. Attilius Glabrio primus ſtatuã equeſtrem auream patri ſuo poſuit. Fiebant etiã ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non eſt prætereundũ, ſtatuas uelare, contrà Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item ſolebant ad eas thus adolere, & cereos accẽdere: teſtis Cicer. qui lib. 111. Offic. de ſtatuis C. Mario à multitudine poſitis, ita ſcribit: Omnib⁹ uicis ſtatuæ factæ ſunt, & ad eas thus & cerei. In hac ſtatuaria arte plurimi olim floruerũt, quos Plin. in x x x 1111 luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cœlum fert laudibus, de quo Fab. itidem libro x 11. meminit. Occurrit hic memorandũ, uti Romæ Macrianorum familia ſolenne ſemper habuit, ut Alexã. Magnũ, uiri in auro & argẽto, mulieres in reticulis & annulis exculptũ geſtarent, quòd, ſicut Iulius Capit. in uita x x x. tyrannorũ teſtatur, diceretur iuuari in omni actu ſuo, qui Alexandrũ ſculptum aut auro aut argento geſtaret. Quare, ut opinor, Augu. Cæſar in ſignãdis epiſtolis Magni etiã Alex. imagine diu uſus eſt. autor Tranquil.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit. CAP. XXIIII.

PRoximum eſt, ut poſt ſtatuariam artem de picturæ initijs primùm dicatur, quandò illa effigies rerũ lignis, ebore, metallis, ut dictũ eſt, fingit, hæc imagines colorum uarietate, aut lineamentis quibuſdã ſimilitudines reddens facit. Picturã itaque, teſte Plin. lib. v 11. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Aegypto, in Græcia

uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Athenienſis, quod haudquaquam idem Plinius lib. xxxv. cap. ix. approbare uidetur, ſic ſcribens: Sicut Polygnotus Thaſius, qui primꝰ mulieres lucida ueſte pinxit, capita earũ mitris uerſicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus contulit: ſiquidem inſtituit os adaperire, dentes oſtendere, multum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæſtio eſt: nam & Aegyptij, eodem Plinio teſte, ante ſex milia annorum apud ſe inuentam, quàm in Græciam tranſiret, affirmant. Græci autẽ alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertam dicunt: omnes ab umbra hominis lineis circunducta. Quod Fabius apertè teſtatur in x. dicens: Non eſſet pictura, niſi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in ſole feciſſent, circunſcriberet: ac ſi omnia percenſeas, nulla ſit ars, qualis inuenta eſt, nec intra initium ſtetit. Quintilianus hactenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, ſingulis coloribus poſtea operoſior inuenta eſt, duratq; talis etiamnum. Lineares, ut Plinius in xxxv. tradit, à Philocle Aegyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta eſt. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exercuerunt, ſine ullo etiam colore. Cleophantus Corinthius colores inuenit. Idem autor, Penicillo gloriã Primus Apollodorus Athenienſis contulit. In hac illuſtres fuerunt Timagoras Chalcidenſis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alij quoque poſt hos, de quibus Plinius & Fabius Quintil. in xii. affatim ſcribũt, quos ſtudio breuitatis omitto, cũ præſertim tale munimẽ ſit inſtituti operis munus. Non ſilebo tamen de ciue meo, qui nobis ſua induſtria & ingenio picturã uelut de integro in præſentia reſtituit, atque illos

qui

qui in ea olim maximè claruere, nauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeò proprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphaël cognomine Sanctus, unde eius quoq; metiri posses & mores, & uitam.

De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. CAP. XXV.

CONuenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figulinam artẽ, quæ ex terra similitudines itidẽ fingit. Hanc, ut Plin. in VII. ait, Chorœbus Atheniẽsis inuenit. Sed idem libro XXXV. Dibutadi hoc aßignat, dicẽs: Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeũte peregrẽ, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circunscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratũ igni proposuit, eũq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquiniũ Priscum populi terrarum principis regem in Hetruria genuit, comitatos fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiæ deinde traditam plasticen. E' proplastice, id est, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primus omnium expreßit. Sic res usque eò creuit, ut nulla signa statuæue sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorum fictilium genera reperta sunt, quæ modò humanæ uitæ usui sunt. Rotam figulariam, autore Ephoro, ut ait Strabo

libro

libro VII. geograph. & Laërtio libro primo, & Plinio in VII. Anacharsis Scythes Philosophus primus inuenit. In quo tamẽ ipse Strabo Ephorũ arguit: Hæc, inquit, ipsa autem loquor apertè, haud ignarus, quòd hic ipse nõ omnia uerissimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotam quatit, ocyus aptam, & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro V. dicit, Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autẽ, teste Plinio, laudatissimi fuere, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER III.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. CAP. I.

NON SVM equidem nescius quosdam fore, qui uehementer demirabuntur, nos postremo ferè loco de inuẽtoribus agriculturæ aliquid tradere distulisse, cùm præsertim uti Cicero in officialibus libris inquit, omniũ rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agricultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verũ nec eò mihi succẽseant, quatenus hoc ipsum cõsultò, uel, ut uerius dicã, ex industria fecimus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tandem

dem paſtum, ſiue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires recreare, & ueluti diutinam famẽ explere poſſent. De huiuſce igitur rei initijs hîc commodè dicemus, poſtquam demonſtrauero quantis eam laudibus iure ac meritò præſtantiſsimi autores efferant, utpote quæ multis abundat bonis. Columella itaque in primo de re Ruſtica, conquerẽs ſui tẽporis mollitiem ait: At mehercule uera illa proles Romuli aſſiduis uenationibus, nec minus agreſtibus operibus exercitata, firmiſsimis præualuit corporibus, ac militiam belli, cũ res poſtulauit, facilè ſuſtinuit, duratam pacis laboribus, ſemperq; ruſticam plebem urbanæ præpoſuit. Cato itidem de agricultura inquit: Fortiſsimi uiri & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignuntur nunimeq; malè cogitantes. Ex quo, teſte Ciceronе de ſenectute, in agris ſenatores erãt, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dum agrum arabat, renũtiatus eſt dictator, ut Curius, & cæteri ſenes. Quare qui eos accerſebant, uiatores nominati ſunt. Quid, quòd etiam, teſte Plinio, lib. XVIII. agrũ malè colere, cenſoriũ probrum iudicabatur? atq; ut inquit Cato, quem uirũ bonũ colonum dixiſſent, ampliſsimè laudaſſe exiſtimabant? Et id ſanè quia, quemadmodum Cicero pro Roſcio Amerino docet, ruſtica uita parſimoniæ, diligẽtiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt, at urbana nõ item, quã luxuries facilè inficit: ex luxuria neceſſe eſt exiſtat auaritia, ex auaritia erũpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantum in Romana republ. contigiſſe: de cultura agri præcipere principale etiã, ut Plinius dicit, fuit apud exteros, ſiquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde non iniuria Xenophonti, quemadmodũ teſtis eſt M. Tull. in Catone, nihil tam regale udebatur, quàm

ſtud

ſtudium agri colendi. De laudibus hactenus. Agriculturam primùm omnium, teſte Diodoro in 1. Oſirim, qui & Dionyſius dicitur, reperiſſe ferunt. Affirmat item Tibullus, ita ſcribens:

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et teneram ferro ſollicitauit humum.
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Aegyptios tantùmodo, ſicut Triptolemus primus in Græcia, & Aſia, teſte Iuſtino in 11. inuenit, de quo Ouidius in 1111. Faſtorum:

Iſte quidem mortalis erit, ſed primus arabit,
Et ſeret, & culta præmia tollet humo.

& in Latio Saturnus, ut ſuo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, quæ, uti Ciceroni libro 11. de natura Deorum placet, à gerendis frugibus, quaſi Geres, nominata eſt, mortales agriculturam docuiſſe teſtatur Verg. in 1. Georgicorum, ſic ſcribens:

Prima Ceres ferro mortales uertere terram
Inſtituit.

Teſtatur & Ouidius libro v. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm hæc haud ſcio quantũ fide digna ſint, quãdò illud uerius eſſe duco quod Ioſephus in 1. antiquit. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum cõperiſſe terram colere, primumq; terræ terminos poſuiſſe. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubiũ non eſt, ex illis quos cõmemorauimus, deinceps agriculturã alios alijs primos mõſtraſſe credere par eſt. Sed iam ad alia quæ pertinẽt ad cultum agrorũ, tranſeamus

Quis-

Quis primus mortalibus fruges & eas molendi, aut sterco randorum agrorum, uel pinsendi frumenti usum monstrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cribra diuersi generis.

CAPVT II.

RErum naturam primum homines glandibus aluisse Plin. in procœmio decimisexti libri autor est. Itẽ & Naso testatur in primo Metamorph. dicens:

Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Deinde inuentum est frumentum. Vergil. in 1. Georg.

Cùm iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & uictum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plinius libro VII. dicit, Ceres, cũ antea, uelut dictum est, homines glande uescerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoque Maro affirmat, & Diodorus uolumine VI. scribens, Cererem primam inuenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotum cæteris, docuisseq; homines seruandi ac serendi modum. Sed eidem in Sicilia tantũ placet esse inuentum, quoniam ijs in locis agreste triticum oriretur. Strabo etiam libro XV. cùm de Indiæ fœcunditate loquitur, dicit in Musicani regione frumentum sua sponte nasci tritico persimile. Atqui idem Diodorus in primo, huius frugis inuentionem Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quãdoquidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse, quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouidius non modò frumenti, sed

omni

omnium frugum usum assignat:

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verũ Iustinus libro suæ epito. II. scribit sub Erichtheo Athenarum rege, frumenti sationem apud Eleusin à Triptolemo repertã, cui scilicet, teste Diodoro lib. VI. à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentum homines doceret. Sed idem Iustinus inibi diuersum sentiens, hoc potius Atheniẽsibus adscribere uidetur, dicens: Primi lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere frumenta, glande uescentibus monstrauerunt. Cui Aristoteles consentit: aiebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumenta & leges inuenisse, uerùm eos frumẽtis quidem uti, non item legibus. Quod Diodorus probè declarat in sexto, scribens Cererẽ post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secundũ Cererem, & Siculos, ipsi primi hoc alijs ostenderint. In Latio autem, teste Macrobio, Saturnus omnium primus docuit, de quo Eutropi⁹ ipse inquit: Saturnus adhuc rudes populos, domos ædificare, terras colere, plãtare uineas docuit, atque humanis moribus uiuere, cùm antea semiferi glandium tantũmodo alimentis uitam sustentarent. Vsum autem stercorandorum agrorum, teste Seruio super IX. Aeneidos, Pitumnus inuenit, unde & Stercquilinus dictus est. Pilumnus uerò eius frater pinsendi frumenti, propter quòd à pistoribus colebatur. Pistores autem siue pisores à ueteribus uocabãtur, qui tam in pistrino farinam pinsebant, quàm ij qui panem faciebant, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerũt. Plinius lib. XVIII. cap. XI. Pistores Romæ non fuerunt, ad Persicum usque bellum, anno urbis conditæ super DLXXX. Ad rem reuenio. Quamuis Plinius in XVII. hunc sterco-

randi

randi usum iam Homeri ætate fuisse, & Augeam regẽ in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrũ, Diodorus libro quarto, & quinto, ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primùm iunxisse, cùm terra prius manibus hominũ coleretur. Plinio uerò libro septimo teste, aratrum Briges Athenienſis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in primo Georgicorum intellexit, cùm dixit:

_Vnciq; puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius: Alij, inquit, Triptolemum, alij Osirim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autem de nomine, quia nõ unus in orbe aratri monstrator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hispaniæ regem barbarum populum primò docuisse boues aratro domare, frumentaq; sulco serere. De Osire, ut ostendimus, sentit etiam Tibullus. Cæterùm omnia ferramẽta rustica, quibus terra uertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem comperisse, Vergilius proculdubio hoc uersu demonstrat:

Prima Ceres ferro mortales uertere terram
Instituit.

Quod uel Seruius approbat, dicens: Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quamuis uel Osirim, uel Triptolemum aratrum inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia ferrum dicendo, omnia agriculturæ ferramenta expreßit. Verùm aut illi quos commemorauimus, nouißimi, uel alij alibi hæc commonstrarunt: nam, ut Eusebij atque Lactantij testimonio constat, ante multas tẽpestates, quàm esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales

erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Iosepho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius repetam, tradit, quemadmodũ Iudæa caritate annonæ laborante, Iacob ad emendum frumentum filios in Aegyptum miserit. Ex quo cùm Hebræi, ut superiore capite indicauimus, primi omnium terram coluerint, porrò extra omnem controuersiam credibile est, ab eis tum agrorum culturam, tum fruges ac molendi usum, tum & ferramenta rustica ad posteros manasse, & hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initium suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorum genera, teste Plinio lib. 18. è setis equorum Gallia inuenit. Hispania ex lino excussoria ad excutiendam farinam, & pollinaria ad purgandum pollinem, id est, crassiusculum puluerem. Aegyptus uerò ex papyro iuncoq;, postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earũque insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, deque nouo uitãdæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleam & usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atque lac coagulauerit.

CAPVT III.

ETsi abundè uidetur natura homini suppeditasse, cùm eum principio talem procreauerit, ut ipse ex omnibus animantibus, unus ratione, sicut ait Cicero, ad Deũ quãproximè accedere posset, tamen cùm statim genitus nullo foret subsidio fultus (carebat enim indumentis, ædibus, igne, cibo, præterquam in diem quæsito, multis denique rebus uitæ necessarijs, quas deinde urgẽte necessitate, quæ rerum magistra est, ipse inuenit) non facilè est, ut Plinius in initio VII. libri perhibet, æstimare, natura homini melior parens, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, contenti essemus, longè

longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris silea, ecquis modò fieret temulentus, quod fœdissimum est uitæ dehonestamentũ, sexcentorum q; uitiorum origo, si aquam primum à natura potum homini datum, non uinum poturemus, cuius uim, ut infrà dicemus, eius etiam primus inuentor turpiter perpessus est? Quare diuus Hieronymus ad Eustochium de uirginitate seruanda, inquit: Sponsa CHRISTI uinum fugiat pro ueneno, hæc aduersus adolescentiam prima arma sunt dæmonum: non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio: facilè alijs caremus uitijs, hic hostis nobis incluſus est. Et infrà subdit: Vinum uoluptatis incendium est, unde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Propter quòd, teste Valerio Max. matronæ Romanæ uino abstinebant: quod tamen haud obesset, si esset, ut par est, modus in rebus: nam autore Plinio, non est quicquã aliud uino modicè sumpto utilius. Quin etiam Persæ existimabant fomitem esse quendam & incitamentum ingenij uirtutisq;, si mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teste Strabo. libro xv. geograph. de rebus maximis inter uinum cõsultabant, quas ipsi firmiores putare, quàm quæ in sobrietate fuissent deliberatæ. Cæterùm Plato uinum magis senibus utile esse ducebat, qui illud in dialogo secundo de Legibus, non facilè utendum concedit iuuenibus, item militibus in castris, seruis, magistratibus, gubernatoribus, iudicibus, consiliarijs, & liberis operam daturis, quia partus gigni debet ex moderato puroq; semine, quod uino refertus, quasi rabie concitatus, serere minus potest, unde filij sæpe fatui & amentes procreantur. Sed iam ipsum uini inuentorem indicemus. Vites & uini usum, atq; cæterarum arborum fructus

Dionysium inuenisse Diodor. libro 4. autor est, ubi dicit, Dionysium orbem cum exercitu perambulantem, & uitem plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipsum Lenæum appellant, educere monstrasse. Et alibi uinum reperisse, & arborum fructus testatur. Quanquam idem alibi dicit, uites ab eo non esse satas, uerùm terram cum cæteris plantis sponte sua tulisse. Item Vergilius hunc uitium ac reliquarum arborum inuentorem fuisse, asserere uidetur, cùm de uitibus & alijs arboribus scripturus, statim in principio 11. lib. Georg. dixit:

Nunc te Bacche canam. Cæterùm Capella de nuptijs Mercurij, tradit eum apud Græcos tantum primum uini usum edocuisse, sicuti Saturnum apud Latinos, Seruius in VIII. Aeneidos, & Eutropius testimonio sunt. Alij Icárium Penelopes patrem apud Athenienses id reperisse tradunt, eumq; pòst dedisse pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. eleg. 11.

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis, &c.

At Athenæus ait apud Aetnam montem Siciliæ uitem inuentã, quòd cùm Orestes Deucalionis filius eò regnatũ uenisset, eius canis ramum fortè euellit, quem ille defodi iusserat, & inde uitium germina nata, quæ à nomine canis œnon appellauit. Vnde apud ueteres Græcos uitis οἴνη uocabatur, & οἶνος uinum dicitur. Idem in Aegypto apud Plinthinam ciuitatem, uinum primò repertum tradit. Ad Gallos primum ferunt uinum detulisse Arumtem Tyrrhenum. Is uir nobilissimus à Lucumone alumno suo domo pulsus, ad Gallos confugit, eisq; dulcedine uini allectis facilè persuasit, ut sibi auxilio in Italiam uenirent, qui illuc facto agmine concurrentes, postea pulsis Tyrrhenis, ea terra potiti sunt. autor Plutarchus in uita Camilli. Quidam

dam autem ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Venti filio reperta uolunt. autor Eusebius in primo de præpara. Euangel. Culturas earum uel aliarũ arborum, teste Plin. in VII. Eumolphus Atheniẽsis docuit: quamuis uerisimilius sit, id Dionysium priorẽ præstitisse mortalibus, qui eas, ut ferunt, arbores plantauit. Inserendi autem arbores modũ primus docuit Saturnus, testis Macrobius lib. Saturn. primo ita scribens: Huic Deo insitiones surculorum, pomorumq; eductiones, & omnium eiusmodi fertilium arborum tribuunt disciplinas. Insitionum uerò, ut Columella libro suo de arboribus tradit, tria sunt genera: aut enim fissam in arborem surculi inseruntur, aut inter lignum & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris. sed æstiuo dunta xat tempore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud posteros inuenta, cùm satis constet Noë statim atque egressus est ex arca, terram studiosè coluisse, atque uineam primùm omnium sua manu seuisse. Vnde arguuntur, qui autorem uini Liberũ putant. Qua ex uinea cùm primum fructum cepisset, lætus factus bibit usque ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Iosephus in primo Antiquitatum tradit. Cauponam, id est, tabernam uinariam, primi aperuerunt Lydi populi Asiæ, ut ait Herodotus, quò, credo, suis ludis locum idoneum haberent: nam, quemadmodum suprà demonstrauimus, uaria ludorum genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maximè semper feruet. Vino aquam admisceri, Staphilus Sitheni filius, ut prodit Plinius in VII. instituit. Cuius rei Diodorus luculenter in V. cùm de Dionysio loquitur, rationem reddit: Aiunt cùm purum in cœnis uinum detur, omnes Deum sospitem optare bibenti: cùm uerò post cœnam aqua mistum sumitur, Iouem uocare seruatorem:

nam puri uini potus ad insaniam redigit, aqua uerò mistus, uoluptatem lætitiamq; affert, & prohibet insaniam. Vnde in conuiuijs aquam uino admiscendi mos fluxit, medicamentum utique præcipuum ad ebrietatem uitandam: sed aliud ponit Plinius lib. xxx. cap. xiiii. scribens: Hirundinis rostri cinis cũ myrrha tritus, & in uino quod bibatur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Potum ex hordeo, ut idẽ ait, Dionysius, id est, Liber pater, primus confecit, quem, teste Eusebio, in ii. de Euangel. præparat. ceruisiam uocant: secundum Diodorum, Zythum dicunt, paulùm à uini sapore differentem. Olim in primis fuit communis Aegyptiorũ potus. autores Herodo. & Strabo. Quod Dionysius potionis genus eos potißimum conficere docuit, quorum regio uites nõ ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, itẽ Galli, Germaniq; omnes Oceani occidentalis septentrionalisq; accolæ, eo utuntur potu, qui aduectitij tantum uini copiam habent. Sed Germani dum ceruisiam faciunt, admiscent frugibus herbam lupum, quam uulgò lupulum uocant: hæc enim reddit potum salubriorem. Quanquam Dioscorides non ualde potionẽ probat, ita lib. ii. scribens: Ex hordeo potus fit, qui ζυθὸς nominatur: is urinam cit, renes & neruos tentat, membranis præsertim cerebrum uestientibus officit, inflationem parit, uitiosum succum creat, elephantiasin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis, & ad opus obeundum expeditus euadit. Hæc ille. Sed eam uim Zythus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt usi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit. Vergilius:

Oleaq́ue Minerua Inuentrix. In hunc sanè modum. cùm enim Neptunus atq; Minerua, teste Seruio, de Athenarum

narum nomine contenderent, placuit dijs, ut eius nomine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percusso littore, equum animal bello aptum produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quòd est insigne pacis. At Diodorus in VI. dicit Mineruam non creasse primùm oleam, sed inter alias arbores natam monstrasse mortalibus, quibus ignota esset. Etenim, uti nos infrà apertè ostendemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs syluestribus immista: olei tamẽ usus, ut Diodorus ait, aberat, cùm esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperisse ferunt. At Cicero libro de natura Deorum III. Aristæum Apollinis filium oleã inuenisse tradit. Oleum uerò quanquam ipse Diodorus, ut mõstrauimus, dicit Mineruam reperisse, tamen libro V. hoc Aristæo assignat, sicut lac coagulare, atque mel conficere: quod Iustinus in XIII. etiam tradit, quamuis in II. uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plinius uerò in VII. scribit oleum & trapetes, hoc est, molam olearíam, Aristæum Athenienſem, item mella inuenisse. Oleam præterea longo tempore Athenis tantum reperiri, testatur Herodotus, qui libro V. dicit, Epidaurios, cùm eis de agrorũ sterilitate oraculum consulentibus Pythia iussisset, ut Damiæ & Auxesiæ simulacra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nusquam gentium, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Athenienses, ut sibi permitterent oleam incidere. Quod æquè falsum esse ex Iosephi testimonio deprehenditur, ac illud, Mineruam uel Aristæum hanc arborem, aut olei usum primò monstrasse: is enim in primo Antiquitatum scribit, Noë, cùm iam recedentibus aquis, arca in Armenia super uerticem cuiusdam montis

resedisse, emisisse columbam, & eam mox oleæ ramum ferentem ad illum rediisse. Quo quidē tempore, ut palàm est, nondum erant Athenæ. Deinde in III. *eiusdem operis, docet Mosen in sacrificijs oleo esse usum, ad lumina seruanda: post quem, autore Euseb. in* X. *de præparatio. Euangel. Apollo Aristæi pater genitus est. Ex quo credere conuenit, Mineruam & Aristæum in Græcia dū taxat hæc primò monstrasse. In Italiam olea omnino tardè peruenit: nam Theophrastus, teste Plinio in principio* XV. *libri, urbis Romæ anno circiter* CCCCXL. *negauit, nisi intra* XL. *millia passuum à mari nasci. Fenestella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab anno populi Romani* CLXXIII. *Mel & lac coagulare Aristæum omnium primum comperisse, Diodorus & Plin. autores sunt, cū quibus consentit Iustinus in* XIII. *licet libro* 44. *usum mellis colligendi Gargori regi Curetum attribuat, qui in Hispania saltus Carteiorū incoluit. Sed hic, ut opinor, tantum in Hispania primus fortasse huius rei autor fuit. Verùm hæc Hebræis potius assignauerim: siquidem, teste Iosepho, & mortalium omnium primi pastores fuerunt, & apud eos multò antè Aristæum mellis usus fuerat.*

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam trāslatæ.

CAPVT IIII.

Arbores tā magno sunt mortalibus usui, ut sine queis uita degi non possit: arbore enim, ut Plinius ait, sulcamus maria, terram uertimus, tecta ædificamus, simulacra Deorum conficimus: arbores præterea communem animantibus uictum suppeditant, quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter

dice

dicemus. Hæ aliæ alibi nascuntur, quia non omnis terra, sicut poëta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam aliunde translatæ sunt, sicut cerasus, quam L. Lucullus post victoriã Mithridaticam, teste Plin. lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit è ponto. Testatur etiã D. Hieronymus ad Marcellã, sic lepidissimè scribẽs: Accepimus & canistrum cerasijs refertũ talibus, & tã uirginali uerecundia rubẽtibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem: siquidẽ hoc genus pomi Ponto & Armenia subiugatis, de Cerasunto primus Romã pertulit, unde & de patria arbor nomẽ accepit. At annis CXX. pòst, trans Oceanum, in Britanniã usq; peruenit. Et zizipha & tuberes mâlorũ genera, hæc ex Africa, illa ex Syria, Sex. Papinius nouissimis diui Augusti temporibus primus attulit. Et armeniacus & persicus arbores, quæ ex nomine ipso peregrinæ esse apparẽt, quis tamen eas transtulerit, nõ facilè dixerim. Multa etiã ficorũ genera sunt, quæ ex alijs gentibus ad nos peruenerunt, incertis propemodum autoribus, teste Plinio. Sed Platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ sunt, mirũ in modũ celebrata est, quæ ut ad nos uenerit, aut quantũ ei honoris accesserit, Plin. in 12. docet, sic scribens: Sed quis non iure miretur arborẽ umbræ gratia tantũ ex alieno petitam orbe? platanus ea est. Hæc per mare Ionium, in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia, primùm inuecta, inde in Siciliam trãsgressa, atq; inter primas donata Italiæ, etiã ad Morinos usque peruecta, ad tributarium etiam pertinẽs solùm, ut gentes uectigal & pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegyum in urbẽ transtulit eas domus suæ miraculum, & reliqua. At nihil ad nostrã laurum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, di-

cente eodem Plinio: Notatũ antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit, &c. Hæc inquam post hominũ memoriã, felicissima arbor est, ad cuius comparationem platanus nihil: quippe non unam habet laurus dotẽ, dicatur enim triũphis, quando triumphantes ea coronantur: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberiũ Cæsarem tonante cœlo, consueuisse laurea uti corona. Itẽ exornat domos, & idcirco Cæsarum pontificumq; olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prætendi inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ uictoriarumq; nuntia, addebatur lituis militumq; lanceis, ac Imperatorum fasces decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, & detestatione quadam, & deniq; Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitum, ut eam prophanis usibus pollui fas minimè esset, uel quòd fortasse unius arborũ Latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius fõlium uocetur Laurea. Appellaui suprà nostram Laurum, utpote quam nostræ Vergilianæ familiæ nomini sacram mei maiores unà cum duobus lacertis, insigne gentis, ratione non inani habuere, id quod carmen illud indicat:

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,
Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.
Hostibus immissa & pacem, requiemq; laborum,
Victori palmam lætitiamq; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,
Formosam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.
Ver ago perpetuum, hi primo uer tempore mõstrant,

Vnde

Vnde tenet nomen Vergiliana domus,
Quæ tam immota diu casuraq; tempore nullo
Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea malorum pirorumq; genera penè infinita quotidie atque huc atque illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab autoribus, ut appia, & pipina, quædam à sapore, ut quæ ferunt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habent? De his satis superq;: non est enim suscepti operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc quandò ad agriculturam attinent, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubique gentium abundant, aliunde originem habuisse intelligerent.

Quis primus animalibus, rebusque aliis nomẽ imposuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniũ esu, usuque uictus delicatioris, & more nominandi eum, cui in conuiuio poculum tradatur, ac de usu uenandi, piscandi, & salis inuentione, & quis apud Rom. auiaria ferarũque uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint. CAP. V.

QVoniam rus diuersi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ necessaria Deus finxit cõsentaneum est ut summatim de ijs aliquid dicatur. Animalibus itaq; simulac creata sunt, Adã, teste Iosepho in primo antiquit. & Eusebio in 11. de præparat. euãgel. nomina imposuit, quibus etiam nunc uocantur: imposuit & rebus alijs, quibus iam tum uti cœperat, quod à uero non utiq; abhorrere existimandum est: nam multis rebus cùm ipsi Adã, tum eius filijs opus fuerat, quæ sine nomine, internosci minimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicerone in Tuscul. summæ sapiẽtiæ uisum est Pythagoræ. At animalia secundum Plin. uolumi. VII. Hyperbius Martis

filius

filius occidere primus instituit, sicut Prometheus bouem. Quod magis Abel Adam filio tribuerim, qui omniũ primus, ut Iosephus est autor, primogenita suorum gregum Deo immolauit. Manauit postea iste immolandi mos tam ad Abel posteros Iudæos, quàm ad alias quoq; gẽtes, reiq; apud eas initiũ fecit suillũ pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib. de re Rust. II. eius opinionis argumentum sumit ex eo, quòd initij Cereris, porci immolabãtur, quòd in fœdere feriẽdo porcus occidebatur, quòd in cõiunctione nuptiali, noua nupta et nouus maritus primùm porcum immolabat, quòd deniq; prisci Latini, & etiam Græci in Italia idem facitabant. Et illi porci ad sacrificium electi, eximij porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerẽtur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primùm lotis manibus, hostias pura aqua purgabant, fruges capitibus earum insp ergentes: deinde precabãtur, uotaq; nuncupabant, postea hostiarum tempora uectibus percutiebant, ac occidẽtes membratim diuidebant, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta postquam farris inuoluissent farina, proijciebãt dijs, in altaria, focum'ue, aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebãtur, atq; postremò succendebant uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius cùm dijs marinis sacrificium fieret:

Dij quibus imperium est pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabãtur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem:

Talibus orantem dictis arasq; tenentem.

Quapropter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd

à sac

à sacrificantibus tenerẽtur, quæ deinde mutatione literarum, aræ uocatæ sunt. Et is hostiarum etiam humanarum dijs immolandarum modus, quem Homerus in sua poësi posuit, & Romani quoque, teste Dionysio Halicar. libro septimo, usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo cùm omnia humus funderet, nullum comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus & pomis, quæ sponte terra gigneret, autore diuo Hieronymo aduersus Iouinianum, testatur Dicæarchus in libris antiquitatũ, & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regnauit, scribit usum comedẽdarum carnium nõ fuisse. Cheremon Stoicus de uita antiquorum Aegypti sacerdotum scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se abstinuisse: ouum quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicẽtes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Eusebio libro sexto de præparatione euangel. nihil animatum edebant. Iosephus libro secundo de bello Iudaico, & in decimotertio, & decimooctauo antiquitatum, treis describit sectas Iudæorum, Pharisæos, Sadducæos, Esseños: quorũ nouissimos fert ad cœlũ laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, & ut Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post peccatum Adam, ut carne uescerẽtur, à Deo concessum est, hoc est, non ante tempora Noë. In Creta, ut Euripides tradit, Iouis prophetæ non solùm carnibus non uescebantur, sed ne coctis cibis quidem. Herodotus uerò in primo, Babylonios piscibus olim tantum uictitasse dicit. Xenocrates autẽ philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenienses, tria duntaxat præcepta

in templo Cereris Eleusinæ, remansisse scribit: Honorandos parentes, uenerandos Deos, carnibus non uescendum. Lacedæmoniorũ etiam mensæ summæ frugalitatis erant. Multa denique huiuscemodi continentiæ exempla referre possem, quæ in præsentia non inuitus consultò omitto, nonnulla pòst ad hæc additurus, cùm de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria nuncupantur, Iones primi omnium, teste Valer. Maxi. inuenerũt. Iidem & unguenti & coronarum in conuiuio dandarum consuetudinẽ, haud parua luxuriæ inuitamenta repererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut idem autor est, seuerißimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorũ oculos à contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberẽtur: utpote quæ audierat lautitiam, inde etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen Sparte non potuit ita abstinere, quin postremò receperit: siquidem apud Græcos paßim conuiuia magnificè & splendidè concelebrabantur, quorum moris fuit nominare eum cui poculum traditurі erant, quò una biberent. Mos iste hodie ubique propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam, quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nam idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atque fabricator murorum temperationem facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad consolidandum murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuans minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos ualdè quidem honestus, ut in conui-

uio

uio uirorum nõ accumberent mulieres. autor M. Tullius in Tuscul. & in Verrem. Redeo rursus cõdẽ. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorum luxuria, ut facilè una mensa patrimoniũ etsi amplum, absumeretur, magnumq; sæpius respub. detrimẽtum pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutar. aiebat, difficile esse eã Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis satyra 11. conquerens inquit:

Multos porrò uides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo uiuendi causa palato est.
Egregius cœnat meliusq; miserrimus horum. &c.

Ex quo multæ leges quas Cato cibarias uocat, de coërcendis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis loquor? non'ne illa Cleopatra luxuriosissima centies sestertiũ, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenis sestertijs, quæ faciunt ducẽta quinquaginta millia aureorum nostrorum, cœnata est, hausto unione pretiosissimo? At, ut ueterũ mores omittamus, quæ ætas unquam maiore aut cura, aut luxu gulæ indulsit, quàm nostra? palati enim causa totum percurrimus æquor, &, ut ait Hierony. propter breuem gulæ uoluptatem, terram lustramus & maria, & ut multum uinum pretiosusq; cibus fauces nostras trãseat, totius uitæ opera desudamus. Iuuenalis:

Interea gustus elementa per omnia quærunt.

Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propterea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autem bibere atq; esse, ut uiueret. Possem in hoc loco multorũ inuitamentorum gulæ inuẽtores prodere, quos tamen malo

in

in tenebris iacere, quàm eos nominando, tot conuitijs obnoxios reddere. Vsum uenandi & piscandi, quidam, teste Eusebio, in primo de præparatione euangel. apud Phœnices repertum uolunt: ueluti Salem & eius usum Misor & Selech inuenisse dicuntur. Romæ pauonem Q. Hortensius augurali cœna primus posuit, autores Varro in 3. de agricultura, & Plinius in 10. & Macrobius libro Saturnal. 3. Auiaria, hoc est, loca in quibus domi aues educãtur, primus, teste Plinio, instituit, inclusis omnium generũ auibus, M. Lælius Strabo Brunduſij equestris ordinis. Habuit etiã Romæ Alexander Imperator uoluptatis gratia. autor Lampridius. Ex quo cœptum est animalia carcere coërceri, quibus natura cœlum aut terram assignauerat. nam & leporaria, id est, uiuaria ferarum, muris undiq; septa, autore Plin. in 8. à Fuluio Hirpino primùm cõdita sunt, ut etiam hodie nonnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Vrbini duo equidem fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causa, se honestißimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim eiusmodi uiuaria sunt: quæ cum roboreis sudibus septa sint, rectè ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cùm uoluptatibus tum opibus habent, quandò nulla apud eos uidetur magnifica uilla, quam uiuarium ferarum, ceruorum & damarum non ornarit. Non est insuper abre demonstrare, tantum honoris quibusdam accessisse animalibus, ut legionum Romanarum insignia forent: erant enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quam legionibus C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicauit. autor Plinius libro 10. naturalis historiæ.

Quis

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut repererint lanifici, vestiumque ac pelliũ usum, fusos, aulæa, sutoriam artem, sericum, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atque purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quãto in honore olim & pretio fuerit. CAP. VI.

MIlle lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciundis. quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculum uideri potest, quã ut herba sit hoc linũ, quæ eatenus Aegyptum, Syriã, Africam, Hispaniam, Galliam Italiæ admoueat, ut multi paruo quidem temporis spatio, ad ea ipsa loca leuissimo etiã uentorum flatu perueniant? Audax itaq; uita & scelerũ plena, ut Plin. ait, aliquid serere uoluit, ut uentos procellasq; reciperet: ita enim tam paruo semine nascitur, quòd orbem terrarum ultro citroq; portat, hominemq; ipsum, perinde quasi parũ fuisset in terra mori, cogit perire in aquis ubi insepultus à monstris marinis uoretur. Propter quod Plin. ait, haud se scire quæ execratio satis esset contra inuentorem. Sed ad rem ueniamus. Linum Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omnium prima, teste Plinio lib. 7. inuenit: quanquam eius usum apud Hebræorum antiquissimos multò antè fuisse comperimus. Hæc lanificij peritissima Mineruam in certamen prouocauit, à qua in bestiolam, quæ araneola dicitur, conuersa est. autor Ouid. in 6. metamorph. Hæc eadem retia inuent, quæ feris auibusq; atq; piscibus capiundis tendũtur. Nendi autem texendiq; artem Palladẽ instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in primo de arte amandi his uersibus:

Quid facis Aeacide? non sunt tua munera lanæ,

At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo:

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,
Litia contribuunt casta Minerua tibi.

Plinius tamẽ in 7. dicit Aegyptios textilia cõperisse, qui etiam plurimis litijs texere, quæ πολύμιτα uocant, simul instituerunt. idem autor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quã qui exercent, fullones nominantur: ij ueslimenta curant, poliuntq;, & ad id sapone utuntur, quem Plinius libro 28. cap. 12. à Gallis inuentũ tradit. Græcè dicitur σμῆγμα quicquid purgat. Idem libro 27. cùm de osyris herbæ fõlijs et semine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanas infecere primùm Sardibus Lydi, autor Plinius. Vsum uerò lanificij Iustinus li. 2. Athenienses primos, docuisse tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, siquidẽ illa erat antequã Athenæ conditæ forent: & quoniam lanificium callebat, credibile est eam primò lanificiũ monstrasse, præsertim Athenien sibus, apud quos castißimè colebatur. Quapropter Iustinus, ut puto, facilè intelligit Athenienses lanificij usum primos post Mineruam docuisse, ueluti eos, autore Diodoro, primos secundum Cererem, uel Siculos, frumentum monstrasse probauimus. Fusos in lanificio repe rit Closter filius Arachnæ, testis Plinius. Illud quasi præteriẽs non omittã, olim in pleriscq; Italiæ locis, lege pagana sancitũ fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulãtes torquerent, ne'ue detectos ferrent, q; id aduersaretur omnium spei, præcipueq; frugũ. Hinc cognoscere licet, quã uana fuerit ueterum religio: hodie enim Italicæ mulieres illud paßim faciunt, sine tamen alicuius rei maleficio. Aulæa ornamenta quibus parietes & aulæ teguntur,

primùm

primùm, teste Seruio super tertio Georg. in aula Attali regis Asiæ, unde nomen habẽt, inuenta sunt, postquam is populum Romanum fecit hæredem. Sutoriæ artis inuentionem Plinius nescio cui Boëthio assignat: ego uerò dixerim Hebræos primos sutores fuisse, quando satis cõstat Mosen calceatũ extitisse, cui, uelut in Exodo capite tertio patet, dictum à Domino fuerit, Solue calceamentum de pedibus tuis. Vestium usum Palladem inuenisse Diodorus libro sexto, autor est. Sed, ut ait Eusebius, cùm de rebus Phœnicum in primo de euang. præparat. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellibus ferinis cõfecisse. Quod ego illi apud Phœnices duntaxat tribuendum duco, quãdò Adam primus à Deo creatus, pelliceam sibi uestẽ fecit, quod proculdubio uestes faciũdi posteris exẽplar extitit. Præterea, quoniã de uestibus facta est mẽtio, uidetur locus exigere, ut singulorum uestimentorũ inuentores prodamus. Latus clauus primùm repertus est ab incolis Balearium insularũ, quo Caius Cæsar, autore Tranquillo, ad manus fimbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inserti erãt, nomẽ habet: unde tunica lati claui palmata à genere picturæ dicta. Auri intexẽdi modũ, uti Plin. in 33. & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde attalicæ uestes dictæ. Acu facere excogitauerunt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ Phrygianæ. Rectam tunicã Tanaquil prima cõtexuit. Apud Græcos inuentum est palliũ, sicut apud Hetruscos prætexta, ita nuncupata, quòd eius circuitus & oræ purpura prætextæ essent: & magistratuũ uestitus erat. Cõtrà toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextũ qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur.

Item colores diuersos intexere Babylonij cœperũt. Martialis: Veste semiramia, quæ uariatur acu. Vndulatam uestem, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadẽ Tanaquil uocata est. autor Plin. in octauo. & undulata dicta, quòd undis aspersa foret, quæ fit ex pilis hircorum caprarũq;. Hoc genus panni nos symballoton uulgò uocamus. Dalmatica uestis longa, non admodum lata, à Dalmatis primùm confecta. Gabanium à Græcis inuentum eiusdem ferè formæ, ac dalmatica est, manicis eius lõgitudinem æquãtibus, quo Itali etiam nunc unà cum Græcis utuntur. Eorundem Græcorum inuentum fertur mantæle, quod est genus penulæ, quam ipsi μανδύαν uocant, nos uerò mantælum, at uulgò cappam, cuius nunc ubiq; gentium usus est perquam celebris. Braccæ Gallorũ uestitus fluxus intonsusq;, ac uarij coloris: unde pars Galliæ Braccata appellata est. Sindonẽ ex lino amictum primũ in urbe Sidone factã cõstat, qua corpus Seruatoris nostri inuolutum Matthæus tradit. Hæc de uestimentis, quorum autores produntur, dicere habui. Erant uestes aliæ alijs peculiares, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Cisalpina Togata nũcupata est. Tunica interior uestis sine manicis, senatoria, eadẽ nobis linea proxima carni est, quam camisiam uocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorũ erat, trabea triumphantium, lacerna ludorum spectantiũ: militũ uerò, paludamẽtum, chlamys, quæ & Macedonum, Græcorumq;, abolla, læna, & sagum, quod uulgò sayon uel cotta dicitur, à quo milites nostros sagatos appellamus. At stola matronarum erat ad pedes usque demissa, extremaq; in parte instita, fasciola exornata. Atque hæc Romanorum aliorumq; populorum uestimẽta propria,

quæ

quæ uno alteróue tempore ab illis ipsis inuenta dixerim. Est & cilicium uestis genus, confectũ ex uillis hircorum atque caprarum, quod teste Varrone, Cilicia, unde nomẽ habet, primùm inuenit, ut illud dẽse duplicatum adhiberetur, ad sagittarũ ictus excipiẽdos. In eo apud nos summa est sanctitatis tutela, quãdò uiri sanctißimi ad domandum corpus proxime carnem utuntur. Pellium usus frigoris uitandi causa, olim apud Britannos fuit, quẽadmodum in nostra Anglica historia ostendimus. Item apud Scythas. Ouidius de Trist. lib. 3. inter quos exulauit:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,
Oraq; de toto corpore sola patent.

Apud ueteres Romanos non fuisse testatur Tranquil. scribens Augustum solitum esse hyeme se quaternis tunicis munire, aduersus uim frigoris: quod utiq; non feciſſet, si pellibus longè mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis temporibus ea mollitia ad ipsos quoq; Romanos irrepsit, quãdò Seneca in epist. frigoris causa, meminit de pelliculis uulpiũ & murium Ponticorum, quas Itali zebellinos, & alij præsertim Angli sables uocãt, quæ ut quàm aliæ molliores, ita pretiosiores multò sunt. Sed longũ etsi nimis facimus, nõ præteribo tamen sericum, fœminarum uirorumq; luxuriæ uberrimũ alimentũ. Hoc Seres Scytharũ populi, à quibus nomen habet, primùm inuenerũt, dicente Plin. in 6. Primi sunt hominum qui nascantur, Seres, lanificio syluarũ nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: unde geminus fœminis nostris labor, redordiẽdi fila, rursumq; texendi: tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Item Verg. in 2. Georg.

Velleraq; ut foliis depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicãtur huiusmodi uellera nõ à uermibus, ut apud nos fiunt, cõfici, sed sua sponte in frondibus illarũ arborũ nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari uidetur, cùm scribat, Seres aquarũ aspergine inũdatis frondibus uellera arborũ admuniculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatẽ humore domantes. Verùm Seruius hoc nõ minus scitè quàm eleganter declarat super 2. Georg. ubi Maro ostẽdit apud alias quoq; gẽtes lanigeras arbores nasci, dicẽs:

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c.

Ait enim: Apud Indos & Seres sunt quidã in arboribus uermes, qui bombyces appellantur, qui aranearũ more, fila tenuissima deducunt, unde est sericum. Hæc Seruius: cui Plinius suppetias ferre uidetur, cùm in 11. de bombyce Coa loquitur, scribens: Et in Co insula nasci traduntur cupressi, terebinthi, fraxini, quercus, florẽ imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autẽ primò papiliones paruos nudosq;, mox frigorum impatientia uillis inhorrescere, & aduersus hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radente foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis non distinguunt, quas in filum retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. autor Aristoteles de animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardè omnino ad nos accessit, magniq; fuit pretij: nam uti Vopiscus testatur, Aureliano principe, qui regnare cœpit anno circiter salutis humanæ CCLXXIIII. serici libra auri pondo, id est, libra uendebatur: quare is princeps modestissimus nunquam holosericam uestem, quæ tota ex serico intexta

texta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus Roma norũ Antoninus Heliogabalus homo luxurioſiſsimus uſus eſt, autor Lampridius, cùm id temporis tantum in uſu eſſet ueſtis ſubſerica, cuius ſtamen ex ſerico fŏret, trama autem ex alia materia, cuiuſmodi hodiæ pannum in primis conficiunt Flandri, quem Satin de Bruges uulgò appellant. Poſthac circiter annum ſalutis DLV. ingens ſerici copia per totã Europam fieri cœpit, cùm per idẽ tempus duo monachi, uelut Procopius autor Græcus tradit, uermiculorũ ſemen, hoc eſt, oua ex Serinda Indiæ ciuitatis, ad Iuſtinianũ Imperatorem Cõſtantinopolim attulerint. Fit autem ex puro ſerico panni in primis triplex genus, unum uulgò dicitur raſum, quòd in eo nullus utrinque ſit pilus, apud alios uocatur ſetin: alterum damaſcum floribus intextum, quòd Damaſci in Syriæ ciuitate primò cõfectum ſit: tertium uillutum, id eſt, uilloſum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quando ſit inuenta, eſt apud Pollucem libro de uerbis idoneis ad Commodum primo, qui inquit: Tyrij ferunt captum amore Herculem cuiuſdam Nymphæ indigenæ, cui nomen Tyros, ſequebaturq; eum canis, qui irreptãtem ſcopulis purpuram conſpicatus, pereſa caruncula, ſua ſibi labra cruore puniceo infecit. Cùm igitur ad puellã adiſſet Hercules, delectata illa inſueta tinctura, affirmauit ſibi cum illo poſthac nihil fore, niſi ad ſe ueſtem afferret, etiam canis illius labris ſplendidiorem. Quocirca Hercules inuẽta animante, collectoq; ſanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrij dictitant, puniceæ infecturæ autor. Sunt autẽ purpuræ, teſte Plinio libro nono cap. trigeſimo ſexto, piſces ex concharum genere, quæ ſeptem ut plurimũ uiuunt annos, congregantur uerno tempore, mutuoq;

attritu liquorem quendam ueluti ceræ emittunt: sed nobilem illum succum, quo uestes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cũ uita euomunt, ideo uiuæ capiẽde sunt. Hinc purpureus color, qui nigrantis roſæ ſplendore ſublucet. Eſt eiuſdem concharum generis ſed nõ idẽ murex piſcis, qui & conchylium dicitur, cuius cruore cõficitur color etiam purpureus, quem oſtrum appellant. Ex quo à bonis autoribus eiuſcemodi piſciũ, purpuræ, muricis, conchylij nomina, pro ipſo colore paßim uſurpãtur. Fuit Romæ purpuræ uſus, iam inde ab initio urbis cõditæ, diſtinguebatq; ab equite curiam, id eſt, inſigne erat Romanorum magiſtratuum, quæ idcirco quàm plurimo uendebatur: nam uiolaceæ purpuræ libra tempore Auguſti Cæſaris centum denarijs uenibat, hoc eſt, decẽ noſtris coronatis aureis. Poſtea dibapha tyria, ita dicta quòd bis tincta eſſet, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, ut inquit Plin. non poterat emi mille denarijs, id eſt, centum coronatis. Quapropter cùm poſteritas ſemper luxurioſa fuerit, mirum profectò eſt, purpuræ uſum tam rarũ, uel potius nobis penitus eſſe ignotum.

De origine architecturæ. CAP. VII.

HOmines primùm more ferarum, in ſyluis & ſpeluncis & nemoribus naſcebantur, ciboq; agreſti uescendo ibi uitam agebant: poſtea reperto igne, ut Vitruuio de architectura placet, cognitaq; eius commoditate, ad teporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt, & in eo congreſſu, quicquid uellent, iam tũ facilè tractare, ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij ſpeluncas ſub montibus fodere, uti Troglodytæ et Libyæ quidam populi Heſperijs Aethiopibus uicini, teſte Strabone

bone in 17. geogr. facilitabant: nonnulli hirundinum nidos imitantes, ex luto & uirgultis condere loca quæ subirēt. Et sic usu uenit, ut homines, quorum ad quiduis intĕditur ingeniū, ualet, nouis inuentionibus gloriātes, & alij alijs deinde ostendentes, ædificia informare, parietes furcis rectis, & uirgultis interpositis luto texere, luteas glebas arefaciētes struere, & ut imbres & æstus uitarēt, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua palustri tuguria cō ponere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiā ætate constructa esse Galliā, Hispaniam, Lusitaniā, Aquitaniā, Phrygiam. At etiā Aegyptus posuerat, secundū Diodorum: imò apud omnes ferè gentes talia hodie uisuntur: nec mirū, cùm sint qui etiā nunc sine ædificijs, sub dio uitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in cāpis, ut Nomades & Saraceni, in Africa, qui Sylueſtres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturā, deductā ferunt, quæ ædificandi rationē docet, quā, autore Diodoro in 6. Palladi assignāt. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut Cain Adā primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorū alter primus, sicut infrà dicemus, oppidū, alter tabernaculū condidit. Vnde deinceps non modò casas sed domos ex lateritijs parietibus & lapide structas, tū deorum templa quamornatißima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis autores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarū origine, & quando primùm marmorum usus Romæ in ædificiis. CAPVT VIII.

DOmos luteas, teste Plinio libro 7. Doxi⁹ Gellij fili⁹ primus ædificauit, sumpto ab hirundinū nidis exem-

plo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus constructas, eo dem autore, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis pri mum fecerunt. Earum structuras Diodorus in 6. dicit Ve stam Saturni ex Rhea filiam primam inuenisse. Domos ipsas & agros, teste Laërtio, Epimenides Cretẽsis primi tus expiasse dicitur. Tegulas quibus domus teguntur, Ci nyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidici nas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. autor Plini⁹. Verũ ego huiusmodi rerũ inuentionẽ uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs aßignarim, quãdò ille, te ste Iosepho in primo Antiquitatum, mortalium omnium primus oppidum condidit, de quo infrà mentionem faciã: isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demonstraui mus, columnas duas, id est, unam lateritiam, alteram lapi deam, ut in eis rerum cœlestium disciplinam inscriberẽt, constituxerunt, quam primam columnarum atque laterũ originẽ esse dixerim. Quo apparet, in ipso ferè mundi primordio domos aliaq; ædificia ex diuersis materijs cõ struendi usum fuisse. Non eo tamẽ inficias, eos, quos ex au toritate Plin. prodidimus, usp̃iã deinceps hæc primos do cuisse. De marmore restat dicere, cuius fodiendi causa (tã tum enim deliciarum olim mortalibus obrepsit) natura ipsa rerũ penè acta est in planum, montes ipsi cæsi, pro montoria mari aperta, uiscera denique terræ in sexcẽtas partes dilacerata sunt. Vnde, ut de cæteris sileam, ad Ro manos tanta marmoris, cuius conuehendi gratia naues etiam fiebant, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, autore Plinio libro XXXVI. natur. histor. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenam theatri non diutius ludo rum celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus ora

tor

tor primus peregrini marmoris columnas habuit. M. uerò Lepidus primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit, magna reprehensione, qui consul fuit anno urbis DCLXXVI. Crusta marmoris primus, teste Cornelio Nepote, totiꝰ domus parietes Mamurra eques Romanus operuit, qui fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Marmore autem scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta insula, prius quàm Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti tẽplum posuerit, & qui puteos foderint. CAP. IX.

MOrtales ab initio conditis per rura casis, ut dictum est, paulatim inter se coëundo è fera agrestiq; uita ad mansuetiores mores peruenerunt, tuncq; primum uinculo quodam societatis simul uiuentes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes suas cõferrent, ubi nullum esset hostium periculum: qui inde ciues à coëundo uocati sunt, & ipsum oppidũ urbs, quam colit ciuitas, id est, ciuiũ cœtus, dicta ab uruo parte aratri curuata, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcũ ducebant, intra quem oppidum posituri essent, ut illud fossa muroq; munitum foret, Hoc primus omniũ, teste Plinio, Cecrops condidit, qui fuit, ut Iustinus ait in secũdo, ante Deucalionis tempora, id'que à se Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, autore Strabone libro VIII. geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolũt, de quo Lucanus in sexto:

-Vbi nobile quondam,
Nunc super Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plinius in IIII.

est

est testis, in Achaia Hippium cognominatum. Quidam etiam Sicyonem prius constructam dicunt. Aegyptij uerò multò antè apud se Diospolim, id est, Iouis oppidum, ædificatam asserunt, quod fidē propius est, cùm ipsi omni no antiquissimi sint. De hoc oppido Strabo libro XVII. meminit. Muros Thrason fecit primus omnium. Turres, ut Aristoteles ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophrastus, Phœnices. Quod Vergilius Palladi assignare uidetur in Bucolicis:

-Pallas quas condidit arces Ipsa colat.

Quæ quidē omnia postea inuenta puto, cùm Cain Adam filius, qui, sicut palàm est, in ipso propemodū orbis principio fuit, autore Iosepho in primo Antiquitatum, mortalium omniū primus orbem condiderit, murisq; munierit, quam ab Enoch filio suo seniore Enochiam appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idē testatur, iuuentus post diluuium Noë, rursum um aquarum formidans, id suadente Nemroth, primùm construxit. Quare Cecropiā, Argos, Sicyonem, Diospolin, urbes unà cum turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò cōstat. Tabernacula, teste Iosepho in primo Antiquitatū, Iobal filius Lamech fecit, quamuis Phœnices Seculi nepotibus attribuāt. autor Eusebius de præparatione Euangel. Delubra Epimenidē Cretensem primū ædificasse, autor est Diogenes Laërtius libro primo. At Vitruuius Pythiū architectum primum omniū Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodotus tamē libro II. Aegyptios, ut nos in primo huius operis uolumine scripsimus, primos dijs delubra statuisse prodidit. Romæ, teste Liu. Romulus tēplū locauit Ioui Feretrio qđ

primum

primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorũ ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus cẽtum & duobus pòst annis, primus omnium, autore Iosepho libro octauo Antiquitatum, Hierosolymis templum condidit, quod Dauid illius patrem extruere parantẽ, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostium sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendum relinqueret. Quod quidem templum cùm miro opificum artificio, tum ingenti auri copia quo ornatum erat, omnium profectò operũ quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamẽ factitauit Alexander Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle contemnendus, qui teste Lampridio, in templis nunquam præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri'ne guttulam quidem, aut bracteolam posuit, identidem uersum Persij repetens, In sacro quid facit aurum? Puteos, autore Plinio in VII. Danaus ex Aegypto aduectus in Græciam quæ uocabatur Argos Dipsion, fodit. Quod sanè absurdum est; nam ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiam, constat primò Abraham & Isaac, sicut patet in Genes. lib. ca. XXVI. ac deinde alios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondum Danaus erat, dicente Iosepho contra Appionem: Iam palàm uerò est ex prædictis annis, tempore computato, quia hi qui uocabantur pastores, id est, nostri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecentos annos hãc prouinciã inhabitauere, quã Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidẽ Danaus puteos fodit, uerũ ei⁹ filiæ: poëtæ enim aiunt, ut testis est Strabo libro VIII. Argos Aquis carere.

rere. Vnde Homeri uersus:

Θεοὶ δ' ἀῦ θέσαν Ἄργος ἄνυδρον.

Dij posuere Argos lympharum protinus expers.

Sed non ipsam regionem, quæ amnibus irrigua est, aquarum inopia laborare uolunt, uerùm oppidum. Vrbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferunt, in qua magna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut Plinio placet, sed eius filiæ fecerunt, testificante hoc carmine,

Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δαναὰς θέσαν Ἄργος ἔνυδρον

Argos aquis uacuum Danaæ struxere redundans.

De primis labyrinthorum pyramidumque autoribus & de mausoleo sepulcro, ac de uario apud gentes olim sepeliendi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumque Imperatorum post mortem, atque de origine funebris orationis. CAP. X.

OPeræpretium est, ut antequam hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portentosissimũ humani ingenij opus: in se enim continent mille itinerum ambages, occursus ac recursus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occursus, redeundumque; in errores eosdem. Quatuor fuisse commemorantur: primus in Aegypto, quem alij regiã Mothæridis principis fuisse existimant: alij sepulcrum Meridis, quod etiam Diodorus sentit: plures alij Solis honori extructum ferunt. Hũc Plinius libro XXXVI. ait à Petesuco rege, siue à Tithoë esse conditum. At Herodotus libro II. commune Aegyptiorum regum opus appellat, seq; illũ uidisse paulò supra stagnum Myrios, uersus Crocodilorum urbem conditum testatur, de quo Strabo etiã in decimoseptimo meminit. Hinc sum psisse Dædalum exemplar illius, quem fecit in Creta, non

est

est dubium, sed centesimam tantum eius portionem imitatum. Alter hic ab Aegyptio labyrinthus fuit, de quo intellexit poëta in sexto Aeneidos dicens:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium epistola x.

Cùm tibi, ne uictus tecto morere recuruo,
Quæ regerent passus pro duce fila dedi.

Idem Naso in VIII. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plinius quoque & Plutarchus in uita Thesei, & Strabo atque diuus Hieronymus mentionem faciunt. Tertius in Lemno fuit, quem, eodem Plinio autore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cuius Plinij ætate, ut ipse est testis, reliquiæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicum Labyrinthum, sicut testatur Plinius, sibi fecit Porsena rex Hetruscorum sepulcri causa, de quo Varro: Sepultus est Porsena sub urbe Clusio, in quo loco monimentum reliquit lapide quadrato, singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm, inq; basi quadrata, intus labyrinthum inextricabilem, &c. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarũ autores minimè sunt sua laude fraudandi, propter uidelicet earum magnitudinem: tã altæ enim in Aegypto fuisse traduntur, ut magna omniũ admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinẽ subuecta forent cæmenta. Tres autem pyramides, autore Plinio, inter Memphim & Deltam fuisse constat, quarũ unam ac reliquarum maximam, teste Diodor. libro II. CCCLX. hominũ millia annis XX. cõstruxisse prodũtur, quam,

quam, ut idem dicit, sibi fecit ut in ea sepeliretur, quandò istæ pyramides aliud nihil erant, nisi sepulcra, Chemis rex, quem Herodotus Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti Diodorus ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreū regnum tenuisse asserunt, quod similius uero Diodorus autumat. At Herodotus non Chabreum, nisi codex mendosus est, sed Chephrenem, & non filium, uerùm fratrem illius qui primam condidit pyramidem, uocat. Conueniunt tamen ut hic, siue filius eius, siue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori similem, magnitudine quidem imparem. Et hæ duæ, autore Strabo. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodotus & Diodorus prodūt, secutus est Mycerinus rex, prioris pyramidis autoris filiꝰ. Is tertiam pyramidem longè minorem paterna uicenis, uelut testatur Herodot. in 11. pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, teste Strabone, Rhodopæ meretriculæ ab amantibus positam uolunt, narrantes huiusmodi fabulam. Cùm ea aliquando lauaretur, aquila alterum calceum è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis iura Memphidantis dimisit: rex demiratus, perquiri mulierem iussit, quam in urbe Naucratitarum inuentam uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidem construxit. Quod Herod. prorsus falsum esse dicit, cū Rhodope mulier longè pòst fuerit quā reges qui pyramides feciſſent. Isti igitur reges quos cōmemorauimus, pyramidū autores traduntur: et si Diodor. lib. 2. & Plin. in 26. natur. histor. à quibꝰ facta sint, non satis constare dicunt, iustissimo casu oblitera tis tantæ uanitatis autoribus. Pyramides autem faciendi,

teste

teste Plin. causa à quibusdam traditur, ne plebs esset ociosa. Quare Ioseph. in 11. antiquit. dicit, Aegyptios coëgisse Hebræos pyramides ædificare, ut eos huiusmodi labore attererẽt, aut ne reges pecuniam successoribus, aut æmulis insidiantibus relinquerẽt uel præberẽt. Propter quòd ipse Plinius hæc opera, regum pecuniæ ociosam ac stultam ostentationẽ uocat. Verùm ego hanc potius fuisse causam opinor, quòd Aegyptij, ut ait Diodorus, domos nostras diuersoria appellabant, tanquã breui tempore à nobis inhabitandas: mortuorũ uerò sepulcra sempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum sit tempus: idcirco domus ædificandæ curam contemnebant, sepulcrorum magnificentiæ, ut stultissimè fit etiam apud nos hodie, summũ studium operamq; tantum impendentes. Quamuis nonnulli, teste Diodoro, Aegyptios huiusmodi sepulcrorum præcipuum studium ab Aethiopibus esse mutuatos asseuerent. Nemo tamen rex ex ijs qui eas pyramides condiderant, in illis sepultus est. autor Diodo. in 1. Mausoleũ autẽ, id est, Mausoli regis Cariæ monimentum, autore Strabo. lib. 14. geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. li. xxxvi. inter septẽ miracula adnumeratũ est. Martialis:

Aëre nec uacuo pendentia Mausolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucan. Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gentes olim usus sepeliẽdi cadauera fuit: mortui enim Persarum non prius humabantur, quàm aut ab alite, aut à cane traherentur. Massagetæ & Derbicæ miserrimos putabant, qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, cùm ad senectutem peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quàm uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani

Caucasi montis accolæ, mortuorũ curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibus cum etiã pecunias defodiebant. Aegyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrum per nares educebant, locum illum medicamentis explentes, dehinc acutissimo lapide Aethiopico circa ilia cõscindebant, atque illac omnem aluum protrahebant, quam ubi repurgauerant, rursus odoribus cõtusis resarciebant, inde iterum consuebant, ubi hæc fecissent, saliebant nitro abditum LXX. dies: nam diutius salire non licebat: quibus exactis, cadauer sindone inuoluebant, gummi illinientes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciebãt, in qua inserebant mortuum, inclusumq; ita reponebant. Et id, ut arbitror, ideo faciebant, ut eo pacto condita cadauera diuturnius incorrupta seruarentur: nam Aegyptij, teste Seruio in tertium Aeneidos, secuti Stoicorum sententiam, persuasum habebant tandiu animam durare, quandiu duraret & corpus. Aethiopes Macrobij, id est, longæui, in uitreis sepulcris mortuos condere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuissent, uiuos infodiebant cum ossibus mortuorum: regem autem suum ubi mortuũ ad eas gentes quibus imperasset, circuntulissent, similiter humo tegebant, atq; cum eo sepeliebant aliquam eius pellicum strangulatã, & eum qui uina miscuisset, aut qui præfuisset nuntijs, necnon omnium rerum primitias. Nasamones sedentes mortuos humabant, obseruantes, ut dum quis cœpisset agere animam, eum sedentem constituerent, ne supinus spiritum efflaret. Hyrcani uolucribus & canibus semiuiuos proijciebant. Thraces mortuos suos per lusum & lætitiam terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati essent felicitate: contrà edito puero, propinqui cum ploratu prosequebantur, exponentes

quasdam

quaſcunque neceſſe foret illi, quòd uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas calamitates: inſtitutum mehercle inter tot uitæ mala, ſapientiæ plenum. Eorum autem optimates ſimulatque combuſti eſſent, ſepeliebantur. Quidam Aethiopum demortuos in flumen proijciebant, exiſtimãtes id optimum ſepulcrum eſſe: aut uitro circundatos domi ſeruabant: aliqui fictilibus condebant, atque infodiebant. Aſſyrij melle condebant, ac cera oblinebant. Nabathæi cadauera pro ſtercore habebãt, regesq; ſuos in ſterquilinijs defodiebant. Taxili mortuos uulturibus non ſecus proijciebant, atque Caſpij cæteris beſtijs. Quædam Indicæ fœminæ cum uiris cremari ſibi feliciſſimum glorioſumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipſum nutritis obijcere ſenes. Quod ut diuus Hieronymus eſt teſtis, quũ Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluiſſet, penè amiſit prouinciam. Parthorum ſepultura, aut auium aut canum laniatus erat. Iſſedonum Aſiaticæ Scythiæ populorum mos erat parentum funera cantibus proſequi, & proximorum congregatis cœtibus, cadauera ipſa dentibus laniare, pecudumq; carnibus miſta comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ autore Plinio libro 4. ultima erant pietatis officia. Herodotus tamen in quarto dicit, illos parentum capitibus non loco poculi, ſed pro ſimulacro uſos eſſe, immolantes illis quotannis maiores hoſtias multis cum cerimonijs. Hyperborei hoc ſepulturæ genus optimum arbitrabantur, ut ſi quos ſatietas teneret uitæ, epulati delibutiq;, de rupe nota præcipitarent: ſeſe in mare profundũ. Romani, teſte Plinio in ſeptimo, poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognouerunt, cadauera comburere cœperunt. Primus omnium in Cornelia domo, Sylla dictator crematus eſt, ueritus talionẽ, id eſt,

timens ut suum corpus è sepulcro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadauer eruisset. Hinc igitur apud Romanos cremandorum cadauerum usus increbuit: sed hunc magis foris quam domi seruatum esse duco, nec tamen semper combusta sunt. Illud uel scire licet, apud Roma. consueuisse filios & propinquos mortuorum corpora in rogum injecere. autor Cicero, qui lib. Tusculan. 1. ita de ea re scribit: Metellum multi filij, filiæ, nepotes in rogum imposuerunt. Fuit & apud alios huiusce modi mos comburēdi. Plinius enim testatur in XIX. cum de lini generibus loquitur, scribens: Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Optimates etiam Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, cùm de anniuersarijs nostrorum exequijs disseretur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit. Sepulto corpore, imperatoris imaginem fingebant, eamq; in regiæ uestibulo supra lectum eburneum ponebāt, ad ægroti speciem pallidam, quam circunstantibus utrinq; senatu & matronis nobilioribus, medici inuisebant quotidie, septimo autem pòst die ubi uisus erat obijsse mortem, iuuenes utriusque ordinis lectum humeris in uetus fòrum primò, deinde in campum Martium perferebāt, ibiq; in tabernaculo ad exemplum turris structo, ac aridis fomitibus opleto locabant, cum ingente aromatum aceruo. Hic cærimonijs patrio more concelebratis, successor imperij facem tabernaculo admouebat, cæterisq; ignem subijcientibus, cuncta comburebantur: mox è fastigio quodam aquila dimittebatur, quæ in cœlum credebatur ipsam principis animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numinibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus statim in initio

tio IIII. libri latius meminit. Cæterùm hanc consecrandi ratione posteritas sumpsisse uidetur ex Cæsaris dictatoris funere, cuius forma non multum ab ista fuit diuersa. Funebrem orationem de Bruti laudibus primus Valerius Publicola habuit, quæ adeò grata iucũdaq; Romanis fuit ut ex eo consuetudo manserit, ut qui strenuè pugnando interijsset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorũ orationibus illa uetustior fuisse, nisi iam Solon, qui teste Gellio libro XVII. Tarquinio Prisco Romæ regnante, leges Athenienſibus dedit huius rei autor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit. testis Plutarchus in uita Valerij. Apud Romanos deinde, autore eodẽ Plutarcho in uita Camilli, cùm mulieres ornamenta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam contribuerint, senatus decreuit, ut quemadmodum pro uiris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem habere liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quem nos hodie seruamus: seruamus autem, in laudandis illis, si ne quid falsi dicere audemus, qui dum uixere, summopere curarunt, ut ab omnibus bene audirent: nam hoc unum in primis indicium uirtutis & uitij in homine existit. Quippe natura quadam optimus quisque inuigilat, ut de se reliqui mortales non malam imbibant opinionem, & post mortem omni tempore bene loquantur: at ignauissimus non item. Cuius sanè rei coniectura, Plato in epistola. II. ad Dionysium tyrannum, se duci affirmat, ut credat esse aliquem sensum ijs qui mortui sunt, rerum nostrarum.

Qui primi obeliscos fecerint, aut Romam inuexerint. & inibi locus Plinii emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum literæ. CAP. XI.

LAbyrinthos ac pyramides regum opera omni admiratione digna, superiore capite descripsimus, eorum simul proditis autoribus. Sequuntur modò obelisci, quos reges iuxtà certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapideæ Solis numini sacratæ, propter quòd ad radiorum similitudinem fiebant. Apud Aegyptios nomen habent à radio, & planè talis est radij forma, dum per fenestram intrat. Græci à ueru similitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς ueru est. Obelisci primùm in Aegypto, inde Romæ plures erecti sunt. Primus omnium, teste Plinio libro XXXVI. hoc opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, somnio iussus: hoc enim ipsum in eo inscriptum erat. Postea & alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit, quadragenorum & octonûm cubitorum longitudine. Rameses autem is quo regnante Ilium captum est, XL. cubitorũ: idem & alium posuit longitudine undecentenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Erant & alij duo, unus à Myrne positus, alter à Phio. Hæc ex Plinio uolumine XXXVI. Verùm quidã codices non à Myrne, sed à Smarre, & nõ à Phio, sed ab Eraphio habent, ut in alterutris mẽdum sit. Vnum Alexandriæ statuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæron etiam duos in æde Solis posuit, hanc ob causam: ferunt enim hunc regem, teste Herodoto libro II. facinus admisisse, quòd spiculum in medios flaminis uortices contorserit, & propter id cuestigio amisso usu, decennio cæcum fuisse: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculum accepisse, uisum esse sibi redditurum, si oculos abluisset lotio mulieris, quæ cæterorum uirorum expers, suo tantum uiro contenta fuisset: & ante omnia, cùm lotium uxoris tentasset, ac nihil amplius cerneret, reliquarum

rum deinde urinam expertũ tandem uidisse, ibiq; omnes mulieres quas fuisset expertus, præter eam (uxorẽ enim duxit) cuius lotio lotus usum recepisset, concremasse, atque ea calamitate liberatum, cùm alia in alijs templis donaria posuisse, omnia memoratu digna, tum maximè memorabilia ac spectaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos uocant à figura ueru, centenũm cubitorum longitudinis, octonũm latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipsa Aegypto, quapropter Augustus Cæsar, teste Ammiano, duos Romam ex Heliopoli urbe Aegyptia transportauit, quorum unus qui, ut autor est Plinius, excisus fuit à rege Semneserteo, in circo maximo, alter qui à Sesostride factus est, in campo Martio positus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo loci stat, de quo Plinius libro XVI. capite XL. cùm de arborum magnitudine loquitur: Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum adduxit. Hunc, ut idem in XXXVI. testatur, fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Et deinde subdit: Eiusdem remanet & alius centum cubitorum, quem post cæcitatem, usu reddito, ex oraculo Soli sacrauit. Hæc Plinus. Ex his uerbis facilè conijcere possumus, Plin. intelligere de altero obeliscо, quem, ut suprà ostendimus, ex testimonio Herod. Phæronem, non Nuncoreum, ut apud Plinium legitur, recepto oculorum usu, Soli sacrasse cõstat. Ex quo extra omnem controuersiam, Plin. locus deprauatus est, qui ut emaculetur, loco Nuncoreus, legendum esse duco Phæron, ne duo inter se grauissimi autores certare uideantur, cùm haud difficulter fieri potuit, alterum ex ijs quos Phæron fecerit, eundem esse, quem Caius Romam

portarat. Quod demiror Hermolaum Barbarum, uirum utique sagacißimi ingenij, non animaduertisse, præsertim cùm paulò superius admoniissset undecimo capite, eiusdē trigesimiſexti Plinij uoluminis, ubi Nuncoreus inscriptus est, legendū esse Sesostridis, non Sesotidis, qui, teste Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin. lib. VI. cap. XXIX. meminit, & Strabo lib. VII. & Iosephus contra Appionem uolumine II. Non est etiam tacitum relinquendum, obeliscos quam plurimū notis quibusdam, id est, uaria animalium effigie, insculptos fuisse, quæ uel regū gloriam, uel eorum persoluta uota sequentibus ætatibus monstrarent, quæ loco literarū erant, dicēte Plin. lib. XXXVI. Et enim sculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Aegyptiæ sunt literæ. Et Cornelius Tacitus lib. suarū histo. XIII. Primi, inquit, Aegyptij per figuras animaliū, sensus mentis effingebant, & antiquißima monimenta memoriæ humanæ impressa saxis cernuntur. Strabo etiam lib. XVII. ait: In obeliscis quibusdam literæ sunt, quæ regum illorum diuitias ac potentiam declarant: nam per speciem apis mella conficientis, regem indicabāt, cui cum iucunditate moderante, aculei inesse debent. Per accipitrem, rem denotabant citò factam, quoniam hæc aliarum fermè omnium auis sit uelocißima. Per instrumenta etiam quædam membráue humana scribebant: quod Diodorus statim in principio quarti libri planè demonstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. CAP. XII.

POstquā Hercules migrauit è terris, nepotes eius, autore Seruio in octauo Aeneidos, timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarūt, unde nullus

lus per uim posset abduci: nam componitur ex α, quod est sine, & σύρω trahо: quod Statius affirmat in XII. Thebaidos dicens:

Fama est defessos acie post busta paterni
Numinis, herculeos sedem fundasse nepotes,
Sic sacrasse loco commune animantibus ægris
Confugium. Cuius Plutarchus etiam in uita Thesei mentionem facit. Verùm ego hoc primum inuētum Mosi uerius, ni fallor, assignauerim, qui, ut autor est Eusebius, longè ante Herculē fuit. Is enim, teste Iosepho lib. antiq. IIII. in tribus ex ijs urbibus quas ipse condiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantū profugio foret, qui minimè scientes homicidium cōmusissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cū quibus conderet Romam, ad imitationem Athenienſis, ut Seruius tradit, asylum, teste Liuio in primo ab urbe condita, & Dionysio lib. 2. aperuit, quō quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouid. in III. Fastorū:

Romulus ut saxo lucum circundedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Vergilius quoq; in VIII. ait:

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit. Fuit & aliud asylum, autore Strabone, in octauo geograph. nō procul Trœzene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatum. Tum aliud quoq; in Aegypto, ad Canopicum Nili ostium, Herculi consecratum, de quo Herodotus lib. II. meminit: Erat, inquit, & in eo littore quod nunc quoq; est, Herculis templū, ad quod si quis cuiuscunq; hominis seruus confugiens capiat sacras notas, sese Deo tradens, eum nefas est tangere. Quæ sanctio ad

meam usque ætatem, prorsus immota perseuerauit. Fuit etiam in ipsa Aegypto, sicut commemorat Strabo libro XVII. & ultimo geograp. Osiris asylum, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, passim asyla, quæ non modò insidias timentibus, sed quibusuis fontibus etiam maiestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos id institutum non à Mose, qui illis duntaxat qui nolentes hominem occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mutuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur bene multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid, quod templa nostra ubique gentiũ istiusmodi sceleratis hominibus instar asylorum sunt? & id contrà quàm Moses etiam constituerit, qui in Exodo capite XXI. ita sanxit: Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasque modo, & qui primò Romæ theatrũ, & amphitheatrum ac circum construxerint, & quare amphitheatrum arena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, ac thermarum origine, CAP. XIII.

THeatri, quod hemicycli specie constructum erat, ἀπὸ τοῦ θεῶμαι, quod est uideo, appellatum, Latinè dici spectaculũ potest, cõsuetudo, teste Cassiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam cùm agrorum cultores feriatis diebus sacra diuersis numinibus per lucos uicosq; celebrarent, Athenienses primùm hoc in urbem spectaculum transtulerunt, theatrum Græco uocabulo appellantes, quòd in eo eminus astans turba conueniens sine aliquo impedimento cõspiceret: apud quos, autore Eusebio in II. de euãg. præparat. Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut

mea

mea fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem duntaxat apud ueteres Liberi patris fieri cõsueuisse. Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesei apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. autor est. Hunc morem Romani quoque, ut pleraq; alia, in urbem construendi theatri transtulerunt, quod ita dispositũ erat, ut à fronte inter duo cornua, scena esset, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς, quod apud Græcos tabernaculum significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta est umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui, teste Liuio, anno urbis cond. CCCXCI. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone COSS. pestilentiæ sedandæ causa instituti sunt. Porrò cùm uis morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cœlestis placationes eiusmodi ludos introducere placuit, insanis certè hominum mentibus, qui putarent Deum lasciuis saltationibus sibi placatum iri. Itaque ex Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imitandorum carminũ actu, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum populum delectauit, ut iuuentus inde iocularia simul inter se uersibus inconditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina sine cantu iactitata, Græcè exordia appellabantur, sicut epodia, quæ cantabantur. Et quia hister thusco uerbo ludius uocabatur, id nomen histrionibus est inditum. Post annos deinde centum & uiginti duos, qui fuit annus ab urbe condita DXIII. Liuius Andronicus fabulam uersibus intextam primus recitandam dedit. Ac ita ludus paulatim in artem uersus est, cùm in scena comici tragiciq;, & cæteri poëtæ sua recitarent poëmata: in

ea

ea etiam erant præcones, tibicines, citharœdi & huiusmodi, qui uel in fine cuiusq; actus canerent. Hoc sanè loco nõ abs re uidetur esse aliquid dicere de modo in primis agendi comœdias, tragœdiasq;. Nam cùm Cic. lib. 3. de Orat. de Roscio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritissimus, ac eius præceptor in pronũtiationis gestuumq; exercitatione, dixerit: Nunquã agit hunc uersum Roscius eo gestu, quo potest: nõnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est, histriones, præstò fuisse, qui personarum inductarũ facta dictaq; exprimẽdi causa, eorũ uoces gestibus tantũ persequerentur, id quod alibi Cicer. in Paradoxis falsum esse demonstrat, cùm inquit: Histrio si paulò se moueat extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est syllaba una breuior aut longior, exibilatur & exploditur. Si igitur histrio gestu, non itẽ uoce agebat, quî fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehenderetur? Theatralis autem scena apud antiquissimos parietem non habebat, sed frondibus tantum tegebatur: postea tabulata cœperunt componere instar parietis, & sic binis & sæpe pluribus contignationibus constabat. Deinde erat proscenium, suggestum in quo ludi exercebantur. Vergilius:

–Et ueteres ineunt proscenia ludi. In medio orchestra, in qua senatorum sedibus erant loca designata, unde omnium agẽtium gestus spectari possent: dicta orchestra, quòd in ea saltationes fieri consueuerunt: ὄρχησις enim Græcè, saltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in cuneos eodem modo diuisa. In circuitu hemicycli erãt gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrescerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus nõ erat locus sedendi, ij stantes

tes in cauea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare. Cuius rei, teste Liuio in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus Cõsules, primi autores fuerũt, quod & uulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Maximus hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ uelis tegi solebant. Ex quo primus omniũ Q. Catulus, teste Plinio in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byssina uela duxit. In hanc sanè formam, theatrum M. Scaurus in sua ædilitate, nõ quidem perpetuò duraturum, sed in triginta tantum dies scenicorum ludorum (principio enim ad tempus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicẽte Plin. lib. 36. cap. decimoquinto. Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerumetiã æternitatis destinatione, & reliqua. C. autem Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, in patris funere theatra duo è ligno construxit, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repentè circumactis, ac cornibus inter se coëuntibus, faciebat amphiteatrum, & gladiatorum spectacula edebat. Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, cuius exemplar ex eo quod Mitylenæ erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarch. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut suprà ostendimus, ex duobus constans theatris, primus omnium, teste Cornelio de gestis Neronis, in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quod paulò post, autore Trãquillo, Augustus mausolcum

ædifi

ædificaturus destruxit, qui & ipse amphitheatrum destinauit media urbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum. autor Sueton. in eorum uitis. Sed quoniam Domitianus, ut idē est testis, omnibus operibus quæ post mortem illorum uel restituit uel perfecit suum dunta xat titulum addidit, sine ulla pristini autoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Martialis statim in principio sui operis adulatur, dicens:

Omnis Cæsareo cedat labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cæsari Herodes Hierosolymis theatrum & amphitheatrum cōdidit, autor Iosephus in 15. antiquitatum. In amphitheatro autem bestiarū & gladiatorum ludi celebrabantur: nam per multi capite damnati, aut in bellis capti, illic cum feris pugnando mortem oppetere cogebantur. Quod epigrammaticus poëta affirmat, de delatoribus dicens:

—Nec cepit arena nocentes.

Seneca testatur duos qui ad id certamen destinati erant, sibi prius mortem consciuisse. Arena, ut hoc commodum moneamus, aliquando pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab autoribus eleganter ponitur. Martialis rursus.

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniam amphitheatrum spargi arena solebat, uel ne pugnantes fœdarentur cruore occisorum, uel ne cruor sparsus spectantibus esset horrori, propter quod iuuenum multitudo arenam uertēdo cruorem obtegebat. At quidā aliam spargendæ arenæ causam commentati sunt, tradentes eam sterni, ne gladiatores diffluerent. Circo, de cuius forma libro superiore, cap. 14. affatim diximus, regnante

Tarq

Tarquinio Prisco, locus primũ designatus est, atq; simul patribus equitibusq; loca diuisa, unde spectarent ludentes. Certamen fuit equorum pugilumq;, qui ex Hetruria accersiti fuerãt. Is Maximus circus dictus est. Postea duo alij positi sunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teste Dionysio, athletæ certabãt, qui aut pugnabãt, aut currebant, uel luctabantur: quorũ certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, cùm Sp. Posthumius Albinus, & Q. Martius Pilippus cõsules fuere anno urbis conditæ DLXVIII. autor Liuius libro nono, decadis quartæ. Sed horum operum magnificentiæ iam iungatur thermarum luxuria: fuit enim mos priscorum quotidie lauari, quòd ea res, credo, teste Celso, ad prosperam ualet conseruandam ualetudinem. Ex quo usu uenit, ut ciuis quisque pro opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescente principum luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe loca assignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis, lauandi sudandiue usum præberent, quæ Græcè thermas appellarunt. & cùm alibi, tum Romæ in modum prouinciarum, ut ait Ammianus, uidebantur extructæ, in quibus plebs etiam lauaretur: fuitq; adeò populare principibus id cum ea promiscuè facere, ut Commodum, Gordianum, & Galenum iuniores, alios ter, alios quinquies uel septies æstate, bis uerò hyeme in die lauasse Capitolinus tradat, in thermisq; cœnitasse. Admittebantur & mulieres, idoneum uoluptatis instrumentũ. Thermæ in primis celebres Romæ fuere, agrippinæ, neronianæ, Titi Vespasiani, Domitiani, antonianæ, alexãdrinæ, gordianæ, seuerianæ, diocletianæ, aurelianæ, cõstantinianæ, nouatianæ. Hæ magno sumptu ædificatæ sunt instar ferè

ferè urbium. Erant in his areæ ampliſsimæ, erãt porticus, in porticibus exedræ habẽtes ſedes, in quibus Philoſophi, rhetores, reliquiq; quibus ſtudia erant cordi, ſedebant diſputantes. Erat & palæſtra, in qua ſe athletæ exercebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendam luxuriam faberrimè extructa. Adeò ueſana dementia, omnium uoluptatum quæſiſſe tentamenta uidentur Romani principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricam materiariam, & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normam, libellam, tornum, clauem, circinum, ſecurim, dolia & uaſa uiminea. CAP. XIIII.

FAbricam materiariam, hoc eſt, lignariam, Dædalus, ut Plin. lib. VII. ſcribit, primus omnium inuenit: & in ea ſerram, aſciam, perpendiculum, id eſt, inſtrumẽtum quo plumbo à filo & gnomone pendente, rectio ſiue obliquitas operis perpenditur, hoc eſt, examinatur: & terebram & glutinum, quod Græci collam nominant, quo ligna coniunguntur, conglutinantur. Normam autem & tornum atque clauem Theodorus Samius reperit. Ouidius tamen libro VIII. Metamorph. dicit Perdicem Dædali ex ſorore nepotem, circinum, hoc eſt, inſtrumentum quo circuli uertendo deſignantur, & ſerram inueniſſe: traxerat enim in exẽplum ſpinas in medio piſce notatas, de quo etiam in Ibim ait:

Vt cui cauſa necis ſerra reperta fuit.

At ſecundum Diodorum lib. V. Talaus, non Perdix, adoleſcens filius ſororis eiuſdem Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta ſerpentis maxilla, paruulum cum ſecuiſſet lignum, imitatus poſtea dentium ſerpentis ſpiſsitudinẽ, ſerram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornum,

&

& rotam figuli, ut antè monstrauimus: ita cũ pluribus rebus hominibus profuisset, magna laude celebratus est. Hũc puerũ Dædalus inuidia motus, existimans turpe esse magistrũ ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam, cuius ratio ut longè alia sit, ac cõmunis normæ non modò in mensuris, sed etiam in ædificijs utilis est, inuentũ Pythagoræ esse Vitruuius libro nono dicit, eiusq; formã ualde artificiosam ponit. Securim Panthesilea Amazonum regina inuenisse fertur. Cæterũ ego huius lignariæ artis, uel eiusdem instrumentorum, quamuis alia aliu bi usurpentur, inuentionem potius Hebræis tribuerim, apud quos multò ante Dædalum optimi opifices fuerũt, præsertim in constructione tabernaculi, quod Moses, qui etiam Dædalo, ut autor est Eusebius, antiquior fuit, Deo dicauit. Vel assignauerim Tyrijs, qui, teste Iosepho in octauo antiquitatum, in ea arte Hebræis longè excellentiores fuerunt, propter quod Solomon Deo templum conditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios, sicut idem Iosephus & Eusebius testimonio sunt, petijt. Quo pacto autem ex gracilioribus lignis capacia & in uentrem tumentia uascula, ueluti sunt dolia, fierent, Pseusippus, autore Laërtio, docuit. Vasa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, & c. teste Seruio in primum georg. Ceres omnium prima monstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & vt primò nauigari cœptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram & pugnam nauale.

CAPVT XV.

QVis non fatetur humanum genus merito suo insaniæ audaciæq; coargui, cũ sese intra suos fines minimè sciat tutum continere? Nam quamuis Deus opt. ma-

xi.ei abundè consuluerit, sua tamen sponte in pericula ruit. Ille enim nobis terram ueluti solidum & ad nos sustentandum idoneum elemẽtum dedit, at nos cœlum atq; mare tentamus. Non'ne Dædalus fabricatis alis, cœlum ipsum adiuit? non'ne modò sæua pecuniæ cupiditatæ obcæcati, tenui ligno freti mare non dico sulcamus, sed prope modũ habitamus? Quod Flaccus Horatius dolens in primo carminum inquit:

Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt uada,
Audax omnia perpeti
Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primùm tentauit:

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem Primus.

Et propertius libro 3. de Peti naufragio dicit:

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ æs,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit:

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite causas,
Ista per humanas mors uenit acta manus. Idem:
Natura insidians pontum substrauit auaris, & reliq.

Quid deniq;, ut poëta ait, nõ mortalia pectora cogit Auri sacra fames? Itaq; adeò ab initio mare à mortalibus frequentatum est, ut deinceps omissis ratibus, quibus primũ est nauigatum, naues instar domorum ædificauerint, qui

bus

bus etiam nunc totum ferè pelagus sternitur. Et ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro se quisque uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in terra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teste Strab. libro decimo geograph. mari primus imperauit: quod Diod. in sexto, Neptuno assignat, qui primus nauigandi artem inuenit: ait enim, Neptunus secundum Cretenses, primus nauigandi arte inuenta, classem instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditum est posteris, Neptunum imperasse mari. Cretēses omnino iampridem, ut Strabo demonstrat, nauigandi principatum tenuerunt, à quibus propter id fluxit prouerbium, Cretensis nescit pelagus, in eū, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dissimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primum autē, auctore Plin. in septimo, inuentis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari cœptū est. Quod etiā testatur Quintil. in 10. dicens: Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poētis supra Liuium Andronicum, nihil in historijs supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythram regē, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellesponto putent, cùm transirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuētas produnt corio circunsutas. Nauem, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciā ex Aegypto inuexit Danaus: at alij, teste Eusebio in 1. de euangel. præparat. à Samothracis inuentam dicūt, aut, ut Clementi placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerua. autor Tertull. libro de militis corona. Verū ego hoc aliquāto uerius, ut par est, Noë tribuendū iudico, qui ex testimonio Eusebij libro decimo de præparat. euāgelica

perdiu ante Danaum & Neptunum fuit. Is enim uir sanctus & innocens, autore Iosepho in primo antiquit. cùm à Deo diluuium ad perniciē humani generis futurū esse cognouisset, ut aquarum uim euaderet, arcā sibi ligneam fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, & condendorum diuersi generis nauigiorū primum ac unicum posteris exemplar. Berosus itidem Chaldæus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcam nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigandi & condendarū nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriæ proditum sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cōuenit, cùm præsertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliam orbis regionem ad habitandum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyrijs assignat, elegia 7. dicens:

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrijs, teste Strabo. lib. 16. diu nauigandi arte excelluerunt. Ex quo fit, ut etiam qui post tempora Noë, ad hanc usque ætatem, huiusmodi artem exercuerunt, nonnihil bene meriti sint: nam cùm nulla ferè ars intra initium suum steterit, multa idcirco cùm nauigiorum, tum cæterarum rerū nauticarū genera reperta sunt, quæ plurimum artem illustrarunt, quorum proinde autores commemorare haud omnino alienū instituto nostro ducimus. Longam itaque nauem Iason primus ædificauit, qua apud Aegyptios, ut puto, Diodoro libro primo teste, Sesostris rex Aegyptiorum primus omnium postea usus est. Biremem Erythræi fecerūt. Triremem Amoclem Corinthium inuenisse, prodit Thucydides. Quadriremem Carthaginienses, secūdum Aristotelem

lem. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uolumine primo, Romani primi omniũ in Italia, in apparatu primi belli Punici ædificarũt. Sed ordinũ Zenagoras Syracusanus, ab ea ad deciremem Nesigiton, ad duodecim ordines Alexander Magnus, ad quindecim Ptolemæus Soter, ad triginta Demetrius Antigoni, ad quadraginta Ptolemæus Philadelphus, ad quinquaginta Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariã nauẽ Hippius Tyrius inuenit. Lembũ Cyrenenses, Cymbã Phœnices, Celocem Rhodij, Circerum Cyprij, Lintres Germani circa Danubiũ habitantes, Scaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores sequuntur naues. Remum autem Copæ inuenerũt, latitudinem eius Platææ, uela Icarus. Diodorus tamẽ dicit Aeolum uelis uti nautas primùm docuisse. Malum, id est, arborem nauis, & antennam Dædalus. Hippagines, hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehuntur, Salamunij uel Athenienses. Tectas longas Thasij. Rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchoram. Eupalamius eandẽ fecit bidentẽ. Quod inuentum quidam, autore Strab. libro 7. Anacharsidi ascribunt, qui inuenit harpagonis, id est, telum in summitate aduncum, quo nauigia capiuntur, ab ἁρπάζειν, quod est rapere. Adminicula gubernãdi Tiphys, sumpto à muluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. libro 10. uidetur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primùm depugnasse Minoẽm, autor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quæ cùm potissimum merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est meraturæ inuentores quàm primum subtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. CAP. XVI.

MErcatura haud equidem paruo mortalibus auxilio est, quando in asportandis mercibus, uitæ humanæ necessaria ubiq; locorum suppeditat, multarum quoq; ac maximarum rerũ usum experiẽtiamq; homines edocet, ad barbarorũ insuper necessitudines regumq; amicitias contrahẽdas plurimũ ualere cẽsetur. Quapropter Plin. in 33. haud temere putat commercia uictus gratia esse inuenta: sed ibi, ut opinor, de rerũ cõmercijs loquitur, quæ, ut ipse tradit, Troianis tẽporibus in permutandis rebus ad uictum necessarijs, mortales inter se exercebant, propter quod cũ illis tunc haud dubiè multò præclarius agebatur. Posthac autem reperto, sicut idem sentit, aureo numo, tanta hominibus lucri cupiditas incessit, ut merces asportandi causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita dicam, ad aleam, ueluti etiam hodie fit, exponerent. Ex quo uerissimè Flaccus Horatius de his ait:

Impiger extremos mercator currit ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. de offic. Mercatura autẽ, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: sin magna & copiosa, multa undiq; apportans, multisq; sine ullius nitate impertiens, non est admodum uituperanda: atque etiam si satiata quæstu, uel cõtenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso portu se in agros possessionesq; cõtulerit, uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturã etiã, teste Plutar. uiri præclarissimi exercuerũt, Thales, Solõ, Hippocrates, et Plato. Hãc, autore Plin. lib. 7. Pœni inuenerũt: uerũ Diod. in 6. Mercurio assignat id quod Galli quondã sibi persuasum habuere, qui, ut Cæsar ait deum

deum maximè Mercurium colebant, cuius plurima erãt apud eos simulacra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebant, hunc uiarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstum pecuniæ mercaturasq; uim maximã habere arbitrabantur. Sed Plinius sibi omnino repugnare uidetur, cùm in eodem lib. dicat, emere ac uendere instituisse Liberum patrem, præsertim cum mercatura, quã ait Pœnos inuenisse, nil aliud sit, nisi actus quidam emendi uendendiq; merces. Quare ita fortasse intelligendum est, ut Pœni mercaturam à Libero patre institutam primi exercuerint. Cæterùm neque hoc primò Pœnis, aut Mercurio uel Libero patri assignandum ducimus, quando ex testimonio Iosephi, libro 1. antiquit. usum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Institores uerò primi, teste Herod. in 1. Lydi fuerunt. Sunt autem institores, non qui egregiè mercaturam exercent, sed qui à mercatoribus emunt, ut diuisim deinde merces emptas uendant: de quibus M. Tullius in 1. offic. intellexit: Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim uendant: nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur.

Quis primus instituerit artem meretriciam, & Bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterii, aut inuenerit tincturam capillorum, uel usum tondendi, & quando primùm tonsores Romæ. CAP. XVII.

VEnerem, quam ex spuma maris procreatam, princeps apud nos poëtarum, & Ouid. testimonio sunt, impudicã, ad omnesq; diuulgatam libidines fuisse propalàm est, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit nam ex famoso Martis stupro, genuit Harmoniã, de qua Plutarchus in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercu

rio Hermaphroditum, ex Ioue Cupidinem, ex Anchisa Aeneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumq; item pulchritudinis & deliciarum & uoluptatum omniũ, & libidinis atque coitus dea habita est. Hæc autem ne sola impudica uirorumq; appetens uideretur, omniũ prima, teste Lactantio libro primo, ut est in historia, quam prisci sacram appellabant, meretriciam artem instituit, autorq; mulieribus in Cypro insula fuit, uti uulgato corpore quæstum facerent. Ex quo apud Cyprios, teste Iustino lib. 18. mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias statutas, dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad libitus maris mitterent, pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Harum ex numero LXXX. admodũ uirgines rapi, & in naues imponi iussit Elisa, cũ illac transiret è Tyro fugiens, ut iuuentus matrimonia, & urbs sobolem haberet. Apud Babylonios etiam consuetudo fuit, ut cùm rem domesticam consumpsissent, unusquisq; plebeius ob uictus inopiam, filias suas adigeret ad quæstum corpore faciundum. Item mulieres semel in uita omnibus indigenis communes erãt: sanè ad templum Veneris sedebant, nodis corollisq; tempora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditũ externis præbebant ad mulieres, dum se conferebant, aliæ regrediebantur. Etenim cũ semel illic sederant, non prius domum redire fas erat, quã hospitum aliquis pecuniam in sinum mulieris iecisset, ac cum ea consuetudinem habuisset. Mulier acceptam pecuniam ad sacrum usum reseruabat, hospes uerò dans dicebat: Tanti ego tibi deam Mylittam imploro: ita Assyrij Venerem uocant. At pulchriores citò expediebãtur, deformiores non item, quas sæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri

haben

habendi gratia. autor Herodotus uolumi. 1. Sed bacchanalia sacra uberrimum apud cunctas fermè gentes libidinis seminarium fuere, quorum, ut idem testatur Herodotus, autor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Aegypto, ubi ea sacra fieri cœpere: fœminæ enim statuas cubitales è neruis cõpactas, quibus ingens mentula in uentre extabat, per pagos præeunte tibia circumferebant, Bacchũ canentes. Deinde in Parnaso monte bacchanalia, quæ Græcis Dionysia dicuntur, alternis annis acta sunt, magno cum hominum multo mero incalentium clamore, tum tympanorũ crepitu. Haud ita multò pòst, Græcus quidam homo ignobilis eiusmodi sacrorum antistes in Hetruriã uenit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romam penetrauit, ubi mirandum in modum morbi contagione matronarũ pudicitiam corrupit: primò sacrarium fœminarum fuit, nec quisquã uirorũ admittebatur: tres in anno statutos dies habebãt, quibus interdiu Bacchis initiarentur, Sacerdotes inter se matronæ creabantur: cùm demum Paculla Minia Cãpana facta est sacerdos, hæc omnia tanquam Deorũ monitu immutauit, sanè uiros & cum primis filios initiauit, nocturnumq; sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus, quinos in singulos menses dies initiorum sacros fecit. Tum promiscuò sacra uiri fœminis permisti facere cœperunt, ubi cùm per noctis licentiam quiduis scelerum unicuique edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij prætermittebatur: siquidem eo loci stupra pariter atq; cædes redundabant, quandò qui aut ad Venerẽ pigriores, aut dedecoris minus patientes erant, (nã postremò nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficiebãtur: nec id multis cognitum, cùm nulla uox queritantium præ ululatu,

tympanorũ cymbalorumq; strepitu exaudiri posset, & mortui ex conspectu illicò in specus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus passis cum facibus ardẽtibus discurrere, & mactatos dici à dijs raptos. Verùm ad extremũ tantorum scelerum indicio ad Sp. Posthumium Albinum & Q. Martium Philippum COSS. delato, religio pestifera extincta est, anno urbis conditæ DLXVIII. Atqui non est quòd plura ueterum probra uitæ repetamus, cùm nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parũ Dei opt. max. præcepta ritè seruantur. Moses enim mulierẽ adulteram cũ adultero, ut in Leuit. ca. 20. est, morte mactandã statuit: apud Romanos & Græcos, adulterium crimen etiã capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiã incolunt, uirũ etiam adulterũ capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundum hæresim, adulterium omnium grauissimum esse peccatum, atque apud iustũ iudicem maiore pœna lui, & tamẽ ioco habetur. Quid, quòd uxores & uiri palã multis adulterijs inquinati, eo quòd aut ad nullam, aut ad minorem pœnam quã culpa sit, uocantur, nihil pensi habent sacrosanctũ matrimonij fœdus uiolare? Ita apud nos mansuetudo puniendi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamen prima fuit, siquidẽ satis constat iam inde ab initio fermè orbis cõditi, fuisse mulieres, quæ uulgato corpore quæstũ fecerint. Legimus enim in Geneseos libro, Iudam Iacob filium eò rem habuisse cũ Thamar nuru sua, quòd suspicatus esset illam esse meretricem, prout mulier talẽ se esse uestitu pariter atque arte simularat.

At

At quanto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nõ pudicitiæ omnibus peruulgãdæ, sed cõstanter seruãdæ unicum edidit exemplum, sibijpsi mortem conscisens? Hæc tamen non facilè multas sui similes habet, adeò libido creuit, qua mehercule nihil in uita mortalium turpius fœdiusq; esse potest, quandò hæc nobis cum belluis cõmunis est, & hac una tantũ humanæ uitæ internoscitur infirmitas. Quapropter Magnus Alexan. ut testis est Plutar. se duabus potißimum rebus mortalitatẽ intelligere aiebat, sopore ac coitu, quas sola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando concumbendũ esset, Tũc, inquit, cùm teipso infirmior fieri uis. autor Diogenes li. VIII. Quod nos etsi rectè scimus, nihilominus tamen mulierum illecebris in libidinẽ trahimur, ueluti canis ut dicitur, ad uomitum suum reuertitur. De his satis. Tincturam capillorũ, teste Clemente, Medea primùm inuenit. Vsum autẽ tondẽdi ab Abãtibus fluxisse ferunt: ita enim huiusmodi populi cùm natura bellicosi forent, expeditius cum hostibus cominus congrediebantur. Testatur utrũq; Plutarchus in uita Thesei, scribens: Vigebat etiã illis tẽporibus consuetudo, ut qui ex ephebis excessißent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darent. Acceßit igitur in Delphos Theseus, & anteriorẽ partẽ capitis arrasit. At Abantes primi hoc tõdendi more usi sunt, quẽ quidem nõ ab Arabibus, ut quidam existimant, didicerunt, nec Mysios imitati, sed quòd natura bellicosi essent, & propè pugnandi ac præter cæteros manus cum hostibus conserendi peritiam tenerent. Et pòst paulò infert: Ne igitur ullas hostibus ad capiendum ansas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiam de re Magnus Alexan. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonũ barbas arraderẽt.

Tonso

Tonsores in Italiã ex Sicilia primùm uenere, anno post conditam urbem CCCCLIIII. *adducente P. Ticinio Mæna, testis Varro: antè intonsi fuere. Primus omniũ radi quotidie instituit Africanus, sequens Diuus Augustus cultris iugiter usus. autor Plin. uolum. 7. natur. histor.*

Multa cùm uetera tum noua inuẽta esse, quorum autores ignorentur. CAP. XVIII.

QVanquam probè scimus, quãtum laudis præmijq; debeatur illis, qui olim aliquid suo ingenio, uel ad usum uitæ, uel ad animum excolendum utile, nihil nõ necessarium excogitarint, eoq; huiuscemodi rerum autores hoc uno opere omnes complecti, ne quempiam sua laude fraudasse uideremur, diligentius elaborauimus: tamẽ nobis per uetustatem, quæ, ut Varro inquit, multa tollit, pauca non deprauat, id præstare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut ad suos minimè referũtur autores, aut omnino ad nullos, utpote qui non produntur. Quapropter si scriptores quos sequeremur nullos planè habuimus, nemini sanè mirum sit, nos quædã silentio præterisse, quando illud admiratione dignius est, ut plurima noua inuẽta sint, quorum inuentores non tradantur, & ex ijs quædã nec scripta habeamus, quo nomine uocari possint. Nam quid iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi occultato sole, per tintinabulum sua, ut ita uidetur, sponte sonans, horæ nuntiantur. Aut quid gratius ipso tintinabulo, quod alij campanam, nonnulli nolam nuncupant, inueniri potuit? quod licet recens inuentum non sit, Mosis enim temporibus, teste Iosepho in III. *Antiquitatum, eius usus erat, de quo Martialis ait:*

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?
Virgine uis sola lotus abire domum?

utriusq;

utriusque tamen pariter autor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illam, qua nautæ admodũ peritissimè nauigationem moderantur: quis tamen eam repererit, omnino in aperto nõ est. Adde præterea illud tormentũ æneum, quod bombardam uocant, omni admiratione execrationeq; dignum, ad perniciem hominum excogitatum, quod haud adduci possum, ut humanum ingenium inuenisse credam, sed mehercle potius malum quempiam dæmonem mortalibus monstrasse puto, ut inter se non modò armis, uerumetiam fulminibus (est enim, ut alio loco diximus, quãsimillimũ fulmini) pugnarent, cuius autor Perilli exemplo, sicut opinor, monitus, non temere nomen suum occultauit, ne in se, uti merebatur, primum huiusmodi tormentũ experiri cogeretur. Perillus enim, teste Plin. lib. 34. uir Athenien sis, ut Phalaridi Agrigentinorũ tyranno post hominũ memoriam crudelissimo placeret, ex ære taurum artificiosissimũ fabricauit, cui ianuã in latere posuit, cùm reus inclusus sub iectis ignibus torqueretur, mugitũ, nõ hominis uocem uideretur emittere: pro quo opere cùm à tyranno prætium postulasset, in illo ipse includi omnium primus à Phalaride iussus suppositis ignibus, artificij sui uerũ experimẽtum præbuit: de quo Ouid. in 1. de arte amãdi ita cecinit:

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli
Torruit, infelix imbuit autor opus.
Iustus uterq; fuit, neq; enim lex æquior ulla est,
Quàm necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentũ, in quo uterque pes utrinq; eius quiescit, qui equo insidet: nã ut in marmoreis statuis Romæ conspicitur, antiqui non utebantur, nec quo nomine appelletur, apud autores legitur: uulgò staffa nominatur,

tur, quòd in eo pedes commodè stent. Sunt & huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gulæ, quæ hodie tam diuersi generis ex saccaro fiunt: uel etiã pars maxima armaturæ, quæ cũ suis uocabulis haud aptè explicari queant, nihil est quod proferam. Est uel nouitiũ inuẽtum illud laneum tegmen capitis, quod biretrum uocant: uetere s enim omnino caput non uelabant, sicuti testantur numismata, uel ipsæ statuæ, quæ, ut Romæ uidimus, apertũ caput habẽt, præsertim cùm propalam sit, nos patrio more eo fingi uestitu, quo prorsus utimur. Sed hoc omnino C. Cæsaris exemplo significantius comprobatur: is enim, autore Tranquillo, cùm Caluitij deformitatẽ iniquissimè ferret, obtrectatorũ sæpe iocis propositam, deficientẽ capillum reuocare à uertice consueuit, ut illam obtegeret. Quod quidem quis nõ uidet, ab eo fieri subabsurdũ fuisse si more patrio, cõmodius decentiusq; caput, hoc est, dehonestamentũ illud caluitij, obnubere potuisset? Ex quo apparet, recens esse inuentum hoc operimentũ capitis, quo nunc paßim utimur, autor tamen ignoratur. Et sic huius modi sexcenta sunt, quorum iuxtà autores nõ prodũtur. Acutius est etiam inuenisse, & multò utilius, qua ratione frumentũ ad decurrentis aquæ impetum molere possemus, quamuis nõ utiq; recens sit, tamen apud idoneos autores suo nomine caret, uulgus molendinum uocat. Multa insuper nouissimis temporibus instrumẽta musica inuenta sunt quorum autores iam in obliuionẽ uenerũt: ex quibus propter suauitatem concentus, omni admiratione & laude digna sunt illa, quæ organa nuncupant, ualde quidẽ ab illis dißimilia, quæ Dauid Iudæorũ rex, ut in 1. huius operis uolumine memorauimus, fecerat, quibus Leuitæ sacros hymnos concinerent, sicut nos his pariter canimus.

mus. Itẽ alia id genus sunt, quæ monochordia, clauicymbala, uarieq; nominantur, eorum tamen æquè inuentores magno quidẽ suæ gloriæ damno, in nocte densissima delitescunt. Nõ proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex seuo, rem & sì sordidam, attamen apprimè utilẽ: neq; is qui primùm aues ad uenandũ domuerit, quod similiter recens inuentum est. Nec memoriæ proditum est, quis annulos primò repererit, quibus apud Romanos, ut demonstrauimus, magnus honos acceßit. Sed quid miramur eiusmodi rerum admodum tenuicularũ inuentores, diuturnitatem temporis obliterasse, cũ imprimendarum literarum artis nouiter diuino quodam ingenio excogitatæ, ipse autor propèmodũ in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operã impendimus, quemadmodum alibi appositè ostendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Est uel memoria nostra tegumentũ crurum tam commodißimè quàm decentißimè confectum, quod nos caligas dicimus: & si caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. ast autor tã necessarij uestitus tamq; honesti iamiã in occulto latet. Extãt plures præterea artes, quæ intra suũ initium tanquã humile cũ minimè steterint, deinde ab insequentibus auctæ, neutiquã ad suos priores autores, sed ad eos à quibus incrementũ acceperint, perperam, ut in plerisque locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde si uetera quædam inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in causa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta persequi.

LIBRI TERTII FINIS.

POL

POLYDORI VERGILII VRBINATIS in quinque Libros de initijs institutorum rei Christianæ, ad Ioannem Matthæum Vergilium fratrem,

PROOEMIVM.

CHRISTVS seruator noster, qui, quẽadmodum ipse testatur, ad nos mortales uenerat, haud legis rescindendæ, sed atque adeò confirmandæ causa, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertaq; reddidit, quæ antea Iudæi umbram ipsius legis secuti suffecerant, colorarant, fucosaq; fecerãt, & denique quicquid isti laxarant, ac quò minus pietatis plusq; cærimoniarum introduxerant, ille astrinxit, atque plus pietatis, minusq; cærimoniarũ esse uoluit. Quod Esaias fore prædixerat, inclamãs: Quò mihi multitudinem uictimarum uestrarum, dicit Dominus? Cæterùm deinceps sylua hæc Iudaicarũ cærimoniarũ sic paulatim agrum dominicum occupauit, ut periculum sit, ne aliquãdo ipse dominus illud agricolis crimini det, ab eisq; petat. Quis enim quæsiuit hæc de manibus uestris? Verũ ut non parum multa à Iudæis, ita non modica ab alijs gentibus instituta, aut casu, ratione ue accepta, tam infrequẽtem usum & consuetudinẽ uenere, ut pro nostris habeantur. Quod equidem fecit, ut putarim me operæpretiũ facturum, si origines eiusmodi rerum omnium quæ ad religionem pertinerent, proderem, quò luculentius constaret, quas Seruator, quas Apostoli, quas deinde Episcopi, quas ue alij introduxissent. Et id amantißime frater tuo præsertim rogatu, mihi officium præstandũ duxi, ut dum tu, qui

tu, qui Græcis pariter atque Latinis literis es longè eruditißimus, Patauij, quò nuper à senatu Veneto philosophiæ docendæ causa accitus es, negotiaris, ne ipse otiarer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia, quinque libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamen accuratè, quos ad tres illos de rerum inuentoribus libellos ab hinc XVIII. annos, à me & ætate & fortasse doctrina tyrone compositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in bona illorum parte recipiẽda, piè ac cum causa fecisse, quippe qui gentes etiam barbaras ad ueræ pietatis cultum ducere auentes, arbitrati sunt humanitatis condimentis tractandas, cum earũ instituta haud prorsus horruerint, nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullum religioni periculum crearetur, si uel minus admisissent, minusue mutassent, quemadmodum locis perappositis commodum demonstrauimus. Atque isto ipso labore quem religionis causa nõ inuitus suscepi, Deum optim. maxi. nobis propitium reddidisse cõfido. Vale Nonis Decembr. Londini, M. D. XVII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER IIII.

De principio Ecclesiæ, Christianæque religionis. CAPVT I.

QVAE ab orbe condito, ad nostram usque ætatem quisque ad usum humanæ uitæ necessaria primus inuenerit, tribus superioribus libris explicauimus: dehinc uerò de principio Ecclesiæ Dei ac institutis, & eorum initijs Christianæ religionis agetur, quæ sola est, quæ possit hominem facere ac seruare beatum. Ecclesia uox Græca, apud nos significat congregationem, cœtum, concilium, multitudinem, concionem, & ut plurimùm accipitur pro hominum congregatione credẽtium uni uero Deo, quos uocant fideles: ac eo pacto Apostolus epist. ad Ephesios ca. 5. appellat CHRISTVM Ecclesiæ caput. At uulgus omne, Ecclesiam uocitat cunctorum Sacerdotum ordinem, singulaq; templa Deo atque diuis eius dicata. Hæc igitur Ecclesia hominum Deo uero credentium, ac summo cultu eundem sancteq; uenerantium esse cœpit iam inde à primordio mũdi creati, cùm Adam ac eius filij Cain & Abel Deum colere cœperunt: iuuenes enim statim Deo sua obtulere dona, uelut lib. Genes. extat. Deinde crescente hominum genere, Ecclesia magis fuit celebris, usque ad Noë tempora, cùm exigua admodum facta, ex familia tantum ipsius Noë constitit: postea penè extincta est, sed paulò pòst per Abraham & eius familiam restituta, in suo tandiu stetit mediocri statu, donec cœperit maiorem

rem in modum florere per Mosen, qui eam mandatis diuinis, legibus cærimonijsq; adauxit, stabiliuit, ornauit. Postremò eam ipsam Ecclesiam populo Hebræo per suos impios reges, & in primis Achaz ad idololatriam impulso, uti est lib. Paralipo. 2. iamiam cadentem prophetæ eatenus sustentarunt, quoad præstò ei fuit CHRISTVS: de cuius aduentu causaq; aduenienti dicturis, aliquantò altius rursum nobis exordiendum est, prodito iam Ecclesiæ Dei ortu. Hebræi itaque ab Heber, à quo Abrahã originẽ duxit, autore Eusebio de Euangel. præparat. lib. 7. dicti, qui post Mosen, teste Lactantio, lib. diuinarũ institut. 4. à Iuda, qui illorum fuit dux contra Cananæum, Iudæi appellati sunt, ante multa secula, quàm esset Moses, absque lege aliqua scripta, piè sanctèq; uixerunt, utpote qui naturali quadam ratione, ac mentis acumine, magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatem consecuti essent. Quorum principes fuerunt, Enos, qui primus, sicuti suprà ostendimus, nomen domini Dei inuocauit, Enoch, Noë, item post istius tempora, Abraham, Isaac, Iacob, qui quòd Deum uidisset, Israël est ab ipso Deo appellatus, & ab eo Hebræi Israëlitæ nuncupati. Ab hoc duodecim tribus Iudæorum profectæ sunt, singulæ à singulis eius filijs denominatæ. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena (erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumææq; finibus sita) pietate tamen & innocentia Hebræis comparandus est. Sed Ioseph Israëlis filius in primis uitæ castimonia excelluit. Iis igitur ob iustitiam commissa sunt, ut apostolus Paulus ait, eloquia Dei. Verùm non diuturna fuit in gente integritas: nam posteaquam famem declinaturi primùm Abraham, deinde Israëlem secuti, in Aegyptum migrauere, sensim ex pestilenti illius populi commercio

patriæ pietatis obliti, adeò sese maleficæ superstitioni addicere, & dæmonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Aegyptijs, nihil ferè à reliquis gentibus, quæ olim ab eis, prout alibi appositè demonstrauimus, ortum habuerant, religione differrent. Deus tamen misertus post annum CCV. ut Iosepho placet, quàm Israël cum filijs in Aegyptum uenerat, & quàm Abraham in eam terrã accesserat CCCCXXX. duce Mose, per quem illis deinde lex data est, eos eduxit, liberauitq; seruitute, qua ab Aegyptijs premebantur. Pro ijs diuinis beneficijs, honorẽ Deo non habuerunt, sed depulsa iam seruitute, in luxuriam delapsi, ad prophanos Aegyptiorum ritus animum adiunxerunt, atque deinceps nunquam peccare cessarunt, ueluti cæteræ gentes facitabant. Quocirca summus Deus ac parens omnium cùm uideret malitiam & falsorum Deorum cultus orbem terræ occupasse, ac iam nomen suum ex hominum memoria penè sublatum, appropinquante iam termino quo religionem suam transferre uoluisset ad nouos cultores, secundum illud Dauid oraculum: Populus quem non cognoui, seruiet mihi: misit in mundum unigenitum filium suum nuntium & doctorem, ad erudiendos mortales præceptis iustitiæ suæ, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucẽ tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultum uerumq; per omnẽ terram uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certum esset à Deo missum, oportuit illum non ita nasci, sicut nascitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut cœlestis appareret, crearetur sine opera genitoris, & tunc conciliator inter Deum & homines, ad immortalitatem duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando, cæteros parendine

di necessitate constringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerando uti bonus doctor, doceret illa quoque posse perferri à quocunque mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodum Origenes ex apostoli sententia, super Genesim pulcherrimè admonet, exercens bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatum fuga, doloris atque mortis contemptus, cœlestis effectus, imaginem cœlestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbum Dei, qui cum patre semper, & pater cũ eo est unus Deus. Ille tanquam sol, hic tanquam radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia æquè una utrique mens, unus spiritus, una substantia est, sicut solis lumen in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & uerbum caro, ueluti euangelista Ioannes ait, factũ sit, audiamus Lucam ita intonantem: Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem desponsatam uiro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomẽ uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena, dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infrà: Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius IESVM. Is erit magnus, & filius altissimi uocabitur, & dabit illi dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, &c. Dixit: Dauid patris eius, quoniam tam Ioseph, qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia stirpe Dauid orta erat, sicuti ex genealogia utriusque apertè liquet, quandò Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellam genuerat, suum pariter genus ad Dauid referebat. Dum igitur pax in terra post hominum

memoriâ summa erat, dum Augustus Cæsar uniuerso orbi imperabat, dum edicto ipsius Cæsaris, Iudæi, ut in alijs quoque gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocantur, ut tributim dent nomina, dum denique Ioseph ex Galilæa profectus cum coniuge, ut in tribu Iuda cum suis profiteretur, in Bethleem oppido Iudææ morabatur, quæ terrarum ferè media est, contigit ut uirgo quæ diuini spiritus hausu conceperat, filium páreret, sine ullo uteri accepto incommodo, quòd partus diuinus esset, de quo iam multò antea ueteres cecinerant prophetæ. Esaias: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium. Et rursus: Egredietur uirga de radice Iessæ. Fuit Iessa Dauid regis pater, qui & Isai dictus est, uelut in extremo decimo capite libri primi Paralipomenon legitur. Extiterunt & alibi argumenta quædam mysterij huius. Romæ regione transtyberina, oleum, ut Eusebius scribit, per idem tẽpus terra erupit, perq; integrum diem, perpetuo manauit fluuio. Item Orosius tradit Augustum eodẽ die uetuisse edicto, se dominum appellari, manifesto præsagio maioris domunatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus in quem ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesimus imperij Augusti principis, mũdanæ uerò originis nonagesimus nonus supra centesimum ac quinquies millesimum. Octauo deinde die, puer ad templum delatus, patrio more circumciditur: non enim uenerat ut legem abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; IESVS, quod idem Hebraicè significat atque seruator. Haud ita multò pòst colitur à Magis, pretiosisq; muneribus donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldæi, quos Græci Philosophos. Deinde matris secuta est purgatio, ut magis lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes

bes abfuerat. Tulit uirgo secum puerum ad templum, quem Simeon uir iustus nũro perfusus gaudio cupidißimè complectitur, ac regem, & seruatorem suum prophetico spiritu profitetur. Vnde CHRISTVS ex mystico chrismate dictus, quòd certo argumẽto potestatis & regni unctus est. CHRISTVS etiam dicitur unctus, quem Hebræi Meßiam uocant. Sic IESVS, id est, seruator, & CHRISTVS, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier IESVM CHRISTVM uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus antè monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tũ in Bethleem erãt occìdit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitam finiuit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam redijt, & cùm audisset Archelaum regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth ciuitatem incoluit, unde puer Nazaræus est appellatus. Secundum hæc, cùm iam puer XII. esset annos natus, Hierosolyma cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in templo cœpit cum doctoribus, cùm percontando, tum respondendo, supra ætatẽ disputare: mox parentes domum secutus, usque ad XXX. uitæ annum contentus mansit gratia Dei & uirtute, quæ in eo maxima erat. Tum demum Christianæ rei fundamẽtum iacturus, & suum negotium, propter quod uenerat, gesturus, tinctus est à Ioanne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua spirituali, peccata non sua, quæ utique non habebat, sed carnis quam gerebat, aboleret, & quemadmodũ Iudæi susceptæ circũcisione, sic etiã gentes per baptisma,

id est, salutaris roris perfusionem seruarentur. Delegit apostolos XII. & discipulos LXX. quibus deinde mandaret concionandi munus: seu is delectus paulò pòst quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus est, quod parui refert. Cœpit docere homines, unum esse Deum, & illum solum coli oportere, quòd diligentibus se hæreditatẽ cœlestem donaret, quò sic eorum mentes à stultitia, qua tenebantur, ad sapientiam, ab iniquitate ad iustitiam reduceret: item debere omnium maximè mutuam charitatem habere, ac cætera præcepta Dei syncera mente seruare: se uerò non Deum, sed nuntium Dei profitebatur, qui non suum, sed patris honorem quæreret: inde maxima simul miracula edere cœpit, non præstigijs magicis, quæ nihil ueri ostentant, sed ui ac potestate cœlesti, quæ iam pridem prophetis nuntiantibus canebantur: sic uiam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iustitiam, uel ob huiusmodi miracula confluerent, & præcepta eius audiret, ac à Deo missum, Deiq; filium crederet. Docuit præterea modũ orandi atque sacrificandi, ut nihil omitteret, quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquiescerent. Hæc sunt facta IESV Christi præceptoris nostri, quæ miraculis constant: hæc eius doctrina, quæ continetur decretis, quæ ipse Euangelium, hoc est, bonum nuntium, appellauit. Cæterùm quò magis hæc à pluribus recipiebantur, hoc acriores inuidiæ stimuli exagitabant Iudæorum primores & sacerdotes uociferãtes, legem Dei ob hanc nouam superstitionem (sic enim Euangelium uocitabant) uiolatum desertum'que iri, qui usque eò ira obcæcati sunt, ut omnium prophetarum oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum CHRISTVM in crucem

sustulerint, quò sic per eius mortem, ueteris instrumenti mysterium aperiretur, intelligereturq; ac nouum instrumentum, quod ab eo est conditum, ueteris fieret consummatio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana consilia: nam CHRISTVS *post tertium diem, quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis conspiciendũ. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæsaris decimusoctauus. Illis per hæc confirmatis, quos iussit spiritum sanctum expectare, qui ad eorum mẽtes instruẽdas esset è cœlo mox paulò uenturus, post quadragesimum diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad patrem ascendit, post annum trigesimumtertium, ac menses tres, quàm ad humani generis instaurationem in terram descẽderat. Verum prius quàm cœlum repeteret, potestatem dedit apostolis, qua rempublicam Christianam conderent, dicens, uti testis est Matthæus euangelista: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui uobis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò non crediderit, condemnabitur. Ioannes uerò euangelista nihil diuersum cõmemorat, cùm inquit: Venit* IESVS, *& stetit in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cùm hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli, uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis, sicut misit me pater, & ego mitto uos. Et cùm dixisset, flauit in eos, & dixit eis: Accipite spiritũ*

ſanctum, quorũcunq; remiſeritis peccata, remittẽtur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta ſunt, &c. Et hanc CHRISTVS *æquam omnibus apoſtolis autoritatem fecit, poſtquam ſpiritum dederat, ut qui ea deinceps uterentur, ſcirent oportere ſe retinere etiam ſpiritum.* Deinde CHRISTVS *in cœlum ſe contulit, qui poſt decimum diem quàm aſcenderat, ſpiritum ſanctum ad apoſtolorum mentes diuinitus illuſtrandas miſit, qui* Hieroſolymis *unà erant, & eum paracletum expectabant, quo repẽtè affla ti, cœperunt loqui alijs linguis, prout ſpiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipſum Chriſtianæ religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod ſeruator noſter iecit, & denique tale frumenti granum, quod ille ſolo condidit. Sed agè iam dicamus, ut illud enatum ſit, quaſue paulatim protulerit opes.*

De Chriſtianæ reipublicæ origine, eiusque miro à primo incremento, ac apoſtolorum Petri & Pauli martyrio.

CAPVT II.

APoſtoli *ſpiritu ſupernè accepto, ut ualidomuniti præſidio, nihil formudantes, audacter incipiunt* CHRISTVM Hieroſolymis *prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci. Sed* Petrus *in primis* Iudæos *tanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos pœniteat, ac ueram religionẽ quamprimum complectãtur. Ea concio ita mouit, ut tria millia ſexus utriuſq; eodem die baptizata ſint. Cõfirmat* Petrus *ſtatim animos iſtorũ miraculo, qui in aditu templi, ad* Speciosam portam, *claudum ex utero matris,* IESV Nazarenus *nomine in pedes erexit. Quo uiſo totus populus ad* Petrum *& Ioannẽ qui aderat, cucurrit, & ille rurſus concionatur. Poſt hæc à principibus Iudæorum interrogatus, qua arte id miraculũ edidiſſet, aperit*

rit illud nomine IESV CHRISTI gestum, quem illi iniquè crucifixissent, Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomen amplius apud populum diuulgent: quibus Petrus & Ioannes respõdent, se non posse quæ de IESV uidissent, non loqui: qui cùm perseuerarent in ea prædicatione, unà cum alijs apostolis in custodiã conijciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis, in templum se conferunt, ibiq; docent. Tum iterum à principibus prohibiti ne concionarẽtur apud populum, respondit Petrus sic: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, cùm non auderẽt in apostolos sæuire, ueriti si id tentarẽt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanũ unum ex septem diaconis, lapidibus conficiunt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatem, cùm audissent illum dicẽtem: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis stantẽ à dextris Dei. Interea conueniebat multitudo uicinarum ciuitatum Hierosolyma, ad eos afferẽtes ægrotos, & uexatos à spiritibus immundis, qui sanabãtur omnes. Per hæc crescebat cœtus Christianorum, quibus erat cor unum & anima una, atq; omnia communia. Apostoli autem communiter uiuebant, & quod illis piè offerebatur (offerebãtur autem ad illorum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc, unus ex septem diaconis, Samaritanos ad religionem trahit, Simonẽ magum baptizat. Cucurrit illuc Petrus cum Ioanne, qui eam gentem corroboraret. Paulus non multò pòst nominis Christiani acerrimus hostis, in piorum cœtum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum uerba illorum: haud multò pòst eiusdem Philippi opera, euangelicus sermo

usque

usque etiam ad Aethiopes penetrauit. Philippus porrò postquam Samaritanos uera religione imbuerat, cùm Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodũ in Apostolorum actis extat, Eunuchum Candaces reginæ Aethiopũ præfectum baptizauit, & Eunuchus deinde reginam ipsam, cum tota familia, bonáq; populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper uiguerit. Sanè memoria nostra cùm Clemens VII. Rom. pontifex, & Carolus V. Imperator Bononiam negotij causa cõuenissent, accidit ut Franciscus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogiam dicti, regis Abißinorum Aethiopum, qui mediterraneam Africæ partem tenent, eò Ioannis Lusitaniæ regis oratore duce, accesserit, atq; in senatu sui regis nomine, promissum fidei obedientiæq; Clementi fecerit, anno salutis, MCCCCC XXXIII. mense Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo admonitus Ioppe, ubi Tabitham uita priuatam à morte suscitauit, Cæsaream proficiscitur, ibiq; Cornelium Centurionem cum tota eius familia, primum ex gentibus externis, sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotium inter gentes deinde datũ est. Dum hæc alibi fiunt, Antiochiæ interim prædicatione discipulorum, qui post cædem Stephani Hierosolymis factam aufugerant, multus numerus credentium adiunxit se ad CHRISTVM, ita ut illi primùm eò loci cognominarẽtur Christiani. Felix Antiochena ciuitas, quæ prima omnium ausa est Christianum proferre nomen, atque nascentis euangelij celebrare gloriam. Nostræ hæc demum religionis origo est, quæ uitiorum omnium expultrix, Deo nos conciliat, & uinculo connectit arctißimo, cuius autor non Saturnus, aut Iupiter, sed uerus Deus, rerum omnium origo. Accepit sensim suum deinde incremẽtum respublica Christia-

na:

na: nam apostoli partiti inter se prouincias, Thomas Parthos sortitus, Matthæus Aethiopiam, citeriorem Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiã, Ioannes Asiam, Petro Galatia, Pontus, Bithynia, & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethsaide urbe, Ioãnis filius, & Andreæ apostoli frater, qui septem inde annos Antiochiæ episcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Hierosolymitanæ diœcesi præerat, & is CHRISTI frater dictus, quòd ortus esset ex sorore uirginis, & apostolus, non quòd de numero duodecim fuerit, sed quia teste Hieronymo in cõmentarijs in epist. Pauli ad Galatas, uiderat CHRISTVM, & postea prædicarat: quandò omnes, qui eo pacto de CHRISTO prædicauissent, apostoli nuncupati sunt: item sanctus, qui, ut Egesip. ait, nullũ nouit aut uini, aut carnis usum, intonsus, unguenti & balnei expers, & cui ob assiduum orandi usum, genua in camelorum speciem occaluissent, quem demum Iudæi è pinnaculo templi præcipitatũ, quòd CHRISTVM prædicasset, fullonum fuste mactarunt. Petrus uerò pluribus in Asia ciuitatibus nouo religionis ritu institutis, et in ijs Antiochena, ad maiora inde rerũ initia, Romam anno Claudij Cæsaris II. proficiscitur, docensq; euangeliũ sacri pontificatus fundamentum iacit, cuius plures inde annos custos fuit. Atq; ita respub. Christiana passim augebatur, cùm Maria uirgo mater CHRISTI cœlũ assumpta est, qui fuit annus VII, & XL. humanæ salutis. Ducitur haud multò pòst Romam Paulus, qui à Iudæis ad supplicium petitus, Cæsarem ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiam ad rem Christianam propagandam mirè intentus, utcũq; in custodia potuit, salubriter docere nõ prius desistit, quàm iussu Neronis, eodem die capite obtrũcatus, quo

& Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamentis, sunt martyrij coronã adepti: quod uerum esse testatur Tertul. lib. 4. aduersus Marcionẽ, scribẽs: Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quam regulam Galatæ sint recorrecti, quid legãt Philippenses, Thessalonicẽses, Ephesij, qui etiam Romani de proximo sonent, quibus euangeliũ & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatũ reliquerunt. Et lib. de præscript. hæreticorum, ait Clemẽtem à Petro initiatum, quo nemo homo possit ambigere, eos apostolos apud Romanos autores religionis fuisse.

Quando primùm circuncisio instituta, & quàm graue uitium sit eius rei præscriptum. CAP. III.

NOs, sicut Origenes super Genesin scienter disserit, ut incorporeũ esse Deum, & omnipotentẽ, & inuisibilẽ profitemur, ita eum curare mortalia, & nihil absq; eius prouidentia geri, neq; in cœlo, neq; in terris, confitemur. Secundum hoc itaque, quòd prouisorem omnium dicimus Deum, consequens est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epistola perspicuè docet, scribens: Deus fabulis nullo modo est, sed ex multa inhæsione hærentia q̃, ut ita dixerim, circa rem ipsam, & uitæ integritatem, repentè quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit Deum intellectu percipi, quod Propheta multò antè protulit, dicens: Signatum est super nos lumen uultus tui domine, dedisti lætitiã in corde meo. Et rursus: Et in lumine tuo uidebimus lumen. Sic igitur Deus dicitur esse locutus, cùm nobis nota fiunt oraculo ea, quæ eius sunt uoluntatis indicia. Ad hunc modum Abrahæ inquit: Ego sum, ecce testamentum meum tecum, & eris pater multitudi

tudinis gentium. Et hæc pòst addidit: Circuncidetur omne masculinum uestrum, & circuncidetur caro præputij uestri, ut sit in signum fœderis inter me & uos, infans octo dierum circuncidetur in uobis. Abraham credidit Deo, uti solebat, quia illi attributum est ad iustitiam, & statim ipsa die nonagintà nouem natus annos, se & Ismaëlem filium ex Agar ancilla susceptum, tertiumdecimum agentem annum, & omnes uernas suos circuncidit, quò deinceps secundum præceptum Domini præputium carnis sobolis ex se futuræ circuncideretur. Cuius rei diuus Cyprianus rationem reddens, ita scribit: Cùm iam fidei tempora appropinquarent, imperata est circuncisio, & pars illa corporis in qua est uoluptatum seminarium, & libidinis officina, iussa etiam in paruulis amputari, ut proprij primitias sanguinis ei, qui totum sanguinem suum oblaturus erat, offerrent. Fiebat autem circuncisio ad hunc modum. Præputium, hoc est, pellis quæ glandem, id est, partem uirilis membri summam tegit, præputabatur machæra petrina: est enim μάχαιρα uox Græca, & Latinè gladius dicitur. Atque Deus ita fieri iußit, Iosue dicens: Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò filios Israël. Atque hoc fuit circuncisionis initium, quãdoquidem non modò ante Abraham, sed nec prior Mose, de uitæ institutis inter gentes sanxit quisquam. testis est Iosephus aduersus Appionem. Et propterea diuus Ioannes Chrysostomus, homil. 52. in Matth. ait circuncisionem omnium aliorum mandatorum longè antiquißimam esse. Hinc igitur consentaneum est ad alias nationes morem circuncidendi postea manasse: Phœnices enim & Arabes, sicut diuus tradit Cyprianus, item Saraceni, ut Iudæi ueteri ritu circuncidebantur. Plinius Iudæorum, Aethiopum,

&

& Aegyptiorum id fuisse institutũ, autor est Herod. simul & Colchorũ ait, sed ex Aegypto translatitium. Et quia per id Dei præscriptio seruabatur, ideo circuncisio perinde, uti testis est diuus Gregorius, ualebat apud Hebræos, uel ad tollendum originale peccatum, atque apud nos unda baptismi: hoc differebat, quòd per mysteriũ circuncisionis non conferebatur gratia bene agendi, sicut fit in baptismate. Proderat igitur circuncisio, prout ait apostolus, cùm legem seruarent, cùm erga carnis motus non importuni existerent, nec statutos legibus terminos superarent, nec aliarum fœminarum nisi coniugum legitimarum notitiam haberent, & ea quoq; ipsa posteritatis tantummodo causa, certis & legitimis temporibus facerent, Isti circuncisi præputio carnis suæ dicendi erant. Hæc prima, & carnis circuncisio. Altera erat spiritus, & perfectior habebatur, quæ non solùm à uetitis toris, uerumetiam à concessis & licitis temperabat, de qua Moses itaq; uaticinatus est: Ipse in nouissimis diebus circuncidet Deus cor tuum, ad Dominum Deum tuum amandum. Et prima circuncisio, teste Lactan. huius secundæ figura fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos uiuere, quoniam pars illa corporis quæ circunciditur, habet quãdam similitudinem cordis, & est pudenda. Vtranq; apostolus innuit, dicens: Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in manifesto sit carnis circũcisio, circuncisio est, sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: & circũcisio cordis, circuncisio est, quæ spiritu constat, non litera, cuius laus nõ ex hominibus est, sed ex Deo. Quod & Origenes explicat: Qui uerò puram fidem in conscientiæ synceritate custodit, iste circuncisus est corde. Et diuus Hieronymus super illud

Hier

Hieremiæ: Omnis autem domus Israël incircunciſi ſunt corde, ait: Omnis domus Iſraël incircunciſa eſt corde, nõ carne, quæ incircunciſio ducit ad mortem: illa enim carnis, hæc ſpiritus eſt. Hanc, ut dicit Cyprianus, CHRISTVS à carne mortali ad animam tranſtulit, quæ ſola manſura eſt. Cæterũ uiſum eſt præceptũ minimè æquum cùm ita præſcriptum eſſet: Maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meum irritum fecit. Si quidè id accidere nõ poterat culpa pueri, ſed parentis: quare admodum graue uidebatur, ut negligentia patris deberet fraudi eſſe filio. Quapropter putant illam pœnã indictam eſſe patri, cũ ſubijceretur, Delebitur anima illa. At contra plures ad filium referendum ducunt, quò uiolatio præſcripti maiori ſit timori, quando innocens ob alterius culpam plectitur. Verùm diuus Ambroſius neutram opinionem ſatis probat, qui maſculi nomine mentẽ ſignificari autumat, quòd ut ſexu potior ille eſt, ita eius mentis uigor ſit ualidior. Ergo ait, hæc ratio eſt, quòd omnis mens quæ non fuerit circunciſa à ſuperfluis corporalibus, & purgata ſolenni munere, ut exuat ſe paſſionibus & uitijs, interibit. Non caro, inquit, interibit, non homo, ſed anima illa peribit. quia potuit ſalua fieri, ſi habuiſſet purgationem.

De primo baptiſmatis uſu, & baptizandorum infantium inſtituto, & de baptiſmo non iterando: ac modo baptizãdi adultos, & quibus diebus. CAP. IIII.

CHRISTVS, qui æquè mortalium omnium negotiũ gerebat, uolens uitæ ac ſaluti noſtræ pro æterna ſua pietate conſulere, docuit, quemadmodum ſi cor nuda remus, ſi peccata confeſſi ſatis Deo faceremus, ueniam cõ ſequeremur: & ne aberraremus, nobis ſtatim natis gratiam

tiam suam per baptisma impertiuit, ut ea aduersus dæmonum insidias muniti, recto itinere ad cœlestem patriã tenderemus. Quapropter prophetam ante se misit, qui nos instrueret, ad eam gratiam promerendã. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quo maior surrexit nemo, ut ueritas testatur est, ad quẽ anno decimoquinto, imperij Tiberij Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factum est uerbum Domini, & uenit in omnem regionem finitimam Iordani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorũ, sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ dicẽtis: Vox clamantis in deserto, parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matthæus testatur, egressa est ad illũ ciuitas Hierosolymitana, & tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata sua. Hoc fuit initiũ baptismi, uel potius gradum faciendi omnibus, qui sese factorũ pœnitẽtes, mox digni essent qui ad baptisma CHRISTI percipiendũ accederent. Quod Cyprian. comprobat, ita differens: Præparabat uiam Domino Ioannes, lauando exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrum secuturum baptisma, in quo conferretur animarum ablutio, & peccatorũ remissio. Præcessit quod erat ex parte, ut consummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribens: Aptè ergo cùm dixisset: quòd uenit prædicans baptismum pœnitentiæ, adiecit, in remissionem peccatorum. Idcirco suadebat ut illos pœniteret, quò subsequentem ueniã facilius impetrarent, credentes in CHRISTVM. Vnde baptisma illud nullam aliam habuit causam, nisi ut instrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipse Ioãnes illud ipsum planum facit, cùm inquit: Ego quidem baptizo uos in aqua ad pœnitentiã, qui autem post me uenturus

rus est (de CHRISTO loquitur) fortior me est, cuius nõ sum dignus ut calceamẽta portem, ipse uos baptizabit in spiritu sancto & igne, & reliqua. Ego uerò dixerim, Mosem primitus baptizandi rationem ostendisse, quippe qui baptizauit, sed in aqua solum, id est, in nube & mari: quod, teste Gregorio Nazianzeno, & baptismi Ioannis & CHRISTI exemplar fuisse constat, quando ista omnia à Deo proficiscebantur. Quòd autem baptizati à Ioanne, rursus admouerentur ad lauationem, hoc est, Baptizarentur, illud perspicuè constat testimonio Lucæ in Apost. actis, in hunc modum scribentis: Factum est autem cùm Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus, ueniret Ephesum, & inueniret quosdam discipulos, dixitq; ad eos: Num spiritũ sanctum accepistis, cùm crederetis? At illi dixerunt ad eum: imò neque sit'ne spiritus sanctus, audiuimus. Et ait illis: Quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: Ioannis baptismate. Dixit autem Paulus: Ioannes quidem baptizauit baptismo pœnitentiæ, populo dicens, in eum qui uenturus esset post se, ut crederẽt, hoc est, in IESVM CHRISTVM. His auditis baptizati sunt in nomine domini IESV. Et cùm imposuisset illis manus Paulus, uenit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant, &c. Hac igitur de causa CHRISTVS uenit ad Ioannem, uoluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismate illius baptismum approbaret, corroboraret, ac demonstraret neminem esse quamuis iustum & sanctum, quin ea fõret salutari aqua abluendus, cùm ipse nullius purgationis egens sic lustrari uoluisset. Cuius nempe rei Ioannes optimè gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, prohibebat illum à se, aiens: Ego à te debeo baptiza-

ri, & tu uenis ad me? CHRISTVS autem respondens, dixit ei: Sine modò, quasi diceret, postea te spiritu baptizabo, quod secundũ Chrysostomũ & fecit. Quin & alios baptizasse satis constat, teste euangelista Ioanne, capite tertio, ubi ait: Post hæc uenit IESVS & discipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cũ eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiũ fuit, hæcq; est unda salutis, qua perfusi innocentes efficimur, sine cuius roris lustratione, nulli fas in regnũ intrare cœlorum. Primus autem ex gentibus externis, Cornelius centurio cũ sua familia, Cæsareæ à Petro, ueluti proximo capite est dictũ, baptizatus fuit, qui propterea quod primus ex gẽtibus credidit, primusq; gratiã baptismi suscipere meruit, iure primitiæ gentium dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur: Ex quibus esse arbitror etiam Corneliũ illum qui Cæsariẽsis ecclesiæ, cum ijs, cum quibus spiritũ sanctũ meruit accipere, primitiæ meritò dicitur: & non solùm huius ecclesiæ, sed fortassis & omniũ gentiũ primitiæ Cornelius appellandus est, primus enim credidit ex gentibus, & primus sancto spiritu repletus est, & ideo rectè primitiæ gentiũ appellabitur. Hactenus Orig. Quòd autem infantes baptizantur, id institutũ uetus est, & ab apostolis introductum, uti affirmat idem Origenes omniũ theologorum multò scientißimus: is enim in commentarijs suis in epistolam Pauli ad Rom. capite sexto, de ea re ita disserit: Corpus peccati est corpus nostrũ, quia nec Adam dicitur cognouisse Euam uxorem suam, & genuisse Cain, nisi post peccatum. Denicq; pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hostia, par turturũ, aut duo pulli columbini, unus pro peccato, alter in holocaustomata. Nunquid nuper æditus

puer

puer peccare potuit? & tunc habet peccatũ, pro quo hostia iubetur offerri, à quo mundus negatur esse aliquis, etsi unius diei fuerit uita eius. Vnde Dauid: In peccato cõcepit me mater mea. Secundum historiam enim nullũ matris eius declaratur peccatũ. Pro hoc & ecclesia ab apostolis traditionẽ susceperat, ut etiam paruulis baptismum daret: sciebant enim illi quibus mysteriorum secreta commissa fuerant diuinorum, esse in omnibus sordes peccati, quæ ab initio per aquam & spiritũ ablui deberent. Vt uerò infantes apud Iudæos octauo ab ortu die circũcidebantur, sic apud nos ut plurimũ baptizãtur, quod tamen Angli in ipso natali die faciunt, id quod diuus Cyprianus lib. epist. 3. scribens ad Fidũ, multis rationibus esse faciendum probat, & in primis, quòd homo id ætatis lõgè innocentissimus sit. Porrò non ab re 7. diem præterisse expectabant Iudæi, quòd is, Plutar. in problem. & Festo testificãtibus, maximè periculosus sit infantibus si uexentur, nec ante eum terminum umbilicus resoluatur, ante quem homo propior est plantæ quàm animali. Hũc quoq; diem Romani Hebræos imitati obseruabãt, uocabantq; lustricum, quo infantes lustrabantur, hoc est, expiabantur, & ijs nomina imponebant, maribus quidem nono die, unde Nũdina dea apud eos colebatur: fœminis octauo, quia in maris conceptione plus esset temporis. Baptismo insuper uel confirmationi, de cuius initio pòst dicetur, ne hæc sacra forent iteranda, quod per patrũ decreta fieri non licebat, Iginius Romanus pontifex statuit, ut unus quem compatrem uocant, uti testis interesset. Hodie ut plurimũ simas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei gestæ testes: cõtrà, si fœmina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel susce-

ptores nuncupantur, quòd infantem de fonte sacro susci-piant. At in confirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admittitur, qui puerum uel puellam brachijs susten tet. Quòd autem baptisma cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterandū esse patres sanxe-runt, id ab apostolo profectum esse existimant, qui illud colligūt tā ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit: Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustaue-rintq; donum cœleste, & participes facti fuerint spiritus sancti, si prolabantur, denuò renouētur, per pœnitentiā: quàm ex alia epistola ad Romanos: Nam CHRISTVS quòd mortuꝰ fuit, peccato mortuus fuit semel, &c. At ita disputant: Quēadmodum CHRISTVS semel mortuus, & semel resurgens iam non amplius moritur, ita semel per pœnitentiam, gratia baptismatis nobis collata, itera-ri non potest, quia per baptismum peccatis pristinis mo-rimur. Vnde propheta: Renouabitur ut aquilæ, iuuentus tua. Præterea cùm seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, iam tū unūquenq; oportebat & credere & baptizari, si cupisset se saluū fore. Sed ut illud per se quisq; poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri nō poterat. Quapropter Victor pontificū Rom. oraine XV. decreuit, ut a quocunq; uiri-lis uel fœminei sexus Christiano, & in quauis natiua a-qua, baptismū petentes baptizarentur, si necessitas insta-ret: instabat autē necessitas, causa præsertim infantium, quibus cùm per ætatē nō liceret de sua fide testari, à prin cipio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios credere profiterētur, quò, quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi parentis delictum eis quoq; malo fuit, quòd statim nati originali peccato obligarentur, sic alie-

na

nd opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambrosius libro de uocatione gentium secundo, ex aliena confessione credunt, & baptizantur. Atque hoc pacto cunctorũ saluti consultum est. Atqui ex euangelio discimus, homines alios aliorum pietate apud Deũ iuuari, quod Matth. capite 9. præclarè demonstrat ita scribens: Et ecce uiri adduxerunt illi paralyticũ in lecto decumbentem: cumq; uidisset IESVS fidem illorũ, dixit paralytico, Bono animo esto fili, remittũtur ubi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem baiulorũ saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc modum celebre baptismatis institutũ, cuius triplex est genus: fluminis, quo Ioãnes primitus baptizauit: item flaminis, hoc est spiritus sancti, quod CHRISTVS instituit: & sanguinis, quo infantes ab Herode occisi, sunt initiati. Cyprianus: Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio consecrarunt, tradentes posteris formam, ubi necessitatis articulus excluserit morã, non minus ad lauacrum animæ sanguinem efficacem, quàm sanctificatas uerbis aquas, maximè cùm nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alueum fluat. Spiritus uerò sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizãte, idem occisio quod mersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hic admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti ferè baptizarentur, induti uestibus albis. Lactantius:

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecoste, nisi necessitas urgeret. Interim autẽ dum dies statutos expectabãt, de mysterijs religionis erudiebãtur, ac ob id catechumeni dicebãtur, quòd κατηχεῖν Græcè, sit uoce erudire: qui ita my-

sterijs initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertull. *in lib. de milit. corona, ubi ait:* Aquã adituri: & *subijcit:* Dehinc ter mergitamur, inde susceptilactis & mellis concordiam prægustamus.

De sacerdotii eiusque graduũ apud Hebræos initiis, ac magno pontificis minorisque sacerdotis cõsecrationis mysterio, & quibus uterque amiciretur indumẽtis sacris, & quantũ tẽporis daretur leuitis ad ministrãdũ. CAP. V.

REmpublicam Christianam duplex genus hominum habet, unum quod prophanorum nomine censetur, & ijs soboli procreandæ ac imperio administrãdo sãs est operam dare: alterum sacerdotum, quod sacrificijs faciundis, precibus, & religioni denique ritè procurãdæ uacat. Apud Hebræos idem fuit institutum: siquidem principio duces cum populo, deinde reges reipublicæ curam habebant: sacerdotes uerò sacra curabãt, penes quos, teste Iosepho libro 3. antiq. sacerdotiũ cœpit ab Aaron, qui primus unctus atque consecratus fuit per Mosen fratrem, dicente illi Domino: Sume Aaron & filios eius, & stolas & oleũ unctionis, & uitulum qui est pro peccato, &c. Quare Moses cõuocato populo dixit Hoc est uerbũ quod mandauit dominus facere, & applicuit Moses (sicut etiã est in Exodo, cap. 29.) Aaron fratrem suũ, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, et imposuit ei humerale, & cinxit eum secundum formã humeralis, & imposuit super eum logium, & imposuit super manifestationẽ & ueritatem, & imposuit mitrã super caput eius, & posuit super mitram, ante faciem eius, laminam auream sanctificatam, sanctam, sicut præceperat dominus. Hæc fuit sacerdotis primi consecratio, & ea quidem non sine myst

mysterio. Moses enim, id est, lex, ut Origeni placet, quã pontifex ignorare non debet, lauit & unxit Aaron sum mũ pontificem, cũ filijs, hoc est, puros reddidit corã popu lo, quia oportet illum & testimonium habere bonum ab ijs qui fòris sunt, sicut Apostolus dicit: postea uestiuit eũ duplici tunica, altera ministerij humani, altera intelligẽ tiæ spiritualis: & præcinxit eũ zona, antequam talarem tunicam imponeret, hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorũ quidam ex circunductione uestis ornatus: humeri autem operum figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundũ formam hu meralis, ut constrictus esset in uerbo, constrictus in facto. Post hæc imposuit logium, quod rationale dicitur, & est sapientiæ indicium, quia sapientia in ratione consistit, su per manifestationem & ueritatem. Dabantur & femora lia tanquã indiciũ castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non esse prædicandum uerbum Dei hypocritis, ne illud semen pereat, quasi tunc sit utendũ femoralibus, ne in ste rilem terram semina iaciantur. Hæc erãt pontificis orna menta, quorum ordo haud mysterio etiam caret: nam humeralis facta præcedũt, logij sapiẽtia sequitur, quia post facta quærenda sapientia: deinde post rationale, manife statio, quoniam nõ antè alios docere, quàm nos instruere debemus. Item additur ueritas, quia ueritas est summa sa pientia. Postremò Moses ornauit caput Aaron corona, in quo esse debet iustitiæ Dei sedes: propterea accepit cida rim, quod est operculum uel ornamentum quoddam capi tis, cui superimposuit mitram, hoc est, indicium scientiæ utriusque instrumenti. Ante faciem, id est, à fronte pontifi cis, laminam auream sanctam locauit, in qua sculptum

erat uocabulũ Dei. Hinc nostri pontifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron pontifex summus, est à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar, longè minoribus cæri monijs initiati sunt, quippe quibus neq; bina indumenta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, nisi tantũ cidaris, qui propterea loco minorũ sacerdotum sunt habiti, quales hodie apud nos sunt qui presbyteri uocantur. Cæterùm libet distinctè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolam, de his exponere indumentis. Octo enim genera fuere, quorum quatuor communia pontificibus pariter atque sacerdotibus erant: feminalia, quæ linea erant, & usque ad genua & poplites uelabant uerenda, nos ea uocamus brachas: poderis ex lino etiam tunica talaris, quam interulam dicunt: cingulum textum subtegmine trium colorũ, cocci, purpuræ, & hyacinthini byssino stamine: & tiara ex byssino confecta rotunda, ut pileus, quasi sphæra media sit diuisa, ut pars ponatur in capite affabre laborata: fuit olim Persarum mulierum capitis ornamentum. Pontificum uerò reliqua quatuor propria indumenta erãt: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, septuaginta duo pendebant tintinabula, cum totidem mâlis punicis quò pontifex in sancta sanctorum uocalis incederet, moriturus statim, si hoc non feciſſet. Superhumerale, quod Hebraicè Ephot dicitur, ex byſſo, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius utroq; humero erãt duo lapides onyches, seu smaragdi, Iosephus Sardones uocat. In singulis autem inscripta erant sena nomina Patriarcharum, hoc est, in dextro humero filij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut pontifex ingrediens sancta sanctorum, nomina populi

puli pro quo erat Dominum oraturus, portaret secum. Item rationale, quod erat pannus breuis, auro & quatuor, haud alio modo ac superhumerale, contextus coloribus, cum duodecim lapidibus, quaterno distinctis ordine: in primo enim ordine inserti erant, sarda, topazius, smaragdus, in altero carbunculus, sapphirus, iaspis: in tertio lyncurio, achates, amethyst⁹: in quarto chrysolithus, onyx, beryllus. Vltimum uestimentū, lamina aurea, cum uitta qua pontifices tantum utebantur. Isti duodecim lapides uidētur significasse, ut ait Hieronymus, Apostolos duodecim, sicut illi duo superhumeralis portendisse Christum & eius populum, & quatuor colores retulisse quatuor elementa. Atqui byssinum, quod est genus lini subtilissimi, terræ cōparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex eius cochleolis tingitur: item hyacinthus aëri, propter coloris similitudinem: coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua persequenda iam recurrat oratio. Fuit tamē ante Aaron, Noë, qui dicitur altare erexisse, & super illud holocaustum domino obtulisse: item Melchisedech, qui primus sacrificauit: & Abrahā Isaac, & Iacob, qui secundū eum itidem fecerunt: sed illos quadam naturali pietate, non sacerdotali autoritate rem diuinam fecisse constat. Alij deinde ministri ab alijs constituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est, templo, in ministrando hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, statim post datum sacerdotium Aaron, & eius filijs, iubente Domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificiū facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcam, & tabernaculum, item uasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerēt. Hos Græca uoce Diaconos appellamus: siquidem Moses præcipiente Domino,

uti

uti Ioſephus eodem libro teſtatur, tribum Leui à prophanis officijs ſegregans Deo conſecrauit, eiq; negotium cuſtodiendi tabernaculi dedit. Diaconis adiumẽto dati ſunt miniſtri, qui illorum dictis audientes eſſent, & oblationes caperẽt. Ij apud Hebræos Nathinnei appellãtur, hoc eſt, dati aut donati, uel in humilitate Domino ſeruientes: nunc Subdiaconi, quòd Diaconis ſubſint, nucupãtur. At Leuitis iſtis adminiſtrandi tempus terminatum erat per legem, quæ, ueluti in extremo octauo capite Numerorũ eſt, talis fuit: A x x v. annis, & ſupra, Leuitæ ingredientur, ut miniſtrent in tabernaculo fœderis, cumq; quinquageſimum annum compleuerint, ſeruire ceſſabũt, ut poſtea cuſtodiant, quæ ſibi commendata fuerint, tũ enim uaſa ac alia tabernaculi inſtrumenta ſeruanda curabant. Item nõnullos alios delegit, qui lucernas ſemper in tabernaculo ardentes curarent. Hos noſtri ceroferarios interpretantur, uel Græcè Acolythos, ſeu potius Acoluthos, qui res corporis miniſtrãt. Poſtea conſtituti ſunt Oſtiarij, qui ædituí ſiue ianitores uocãtur, ut ex præſcripto legis præeſſent templo cuſtodiendo, ne impurus quiſquam ingrederetur. Item Lectores, quorũ ordo à prophetis initium ſumpſit, qui concionarẽtur, & legerẽt, quibus dictũ erat: Clama, ne ceſſes. Præcentorũ, qui Pſalmos canerẽt, autor Dauid, ſiue Aſaph fuiſſe dicitur, qui poſt Moſen primi Pſalmos cõpoſuerunt. Erat eorum ordo per ſucceſſionem generis, ſicuti ſacerdotium, qui aſſidue in templo canebant, ad uocem unius reſpondente choro. Exorcizatores, id eſt, Adiuratores (ſic enim noſtri interpretãtur) aut increpantes, Solomon inſtituit, qui inuocarent ſuper Catechumenos, uel ſuper eos qui ſpiritibus malis uexabãtur, nomẽ Domini, ita dæmones ſubigentes, ut ab eis egre

deren

derentur, sicuti ex Iosepho alibi demonstrauimus, ipsum Solomonem effugandorum dæmonum inuenisse modum. Hæc suo ordine, quo apud Hebræos instituta sunt, exposuimus, ut initium cuiusq; rei, quod nostri in primis propositi est, perappositè proderetur. Quæ omnia cùm umbra duntaxat futurorum fuerint, iam quæ inde consecuta sint, explicemus.

A quo noster primùm institutus fuerit sacerdotalis ordo, & duplex esse sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuũ impositio, ac quis episcopus pontifexue, atque quale eius munus, & quõdam presbyterum uel diaconẽ dictum episcopum. CAP. VI.

IESVS Christus præceptor noster postremo, autore Eusebio in Ecclesiastica histor. & rex & põtifex fuit, & utrunq; ex testimonio prophetarum probat: cùm enim de IESV meminit, qui Mosi successerat, inquit: Sed & idẽ Moses longè per Dei spiritum præuidẽs qui sibi præpararetur successor, & prænoscẽs eũ qui post se regnum susciperet, maioris sacramenti ministrũ esse futurum, Iesum cognominauit eum, qui prius Ause parentum fuerat appellatione uocitatus, sciens in huius uocabuli sacramento, maioris cuiusdam gloriæ regem, quàm mortalis natura recipit, esse ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimuntur insignia, & IESVS Christus tanquam qui rex & pontifex esset, pariter nominatur. Et paulò pòst infert: Dauid quoque de CHRISTO testatur, dicens: Sedes tua Deus in seculũ seculi, uirga æquitatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te Deus, Deus tuꝰ oleo lætitiæ. In quibus uerbis primùm quidẽ eũ Deum designat, deinde per æquitatis uirgam, sceptrum in eo regale cõmemorat.

rat Hactenus Eusebius. Hic illud appositè admonendum duxi, nõ rectè in Eusebiano codice scribi, teste diuo Hierony. qui statim in principio libri primi commentariorum in Osee prophetam, inquit: Osee enim lingua nostra seruatorem sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequam ei à Deo uocabulum mutaretur: nõ enim (ut malè in Græcis codicibus legitur & Latinis) Ause dictus est, quo nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additum eius nomini Dominus, ut seruator domini diceretur. Hæc Hieronymus. Sed domum redeamus. Is igitur põtifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotium instituit, idq; duplex esse uoluit, alterũ spirituale, alterũ ministerij plenũ. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, cùm se pro nobis obtulit, dicente Apostolo Petro: CHRISTVS semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu. Et sacerdotiũ istud omnibus iuxtà Christianis commune est, ea de causa institutum, ut Christum imitaremur, teste apostolo ad Romanos scribente: Obsecro uos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, placentem Deo, rationabilem obsequium uestrum. Idem noster seruator alterum sacerdotium ministerij instituit, cùm dogmata legis secutus, quam non soluendi, sed cõsummandi causa uenerat, ut postquam cœlum ascẽdissent, nobis non deessent, qui in terris sacerdotium uerum gererẽt, XII. elegit pontifices, quos nouo uocabulo apostolos nominauit, ut qui mittendi essent in diuersas orbis partes, qui nouum dogma, hoc est, Euangelium, cui etiam uocabulum innouarat, mortales docerent. Item septuaginta discipulos, quos etiam ad cõcionandi munus delegerat, sacerdo

tes

tes fecit, qui uice filiorũ Aaron, sicut Origeni probatur, apud nos, minores haberẽtur sacerdotes, quales nũc Græcè presbyteri uocantur, hoc esi Latinè, seniores, quòd canicies quæ homini prudentiam afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorũ, sicut ab illis episcoporum, cœpit ordo, quippe qui in eorum locum succesſere, quod uel Cypriani testimonio cõstat, dicentis: Meminisse autem Diaconi debent, quoniam apostolos, id est, episcopos & præpositos dominus Elegit. Et post eũ, idem Hierony. testatur in epistо. ad Marcellam, aduersus Montanum ita scribens: Apud nos apostolorum locũ episcopi tenent. Hos autem apostolos ac discipulos mysteriorum Dei ministros, non alijs constat initiatos sacris, nisi sola CHRISTI electione, seu uocatione: quod ipsis deinde apostolis, & postremò Romanis pontificibus, sicut infrà explicabitur, exemplo fuit eligẽdorum sacerdotum: sed ut hæc multis cærimonijs alioq; longè ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutum seruarunt. Ad hunc quoque modum Mathias factus est apostolus, sic ipsi apostoli septem sibi diaconos instituerunt, dicente Luca in Actis: Et elegerunt Stephanũ uirum plenum fide ac spiritu sancto, & Philippum, & Prochorũ, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proselytum Antiochenum. Hos statuerũt in conspectu apostolorũ, & cùm orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptũ Pauli, presbyteros constituit. Sed Beda rem multò luculentißimè docet: Erant, inquit, baptizati apostoli, at nõ erant sacerdotes, nisi cũ Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dans eis potestatẽ consecrandi corpus ipsius ucrũ, & post resurrectionem, absoluendi. Cæterùm cùm Apostolus epistola priore

ad

ad Timoth.cap.5.sic præceperit, Manus citò nemini imponas:aliquis posset conijcere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulã dedisse,id quod Chrysost.homilia in eam epistolam XVI.affirmare uidetur, ita scribens:Vbi uerò hæc dixit,illud intulit,quod omnium maximè periculosum est,& in primis ecclesiã continet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult?non ex prima statim probatione,sed ubi consideratio diuturna præcesserit, tunc imponito manus. Et Ambrosius hunc quoque locum ita interpretatur:Gratiã dari ordinatoris significat, per prophetiam,& manuũ impositionem. Prophetia est,qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones,uerba sunt mystica,quibus confirmatur ad opus electus,accipiens autoritatem,teste cõscientia sua,ut audeat uice domini sacrificium Deo offerre. Sed ipse Paulus epistola secunda ad eundem Timotheũ,quid esset manuum impositio,apertè declarare uisus est,cũ scripserit: Quam ob causam commonefacio te, ut suscites domum Dei,quod in te est,per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritũ timiditatis,sed potentiæ,ac dilectionis,et sobrietatis. Quæ omnia Chrysost. ita explanat, Admoneo te ut excites gratiã Dei, quæ est in te,per impositionem manuũ mearum:hoc est, gratiã spiritus,quam accepisti ad ecclesiæ institutionẽ,ad edenda miracula,ad omne religionis obsequium: quippe hãc uel extinguere,uel excitare in nobis est. Hactenus ille. Ac ita per impositionẽ manuũ,uidetur dari sacerdoti electo spiritus sanctus,quemadmodum teste Luca in Actis, cùm de Samaritanis loquitur,recẽs quoque baptizati afflantur eodem spiritu,quo CHRISTVS suos apostolos in primis ornauit, illustrauit, muniuit, dicens: Accipite

spiritum

ſpiritum ſanctum, quorum cunque remiſeritis, & reliqua. Fuit enim ille ſolennis ipſius ſeruatoris modus benedicendi manu pariter atque uoce, teſte Hierony. *in* Matthæum, cùm apud eum oblati fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc eſt, benediceret. At reuertamur eôdem. Atq; hinc olim factum uidetur, ut in cõſecrando epiſcopo, nil amplius cærimoniarũ eſſet, niſi ut multitudo, quæ eius quoque rei gratia, autore Cypriano non uno in loco, & præſertim in epiſtola 4. ad Felicem preſbyterum, ſemper epiſcoporũ electioni intererat, precaretur, & preſbyteri manus imponerẽt. Et hæc dicere habui de prima ſacerdotum conſecratione ab apoſtolis & patribus uſurpata. At poſt CHRISTVM, Petrus in ſacerdotio prærogatiuam habuiſſe dicitur, quòd primus apoſtolorum ordine, & eius ſacroſancti collegij caput fuiſſet. Quapropter diuus Cyprianus epiſt. III. ad Cornelium, cathedram Petri principalem uocat: nam, ne quis erret, nulla alia ratione ſacerdotalis ordo à Romano epiſcopo profectus eſſe dici poteſt, niſi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, cum perdiu ante aduentum Petri in urbem Romam, apud Hieroſolymos ſacerdotium ritè inſtitutum fuiſſe liquidò liqueat: quanquã Chryſoſto. homilia ultima in Ioannem, arbitratur Iacobum primum Hieroſolymitanum epiſcopum à Petro factum fuiſſe, id quod tamen alij non Petro ſolùm, ſed Ioanni quoque, ac alteri Iacobo aſſignant. Imò nemo eorũ illud fecit officiũ, ſi ipſi diuo Petro credimus, qui apud diuum Clementem, libro recognitionum primo, de ea ipſa re ita teſtatur: Septimana iam una ex paſſione domini complebatur annorum, & eccleſia in Hieruſalem conſtituta, copioſiſsimè multiplicata creſcebat per Iacobum, qui à domino ordinatus eſt epiſcopus, rectiſsimis di-

spensationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus apostolorũ princeps fuit, ita Romani pontifices iam inde ab initio magnæ habiti sunt autoritatis. Item apud eosdem Hierosolymos episcopalis cathedra locata ab initio est, & utrunq; attestatur Eusebius libro Ecclesiasticæ histor. 7. ita scribens: Denique Iacobi cathedra usq; ad hodiernum diem inibi (de Hierosolymis loquitur) seruatur, atque in ea sedent omnes, qui usque ad præsens tempus sedis illius sacerdotium sortiũtur, & cum magna uenerationc habetur, uel uetustatis uel primi sacerdotij sanctificationis obtentu. Hæc Eusebius. Illud idem postea à diuo Petro Romæ factum esse testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentium solennis est. Verum tamẽ existunt etiam nunc, qui contendant Petrum in omnes apostolos ius habuisse: de qua re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdotij originẽ tantum quærimus: tametsi contrà nonnulli aliter censent, quia id uidetur Paulus ad Corinthios, epistola secundà, capite x. negare, scribens: Nam si & amplius quippiam gloriatus fuero, de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus, non erubescã. Non enim dicit, quam dedit Petrus, sed dominus. Et subijcit: Quam nobis potestatem dedit dominus in ædificationem, & non in destructionem uestri. Ponit Paulus ædificare, ut alibi sæpe facit, pro prodesse, quò demonstret officium sacerdotis esse, æquè omnes iuuare, si uelit potestate sibi data uti. Episcopus uerò Græca uox est, et plus oneris quàm honoris significat: Latinè dicit potest speculator: & propriè, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præsunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariæ sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum

modum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilando, docendo, bene agendo, animarum saluti consulere interest, id quod uel Clementis primi pontificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie seruatur, unde episcopus undique speculari posset. Ex quo quantùm episcopus suum eiusmodi facit officium, non imperare, non regnare, sed tam aptè quàm eleganter dicitur sedere: quo porrò loquendi modo nos quoque scribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius esse debeat curæ episcopo, quàm incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc sit episcopus, quod in naui gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius sicut ait Cyprianus, quantum pernicioſum est ad sequentium lapsum ruina, tantum contrà utile est & salutare, cum se per firmamentum religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur episcopis, si qui sint muneris huius obliti: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Cæterùm olim Episcopi uocabantur Presbyteri, teste non uno in loco Diuo Hieronymo, & præsertim in epistola ad Euagrium, ubi dicit, qua de causa episcopi posthac esse cœperint, ita scribens: Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est, ne unusquisque ad se trahens CHRISTI *Ecclesiam rumperet: nam & Alexandriæ à Marco usque ad Dionysium, Presbyteri semper unum ex se electum Episcopum nominabant: quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & Archidiaconum uocent, Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod*

presbyter non faciat? &c. Quid, quod & Chrysostom. homilia 2. in epist. ad Philippenses, demonstrat episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De episcopi nomine & officio satis dictum habeo: idem uerò pontifex uocatur, à posse & facio, ut Scæuola affirmat: ut autem Varroni placet, à ponte, nam pons in Tyberi nomine sublicius, primum à pontificibus factus est, postea sæpe restitutus, quòd ligneus esset, necnon cæterorum pontium sarciendorum cura eis data est.

De primo ritu sacrorum, quibus initiantur ii, qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officii initio. CAP. VII.

ROmani pontifices Hebræorum secuti institutum, primi omnium sacris quibusdam initiare cœperũt ostiarios, siue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, subdiaconos, diaconos, hoc est, Leuitas, quos numero septem ipsi apostoli delegerant, presbyteros, & episcopos, quò sic per gradus ad sacerdotium unusquisq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, quibus tanquam quibusdã gradibus ad episcopatum ascenderetur. Non nemo id Igimio pontifici, qui diu ante Caium sedit, assignat, cum quo me consentire minus pœnitet: nam sic fieri potuit, ut quod Ignius inchoauerat, Caius ritè perfecerit. Atque tum primùm cœperunt apud nos sacerdotes nouis atque sacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertulliano autore longè antiquissimo, qui libro de exhortatione castitatis, eam rẽ planam facit, scribens: Nońne & laici sacerdotes sumus? scriptum est, Laici sacerdotes sumus, regnum quoque nos, & sacerdotes Deo & patri suo fecit. Differentiam inter ordinem

& plebem, constituit ecclesiæ autoritas. hactenus Tertullianus. Illud idem constat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos ordines distribuit: illi enim in eo ordine perpetuò erant, in quem à principio recepti fuissent: nostri autem gradatim per omnes ordines ad sacerdotium ueniunt. Fuit iam inde ab initio sacerdoti in primis negotiũ à CHRISTO datum, ut doceret, baptizaret, consecraret eucharistiam, ministraret alijs, ligaret, solueret: quod fit cùm sacerdos ut custos & rector scit, qui apud Deum aut ligãdus aut absoluendus sit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs, ac sacrificium laudis, de quo alibi tractabimus, pro salute populi offerret, & hæc ex euãgelijs, atque apostolorum testimonijs cognoscamus licet. Videant igitur qui sacerdotes faciunt, quo se crimine obligent, si sint sacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantũ celebrãdis Missis, quas dicũt, operam dant, & eius rei causa sacerdotes sunt, perinde quasi in ea omne cõsistat officium. Vestes uerò sacras quibus nostri amiciũtur sacerdotes, ab Hebræis, uti superiore capite dictum est, habent: cuius nempe rei argumentum est, quòd nostri tũ põtifices, tum sacerdotes, partim eadem induunt uestimẽta, ut puta zonam, seu cingulum, tunicam talarem, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim nõ longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocãt, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, palliũ haud dissimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde denique liquidò apparet, pleraque omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutuatos, sicut illos ab Aegyptijs principio sumpsisse ueri simile est. Porrò

Aegyptij ſacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantum ueſtimẽto, ut puriſſimo mundiſſimoq; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut prophanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq; ex mortali materia. Cõtrà lineã ideo pura uidebantur, & ſacrificantibus accommodata, quoniam linum ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra naſcuntur, munda & pura exiſtimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus libro ſecundo tradit, & apud Philoſtratum memorat Tyanæus Apollonius. At qui pari etiam ratione Hebræi Aegyptiorum inſtitutum imitati eſſe uidentur. Ioſephus enim libro VI. Iudaici belli, ſcribit ſacerdotes ad altare templumq; accedere ſolitos omni uitio carentes, ueſte byßina, id eſt, linea amictos. Et Hieronymus in libro de ueſte ſacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderim, hoc eſt, talarẽ, ſuperhumerale, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiarã, lintea eſſe indumenta. Adde & quod ſcriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba ſubijciam, quæ ſunt huiuſmodi: Cùm ingrediẽtur portas atrij interioris, ueſtibus lineis induentur, nec aſcendet ſuper eos quidquam laneum, quãdo miniſtrant in portis atrij interioris intrinſecus. Vitæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorum, &c. Sic noſtri ſacerdotes linteis ueſtimentis amicti, templum & altare adeunt, in ſacrorumq; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Aegyptijs per manus Hebræorum uſque ad nos translato: & id credo, quia, teſte Cicer. de legibus, color albus præcipuè decorus Deo eſt habitus. Verum quia ſplendidus cultus facit autoritatem, placuit propterea patribus & bombycinas introducere ueſtes, ut qui arbitrati ſunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari poſſe, quod ad diuini cultus magnificentiam

adhibe

adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiam Hebræis omnia ferè accepta, id est, linea uestis summa, quæ niueo candore insignis uitam undique puram admonet, uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris instrumenti scientiam. Adduntur bina cornua, quoniam Moses acceptis tabulis, quibus mandata Dei inscripta erãt, uisus est suis cornutus. Aureum diadema gemmis distinctũ, Constantinus Imperator primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille non recepit, ueluti parum religioni idoneum, Phrygia mitra candida contentus: sed pontificum posteritas donum deinde principis haud aspernata est. Baculus instar Mosis, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestatem attribuit. Annulus, CHRISTI & ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purum manuum ab omni humanarũ rerum contagione officium, diuinarumq; administrationẽ, & pedum tegumenta crediti gregis uigilantissimam curam indicant. Atque hæc ferè omnia ex decreto Clementis accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino Hebraica quàm apostolica instituta referunt. Quædam quoque alia sunt ad usum sacerdotum, mystice ab insequentibus quæsita, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazaræorum secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari nõ liceret, præsertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit.

CAP. VIII.

COmmune initiatis omnibus insigne est uertex rasus, præcipuum sacri prophaniq; capitis discrimen, qui admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis uoluptatibus, oportere cœlestia tantum meditari. Hoc autore Beda

in Ecclesiastica historia Anglorũ, ideo per patres in consuetudinem uenit, legeq; sancitum, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominiæ est datum, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidẽ cùm Petrus, prout idem prodidit, Antiochiæ concionaretur, fuit illi ab improbis summum capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impendiò magis foret. Fuisse autẽ radere caput probrosum, hoc arguit, quòd cùm Dauid misisset nonnullos ex suis ad Hanon regem filiorum Ammon, qui eum patris mortẽ grauiter mœrentem suo nomine consolarentur, ille suspicatus eos uenisse ad explorandũ terræ situm, rerumq; statum, rasit illis capita, præcidit'que tunicas usque ad nates, atque ita ignominia notatos domum dimisit. Vnde graue mox ortum est inter reges bellum. Extat historia libr. Paralipo. priore, cap. XIX. Item apud Romanos consuetudinis fuit, captiuitate liberatos currum triumphantis sequi, raso capite, et pileatos, etsi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Longobardos id in rebus longè post homines natos fœdissimis habitum: sic enim Archpertus inuaso per uim regno, Rhoturim ducem, qui Linthperto regio puero fauebat, captũ totondit. Ego dixerim à Nazaræis, quorum secta apud Iudæos celebris erat, initium huius rei ortum, quòd illi prius seruato pilo, denuò post magnam uitæ continentiam, caput abraderent, capillosq; in sacrificij ignem injcerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionem Domino consecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicandi capillos, quem Nazaræi obseruabant, libro 4. Antiquitat. scribens: Si quis eorum nouerit, quos Nazaræos appellant, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicant, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbam offerunt, quod significat munus. Erant

Naza

Nazaræi, teste Origene super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Mosen data fuit, ut in ijsdē Numeris extat. Sacerdotes uerò Dominus per Mosen, ut in Leuitico patet, capite & barba rasa esse uetuit: & apud Ezechielem præcepit illud idem, dicens: Sacerdotes caput suum non radant, neque comam nutriant, sed tondeant. Cæterùm Herodotus in Euterpe, & Plin. scribunt, sacerdotes Aegyptios consueuisse derasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Aegypto numinis uice colebatur, ac demum totum corpus eradere, ut ne quid eis inter deorum cultū, aut pediculi aliarum'ue sordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Asini sui aurei 2. de huiusmodi sacerdotib. derasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazaræorum, & ab ijs nostrorū sacerdotū, qui iubentur caput radere, & comam nutrire prohibētur. Hieronymus uerò, quod & in decretis canonicis scriptum leges, rasum caput & coronā quam appellant, significare autumat diuitiarum omnium dereliction em: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationē. His autem perbellis interpretationibus bene multi sacerdotes gaudent, ritusq; seruandi causa, latè uerticem radunt, sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt. Et hæc est cærimoniarum summa. Paulus apostolus in Cenchreis, Cenchreæ enim portus est Corinthiorum, nutriuit & totondit comam, rasit caluitiū, exercuit nudipedalia. autor idem Hieron. aduersus Iouinianum lib. 1. Quæ uerò qualia'ue essent nudipedalia sacra, dicetur libro 6. cap. 11. cùm de uouendi usu agetur. Barbam itidem aut comam ne præsul, ne'ue reliqui sacris initiati nutrirent, ex Mosis præscripto, secundum apostoli præceptum, primus uetuit

Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdem decretũ, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tantum, cui subesset. autor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoque, sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus consecrari uoluit, quem ritum postea successores seruarunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra coronam imponeret, cùm satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Constantinopolitani, sicut infrà dicetur, autoritate electum, consueuisse duci ad cathedram diui Petri, & postquam in ea sedisset, tum ut ritè factum pontificem haberi, alijs cunctis cærimonijs neglectis. Digamus uerò ne ad officium sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quòd apostolus illud antea prohibuisset, qui ad Timotheum scribens, uoluit episcopum unius uxoris esse uirũ. Sicut ne debiles membris aut manci in sacerdotum numerum reciperentur, Anastasius primus constituit, & utrunq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iussisse uidetur, ut pontifex uirginem tantum duceret uxorem, quò ab eo digamiam excluderet, quæ iam inde ab initio apud Priscos quoq; impedimento esse consueuit sacerdotiũ petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Aeneidos:

Huic uni forsan potui succumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquũ ritum, quo repellebantur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquã minor xxx. annis presbyter fieret, Bonifacius primus cẽsuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hiero. in proœmio in Ezechiel

chielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretũ Lateranensis concilij autoritate, ad episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut XXV. annos natus duntaxat presbyter creari posset, atque hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & suprà capite 5. ostendimus, non ante incipiebãt famulari in tabernaculo, quàm totidẽ nati essent annos. Et illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utriq; iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum Cœlestinus primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. autor Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, & de Cardinalium ordinis origine. CAP. IX.

SAcerdotio ritè instituto, usum est patribus in primis conducibile, ut munera diuiderẽtur, quò pro se quisq; suum & officium nosceret, et impigrè faceret. Itaq; summum rerum, id est, animarum curandarum negotium presbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi apostolica sedes iam locata erat, institutum cœpit. Et ne ea administratio in promiscuo esset, Euaristus põtifex primus omnium titulos ipsis presbyteris diuisit, septemq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia concionatorem obseruarent, imitatus apostolos, qui, ut suprà ostendi, totidem sibi diaconos administros creauissent. Secũdo deinde loco, circiter annum salutis CCLXVII. Dionysius tam presbyteris urbis Romæ, quàm aliarum gentium templa, cœmeteria, & parochias quas dicunt, diuisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandauitque ut unusquisque suis finibus ac limitibus contentus esset. Parochias, ut hoc demonstremus, nostri appellant singula templa

diœce

diœceſis, & eorum territoriũ certis terminis diſtinctum, quod qui terunt, hoc eſt, incolunt, parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erant enim Parochi magiſtratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & ſalem præbẽ da curabãt. Horatius lib. 1. Sermonũ: Et parochi quæ debẽt ligna, ſalẽq;. Et quia ſine igne & ſale, apud Hebræos, uti infrà dicetur, nullũ fiebat ſacrificium, & ut parochi legatis uſui neceſſaria prouidebant: ita ſacerdotes templorum præfecti ſuppeditant ſuis parochianis, quæ ad ſalutẽ animarum pertinent, non ab re parochias uocamus. Ad propoſitum redeo. Nec ita multò pòſt Marcellus titulos urbis ab Euariſto primùm preſbyteris datos numero limitauit, decreto ſtatuens quinq; & uiginti, ac quaſi diœceſes eſſe, ad baptizandum eos qui ex gentibus in Chriſtianorum cœtum quotidie uenirent, & ſepeliendũ mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaſo, Platina, ac alijs uel recentioribus ſacræ hiſtoriæ ſcriptoribus, quos miror neq; hoc, neq; alio, quod ſciam, loco nõ explicuiſſe, qui eſſent ij preſbyteri, quibus titulos in urbe datos tradunt, unde haud dubiè prima cardinaliũ origo eſt: ſed ueluti par eſt coniectare, illi rem, ut ab initio parum claram, ſilentio prætereundam fortè duxerunt, quam Iuriſperiti quidam poſthac inueſtigare tẽtarũt. Verùm & illi cùm nihil certi haberent quod proderẽt, more eorum, qui cùm obſcuri ſint, inani nobilitatis nomine ſibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Aneã, alius ad Numam Pompilium, ſuum genus referunt, magnopere conati ſunt oſtendere cardinalium cœtum ab Hebræis eſſe profectum: & ante omnes id auſus eſt Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Beſſarione antiſtite ſeculi noſtri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiam in-

iret

iret, de ea re commẽtariolum primus edidit. Sed ne hominem sæpius citando defatigemus, ipse suum iam incipiat narrare commentum. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Regum libro, cap. 2. pulcherrimè scriptum est: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbẽ. Quã autoritatẽ Hostiẽsis doctor excelsus figurauit ad cardinales: sicut enim ostiũ regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille. Vide, nõ secus isti Iurisconsulti aliquoties detorquent sacras literas quô uolunt, ac sutores sordidas solent dentibus extendere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianã rempublicam, etsi reor nũquam tale quid somniatũ esse ab Anna, quæ inibi loquitur, cur non potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui perdiu antea cardinales, id est, præcipui siue primarij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiensis, Iurisconsulti non contemnendi comprobat, dicens: Olim autem in quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit: Scriptum est in Deuteronomio: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicẽ qui fuerit illo tempore, ipsi enim iudicabunt tibi iudicij ueritatem. Et subdit: Ecce nunc quòd sacerdotes Leuitici tempore ueteris testamenti erant consiliarij, & sic fuerunt de iure diuino, licet non sub nomine cardinalium: sed huiusmodi sacerdotes consiliarij sunt domini cardinales hodie, sic appellati, &c. Non animaduertit Siculus illum locum apud nos, iampridẽ ab episcopis & alijs sacerdotibus inferioribus occupatum esse, qui unà cum episcopo Romano,

no, amplius mille annis gabernarũt Romanam diœcesim, antequam quisquam illud sublime cardinalis nomẽ, quale nunc ubique latè resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardè uenisse, ut iure dici posint apud nos in locum Leuitarum sacerdotum successisse. Hactenus de ioculatoria Siculi disputatione. Cæterùm Guido archidiaconus proxime uerum accessisse uidetur, qui in commẽtarijs, quos in sextum iuris Pontificij librum scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cistercienſis historici, qui Innocẽtij quarti põtificis æqualis fuit, unà produnt, anno circiter humanæ salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodam Pontiano, qui in ordine Romanorum pontificum nõ ponitur, fuisse Romæ ducentos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimoseptimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuisse titulos presbyteris, constituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirent, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab ijs, quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina, suprà commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinque & uiginti diœceses constituisse, ad usum baptismi, & sepulturæ: illi uerò scribunt eundem pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atque humandi demortuos, curam sustinerent. Atque hæc uera cardinalium ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, cùm dicimus, solanum, fauonium, austrum, & septentrionem, quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios: ueluti altissimæ partes cœli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinem eorum nuncupentur cardines, circa quos ualuæ uoluuntur. Nõ fuit item aliquandiu

diu deinde aliud esse cardinalem, nisi ante alios habere curam animarum: quod ut alijs pòst iudicandum melius relinquam, testimonia quæpiam etsi recẽtiora, ex diuo Gregorio subijciam. Is enim libro epistolarum primo, Corsicæ insulæ sacerdotum cœtui, & nobilibus ita scribit: Ea de re quoniam ecclesia Alarien sis, Sagonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessarium duximus Martinum episcopum fratrem nostrum, ibidem cardinalem constituere sacerdotem, Leoni uerò fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidem ad Ianuarium archiepiscopum Carallis Sardiniæ: Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infrà subdit: Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalem facere uolueris, &c. Item ad Ioannem episcopum Squillatinũ: Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesijs proprios constituere sacerdotes, qui gregem dominicum gubernent. Propterea te Ioannem Lissitanæ ciuitatis episcopum nostrum in Squillatina ecclesia cardinalem duximus constituere sacerdotem, ut animarum curam spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliqua. Verùm cùm postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogatiuam haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrà subtilius dicetur, iam tum Romanus pontifex multò quàm antea unà cum suo urbano sacerdotum senatu, cunctis sine cõtrouersia præstare autoritate cœpit, ac simul illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christianorum animas curandi munus delatum fuerat, eo cardinaliũ nomine uelut supremæ illius dignitatis proprio, cum primis honestari cœpere. Ac ita quod

prin

principio prorsum oneri fuit, summo tandem honori esse cœpit, nec immeritò, quando illi in administranda republ. Christiana, suo pontifici semper præstò aderãt, sic uel ijs paulatim decus accessit, paulatimq; inter contẽtiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogatiua iusq; ipsius pontificis eligendi partum est, adeò ut Innocentius quartus, qui circiter annum salutis, MCCXLIIII. apostolicam tenere cœpit sedem, postremò publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidentes rubro uterentur galero, quò maior adhuc ordini accresceret maiestas, argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antistites semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinẽ effundere: Ita denique cardinalis nomen celebre reddit, ita ordinem instituit supremum. At istuc insigne ad imitationem Hebræorum sacerdotum datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti suprà diximus, quæ teste Hieronymo rotunda erat, ut pileus. Inde ad differentiam ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cœperunt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerò uiridis esset. Dedit postea Paulus secundus uestem coccineam cucullo insignem, hoc est, lacernam (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiam cum rubenti petaso ordinis insignia forent, quæ pictores deinde nostri nimirum ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc eius simulacrum passim in sacris ædibus ornatum uisitur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille uixit, ne nomen quidem tam sublime cardinalis erat auditum. Faciunt præterea fidem tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locum illorum perpetuo tenore succesisse presbyterorum, quibus, prout declaratum est, Euaristus primùm titulos, deinde

inde Marcell. uelut diœceſes digeſſerat. Teſtificatur & illud, & ferтur Anaſtaſius preſbyter cardinalis S. Marcelli à Leone III I. damnatus, reiectusq; ab ordine, quòd contra canonum ſanctiones quinq; annis parochiam non adiiſſet ſuam. Quanquam uel me minimè fugit Innocentium III. in ſuis decretalibus epiſtolis appellare ſacerdotes Leuitici generis, fratres ſuos in miniſterio ſacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iuriſconſulti rectè ſentientes ad epiſcopos, nõ ad cardinales attinere affirmãt, quò locum uel ſic tueantur, uel emendent. Sed iam ſatis de initio ordinis, qui nunc ſupremus habetur, cardinaliũ, à pio orti miniſterio, qui tanto deinde incremẽto auctus eſt, ut omni illo quondam onere leuatus, ſolus ſit totius reipublicæ Chriſtianæ ſenatus. Quo factum eſt, ut urbs etiã Roma, lux olim orbis terrarum, atque arx omnium gentiũ, ſuum recepiſſe ſenatum, quo latè regebat, meritò ſibi uideri poſſit, ſimulq; gaudere, quòd hi ſenatores nõ cenſu, ſicuti priſci illi Romani, ſed uitæ ſanctimonia, doctrina, moribusq; temperatis ac moderatis ornati iã inde ab initio, de concilij ſententia cooptari cœperint. Quanquam inficias ire non licet, & huic ſacroſanctæ legi aliquoties derogari: nam pinguis eſt, ut iam uulgò dicitur, panis CHRISTI, cuius dulcedo iuxtà probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam deguſtandam non rarò aſpirant. Quare periculum eſt, ne aliquãdo ſacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum genere conſtat: ſunt enim aut epiſcopi, & ij quidem numero ſex, Oſtienſis, Sabinẽſis, Portuenſis, Tuſculanus, Præneſtinus, & Albanenſis: aut preſbyteri, aut diaconi, neutrorũ tamẽ certo præſcripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habentur,& de eius autoritate in omnes ecclesias,atque quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. CAP. X.

PRimus honos Romano pontifici habetur,ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocum dictũ sit: Si homo maleficus antea fortè fuerit,ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Vrbanus: si improbus Innocentius: si ferox, Clemens: si malè audierit, Benedictus,ut saltem nomine pontifex ornamento sit dignitati. Eius autem rei autor fuisse dicitur Sergius secundus, cui cùm Os porci diceretur,ad obscœnam nominis uocem tollendam,datum est ,ut aliud sibi nomen optaret. Et illud aiunt ex imitatione CHRISTI esse factum, qui Simoni Bar Ionæ nomen Petrum indidisset. Manauit dein mos ad posteros, ut qui pontifices crearentur, omisso priore nomine,eligerent sibi unum aliquod ex pontificũ qui antè fuissent,nominibus. Item Romanus pontifex humeris hominum circumfertur: hoc inde natum quidam arbitrantur,quòd Stephanus secundus,ut populo Romano ob insignes animi uirtutes uitæq; integritate charissimus statim factus,pontifex humeris omnium prægaudio exultãtium fuerit sublatus,atq; in ædem Seruatoris ad Lateranum deportatus. Quem ritum deinceps seruarunt successores,adeò semper ueterum honorum ac pomparum magis quàm morum tenax est posteritas. Ego tamen dixerim illud ab ethnicis pontifices esse mutuatos,quando apud Romanos cum primis mos fuit,ut prædiuites ac primarij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis:

Quadriuio? cum iam sexta ceruice feratur,

Hinc

Hinc atque inde patens, ac nuda penè cathedra.

Et lectica hæc Græcè dicitur hexaphorus, quia sexta ceruice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat. Martialis libro epigram. 4.

Cùm tibi non essent sex millia Cæciliane,
Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autem creandi Romani põtificis usq; ad tẽpora Constantini Imperatoris, cùm pontificatus potuit cruciatus potius dici, quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorũ sacerdotum fuit. Postea paulatim cœpit eiusdem collegij, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quam Constantinopolitanus probasset Imperator: idq; institutum durauit usq; ad annũ salutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Cõstantinus quartus Imperator, sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem iam inde sacerdotum senatus populusq; Romanus põtificem creasset, is uerè successor Petri haberetur, cùm ante id tenpus, Cõstantinopolitani principis & Italiæ exarchi autoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est seruatum: nam cùm paucis pòst annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorum iniurijs pressi, nihil auxilij à Constantinopolitanis principibus haberent, ad Carolum primò Marcellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipsius Pipini filium Francorũ reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnum Carolum fecit Imperatorẽ, cuius successores consueuerunt itidem pontificis electionẽ confirmare. Atque sic usu uenit, ut tum primum tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annum salutis MLIX. Nicolaus secundus concilio celebrato, põtificum

electionem ad cardinales illos, qui, ut suprà diximus, animarũ curam gerebãt, tantum reduxit, idq; hodie seruatur. Quod autẽ per Nicolaum sancitum est, scriptũ leges in canonicis decretis, distin. xxiij. Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quàm à populo Romano cõprobanda erat, poteratq; optari, qui etiã illius nõ fuisset collegij. At utrunq; breui pòst tẽpore penè est antiquatum: nunc enim cardinales, & sine populi sacerdotumq; consensu, & cardinalem tantum faciũt põtificem Romanũ: quamuis nulla lege exceptum sit, quin iure queant cuiusuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiaue electionis immutatio causa fuit, suspicor, quã obrem nonnullæ ecclesiæ posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pontificis autoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officium redierẽ: nam Græci antistites, Simplicio sedẽte, Romanũ pontificem omniũ caput esse ultro declararunt, qui fuit annus salutis quadringentesimus septuagesimus quintus. Is dein Ioanni Constantinopolitano episcopo id ad se honoris reuocare conanti, etiam iuuãte Mauritio principe, gnauiter restitit, ac breui pòst recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu, est rursus princeps omniũ declaratus, etsi Græcis argumentantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcẽ, quo & imperij. Idẽ ut pater Rauennates episcopos ad officiũ reuocauit, quos iampridem Longobardorum ac exarchorum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses eisdem furoribus actos, pòst ducentos annos quàm desciuerant, ad sanitatem reduxit. Quin uel Aquileienses nõnihil sub Gregorio aberrantes, breui ad obsequium retracti, & pallij usus pòst centum & quinquaginta annos, quàm eo fuerant priuati, restitutus. Atque sic Romanus

pon

pontifex cunctarum est ecclesiarum caput, & id quidem summo omnium gentium consensu, ita ut nō sit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter somniandi, nedum disputandi relictus. Ius autem eligendorum episcoporū, sacerdotum, ac diaconorū, iam inde à principio penes apostolos, & deinde apud sacerdotes ciuitatum, non sine tamen suffragio plebis, atque iudicio uicinorum episcoporum fuit. Et hunc ritum diu seruatū esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterum testatur, atque inibi de ea re luculenter edisserit. Sed cum ista lex iampridē refixerit, nihil est quod hic Cypriani uerba ponamus. Episcopū uerò ita electum cæteri prouinciæ episcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni conuentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à totius prouinciæ, sin uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non sine metropolitani autoritate. Vtrunq; hodie penes Romanum pontificē est: ille enim creat episcopos, & initiat, uel secundum Nicenum præscriptum, initiari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotum q; cœtu eligerentur, non refragante loci principe, & pontifice Romano annuente his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utique laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabētibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœpit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali pontifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Verum tamen hodie bona principum nostrorū pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos passim quos uolunt, declarant, renuntiant, di-

cunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus possessionem minorũ sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus. Simplicius ac Grægorius uetuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanum pontificẽ creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut suprà tradidimus, Carolum Magnum Imperatorẽ fecit, coronaq; qua honestantur Imperatores, donauit, quam Platina diadema uocat: est enim fascia linea, qua insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonẽ Germaniæ regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentẽ (fuit enim homo Germanus) singulari quopiam beneficio afficeret, autoritatem in posterũ tempus eligendi Imperatoris fecit archiepiscopis, Moguntino, Treuerensi, & Colonienſi, item Marchioni Brandeburgensi, comiti Palatino, duci Saxoniæ, & regi Boëmiæ, ut qui ab eis renuntiatus esset, Cæsar & Romanorũ rex diceretur, ac deinde Imperator statim, ut electionem huiusmodi Romanus pontifex comprobasset. Fuit is annus humanæ salutis M I I. Atque sic Germani principes ius illud acquisiuerunt, quod etiamnum habent, retinent, conseruant.

Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem, de protonotariorum ac cubiculariorum origine. CAP. XI.

AVgebatur principio assiduè inter sæuas Romanorum principum persecutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidi eiusmodi tormẽta subire nõ formidabãt, ut iam multitudo Christianorum multò esset ipsis Imperatoribus suspectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum,

ctorum, quibus nunc fulget religio, instar solis & lunæ, ullo unquam tempore hominũ mentibus excideret, neue posteritatem quandoq; lateret, quonam pacto illa ubiq; gentiũ propagata fuisset, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem sacram pertinentia per notarios literarum monumentis mandanda curauit. Ii ab initio fuisse uideri possunt, quos hodie protonotarios uocant, quorum officium est, res præcipue gestas conscribere. Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam pium factũ Clementi malim assignare, quem constat regiones septem notarijs diuisisse, qui diligenter res martyrum gestas scriberent: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutum, ita fieri potuit, ut successorũ incuria intermissum, à Iulio postremò fuerit renouatum. Atq; tale nostri protonotarij habuere principium. Reperio etiam Fabianum, qui Anthero successit, & Caiũ deinde regiones diuisisse diaconis, qui itidem gesta martyrum literis mandarent. Verùm hoc munus tempestate nostra, excusso scribendi onere, in ordinem abijt haud quaquam indecorũ, & si uenalis est. Sunt hodie protonotarij apostolici numero septem, qui, ut dictum est, in illud collegium pretio cooptantur. Sunt præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuitò creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudent, atque alij, commodum aliud non consequuntur. Omnes equitando pileo utuntur nigro, quod introductum dixerim, ut à cardinalib⁹ et episcopis, per hoc insigne internoscerentur, quando æquè omnes linteã togam induunt. Ita coniectare licet, cùm minimè tradatur, quando primùm petasati incedere cœperint, & eorũ collegia à quo fuerint primùm uenalia facta. Item Leo primus ad res

diuinas intentus, cùm populus frequens ex omni parte orbis Romam ueniæ causa concurreret, apostolorũ sepulcris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus pontifex ea de causa fecisse uidetur, quò augeretur pietas eo loci orantium, cũ animaduerterent diuorum reliquias non sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cõsuetudo. cùm pauci certò sciant ubi loci ipsa apostolorum ossa iaceant. Quare à sepulcris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicuntur, quos Leo. x. in collegium redegit.

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abierit munerum gradus: & de primo palii usu, eiusque forma, ac primordio collegii residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendique contumacibus sacris. CAPVT XII.

IAm inde ab initio, cũ ubiq; ferè gentiũ flamines sacerdotes præessent, & illis alij, qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorum omniũ ratio referebatur, placuit, autore apostolo Petro, sicut D. Clemens in suo Christianæ religionis cõpendiario libello perhibet, ut similiter in singulis gentiũ quæ religionẽ in posterũ complecterentur, ciuitatibus, in locũ flaminũ episcopi substituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus constitueretur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus in Britannia, quæ nũc Anglia est, autore diuo Gregorio, esse factũ. Innocentius quoq;, ut in decretis canonicis est, hinc nostrorũ sacerdotũ & episcoporũ differentiã introductã affirmat. Ii archiepiscopi modò primates, modò graia uoce patriar-

triarchæ, hoc est, patrũ principes dicti, quatuor principio fuere, Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hierosolymitanus: postea translata Byzantiũ imperij sede, additus est & Constantinopolitanus. Verùm posthac ambitione paulatim modestiam è pectoribus hominum detrudente, plures creati sunt, usuq; uenit, ut huiusmodi ordini plus aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniam hisce pontificibus sedes in ijs præsertim ciuitatibus quæ insigniores essent, datæ sunt, idcirco & metropolitanos uocam⁹, quòd unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ eiusdem prouinciæ metropolis, id est, mater ac caput ciuitatũ est. Primates tamen ac patriarchæ antecellunt autoritate archiepiscopis metropolitanis, sicut patet ex decreto Aniceti, qui statuit, ne episcopus crimen metropolitani sui ad aliũ nisi ad primatẽ, aut ad sedem apostolicam deferret. Eiusdem etiam decretum fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo, primates, nominarentur. Ii autẽ meritò patriarchæ uocantur, cæteri archiepiscopi nominantur, uel, ut quidã uolunt, metropolitani. Hos Clemens primus pallio, cuius usum introducit ipse primus, ornauit, uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potissimũ insignibus, ab reliquis episcopis distinguuntur. Marcus tamẽ pontifex instituit, ut episcopus Ostiensis, quòd ab eo Romanus cõsecraretur, pallio quoq; uteretur. Est autem pallium uestis summa lanea & candida, cui utrinque pendent duæ fasciæ, & ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus insignita est. Huius sanè insignis rationem diuus Gregorius ad Maximum episcopum Salonitanum scribens, scienter reddit, qui dicit illud humanitatem & iustitiam significare, ut ij qui illo utuntur, foris summisse se gerãt, id est, mites sint, & intus animum

mum æquum habeant, hoc est, iustitiam colant. Ex eodē quoq; fonte manauit, inter reliquos initiatorum ordines, diuisio officiorū, ut archidiaconi diaconis, archipresbyteri presbyteris, & ijs omnib⁹ præpositi uel decani quos uocant, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiam institutæ sunt collegia sacerdotum, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tempore sacris operā darent. Hos Græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui ritè instituti, cæteris uiuendi normam præberent. Istorum autem collegarum abhinc ccc. & eo amplius annis, apud nostros Anglos, tempore regis Ioannis, cùm humana pariter ac diuina permista forent, diuortium factum est: sed autor sectæ non traditur, quod sciam, si non fuit discordia, quæ fortè uoluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio seiunctos alijs dominari. Id enim temporis cum Regis Ioannis edicto cuncta passim templa spoliarentur, aliqua diruerentur, sacerdotum bona prædæ darentur, facilè omnis administrorū grex dissipatus est: postea mortuo rege accidit, ut canonici ad sua redierint collegia, & eos qui primi fuerunt, oportuerit erogare pecuniam, tam ad ædes sacras sarciendas, quā ad ea comparanda, quæ ad cultum pertinerent diuinū. Hinc igitur factum est, ut nonnulli canonici curam rerum omniū collegij susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soliq; emolumenta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxtà collegis canonicis constituerint, qui suo tempore sacris operam nauassent. Ita republica collegarum in paucorū potestatem deducta, aut tunc, aut statim pòst, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis, in suam societatem admittebant, nisi pretio, quod partim ad sarta templorum tecta

tuen

tuenda, partim sibi, partim uerò templi ministris partiebantur: & ut ea emptio nõ uideretur fieri contrà ac liceret, à Romano pontifice impetrarunt, ut aduenientibus in suum nouum collegium, sine crimunis nota pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs sacerdotum ita dominantur, uulgò residentiarij uocitantur, quòd ad tẽpla soli maneant: nam licet alij canonici dies noctesq; in templis, ad res sacras, laborem, curam & operã impenderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat institutum uarijs legibus ab ipsis residentibus corroboratum: sed una quidem lex illa primaria est, ut domos maximè hospitales habeãt, & præsertim diuitibus, qui ad os pro suo iure continenter confluunt, id quod inuidiam illis reprimit, cùm ita mensis seruire cogantur. Atque ex eo instituto secutum est, ut bona pars canonicorum ex suis collegijs expulsa sit, quandò multi illorum seu religionis, siue paupertatis causa, nolunt, neq; possunt pretium dare, qui non prohibiti dubio procul, in obeundis sacris tam libentißimè quàm diligentißimè suũ officiũ præstarent. Quapropter haud fortasse ab re esset, si patres præscriptum canonicis quondam à collegiorum fundatoribus datum, tandem aliquãdo seruandum curarent, prout alibi ubique gentiũ, illud ipsum inuiolatum esse constat. Item ut homo homini facilè semper præstat, ita expedit, ut maiora munia præsertim sacra illis deferantur obeunda, qui doctrina & uitæ sanctimonia alijs antecellũt, id quod CHRISTVS admonuit, cùm dixit: Homo quidam peregrè proficiscens uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinque talenta, alij autem duo, alij uerò unum, unicuique secundum propriam uirtutem. Quapropter Antherus pontifex censuit Episcopum, omisso primo epi-

scopa

scopatu, ad alterum necessitatis causa, & utilitatis, non suijpsius, sed creditarum ouium, posse transferri, quod antea per decretũ Nicenæ synodi, fieri minime licebat. Et Antherum illud mouisse crediderim, quòd Petrus ea de causa, relicta episcopali sede Antiochena, se Romã contulerit, ibiq; aliquot annos episcopatum obtinerit. Cæterùm hodie a plerisq; contrà fit, ad utilitatem suam, non ad susceptum munus respicientibus, ut habeant unde se mollius curent, quibus haud dubiè Dominus tempore suo dicet, Serui mali: tollite itaque seruos inutiles, & eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dẽtium. Cùm per hunc modum episcopi, & archiepiscopi dati essent, qui in ea incumberent, quæ in suorum sacerdotum rem esse ducerent, iusq; dicendo, reddendoq; illos regerent, Caius primus statuit, ut sacerdos ne coram iudice prophano conueniri posset, quo sic cũctos deterreret, ne Christos domini tangerent. At ne quisquam fraude dolóue circumueniretur, Eutychianus sanxit, ut accusatio coram iudice scripto constaret, sicut Cornelianum decretum est, ne quis à sacerdote, nisi religionis causa, exigeret iusiurandũ, quod nõ credentibus & suspiciosis faciendæ fidei causa, institutum cõstat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad Appium Pulchrum: De me tibi sic cõtestans omnes deos, promitto. Et Aeneas ad Didonem, apud Vergilium:

Funeris heu tibi causa fui, per sydera iuro,
Per superos. Aut per rem charam mos fuit iurare.

Ouidius ad amicam, que peierauerat:

Perq; suos illam nuper iurasse recordor,
Perq; meos oculos, & doluere mei.

Item, teste Festo, lapidem silicẽ tenebant iuraturi per Iouem,

uem,hæc uerba loquentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe,arceq;,bonis eijciat, ut ego hũc lapidem. Præterea nulli,quemadmodũ testatur Liuius, licebat magistratum plus quinq; dies,nisi qui iurasset in leges, gerere. Hunc penè morem pontifices nostri,reges, sacerdotes,prætores ac cæteri omnes præfecti seruant,qui ita iurant antè,quàm ad ea munera obeunda admittantur. Sed illud maximũ ius erat iurandũ,quod quisq; nomine fidei dabat,ita ut,teste Dionysio,magistratus plurimas litiũ disceptationes ex fide dijudicarẽt. Quapropter Numã Fidei deæ templũ posuisse,sacraq; fieri instituisse idẽ tradit. Apud Hebræos talis fuit usus. Hieremias: Et iurabis, uiuit dominus,in ueritate,& iudicio, & iustitia. Hos enim,ut ait Hieronymus,iusiurandũ habet comites, quibus si caruerit,periuriũ erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid: Nunc ergo domine mi,uiuit dominus,& uiuit anima tua. Historia est in primo Regũ lib. Apud nos ita iurat Apostolus,testis est mihi Deus. Sed longè usitatißimus iurandi modus est,per euangeliũ, quem Iustinianus Imperator,uti in eo libro est quẽ Authenticũ appellauit, titulo de sanctißimis episcopis,instituit. Postea ita usu uenit,ut hodie qui iusiurãdum iurat, coram magistratibus plurimum euangeliorum librũ aut dextra manu tangat, aut osculetur dicens, Ita mè Deus, & hæc sancta euangelia iuuent: quòd quemadmodum euangeliũ nostræ religionis fundamẽtum nulla de causa uiolari debet, ita iusiurandum nullo pacto frangendum sit. Quòd autem nostri pontifices solent contumaces,hoc est,superbos ac idcirco iuris contemptores minimeq; obedientes, aut delictũ aliquod delinquẽtes excommunicare, ut uulgò dicũt,illisq; simul interdicere sacris,hoc ex Iudæis sumptũ est, quo-

rum

rum moris fuit, eos ignominiæ causa extra synagogam, id est, congregationem eijcere, qui dicto minus audiētes, contra legem, uel pōtificum seu populi mandatū aliquid feciſſent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere ſacris: illudq; uerū esse euangeliſta Ioannes affirmat, ſcribens: Iam enim conſpirauerant Iudæi, ut ſi quis eum confiteretur esse CHRISTVM, extra ſynagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinthios epiſtola priore, cap. v. cùm iubet, ut ſtuprator ſuæ nouercæ exterminetur, quò ſic pœnitēdo tanti ſceleris animā non amittat, ita ſcribens: Tradatur ſatanæ, ad interitū carnis, quo ſpiritus ſaluus ſit, in die domini IESV. Hos religionis hoſtes diuus Cyprianus abſtentos paſſim appellat, quòd reliqui homines ab eis abſtinere debeant: qui tamē uſurpat ſupinum iſtius uerbi abſtineo, minimè uſitatū. Reperio hunc puniendi morē à Druidibus Gallorum ſapientibus quondam uſurpatū: illi enim, uti Cæſar in ſuis commentarijs teſtatur, ſi quis aut priuatus aut publicus eorū decreto non ſtetiſſet, ſacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauiſſima, quoniā quibus ita erat interdictum, ij numero impiorum ac ſceleratorū habebantur, ab ijs omnes decedebant, aditū ſermonemq; defugiebāt, ne quid ex contagione incommodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus cōmunicabatur. Hæc omnia ita cum noſtra religione conſentiunt, ut non temerè quis crederet, nos huiuſmodi deuouendi execrandiq; modum potius ab ipſis Druidibus, quàm à Iudæis eſſe mutuatos. Atq; hoc unicum telum, terrificum q; fulmen eſt, quo pontifices noſtri ſolo nutu, mortaliū animas etiam ultra tartara mittunt, propter quod minus utique eſt in quenquam præcipitanter torquendum.

Qui

Qui primi instituerint, vt virgines consecrarentur, & vnde fluxerit mos velandi caput, illudque aperiendi viris principibus, atque osculandi pontificũ pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauandi.

CAPVT XIII.

QVòd uirgines sacrantur, id est, uota castitatis fidei tes religioni addicuntur, Pij primi præscriptũ esse uidetur, quod in decretis canonicis est: Virgines nõ uelentur ante XXV. annos, nisi fortè necessitate periclitantis pudicitiæ uirginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, & in sabbato Paschæ, & in apostolorum natalitijs, nisi mortis causa urgente, & reliq. Porrò eã prærogatiuam apostolorum festis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores cultoresq; fuissent. Id initium fuisse monacharum, ac incrementum inde suũ sensisse, declarat decretum Soteri, qui secũdo loco successit Pio. Is instituit, ne monacha ulla pallam, quam uocãt, attrectaret, neue thus in acerram poneret, dũ sacrificia fierent. Fuit ille annus salutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharum institutũ iam tum apud Romanos non fuisse ignotum. Quare miror quosdam esse, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatẽ habuit, primam fœminarum ausam esse illud Romæ profiteri. Verùm ab ipsis apostolis ortum uidetur, ut mulierum sacrarũ congregatio in Christiana religione esse cœperit: cũ enim Paulus priore epistola ad Timotheũ scribat: Viduas honora, quæ ueræ uiduæ sunt. Porrò quæ uera uidua est ac desolata, sperat in Deo. Et subijciat: Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subministrauit, si in omni opere bono

bono fuit aßidua. Item pergat: Quòd si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, & non onere-tur ecclesia, &c. Apparet uiduas ueras & desolatas, hoc est, ut Chrysostomus sentit, rerũ omniũ humanarum cu-ras negligentes, spesq; suas in domino ponentes, iam tum electas, ac ecclesiæ, id est, communitatis sumptibus nutri tas, & denique tales propemodũ fuisse, quales nos hodie habemus monachas, excepto q; nostræ non modò secun-dum apostolicum præscriptũ, sexaginta annis, sed ut plu rimum uiginti minores eliguntur, quæ cũ aliquando car-nis titillatione impulsæ à continentiæ legibus aberrent, profectò religio non mediocre inde damnum sui honoris facit. Quippe ideo Apostolus, teste Ambrosio, in lib. de uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerũ ec-clesiæ uiduarũ decreuit, q; illæ haud facilè possent præsta re officia, quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc per spi-cuè intelligere licet, iam tum cœpisse fœminas per hunc modum Deo dedicari, & apostolos primũ, ac deinde no-stros pontifices exemplo Vestalium uirginũ, introduxis se fœminarum religionem, ut uterq; sexus domino in ca-stitate famularetur. Sicuti uelare caput, secundũ apostò-li sententiam est, qui ad Corinthios ait: Omnis uerò mu-lier orans aut prophetans, non uelato capite, dehonestat caput suum. Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi uelato capite, templum ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepisse, quorũ pontifici non licebat caput aperire, dicente Mose: Pontifex caput suũ non discooperiet. Vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificijs enim, quemadmodũ ait Plutar. in pro-blema. Itali, autore Aenea, obnubebant caput, quòd is cũ

rem

rem diuinam faceret, prætereũte Diomede, qui, teste Seruio, Palladiũ quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrũperet sacrificium, caput uelauit, atq; ita conspectum hostis euitauit. Commemorat rem hanc Maronianus Helenus in 3. Aeneid.

Et positis aris iam uota in littore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,
Ne qua inter sanctos ignes, in honore Deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.

Cæterùm apud Arabes & Carthaginienses, fœminæ non modò religionis, sed honestatis causa, caput & faciem uelabant, quod uelamen pro galea illis esset. autor Tertullianus, qui de ea re librũ scripsit. Magistratibus uerò & alijs potentioribus caput aperimus, tanquã omnia nostra illis patêre debeant. Idẽ Plutarch. autor. Hinc haud dubiè nobis mos est, & orare aperto capite, & superiores reuereri, id quod Apostolus uoluit dicens: Omnis uir orãs, aut prophetans uelato capite, probro afficit caput suum. Hæc ille. Sed ad rem redeamus. Est igitur sacrandarum monacharum institutum multò uetustius, quàm quæuis alia monachorum religio: est item excellentius: quippe nulla, ut ait Augustinus de bono uirginali, uirgo sacra nascitur, nec est hæc proles carnis & sanguinis. Si harum quæritur mater, religio est. Non parit uirgines sacras, nisi uirgo sacra, uirgo illa, quæ desponsata est uni uiro, id est, CHRISTO. Talis uirgo sacra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Postea in collegia coiuere, ac sanctissimis uiuẽdi legibus à patribus acceptis, uitã uirginitate dignam agere cœperunt. Mos deosculandi pedes pontifi-

t cum,

cum, ne longè exempla petamus, à CHRISTO præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos & pontifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, sicut testis est Lucas, sibi pedes primùm flens lachrymis rigaret, capillisque tergeret, ac deinde deoscularetur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Christos domini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apostoli Petri osculari, sed pater mansuetudinis plenus id fieri non est passus, qui eleuans eum sibi ad pedes iacentem, dixit: Surge, & ego ipse homo sum. O uocem memorabilem, atque salutarem, si bene multi hodie sese quoque homines tantum esse perpenderent, qui propterea quòd sacerdotio præditi sint, planè se reliquorum mortalium, longè post hominum memoriam imperiosißimos dominos præbent, non communes patres, uti fieri deberet. Ita usu uenit, ut nos pontificum nostrorum pedes exoscule mur: illudq; institutum à Romanis pontificibus dixerim, quò mos ille osculandi antiquus à deorum etiam cultoribus seruatus, ad ueram pietatem usurparetur. Perinde quandoque expedit, ad alliciendos hominum animos ad ueram religionē, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilem adhibeatur cultum. Nam, ut Plutarchus testatur, sacerdotibus Romanis nec habere nec petere magistratū permittebatur, lictore tamen & sella curuli utebātur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticam habebant, tanquam custodes & refugium: pedes ijs reliqui osculabantur. Quin & alijs summis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarē porrexisse ad osculandum sinistrum pedem Pōpeio Pœno, ut ita ostenderet socculum auratum, margaritisq; di-

stinct

ſtinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita ſcribens: Imperatores antea manus exoſculandas nobilibus præbebant, pòſt ſuis manibus ſubleuabant ad oris oſculum, uulgus genua exoſculabatur. Diocletianus edicto ſanxit, uti omnes ſine generis diſcrimine, proſtrati pedes ſibi exoſculārentur, quibus etiam uenerationem quandam adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod feciſſe antea Caium Caligulam memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adeuntes ſe ad ſacra pedum oſcula admittit: cæteri uerò antiſtites dexteram manum auerſam adeuntibus religioſè oſculandam porrigũt, quod uel ab ethnicis ſumptum conſtat. Plinius enim libro XI. dicit religionem aliquam eſſe in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ oſculis auerſa appetitur. Teſtatur idem Apuleius libro Aſini ſui ſecundo, ubi cùm de propheta Aegyptio meminit, ait: Et cum dicto iuuenem quempiam līneis amiculis intectum, pedes'que palmeis baxeis indutum adusque, deraſo capite producit in medium, huius diu manus deoſculatus, & cætera. At contrà faciebant Numidiæ reges, qui teſte Valerio Maximo more gentis ſuæ, nulli mortalium oſculum ferebant. Solemus inſuper & oſculo ſalutare, id quod antiquum eſt, quando ſatis conſtat Hebræos ſic conſueuiſſe in oſculum excipere hoſpites, atque hoc pacto ſalutare adeuntes ſe. Ad hunc modum Iacob ut uidit puellam Rachel, ore eſt prius oſculatus, quàm illi indicaret ſe eius eſſe amitinum. Et Laban pater ipſius Rachel ut nouit Iacob filium Rebeccæ ſororis ſuæ, complexus eſt eum ruens in oſculum. Sic CHRISTVS ſalutantes ſe oſculari ſolitus erat, ſic Paulus beneuolentiæ animorumq; charitatis oſculo ſalutandum cenſuit, qui in extrema ſecunda epiſtola ad Corinth. ſcripſit: Salutate uos

mutuò ſancto oſculo. Hinc ego dixerim apud Romanos inſtitutum fuiſſe, ut mulieres cognatos ore oſcularentur: cuius rei etſi Plutarchus in problemat. alias ponit cauſas, quòd mulieribus Romanis uini uſus interdictus eſſet, & idcirco ne bibentes latêrent, ſed domeſticorum congreſſu redarguerentur, oſculandi conſuetudinem introductam. An quòd mulieres Troianæ cùm ad Italiæ littus acceßiſſent, & uiri ad unum omnes in terram deſcendiſſent, naues incenderũt, quia ſe iam diuturni laboris pertæſas maris tæderet, quæ metu deinde uirorum pauidæ, oſculando ac blandè appellando mitigaſſent eorum animos, ſibi'que reconciliaſſent? Hinc manſit poſtea conſuetudo, ut hac inter ſe comitate uterentur, fuitq; præcipuum cognationis ſignum, poſt cognatorum connubia lege prohibita: quod nunc ubiq; gentium ſeruatur, & præſertim apud Anglos, quorũ mulieres non cognatos modò, ſed quoſcunq; generatim oſculo tantũ ſalutant, reſalutantq;, & illud quidem prioribus, uti dicitur, labris, tam decẽtißimè quàm honeſtißimè faciunt. At quæ regio ſunt ſanguine editæ, non oſcula inferioribus libant, ſed manum auerſam porrigunt, perinde ac uiri inter ſe ſalutationis cauſa, ſolent dextram iungere dextræ. Quòd ſacerdotes ante diem feſtum paſchæ ſibi inuicem, quodq; prophani qui ſuperiores ſunt, inferioribus pedes lauant, id fuit etiam CHRISTI inſtitutum, qui ut humanitatis documentum omnibus præberet, apoſtolis pedes eodem die lauit, quibus, prout Ioannes commemorat, & dixit: Vos uocatis me magiſter et domine, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplũ enim dedi uobis, ut quẽadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod inſtitutum manſit

poſt

postea cum osculandi ritu, & utrunq; commemorat Tertull. lib. ad uxorem altero.

Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes flamines, uirgines uestales, pontificē maximum, salios, fetiales, patrem patratū, regem sacrificulum, augures. epulones, sodales, Titios, & aruales, ac singulorū officia, & quæ procurarent sacra, & de primo lectisternio, atque librorum Sibyllinorum origine. CAP. XIIII.

FLamines, id est, sacerdotes, Numa Pompilius secūdus Romanorum rex instituit: is enim rex creatus nihil prius habuit, quàm præferocē populum ad pacis & iustitiæ cultū à rei bellicæ studijs auertere, sacrisq; obligare. Itaque primum constituit annum ad cursum lunæ, digestum in duodecim menses, uti alio est loco à nobis dictum, festosq; deinde dies: flaminē unum Ioui creauit, qui dialis est dictus, eum insigni uestecuruliq; sella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarch. in problema. sacerdotio se abdicabat, uelut alter censor uita priuato collega, magistratu abibat. Non uehebatur equo, neque noctem unam extra urbem manebat, ut si longius profectus esset, ne sacra, eius absentia negligerētur. Item iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus sit homini libero iusiurandum, præsertim sacerdoti, cui cùm diuina credita sint, paruam habere fidem, absurdum censetur. Vtinam utrunque nostri attenderent episcopi in primis, qui ad suum munus fungendum haud semper præstò sunt, propter quòd res religionis meliore in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui uolunt pro re etiā minima, sacerdotes iureiurando adigere, cum ijs in primis illud tantum fari liceat, Est, est, non, non. Sed domum repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutarchus huius rei autorem facit Romulum,

aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Liuius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabant, quasi filamines dictos existimant quidam, alij à pileis quasi pilamines: sed insula quæ illorum capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, ijs uerius quàm uox alia nomen dedit. Item uirgines uestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Aeneam adducta fuerunt. Vergilius:

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,
Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiam ferunt: de hac uirgine Ouidius in fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens:

Nec tu aliud Vestam quàm uiuam intellige flammam.

Modò terram:

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa
Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cũcta producuntur. Posuit illi templũ Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitolium, forma penè sphærica, qua terra pingitur, constituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatã nomen fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: dicíq; non electas, neque creatas uestales, sed captas, eò quòd capiebatur à pontifice de manu patris uestalis uirgo: neque capi poterat minor annis sex, neque maior decem, & quæ ex seruis nata, aut corpore manco, sensu ue diminuto fòret. Romæ primo Gigania et Berenia captæ, mox totidẽ additæ, Camilia & Tarpea. Huic numero

mero Seruius Tull. duas nouissimè adiecit. Hæ decẽ primos annos sacrorum ritum perdiscebant, totidem deinde operam dabant sacris, tertio decennio rudes & nuper captas instruebant: postea uerò si qua id ætatis nubere noluisset, fas erat, alterum mallet sequi. Cæterùm quandò illis quæ coniugium secutæ fuissent, malè uertisset, plures ad mortem usque in religione perseuerabant. Stipendium ijs Numa de publico statuit, & eas denique perpetua uirginitate alijsq; cærimonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur, magistratusq; illis assurgebant, ac fortuito occursu, fontem supplicio eximebant: ignem perpetuum seruabant, qui si per incuriam extinctus esset, custos flagro à pontifice maximo cui suberant, cædebatur. Si qua incesti conuicta esset, ante ora ciuium, mœsto silentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portam, in subterraneum specum dimissa, terraq; statim superiecta necabatur. Atq; hoc sacerdotium Alba oriundum per hunc modũ fuit Romæ instauratum. Pontificem præterea maximum Numa Martium Marci filiũ ex patribus creauit, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit, ac quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa, sacra fieri oporteret, formulam docuit, constituitq; eum, teste Festo, iudicem ac arbitrum rerum æquè diuinarum ut humanarum. Fuit id, credo, certum portentum, quo est significatum, urbem Romam postremò perinde pontificia maiestate, qua nunc latè patet, gentibus moderaturam, atque olim potentia imperasset. Idem Gradiuo Marti duodecim sacrauit salios, tunicæq; pictæ insigne dedit, & super tunicam, æneum pectori tegumentum, cœlestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs solennique saltu, unde nomen traxerunt, iussit. Videtur

Numa in hoc, uelut in plerisque alijs, Hebræos æmulatus: legimus enim Dauid ante arcam fœderis saltando processisse. Ancile scutum breue ac rotundum, regnante ipso Numa, è cœlo lapsum in sæuientis pestis remedium, uulgò crediderunt. Ouidius in Fastis:

Ecce leui scutum uersatum leuiter aura
Decidit, à populo clamor ad astra uenit. Et infert:
Atque ancile uocant, quod ab omni parte recisum est,
Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Et cùm aruspices respondissent, illic fore orbis imperium, ubi ancile illud consisteret, diligentia Numæ ne ab hominibus unquam auferri posset, à Mamurio fabro multa simulia facta sunt, & in templo Martis posita. Inter tot sacros ordines, posuit & feciales sacerdotes, quibus id dedit negotiũ, ut Romani nullum iniustè bellum inferrent cuiquam. Cneus Gellius annalium scriptor id ab Ardeatibus prodidit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis constat Numam bellũ Fidenatibus indicturũ ob excursiones in Romanum agrum factas, ne non omnia ritè fierẽt, feciale ius, & collegium postremò constituisse. Ij si qua per iniuriam Romanis adempta essent, repetebant ab hoste: quæ si munus reddita essent, bellum composito ad id carmine indicebant. Pari potestate petentibus iustè res, dabant sontes ad supplicium, legatorum iniurias uindicabant. Ad hos item pertinebat, fœdera iure percussa tueri, pacem sancire, eãdem, si munus legitimè pacta esset, irritam facere, & si quid Imperator uel exercitus deliquisset, scelus expiare. Feciales autem à fero siue à facio dicti, quòd apud eos belli pacisq; ferendæ seu faciendæ ius esset. Fuit & sacerdotium Patris patrati, qui Romæ ad iusiurandum patrandum, hoc est, ad fœdus sanciendum

elige

eligebatur: fecialis eum faciebat, uerbena caput capillosq; tangens. Primus Romæ fecialis Marcus Valerius patrem patratum Spurium Fusium fecit. Post exactos reges, cœpit rex sacrificulus creari, is primus fuit Manius Papyrius, qui ne in re ulla regis præsentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ reges facere consuessent. Et id sacerdotiũ pontifici maximo subiecere, ne quid regium nomẽ recẽti libertati officeret. Erant præterea augures, de quorũ origine alibi diximus. Epulones qui indicendi Ioui cæterisq; diis epulas potestatem habebant, ueteres pontifices instituere: nam, ut inquit Cicero, pontifices propter multitudinem sacrificiorum, tris uiros epulones esse uoluerũt, qui triumuiri epulones appellabantur. Is postea præpositus est rex sacrorum, id est, sacrificulus. Additi deinde fuerũt alij tres uiri, qui sacris libris legendis, carmunibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodigia magnos aliquos rerũ euentus auspicantia emergerent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, sacris supplicijsq; placabant, qui & sodales Titij uocabãtur, sic septem uiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, autore Cornelio Tacito, Romulus inita cùm Tito Tatio societate, primus creauit. Idẽ primus, uti Plinius perhibet, aruales sodales instituit, seq; inter alios: duodecimũ fratrẽ appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spicea corona. autor Gell. Sacra quæ istiusmodi sacerdotibus in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, lupercalia, saturnalia, de quibus alibi memunimus. Bonæ deæ, quã alij aliã fuisse dicunt, sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri non ingrediebãtur. Floralia deæ Floræ pridie calendas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricem fuisse tradunt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos,

quòd populum Romanum feciſſet hæredē, quæ & fructibus cunctis præeſſe credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & ueſtium uarietate, temporis lætitiam florūq; ſignificātibus. Terminalia, quòd Numa rex Ioui Terminali lapides ſacraſſet, terminosq; poſuiſſet in agris, quò unuſquiſq; ſuis finibus contentus eſſet. Romani poſtea eius pietatis monimenta diu ſeruarunt, terminos ipſos deos uocātes, ut fidos agrorum finium cuſtodes: quibus ſacrificabant, non animal ullum immolantes, nam impium ducebāt ſacros cruētare lapides, ſed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ cauſa uini, ſicut robigalia cunctorum, circiter VII. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo ſegetes ſoleat occupare. Bacchanalia, quæ nos ſuprà lib. 3. & Liuius dicit ex ſenatuſconſulto, ut bonis moribus peſtifera, Roma expulſa fuiſſe: noctu enim fiebant, ubi nudus uterque ſexus impuriſſimè cōmiſcebatur. Cerealia Cereris deæ ſacra, quæ Triptolemus primus inſtituit. Sacerdotes ueſtibus utebantur albis, & noctu cum facibus currebāt, uinum nō bibebant. Inſuper & ieiunium inſtitutum quinto quoq; anno, prodigiorum cauſa. Ouid. etiā à Venere abſtineri dicit, quòd caſtitati præſit. Solitaurilia, quū tribus hoſtijs diuerſi generis, tauro, ariete, & uerre immolabatur. Feſtum diem ſeptimontium Plutar. in problematibus ponit, cùm ſeptimus mons eſt urbi quaſi tum demum finitæ additus. Quinquatria, quæ Mineruæ calēdis Martij V. dies fiebant, quo tēpore, ut teſtatur Hieronymus, munus Minerual appellatū, pueri quādo uocabāt, magiſtro offērebant. Item quinquatres minores eidem Mineruæ ſacri, Idibus Iunijs, quādo tibicines perſonati per urbē incedebant, ut illi qui aliās ebrij Tybure Romam reducti fuiſſent, indicarentur perſonati

eſſe

esse inter alios ignotos. Ouidius:

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?
Callidus ut posit specie numeroq; senatus
Fallere, personis imperat ore tegi,
Admiscetq; alios, ut & hunc tibicina turba
Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierum genera uana superstitione obseruabãtur, quæ exponere nimis omnino otiosum foret. Erant & ludorum uaria genera, ut Circenses, gladiatorij, Megalenses, ita dicti, quòd in honorẽ Magnæ matris deorum fiebant, Græci enim μέγα magnum dicunt. De ijs Herodianus in Commodo ita scribit: Veris initio statoq; solenniq; die, pompam Matri deûm Romani celebrabãt: in ea quæ apud quenque sunt diuitiarum præcipua, supellexq; pleraque imperatoria materiæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, passimq; omnibus ludẽdi licentia permissa, sic, ut personas induant quas cuique libitum, nullamq; non magistratuum quoque imaginem, prout cuiusq; studium repræsentent, ita ut nõ temerè à falsis ueros dignoscas, &c. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabantur, cum lectisternijs, quorum initium dæmonum utiq; malorum operatione factum constat. Siquidem Valesius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs pestilentia laborãtibus, dum ante focum suos penates orat, ut saluis pueris in suum caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repentè audita, filios saluos fore, si Terentum duxerit, ibiq; ex Ditis patris & Proserpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quamuis anxius, quòd lõgius sibi eundum esset, tamen ex sua uilla ire pergit, alteraq; nocte ad campum Martium per Tybrim delatus, cùm in

naui

naui non esset ignis, iubetur à gubernatore ire Terentum ad locum proximum: qui audito Terenti nomine, iam certò sciens eò se peruenisse, quò deorum uocaret oraculum, aquam calefacit, datq; bibendam pueris. Illi epota aqua, salutari quiete sopiti, continuò omni morbo liberãtur, uocatoq; parenti narrant se à dijs adiutos, admonitosq; ut eo loci mactatis suibus, id est, nigris hostijs, lectisternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proserpinæ fierent. Valesius maiorem in modum gauisus incipit primo quoque die terram fodere aræ erigendæ causa, sed ibidem reperta sub terra ara, Diti patri et Proserpinæ inscripta, hostias mox immolat, tribusque continuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerant, lectisternia atq; ludos facit, aramq; terra obruit, prout antè fuerat. Post hæc Valerius Publicola, qui primus fuit Romæ consul, idem sacrum ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solemni pompa. Ex quo Liuius libro 5. de ijs ludis ita scribit: Tristem hyemẽ grauis & pestilens omnibus animalibus æstas excepit, cuius insanabilis perniciei quandò nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt, duumuiri sacris faciundis lectisternio tunc primùm facto, per dies octo, Apollinem, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunum, tribus quàm amplissimè tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id sacrum celebratum. Lectis enim antiqui cubantes epulabantur, aut deorum iræ placandæ causa, in templis conuiuia concelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni, & Mineruæ: & simulacrum Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in sellis considebant, siquidem fœminæ cum uiris cubantibus, autore Valerio, sedentes cœnitabant. Ita septem epulones conuiuia celebrabant

bant ad deorum puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorũ, atque ludorum secularium, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculum C. annorũ spatium) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus suprà facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxtà ac obseruantia custodiebant, & cùm dij publicè consulendi essent, ad eos libros tanquã ad oraculum quindecimuiri adire solebant. Itaq; Dionysius lib. 4. scribit anum quandam incognitam tulisse libros nouem ad Tarquinium Superbum, affirmantẽ esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non minus trecentis Philippeis aureis, & regem ludibrio habẽte, illam tres coràm combussisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulantem, rege tum magis anus insaniam deridente, tres alios exussisse, atque iterum rogasse ut pretium daret, tum regem miratum constantiã mulieris emisse libros tres: &, quia anus accepto pretio nusquam postea uisa est, iam tum creditum, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodum poëta ait, magnã mentem animumq; Delius inspirasset uates: nam Sibylla dicta est, quòd Dei nosset consilium, σὶ enim lingua Aeolica Deus uocatur, βελὴ autem cõsilium. Curabant & Apollinares ludos, qui, teste Liuio, libro decadis tertiæ quinto, primùm instituti sunt bello Punico secundo, uoti Apollini obuictoriam adipiscendam, hoc est, ad expellendũ Annibalẽ ex Italia. Data sunt prætori XII. millia æris, ad rem diuinam, & duæ hostiæ maiores, ac iussum, ut Græco ritu sacrum facerent Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, et in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atque matronæ

supp

supplicarent, vulgoq; apertis ianuis, & in propatulo epularentur, quò dies celeber omni cærimoniarũ genere fieret. Plebei constituti post exactos reges, pro plebis libertate, seu pro recõciliatione, post secessum ab ea factum in Auentinum montem. Et demum id genus per multi fuere, qui penitus obsoleuerunt. Tantum ex omnibus, usque ad hunc diem, durant taurij siue taurilia ludi apud portam Tergeminam quotannis celebrati, qui prius, sicut tradit Varro, in circo Flaminio edebãtur, & autore Festo, instituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo, magna incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati sunt. Habebant insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant conuiuia pontificalia, quæ in sacrificijs à sacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam Imperator uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor haberetur demortuo. Dabantur item uiscerationes, id est, caro cruda, congiaria, & missilia, quæ spargebantur, ut puta uelaria, lineа, odores, unguenta, cùm alijs temporibus, tum maximè saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula: Sparsit & missilia uariarum rerum.

Atque tale fuit apud Romanos rerum sacrarum initium, quarum bonam nos partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.

LIBRI QVARTI FINIS.

POLY

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER V.

Vnde nostris consuetudo sit festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasque mira colorum ponere, item conuiuari, cum quis præsertim sacerdos primam celebrat missam. CAPVT I.

SVPERIORE uolumine, quo denique pacto christiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio sacerdotij apud Hebræos & Romanos, ac nouissimè apud nos, & illud in quot officiorum gradus abiuerit, abundè explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (ἔθνη enim gẽs dicitur) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri iam susceptì sunt muneris. Cùm igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisq; ethnicis ad nos instituta manauerint, poscit locus, ut appositè ea perinde commemoremus, quæ ab his acceperimus: atque minimè conuenit tacita relinquere, quæ ab illis simus mutuati, cùm præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibuerimus. Sunt itaque multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porrò apud nos festis diebus templa & domus nuptiales auleis exornantur: lauro, hædera, alijsque festis frondibus uestiuntur fores, ac uestibula coronantur, spargunturque floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolorum cultores antea seruabant. Vergilius:

Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esset

Ille

Ille dies festa uelamus fronde per urbem. Et alibi:

—Et uarijs florentia limina sertis.

Item Iuuenalis testatur:

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorum, indicat, cùm ait:

Pone domi lauros, duc in capitolia magnum.

Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonicis decretis, cau. 26. quæst. 7. scripta leges, & testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab ijsdem est profectus: cùm enim Pelasgi, teste Dionysio Halicar. quem etiam alibi super hac re citauimus, sedibus pulsi Dodonam peruenissent, ibi accepto responso, quo admoniti sunt, ut Siculorum continentem terram quærerēt, in Latium demum post multos errores uenientes, in lacu Cutillienſi enatam deprehenderunt insulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi omine suscepto, has sibi prædictas esse sedes didicerunt, pulsisq; inde Sicilienſibus incolis, regionem ipsi tenuerūt, decima prædæ secundum responsum Apollini cōsecrata: erectoq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat:

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam uolunt, saturnalia nominantes. Post hæc ferunt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, suasisse illorum posteris, ut fastis sacrificijs infausta mutarent, offerentes Diti nō hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis uiris,

uiris, sed accensis cereis excolentes, quia φῶς non solùm uirum, sed etiam lumen significat. Inde ergo ualuit consuetudo, ut saturnalibus, & cerei mißitarẽtur, et sigilla, id est, oscilla, arte fictili fingerentur, ac uenalia exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodãmodo nostra uaticinabantur sacra: nam sic & nos eadem ex cera sigillaria, hoc est, imaguncula templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, ut puta manus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata sanitate, illam manum, illum pedem, illam mamillam ex cera formatã offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hactenus, ut istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transierint: sanè sic pro boue, sic pro equo, sic pro oue, oscilla tẽplis ponimus: in qua re quispiã uerecundè scrupulosus fortaßis dicet, se planè nescire, an nos priscorũ religionẽ potius uel superstitionem æmulemur, cùm talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnũ admittant: quandò autore Catone de re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualerent, uota facere, cuius rei modum ualde mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiam consentaneũ est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cœlicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatum, quod præsertim in festo purgationis uirginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarum & turturum, quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templum deferenda. At usus pensilium lychnorum, siue, ut Seruio placet, lychinorum, hoc est, lucernarũ uel lampadum, quas uocant, à lucernis uenisse uidetur, quas Moses in tabernaculo accẽsas seruari instituerat. Quòd uerò

tabellas in templis affigimus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Græcis est, apud quos, teste Strabone, libro geograph. 8. mos fuit in templo eius dei qui auxiliatus esset, & præsertim Aesculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appendere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atq; prophani, diebus festis conuiuia non ternis aut senis ferculis, sed uicenis, si fieri posßit, suis præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festus ac solennis dies, nisi sit opiparo comitatus conuiuio. Est & illud ab ijsdem ethnicis, ut sacerdotes nostri cùm primũ rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos conuiuio accipiant, eundemq; diem non minus religiose quàm natalem colant, uti auspicatò sacerdotalẽ introitum adeuntes: & id quidem nõ immeritò, quoniam ex illo uita tantum, ex hoc uerò uita sancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religioseq; ientaculo celebrabatur. Vtrunq; Apulcius libro asini undecimo, testificatur, cùm ita scribit: Ex hinc festißimum cœlebraui natalem sacrorum, & suaues fuerunt epulæ, & faceta conuiuia, dies etiam tertius pari cærimoniarum ritu celebratus, & ientaculum religiosum. Cæterùm nostri iam inde à principio cõsueuerunt in templis die cœnæ domini epulari, testis Tertullianus, qui in apologetico, & libro ad uxorem secundo de ethnico, ait: Quis enim coniugem suã ad dominicum conuiuium dimittet?

Vnde apud nostros moris sit, spargere pecuniam in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calẽd. Maii in agros, currere Cal. Martiis

per

per arua cum faculis accensis, & per dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ induere personas. CAP. II.

PRæter ea quæ proximè exposuimus, ex eodẽ ethnicorum luxuriæ fonte manauit, ut cùm coronatur Romanus Pontifex, Imperator, & rex, aliíue principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populum, non uestes, non unguenta, id quod Romanos Imperatores factitasse superiore capite ostẽdimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signũ ab initu statim dignitate appareat. Solẽt simul epulum, hoc est, publicum conuiuium ciuibus, & præsertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulcrum, pro hæreditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis:

Vnde epulum posis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem passim atteſtatur. Est haud dubio procul & ab ijsdẽ usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quandò idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Calen. Ianua. conferre, quod hodie etiamnum apud nos ubique seruatur, diuerso tamen modo. Itali enim summi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt strenam superioribus, & regi cuncti pricipes, qui tamẽ dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, eum primum anni incipientis diem, more ueterum, ut est testis Plin. lætis precibus nobis uicissim fausti generatim omina mur. Item imitamur & nauiter ipsos priscos in psallendo saltandoq; , nam illi ita in statuis ferijs factitau

bant, testis Vergilius:

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem: Immemores nostri festas duxere choreas.

Morem autē eiusmodi choreas ducendi Liuius ab Hetruscis ad Romanos profectum dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex simul testatur, simul prohibet: Si quis Calen. Ianuarij ritu ethnicorum colere, uel aliquid plus noui facere propter nouū annū, aut mēsas cum lampadibus uel epulas in domibus præparare, & per uicos & plateas cātatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit. Scriptū leges hoc præscriptū in decretis cano. causa, quam suprà in consimilē rem adduximus. Verū quàm belle seruetur, ex eo licet existimare, quòd nunc nulla alia de causa, sit gratior festus dies iuuentuti, quàm ut otium sit ad choreas ducendas, & id cum primus apud Italos. Solemus uel more priscorū, spectacula edere populo, ut ludos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorūq; ad metam è carceribus, recitare comœdias, itē in templis uitas diuorū ac martyria repræsentare, in quibus ut cunctis par sit uoluptas, qui recitant, uernaculā linguam tantum usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poëtarum recitabātur poëmata, in amphitheatris bestiarum, gladiatorumue ludicra fiebant, uarijsq; per urbem ludi, quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut iuuentus promiscui sexus lætabunda Calend. Maij, exeat in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ramos, eosq; ante domorū fores ponat, & deniq; unusquisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat, quod non feciſſe pœna est, præsertim apud Italos, ut madefiat. Hæc uel à Romanis accepta uidētur, apud quos sic Flora cunctorum fructuū dea mense Maio lasciuè coleba

lebatur, sicut suprà diximus. uel ab Athenienſibus ſunt, quòd illi in fame in tẽplo Delphico, ἐιρεσιώνιν, id eſt, ireſionem ponebant, hoc eſt, ramũ oliuæ, ſiue lauri, plenum uarijs fructibus, autor Herodotus. Sic nos tũc eo anni tẽpore, cùm uirent omnia, quaſi per hunc modũ, fructuum ubertatem ominamur, ac bene precamur. Itẽ in Vmbria præſertim inſigni regione Italiæ, unde nos oriũdi ſumus, cõſuetudo eſt, ut quotannis pridie Calen. Martias, id eſt, ea nocte quæ primum diem menſis Martij præcedit, crebros paſſim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arũdinibus iam aridis ut plurimũ fiunt, accenſis per arua currant, ut precantes fœcunditatem agrorũ, tum terra iam fœtũ parturiente. Quod acceptũ dixerim ab ipſis quoq; Romanis, qui quaſi per manus talia nobis ſacra, ſeu celebritates, uel obſeruationes tradiderũt: illi enim, ut antea oſtendimus, cerealia Cereri ſacra colentes, cum facibus noctu currebãt, quod Ceres ipſa gerẽdis fructibus prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præſit, & quaſi Geres nominata ſit. Eſt & illud ab ijſdẽ ad poſteros profectum, quamobrem nunc per dominica natalitia, noſtri miniſtri poteſtatem in dominos habeant, atque unus eorum dominus creetur, cui cũcti domeſtici ſimul laſciui & hilares pareant, unà cum ipſis dominis, hoc eſt, patribus familias. Siquidẽ hanc libertatẽ ſerui apud Romanos, uti in Iuſtini epitome eſt, ſaturnalibus habebant. Inſtitutum hoc apud Anglos præcipuè cuſtoditur. Sed aliud fuit olim apud gentes ſeruorum nomen, quod bellorũ leges attulerãt, ubi capti eſſent: nos autẽ Dei benignitate ac prouidẽtia liberi ferè omnes ac fratres, autore CHRISTO, uniuſq; ciuitatis Dei ciues ſumus, ac propterea quos habemus domi miniſtros, ſerui appellandi non ſunt, nedũ ha-

bendi, quod permulti impudenter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ religioni dũtaxat acceptum referre debemus. Post hunc, alius paris propè lasciuiæ ludus ad nos transijt: nam ut illi in quinquatrijs munoribus, & megalensibus, personati per urbẽ ludendo incedebãt, ita nostri morẽ induendi personas non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi insaniendi studio, duos continuos menses ante quadragesimæ initiũ, stolidè seruant, sub quibus inueterata iam delirandi licentia. Sexcenta flagitia quotidie faciunt, & illud impunè perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelerato, nihil'ue maleficij credatur committi, si uera hominis facies non uidcatur, perinde ac non pateamus etiam deo, quem nemo ambigit, fandi atque nefandi iustum esse iudicem, qui & improbos pœna, & probos præmio semper afficiat. Vna omnium regionũ Anglia eiusmodi personatas belluas hactenus non uidit, nec quidem uult uidere: quandò apud Anglos, in re hac præ alijs certè sapientiores, lex est, ut capitale sit, si quis personas induerit. Et quia sub idem tempus, illud ieiunium quadragintasex dierum nobis anniuersarium indicitur, ideo quotannis cuncti ubiq; gentiũ in nostro Christiano orbe, studiosius solito ganeatis uescuntur cibis, & non parum multi quibus præcipua uentris cura est, ad uomitum saturantur, quasi expleturi futuram esuriginem, cùm tamen eorum etiam intẽperatior futura sit abstinentia: nam quamuis ab esu panis & carniũ abstineant, bellarijs se farciunt, & azymum panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulant, ne aduentante pascha, uacui aut frustra ad suos sacerdotes adeant, à quibus per confessionem maleficiorum onere leuandi sunt. Et hæc omnia ex Romanorum

Baccha

Bacchanalibus ad nos fluxisse dixerim.

Vnde fluxerit mos ungendi sacerdotes & reges, item baptizatos, id est, confirmandi, ac morbo periculosè laborantes. CAPVT III.

CVm Moses tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut sacrum conficeret unguentum, quo ipsum opus unà cum uasis, ac simul sacerdotes & reges perungi possent, qui uocarentur ad sacerdotium, uel regnũ. Quo facto, usus inde increbuit, ut quẽadmodũ olim Romanis Imperatoribus indumentum purpuræ insigne fuit regiæ dignitatis initæ, sic Hebræis unctio sacri unguenti nomen ac potestatem regiam conferret, autor Lactantius. Quapropter Aaron & filij eius primùm à Mose, postea Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta unctus est. autor Iosephus, lib. antiquitat. 6. Dumq; Saul puerum præmisisset, sumens propheta (de Samuele loquitur) uas olei super iuuenis caput effudit, eumq; complexus ait: Esto tu rex constitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit, ut hoc deinde modo tam reges quàm sacerdotes consecrarentur, quibus propterea summa ab omnibus haberetur reuerentia, ut charioribus Deo, dicente domino Psal. centesimo quarto, Nolite tangere CHRISTOS meos, & in prophetis meis nolite malignari. Vocat Christos perunctos, hoc est, reges & sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysterium: Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabantur, & reges: & ipsi altarium lapides delibuti, spiritalẽ intelligi uolebant sacris mysterijs inesse pinguedinem: & sicut oleũ fluentibus & humidis quibus libet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiæ dignitatis secundũ formã Dei & Christi, sub se omnia cõtinens, regimen & munimen tam actiuæ quã contempla-

tiuæ uitæ obtinet. & reliqu. Manauit et ad posteros huiusmodi regum atq; sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perunguntur chrismate, & si longè alijs cærimonijs, prout à patribus institutum est. Sic Christiani omnes cũ baptizantur, sic ædes cũ sacrantur, unà cum calicibus, chrismate linuntur, quod primùm diuus Syluester, teste Innocentio tertio, in epistolis decretalibus, fieri præscripsit. Sed iam ad CHRISTI unctionem ueniamus. Solet à studiosis quæri, quonam pacto IESVS fuerit unctus, & à quo: quam sanè rem cũ Eusebius in historia nõ minus uerè quã doctè explicet, idcirco placuit eius uerba subijcere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt: Qualiter CHRISTVS effectus sit, Dauid testatur dicens: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quòd unctus sit Deus à Deo, nõ oleo cõmuni, sed oleo lætitiæ: nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præcesserãt, sed præ participibus eius. Per oleũ uerò lætitiæ in sacris literis, mystico sensu spiritus sanctus designatur. Sed de pontificatu eius, idem Dauid alio in loco tale aliquid arcanis designat eloquijs, tanquã ex persona patris de filio pronunciantis: De uentre inquit, ante luciferũ genui te. Iurauit dominus, & nõ pœnitebit eũ, tu es sacerdos in æternũ, secundũ ordinẽ Melchisedech. Hic aũt Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cõmuni perunctus, neq; ex successione generis susceperit sacerdotiũ, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundum ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cœlestis spiritus consecretur. Hæc Eusebius. Diuus quoque Hieronymus differens locum psalmi, Nolite tangere

Chri

Christos meos, quẽ suprà citauimus, si modò Hieronymi sint cõmentarij in omnes psalmos scripti, de eadẽ re perbellè docet, aiens: Erubescant ergo Iudæi, qui dicũt, quoniam si non aliquis ungatur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam dominus noster non est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legẽ, patriarchæ nõ uncti regali unguento, Christi dicuntur. Christi autẽ sunt, qui spiritu sancto unguntur. Ergo & dominus noster iustè uocatur Christus, & reliqua. Origenes itidem latè meminit de hac Christi unctione, in Homil. XII. super Leuiticum. Iam liquidò cõstat, quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò Græca uox est, & idem Latinè est, atque unguentũ, ἀπὸ τοῦ χρίειν, quæ est unctio. Fiebat autẽ ex myrrha electa, ireo, cinamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul cõtusa oliuarum oleo miscebantur, sic unguentum suauissimum conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculũ illiniens purgauit. autor Iosephus lib. 3. Antiquit. At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, ut idẽ Plinius libro 12. tradit, balsami arbusculæ succus, chrisma faciũt, quod Fabianus Pontif. decreuit, ut quotãnis renouaretur in cœna Domini, uetus combureretur. Quidã qui de ijs rebus minus scitè scribunt, hunc errorẽ non animaduertũt, arbitrantes balsamum succum esse, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarum Iudææ concessum. Dioscorides etiam in Aegypto nasci ait. Lignũ uerò balsami xylobalsamum nuncupatur. Quòd autem episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptũ est, qui iusserat infantes à baptismo statim confirmatum iri, ratus non esse perfectum Christianum,

qui illud sacrum per incuriam, non inuitus prætermisisset. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impositionẽ manus pontificis, spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab apostolis fieri cœptum, in Actis testatur Lucas, scribens: Cùm autem audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria sermonem Dei, miserunt ad eos Petrum ac Ioannẽ, qui cùm descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum, nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomine Christi IESV. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. Atque hoc initium fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc planè modũ. Primũ quòd infantis nomen sit, rogat: postea in fronte eius circunducit suo pollice signũ crucis, ungendo chrismate, dicens, uerbi gratia: Paule uel Paula signo te signo crucis, & cõfirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, ut repleari eodem spiritu sancto, ac habeas uitam æternã. Amen. Postremò alteram infantis malam leuiter manu tangit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab ijsdem apostolis usus ungendi periculosè laborantes manauit, dicente Euangelista Marco, cùm de discipulis loquitur: Egressi prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & ungebãt oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit & beatus Iacobus in epistola sua, unde quidam malunt illum morem ungendi ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix quartus mandauit, ut morientes ungerentur.

De

De initio coniugii sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit.

CAP. IIII.

POscit locus, ut antequam ad alia transeamus, aliquid apposité de initio coniugij sacerdotalis speciatim dicamus. Itaque Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quò fortasse orbis, qui post diluuiũ habitatoribus uacuus erat, oppleretur hominibus. Mãsit & ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus de bono cõiugij, fas ijs esset plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorum legumlator Moses omnibus æquè coniugium concessit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum coniunctione priuati, ad minus licita temerè prolaberẽtur. Propterea si qua mulier non genuisset, probro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolẽs, sicut in principio primi Regum libri legitur, uouit domino Samuelem filiũ, priusquam conciperet. Sed ad Mosen redeo. Is autore Iosepho, libro Antiquitatum tertio, capite XIIII. cõstituit, ut sacerdotes uxores ducerent, etiam uiduas, quæ neque captiuæ, neque ancillæ, neque quibusuis de causis per factum diuortium, repudiatæ à prioribus uiris essent: summo uerò pontifici uoluit uirginem nuptum dari. Et hæc apud Hebræos, matrimonij etiam sacerdotalis ratio fuit, quã ab omnibus obseruari oportere seruator noster demonstrat, dicens: Scriptum est, propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Nostris autem sacerdotibus apostolus in primis Paulus (quia Deus, uti Cyprianus ait, continentiam suadet, non iubet) modum contrahendi matrimonij præscripsit, ita ad Timotheum scribens: Oportet igitur

episc

episcopum irreprehensibilẽ esse, unius uxoris maritum. Et paulò inferius: Diaconi sint unius uxoris mariti. Sic cõplexus est omnes sacris initiatos ordinibus. Quod episcopis est concessum, illud ipsum & presbyteris datum, quandoquidem ex testimonio Hieronymi alibi diximus, olim episcopos uocitari presbyteros. De subdiaconis silet, quorũ tunc ordo haud sacer erat. Itẽ Syluester primus gradus in ordinibus sacerdotalibus cõstituit, ut unus quisq; uno tantum ordine contentus esset, & unius solùm uxoris uir. Est operæpretium audire quosdam ex nostris theologis superstitiosè uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandã, affirmantes per hæc Apostolum significare, episcopum non debere nisi unum habere episcopatum, & presbyterum itidẽ unum sacerdotiũ possidere. Super qua re Hieronymus ad Oceanum ita differit: Quidã coactè interpretantur, uxores pro Ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoque synodo à patribus esse decretum, ne de alia in aliam ecclesiam episcopus transferatur, ne uirginis pauperculæ societate cõtempta, ditioris adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multò futilius nuptias detestãtur atq; perhorrescunt, nec uolunt credere Paulum locutum esse uxori, cùm scripserit: Sanè rogo & te cõparem germana adiuua eas, & cætera. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres commendentur. Nec obstat quod Hieronymus ad Eustochiũ scribens aliter sentire uideatur, nẽpe sic decuit, ut uirginis auribus utcunq; multorum exẽplis uirginitatem inculcaret. Et deniq; Apostolum uirginem prædicant, ex eo potissimũ quod dixit, Nam uelim omnes homines esse, ut & ipse sum: cùm Apostolus per hæc innueret, se iam à complexu & commercio uxoris abstinere,

nere,& mente & corpore castum esse:quod uel Augustinus de bono coniugij declarat,dicens : Sed noui quosdam,qui murmurant: Quid,inquiunt,si omnes uellẽt ab omni concubitu abstinere,unde subsisteret genus humanum? Vtinam omnes hoc uellẽt,dum taxat in charitate,de corde puro,& conscientia bona,& fide perfecta,multò citius Dei ciuitas compleretur,& acceleraretur, terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolũ, ũbi ait: Velim omnes esse , ut & ipse sum?aut alio loco: Hoc autẽ dico fratres,tẽpus breue est,superest ut qui habent uxores,tanquam non habeant.hæc Augustinus. Arguit Paulus ita sefeciſſe,dicens: An non habemus potestatem sororem mulierẽ circunducendi,sicut & cæteri apostoli,& fratres domini,& Cephas? Appellat uxorẽ Paulus sororẽ,quòd eam iam loco sororis haberet: quamuis Hieronymus aduersus Iouinianum, hũc locum magis piè quàm ex re ipsa tractet,quippe qui intelligi uult eas mulieres,quæ secundum Iudaicum morem ex suis facultatibus quod opus erat magistris administrabant, sicut Sunamitis Helisæo suppeditarat,quod omnino à sancti uiri mente non dissonat.Sed propositum sequamur. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quẽ Eusebius libro Eccleſiaſt. historiæ tertio citat,& ait:Sed & Paulum nõ tædet Apostolũ,in quadam epistola sua mentionem uel salutationẽ facere comparis suæ,quam se ideo negat circũducere, ut ad prædicationem Euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idẽ Ignatius Antiochenus episcopus,qui cũ Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idem Clemẽs aduersus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernũt,scribat: An & Apostolos improbant? Petrus etenim ac Philip.& uxores habuerũt, et filias etiã

uiris

uiris nuptum dederunt. Et sequitur: Aiunt beatũ Petrum cùm uidisset uxorem suam duci ad passionẽ, gauisum esse electionis gratia, & pòst eam proprio nomine appellantem dixisse: O coniunx memento domini. Sed ecquid est, cur in re clara moremur? quando Paulus ita ad Titum scribit: Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas ciuitates. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur apostolicum contrahendi matrimonij ritum diu seruatum cõstat. At postea res adstricta est, ea quidẽ ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret uirginẽ habere uxorem, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquam fas esset uiro alteram ducere: sin illa superstes foret, tũ uidua perpetuò secundos non contaminaret hymenæos. Sic uirgines nubebant, spem & uotũ uxoris semel transigẽtes, & adhærebant ad unum maritum, & maritus ad unam uxorẽ, ut ad unum corpus, unamq; uitam, nec ulla cogitatio ultrà, neue lõgior cupiditas esset. Græci eiusmodi nuptiarum morẽ hodie retinent: nã cùm olim, teste Gratiano, distinctione xxxi. habita Niceæ synodo, quæ prima fuit, quam terra uidit Græcia, agitatum esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi, se cum uxoribus non amplius commiscerent, reclamante in primis Paphnutio antistite ex Aegypti partibus, uiro sancto ac cœlibi, qui iam tum, ut ex historia Ruffini constat, miraculis clarebat, illud non aliud esse, nisi præbere cùm uiris tũ mulieribus peccandi occasionem: unicuiq; postremò data fuit facultas, utrũ mallet sequendi. Ita sacris initiati matrimoniũ continuarunt. Post hæc sextus conuẽtus, qui nouissimus & celebratissimus fuit, oriẽtali populo, autore eodem Gratiano, uiuẽdi regulã præscripsit, ac demũ pmsit sacerdotes,

diaco

diaconos atq; subdiaconos, uxores habere, quas priusquã sacris initiarentur ordinibus duxissent. Verùm quemadmodum decet, ut sacerdos manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus intra templum, usibus sacerdotalibus, ac Dei ministerio uacet, cùm præsertim est sacrificium facturus, quò dies & noctes meditetur de lege domini, qui ait: Sancti estote, quia & ego sanctus sum dominus Deus uester: ita pari ratione, in eadem synodo decretum fuit, ut sacerdotes cum diaconis & subdiaconis, rem diuinam uicißim facerent, aut in templis administrarent, & unusquisq; suæ uicis tempore, religionis causa secubaret. Quod ab Hebræis sumptum constat, id etiam quod Apostolus præcipit, dicens: Ne fraudetis uos inuicem, nisi fortè ex consensu, pro tẽpore, ut uacetis ieiunio, & orationi, & rursum ad idipsum cõueniatis, &c. Quin & ethnici religionis causa, à fœminæ complexu secubare solebãt in sacris præsertim cerealibus, testis est Ouidius. At occidentalibus paulatim est connubium abrogatum. Syricius enim primus sacerdotibus & diaconis, ut ait Gratianus distinctione octogesimasecunda, coniugio interdixit, qui circiter annũ salutis humanæ, CCCLXXXVII. sedere cœpit. Idem instituit, ut quicunq; aut uiduam, aut secundam duxisset uxorem, ab ordine sacerdotali pelleretur: sic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiũ sacerdotis nõ admitteretur, prout suprà cõmemorauimus. Pelagius secũdus deinde statuit, ut subdiaconi uel uxores à se separarent, uel illis contenti, sacerdotiorum possessione cederent: & cùm neutrum admisissent, iußit, ut omnino uxores, exemplo post homines natos importunißimo, ab se ablegarent. Verùm id decretum Gregorius, qui Pelagio successit, iniquum censuit, ut Euangelio

contra

contrarium, quod iubet uxorem stupri causa tantũ dimittere: & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus nisi se castè uicturum prius promisisset, quò sic cunctis legem continentiæ imponeret. Voluit, opinor, Gregorius minores coërcere, ut illorum exemplo, maiores ex Syritij decreto, mox sua sponte matrimonia spernerent. Eò quoq; pertinet, cùm in suo dialogo laudat presbyterum quendam, qui presbyteram suã, id est, uxorem, ut sororẽ abstinendo coleret. Cæterũ non tenuit quempiã tum primùm ista Gregoriana lex, sicut antea Calisti decretum non est seruatum, quem idem Gratianus autor est, primũ sacerdotibus uniuersis indixisse cœlibatũ. Alij id Eugenio post Gregorium attribuunt. Præterea illud ipsum cũ Meldensi synodo, tum Carthaginiẽsi est magno omnium consensu statutũ, sicut in canonicis Decretis distinctione trigesimasecunda & octogesimaquarta legimus. Ita alijs deniq; super alijs promulgatis legibus, non ante pontificatum Gregorij septimi, qui anno salutis, M LXXIIII. est pontifex creatus, coniugiũ adimi occidentalibus sacerdotibus potuit. Quod uerissimũ esse, testatur Leo nonus, qui paulò ante istum Gregorium sedem tenuit apostolicam, ita aduersus quendã abbatem nomine Nicetam, scribens: Omnino confitemur, non licere episcopo, presbytero & Diacono propriam uxorem causa religionis abijcere à cura sua, sed ut ei uictum & uestitum largiatur, ac non ut cũ illa carnaliter ex more iaceat, sicut & sanctos apostolos legimus fecisse, beato Paulo apostolo dicente: An non habemus potestatem sororem mulierẽ circunducendi? Hæc ille apud Gratianum. Sed ne plura, ut contrà atq; nostrum est institutum, ne uideamur res potius definire, quã earum initia prodere. Illud tamen dixerim, tantum

tum abfuisse, ut ista coacta castitas illam coniugalem uicerit, ut etiam nullius delicti crimen maius ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm sacerdotum libidinis labes. Proinde forsitan tam è republica Christiana, quàm ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando ius publici matrimonij sacerdotibus restitueretur, quod illi sine infamia sanctè potius colerent, quàm se spurcissimè eiuscemodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, summæ etiam ueteribus curæ fuisse constat: quandò apud Romanos flamen dialis, uti suprà demonstrauimus, ea de causa, mortua uxore, sacerdotio se abdicabat, quia uita sacerdotis non modò deberet esse quamcastissima, uerumetiam omni turpioris intemperantiæ suspicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm pòst apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit, plures simul habere uxores, & ius connubii filiorum esse in potestate parentum, atque unde mos sit, ut puerperæ purgentur. CAP. V.

VT suprà de sacerdotali cõiugio est non intempestiuè explicatum, sic hoc loco de reliquorum Christianorum, deq; contrahendi modo aptè disserendorum, quò in ducẽdis uxoribus pateat, quotus necessitudinis gradus legitimus sit, quandóue uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaque iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio iungere, cùm non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Vnde contigit ut Adam unus homo, simul pater, simul socer esset: & Eua eius uxor similiter utrique liberorum sexui & mater & socrus. Durauit usque eò hæc apud Hebræos coniugij ratio, dum paulatim charitas effecit, ut homines

quibus cordi esset concordia, diuersarum necessitudinum uinculis necterētur, ne unus in una multas haberet, sed singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatem uitæ studiosius conciliandam, plurimæ necessitudines plurimos complecterentur. Hinc denique ad cōsobrinas & neptes, ad alias q; minus propinquas transitum est. Sic Abraham Saram ex Aram fratre neptem in matrimonium duxit: sic Iacob Lyam et Rachel filias Laban auunculi: sic alij alias postremò nullo sibi genere propinquas. Fuit tamē illis curæ, teste Augustino de ciuitate Dei lib. x i. propinquitatem, ne propaginum ordinibus se sensim dirimens longius abiret, & propinquitas esse desineret, nondum procul locatam rursum matrimonij uinculo colligare, & quodammodo reuocare fugientem, quò per id, in una familia uel tribu opes in perpetuum remanerēt. Ac ideo de suo genere uirorum & fœminarum paria iungi uoluit Moses, dicens: Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipiant, ut hæreditas permaneat in familijs. Hoc scriptum leges in Numeris. At nunquam licuit plures simul habere uxores, uetante Domino ac dicēte Adam primo parenti, cui Euam copulauit uxorem: Propterea deseret homo patrē & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Sic Deus per unum par hominum, hoc est, maris & fœminæ, uoluit coniugium confici. Verùm uti mulierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à principio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi factum uidetur, ut Hebræorū quidam propagandæ sobolis studio, plures interdum uxores simul habuerint: primusq; eam legem uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut in Geneseos libro est, duas simul habuit in matrimonio fœminas, cuius

postea

postea complures extiterunt imitatores. Quod facinus di uus Augustinus im diluit, differẽs: Obijciũtur Iacob qua tuor uxores, quia mos erat, crimen non erat. Sicut patri archæ coniugibus accipientibus semen suum miscebãtur, non concupiscentia perficiendæ uoluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis: sic Apostoli auditoribus admirantibus doctrinam suam condelectabantur, non auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminãdæ ueritatis. Hactenus ille. *Tertullianus uerò lib. ad uxorẽ primo, ait id factum, ut esset quod noua lex rescinderet. Et Chrysostomus homilia LV. in genesin, de ea re scribit: Tum enim quia principia erant, permissum fuit cum duabus, uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanũ genus propagaretur, & pietas incrementum acciperet. At* CHRISTVS *adueniens omnem illam ueterem consuetudinem aboleuit. Vides, quomodo non oporteat consuetudinem prætexere, sed quod iustũ est inquirere, &c. Inde par est credere, ad Barbaros eum ritum manasse, qui uelut suprà ostendimus, singuli binas pluresq; pro opibus, uxores ducebant, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto turpiter seruãt. Sed ad propositũ redeamus. Postremò Moses moderaturus nuptijs, statuit, ne quisquã primo uel altero cognationis gradu propinquam duceret uxorem, ut ipsa necessitudo libidine concumbendi non turparetur, quam Ethnici eo modo maximè inquinabant: nam Medi, Arabes, & plerique alij, sicut in primo huius operis uolumine, cùm de matrimonij origine prodidimus, est demonstratum, sorores cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimum sibi copulabant, eiusq; rei initium Plutarchus in Problem. ponit, scribẽs: Superioribus enim temporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores*

non ducebant, quemadmodum nec nunc quidem sorores. Sed non ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, cæterum bonus & cum primis popularibus acceptus, cùm neptē cui dos ampla esset relicta, in matrimoniū accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factum, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usque ascēdere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorū iustitia secundum præceptū Christi, plus quàm phariſæorum, nedum aliorū, abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate augerētur, si multos habere uiderentur affines, ut'ue ne barbarico more singuli plures ductarent uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cū quibusuis mulieribus sese matrimonio iungerēt, ne'ue libidine fortè flagrantes puellas spe cōnubij ad stuprum illectas uiolarent, ac mox optati cōpotes cùm remotis arbitris fidem dedissent, eas desiderio fraudare uolētes, pacto stare, quod sæpe fit, negarent. Ita q; primò apostolus uxorum multitudinē interdixit, ad Corint. scribens: Attamen propter stupra uitanda, unusquisque suam habeat uxorem, & unaquæq; uirum suum habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus, primum & secundū per Mosen prohibitos, primus tertio & quarto nostris interdixit, quo deinceps nemini fas esset, mulierem affinitate coniunctam citra quintum gradū, uinculo sibi coniugali sociare, propterea quòd est nescio quid naturalis uerecundiæ nobis innatū, quò facilè abhorreamus ab eiusmodi propinquorum colligatione, corporum commiscēdorum causa. At Iulius deinde ut populo Christiano

no arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit, ne usque ad septimum gradum matrimonia contraherent: quod & diuus Gregorius comprobauit. Ad extremũ uerò cum istiusmodi patrũ seueritas efficeret, ut in sua iam quisque ciuitate nunus connubium sibi inueniret, cogereturq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde hæreditas sæpenumero distraheretur, placuit Innocẽtio tertio, Christiani populi commodo tempestiuè prouidere. Is enim Fabiani decretum iampridem antiquatum reuocãs, statuit ut cunctis deinceps perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent: quod hodie ritè seruatur. Extat id Decretũ in libro decretaliũ epistolarum 4. eo capite, cuius principium est, Nõ debet. Est etiam modus inter cognatione, quam dicunt spiritualem, copulatos, positus à Theodato pontifice, qui primus sanxit, ne quis eam puellam duceret uxorem, quam ex baptismi fonte leuasset pater. Est & ex quadam honestate à Gregorio, & post eum ab Alexandro tertio statutum, ne sponsam fratris relictam, frater in matrimonio haberet, ne Hebræorũ uideretur imitatio, apud quos, ut frater fratris sine liberis mortui uxorẽ duceret, sobolis suscipiendæ atq; perpetuandæ causa, fas erat. Item Euaristus primus decreuit, incestum haberi cõnubium, cui sacerdos non adfuisset, cõsecrasset q; illud, ac nisi puella à parẽtibus solẽni more uiro desponsa foret. nõ nemo Sotero id aßignat. Sic nuptiarũ arbitrium iam inde ab initio in parentum potestate fuit, quandò Moses de ea re ita sanxerat in Exodo statuens: Si seduxerit quis uirginem nondũ desponsatam, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit uxorẽ: si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum

dotis, quam uirgines accipere cõsueuerunt. Sic filius Tobiæ Saram, tradẽte Raguel patre puellæ, duxit uxorem. Talia ethnici quoque seruabãt, uel teste Terentio, qui in sua Andria facit Simonem patrem parantem nuptias filio Pamphilo ualde inuito. Idẽ testificatur Apuleius, qui sexto asini libro facit etiam Venerem argumentantem, non uideri legitimas inter Cupidinem & Psychen nuptias, propter disparilem generis cõditionem, & quòd res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscente. Sed Catullus præclarè quidem carmine suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum sit, edocet:

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,
Non æquum est pugnare, pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, quibus parêre necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Christiani nominis uiros, qui posthabitis tam nostris quàm priscorũ legibus, clandestina quotidie sponsalia faciunt, qui propterea nihil mirentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Ea sponsalia postea utriusque sponsi & sponsæ consensione rata fiebant. Et illud etiam ab Hebræis acceptum uidetur: ita enim Rebecca cùm peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, num uellet nuptũ dari ipsi Isaac. Sic nunc apud nos consensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, cùm apud Matthæũ dixerit: Quod Deus coniunxit, homo nõ separet. Cæterùm haud una est istiusmodi consensionis uerba proferendi formula: nam

apud

apud Italos, uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, num alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactum faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar. Ego te mihi uxorem accipio: & illa, Ego te mihi maritum. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculantur, & uir annulum insignem uelut rei gestæ testem, ac coniunctionis pignus, sponsæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus est, indit. Vtrunque à ueteribus, qui ante initium nostræ religionis eo ritu utebantur, quemadmodum suprà in primo libro demonstrauimus, ad nos manauit, teste Tertulliano, qui libro de Virginibus uelandis, ita scribit: Si autem ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mistæ sunt, per osculũ, & dexteras. Et in Apologetico, cùm de continentia mulierum Romanarum amissa, inquit: Circa fœminas quidem, etiam illa maiorũ instituta ceciderũt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur, cùm aurum nulla norat, præterquàm unico digito, quem sponsus oppigneraſſet pronubo annulo. Hæc ille. Quòd autem puerperæ purgãtur, hoc ab Hebræis est acceptum: in Leuitico enim scriptum legimus: Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, & die octauo circuncidetur infantulus, ipsa uerò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ: sin fœminam peperit, immunda erit duabus hebdomadis, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cùm expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullũ columbæ siue turturẽ pro peccato, & reliq. Cæterũ apud nos nõ est eiusmodi lustrationi statutũ tẽpus, ne mulieribus diutius expectãdo, ut Innocẽtius ait, pœna qua pariẽdo afficiũtur, cõuerti uideatur in culpam.

Solent tamen hodie honestatis causa, non ante mensem à partu exactum purgari, quæ tunc matronis aliquot comitatæ templũ adeunt, & loco agni, columbæ, uel turturis, ceream candelam offerunt, & cum alibi tum in Anglia, illud etiam linteum, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgò chrismatorium uocant, quòd eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus, qui si fortè ante diem purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circunseptus ad sepulturam datur.

De principio sacrarum ædium, atque ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primùm crux cœperit haberi honori, atque uenerationi. CAP. VI.

HActenus de fundamẽto tẽpli spiritualis, deinde eius, quod est ex materia, dicendũ. Illius apud nos cõditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, apostolo dicẽte: Orabo spiritu, orabo & mẽte, psallam spiritu, psallã & mẽte. Et quoniã spiritus noster corpore continetur, hinc factũ est, ut cõtinens corpus dictũ sit templũ. Vtrũq; affirmat idẽ apostolus, suis ita scribẽs Corinthijs: An nescitis quòd templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Templũ tale ex carne & ossibus cõstans, rerum omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parẽs, uti suprà diximus. Ex materia post hæc Moses primò tabernaculũ Deo posuit, ubi preces & pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clauserũt tabulas, in quibus inciſæ erãt leges. Deinde Solomõ rex tẽplũ Hierosolymis magnificẽtissimo apparatu ædificauit. Hæc fuit synagogæ materia, ut uulgò nũc uocatur, spiritualẽ nominat dominus, ita alloquẽs Mosen: Sume Aaron & filios eius, & omnem synagogam cõuoca, &c.

Solo

Solomon autem iussu Dei, qui patrem eius Dauid eo opere faciũdo prohibuerat, mandauerat q; ut filio cõdendum relinqueret, tẽplum illud sanctũ ac religiosum fecit, consecrauit q; ipsi deo, hostiarũ numero penè infinito, cui dominus nocte apparuit, & ita fatus est: Audiui preces tuas, & elegi locum istum mihi domum sacrificij: Si clausero cœlum, & pluuia non fluxerit, & præcepero locustis ut deuorent terram, & immisero pestilentiam in populum meum: Conuersus autem populus meus, super quem inuocatum est nomen meum, & deprecatus me fuerit, & eum pœnituerit, ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, atq; sanabo terram eorum: Oculi quoq; mei erunt aperti, ac aures meæ erectæ, ad preces eius, qui in loco isto orauerit. Hæc ex lib. Paralip. 2. quæ eò pertinẽt, ut cuncti mortales intelligant præcipuum precandi locum esse templum Deo dicatum, id quod CHRISTVS apud Matth. cap. 21. comprobat usurpans illud Esaiæ: Domus mea domus deprecationis uocabitur. Et cap. 23. idẽ affirmat reprehendẽdo auaritiam ac impietatẽ phariſæorum, quibus pluris erat aurum, quàm sacrosanctum templum, cùm inquit: Væ uobis, quia dicitis, Quicũq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit per aurũ templi, reus est. Stulti & cæci, utrũ enim maius est, aurũ, an templum, quod sanctificat aurum? Et subijcit: Qui ergo iurauerit per tẽplum, iurat per illud, & per eũ qui habitat in ipso. Post euangelicum dogma inter gentes diuulgatũ, ubi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius quàm ueritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porrò à CHRISTI statim ascensu in cœlum, Iudæi cœperunt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps,

deinde Domitianus, deinde alij, et postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimè afflictarunt. Quo ferè toto temporis interuallo, tantum aberat ut aliquod templum à nostris christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius, atq; eadem abdita & plerunque subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Est tamẽ consentaneum credere, in remotis locis, quò non facilè peruaserat illc tyrannorum furor, fana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primùm dæmoniũ fuerant, CHRISTO dicata ab apostolis fuisse, qui ubiq; gentium omni tempore ad propagandam religionem totis uiribus incubuerãt: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea, quorum prædicatione ijs gentibus christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factum esse & crediderim, & dixerim. Non abhorret præterea à fide, aliquam ædem fuisse principio à Iacobo Hierosolymis Deo dicatam, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rem diuinam ritu apostolico facere cœpit. autor Eusebius. Nec mirũ alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorũ inopia factum est. Romæ non reperio, quod sciam, aliud antiquius templũ ædificatum, aut dicatum, uel ad usum sacrorum fuisse cõuersum, quàm thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius põtifex Praxedis eximiæ sanctitatis fœminæ rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori consecrauit. qui fuit annus circiter CL. ab eo, qui humanæ salutis fuit primus. Iginius tamẽ qui Pium præcesserat, autor fuit ut templa sacris dedicarentur cærimonijs, ut alibi fusius dicetur, cùm de festorum dierum celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factum fuerit, pa-

rum

rum liquidò traditur. Nec ita multò pòſt Caliſtus iã ſeſe tyrannorum odium ſenſim remittente, ædem in tranſtyberina regione, beatæ Virgini ſtruxit, cœmeterium q; ex ſuo nomine condidit uia Appia, ubi multorum martyrum repoſiti erant cineres. Viſuntur hodie ijs in locis & ſacella quædam, quibus occultò rem diuinam priſci illi pietatis cultores feciſſe dicuntur, quòd, uti oſtendemus, publicè non liceret. Cœmeterij condendi inſtitutũ Abrahæ aſſignant, qui, ſicut patet apud Ioſephum, dicitur emiſſe ab Ephron Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis ſiclis ſpeluncam duplicem, & agrũ circa eam, ſepeliſſe q; in ea Saram uxorem ſuam, inibiq; ipſe deinde repoſitus fuiſſe. De uario apud alias gentes olim ſepeliendi uſu, alibi ſuo dictum eſt loco. Altare, ut legitur in Geneſi, Noë primus omnium fecit, & ſuper illud domino holocauſtum obtulit. Quod inſtitutum etiam hodie ſeruatur. Bonifacius uerò tertius autor fuit, ut altaria candidis operirentur ac linteis pannis. Crux olim ſontium ſupplicium erat, & id quidem infame: quod ideo Seruator noſter ſubire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, & omnibus ſpem ſalutis oſtenderet, quandò nihil ei in morte ſeparatim ab alijs accidiſſe cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi ſolent, ne quis eſſet omnino qui eum non poſſit imitari. Huic rei poſtea honor acceſſit. Euſebius libro eccleſiaſticæ hiſtoriæ nono, autor eſt Conſtantinum Imperatorem eo die, quo cum Maxentio ad pontem Miluium conflixit, ſereno puroq; cœlo crucem uidiſſe, eamq; coluiſſe, ac auditam ſupernè uocem: Conſtantine in hoc ſigno uinces. Non defuit oraculo euentus: uicit cùm hoſtem inſigniter, tum cæteris bellis quæ deinceps geſſit, par

felic

felicitas adfuit. Helena post hæc eius mater, religione insigni ac pietate mulier, per quietem monita, Hierosolyma petijt, quæsitum dominicā crucem. Ita fortè accidit, ut Veneris simulacrū eo esset loci ab impijs Christiani nominis inimicis collocatum, quò omne dominicæ passionis monimentum aboleretur, Christianiq; Venerem loco Seruatoris colerēt. Cæterum loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, unde duo pependerant latrones, sed titulus ille, IESVS Nazarenus, rex Iudæorum, etsi uetustate propemodū abolitus, indicio fuit, ut crux uera internosceretur, quæ admota mulieri mortuæ uitam illicò restituit. His Constantinus princeps motus, edicto uetuit quenquā deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probro fuerat, uenerationi esse cœpit. Idē postea uoluit Theodosius seruari, qui (ut in Codice iuris ciuilis est) lege prohibuit, signum seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominū pedibus tereretur. Vide quàm importunū sit uidere passim hodie in templis signum illud, id est, nomē ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus quibus mortuorum sepulcra teguntur, incisum, item cruces ac diuorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium uestigijs obtrita latè resplendēt, quò sic nostram testatiorem faciant religionis negligentiam, cùm præsertim res eiusmodi antiquis etiam religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spuere quidem alicui licebat. autor Festus.

De primo ac uetustissimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa instituto, deque ignis mysterio. CAP. VII.

Adam

ADam primus parẽs ex Eua duos ſuſcepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic paſtor, ille agricola fuit: hic mero lacte primùm litauit, ille frugum primitias deo obtulit. Secundum hæc, ſacerdotio inſtituto, Aaron cũ filijs, ac deinde alij uarijs cærimonijs ſacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Ioſepho in unum collecta, operepretium duxi quambreuiſſimè potero explicare. Tribus ab initio ſacrorum generibus Hebræi uſi ſunt, quorum unum holocauſtum dixerunt, quando primores gentis ſiue bouem, ſiue agnum, ſiue aliquod aliud animal, modò anniculum maſculumq; fuiſſet, immolabant: tum ſacerdos uictimali cruore orã altaris perfundebat, inde hoſtiam membratim diſiectam ſuper aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; ſuper aram diffuſo, renes, adipem, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera ſacerdotibus dabantur: quæ ſupererant intra biduũ illi edebant qui ſacrificiũ feciſſent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarũ altera in holocauſtum abibat, alteram ſacerdotes ſortiebantur. Tertium longè perfectiſſimũ omnibus æquè mortalibus commune, quod laudis ſacrificium dixerunt. In pſal. 115. Dirupiſti uincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiã laudis. Et in Epiſtola ad Hebræos: Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructũ labiorum confitentium nomini eius. Peccata uerò ſic expiabant: qui imprudens deliquiſſet, agnum, aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis cõſcius, ariete eũ expiari oportebat. Omnibus ſacrificijs farina mũdiſſima ex præſcripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleum, quod ſacris infundebatur. Agnus mane & ueſperi immolabatur: ſabbatis gemina

minatæ hostiæ ad aras admouebantur. Principio mensis, duo boues cum uno ariete, hœdo uno & septem anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hœdo immolabant. Adijciebantur bini hœdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat, &c. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephum, & Origenem, super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellatur indesinens: de ijs enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uespertinis sacrificijs offerebantur, quia iustus debet semper diè festum agere, id est orare. Alter erat sabbati, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mensis septimi, in quo offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, cùm luna innouabatur. Quarto loco Xantico mense, unde principium sumebat annus, sub pleniluuij diem, id est, circiter XIIII. diem lunæ, sole in arietem transeunte, quia ijs diebus ex Aegypto egredi contigisset, mysticum agnum occidebant, ac pascha dicebatur, id est, transitus. Et in eo mense primo aliud solenne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet coniuncta uiderentur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorum tantum ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reliqui uerò azymorum dies uocabantur: & id solenne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, & ex eo dicebatur celebratio nouorũ, quæ festa dies ordine

sexta

sexta habebatur. Post septem autem hebdomadas paschæ, pentecostes, & id tempus asarcha, id est, quinquagesimã uocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies septimus quisque festus agebatur sabbatum, ita inter menses, septimus quisq; mensis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mense alij agebantur festi dies. Sanè decimaquinta die, tempore ad hyemen uergente, tabernacula fiebãt, quæ dies Græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus, ob id, quòd eorum maiores ex Aegypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solenne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum. autor Origenes super Leuiticum. Die quintadecima Decembris encænia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Hierosolymis ab Antiocho pollutum, postremò à Iuda Machabæo expiatum rursum'que dedicatum est: nam antea Solomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud ædificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdram in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat apud posteros. Cæterum dedicationis institutum multò antiquissimũ est, quandò iam inde à principio tabernaculũ à Mose factum ita dedicatũ fuit, cùm ipse primùm eo iam perfecto uti cœpit: nã sicut Chrysostomus in epist. Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est, nisi utẽdi initium facere. Atq; hic

tum

tum Iudæorum fuit sacrorum ritus, qui animalia tantum propter conuiuia nata absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in altari ardebat, quem sacerdos nutriebat, sine quo, nullum fas erat sacrificiū facere. Sic in igne præter alia elementa, sacra omnia consistebant, quòd is, credo, proximus cœlo sit, quòd in specie ignis Deus Mosen primùm allocutus, quòd de cœlo holocaustā acceptā rapuisset. Apud nos itidem nullo magis honore, quàm cereis candelis decorantur extrinsecus cœlicolæ. Eadem in primis ratione, ita opinor, à uestalibus perpetuus seruabatur, ac ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniam deniq; Deus noster ignis comburens est, ac propterea meritò sacer habetur. Ita Persæ, teste Herodoto, ignem Deum esse arbitrabantur: contrà Aegyptij belluam animatam uocabant, quòd omnia uoret. Item ex Mosis præcepto, in omni sacrificio adijciebatur sal, quia is sit præcipuus corruptionis expulsor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolasse hostias, & ibidem quid esset uer sacrū, & quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam. CAP. VIII.

SEd agè, iam dicamus de dijs gentiū, deq; eorum sacrificijs ac mysterijs, qui tamen tantum aberat ut dij essent, ut etiam cacodæmones sese præberent, nullaq; alia hostia nisi humana litari uellent, quasi cruoris humani repleti tum demum propitij essent, cùm maximè læsissent. O dementiam hominū, ô infelicem uitam. Ecqui erant isti dij, qui suos cultores parricidijs inquinabant, omnibus generatim malo erant? Pater filium unicum, mater dilectam filiam dæmonibus tanquam ouem mactabat. Iudæi qui lege neglecta aberrauerant, in ualle filiorum Hennon, teste

Hier

Hieronymo, quam Christus apud Matthæum gehennam nominat, filios igni exustos deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch. Rhodij hominẽ Saturno immolabant. In Salamine insula, homo Agraulæ Cecropis filiæ cæde batur. Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipsi Diomedi & Agraulæ cõmune erat, homo offerebatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucrus immolauit, idq; genus sacrificij posteris tradidit, quod postea imperante Hadriano, est sublatum. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq;, uti Dianæ hospites immolarentur. Galli Hesum atq; Teutatem humano cruore placabant, Vnde Lucanus:

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiã crudeliter discerptus immolabatur. Apud Aegyptios, Heliopoli tres in die homines quos inquirebant, si mundi essent, Iunoni mactabant. Lacedæmonios etiã Apollodorus scribit hominẽ Marti immolare solitos. Phœnices bellorum aut pestilentiæ calamitatibus laborantes, amicissimos Saturno solebant immolare. Histrus, qui res Cretensiũ scripsit, autor est, Curetas olim Saturno puerorũ hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs est, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in Singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginienses, & omnes ferè Græci, cùm præsertim in bella essent exituri, hominem mactantes sacrificabãt. Itẽ Gallis mos fuit, ut qui essent affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uersarentur, aut pro uictimis

homines immolarent, aut seipsos immolaturos uouerent. Germani itidem Mercurio certis diebus humanis litare hostijs fas habebant. Autores Cæsar & Tacitus. Quid, quòd illud idem omnes cõmuniter barbari faciebãt? At Romani, qui semper mansuetudinis & humanitatis gloriam sibi uindicarant, non'ne ijsdẽ sacris immaniores reperiuntur? siquidẽ Saturnus in Latio eodẽ genere sacrificij cultus est, non quidẽ ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondam faciitatum, Varro autor est, cuius responsi ultimus uersus erat: Et capita inferno & patri trãs mittite lumẽ, id est, hominem. Verùm id genus sacrificij postea ab Hercule est immutatũ, ut pro ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut suprà demonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latè docet. Fuit uel mos quõ dam cum Italis alijs, tum Romanis, ubi res suas in periculo uersari cernerent, uouendi quæcunq; proximo uere nata essent apud se animalia immolaturos: unde id uer sacrũ dictum est. Liuius lib. 4. decad. quartæ. Ver sacrũ factum erat priore anno, id cùm P. Licinius pontifex nõ esse recè factũ renuntiasset, patres de integro faciendum censuerunt, & uidendum quod natũ esset pecus inter Cal. Martias, & Idus Maias. Festus inter ea animalia, pueros etiã conuotos ait, scribens: Sed cùm crudele uideretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultã ætatem uelabant, atque ita extra fines suos exigebãt. Quod sanè institutum tametsi humano parcebat sanguini, non eò tamen à crudelitate uacuũ erat: ecquid enim crudelius censeri debet, quàm priuare homines innocentes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil? Ita facinus pariter crudele ut impium, deorũ causa edebatur. Philo, qui

Phœ

Phœnicum historiam scripsit, priscis morẽ fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissimum ex liberis, ulciscendi dæmoni quasi redemptionis præmiũ traderet, & sic traditum mystice iugularet. Non erant præterea contenti mali dæmones multijugibus hominum cædibus, nisi etiam mulieres pro suo iure stuprandas curarent. Sanè Alexandriæ simulacrum Saturni religiosissimè colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas eius ciuitatis quas elegisset, tanquam à Deo accitas, noctu ad simulacrũ ductabat, ibiq; extinctis repetè luminibus cum eis rem habebat. Sic Tyrannus communis adulter libidinem explebat, Dei mentitus personam. testis Ruffinus libro 11. Ecclesiasticæ historiæ. Item apud Nasamones, uti suprà commemorauimus, cùm de coniugij origine prodidimus, mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiuis coiret, deæ Veneris gratia. Cæterũ si homines ueluti sapientiores ab huiusmodi truculẽtissimis fœdissimisq; immolationibus paululum abstinuissent, quid præmij consequerentur, imò quid noxæ, quidue supplicij subire cogerentur, ostendamus. Dionysius Halicarnasseus in primo antiquitatũ, ait Iouem & Apollinẽ, quoniam decima hominum nõ fuisset eis immolata, magnas Italis calamitates induxisse, usque eò ut nulli fructus ad maturitatem usque permanerent, sed immaturi defluerent, fontes alij bibi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerent, homines & pecora passim uarijs morbis perirent, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginienses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos immolare, & cùm uicti essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deũ putauisse, atq; ut diligentius piaculum soluerent, ducentos nobilium filios, exemplo

longè pòst homines natos crudeliſſimo, etſi reip. nomine edito, immolaſſe. Eiuſmodi fœda facinora iam antè in pſal.105. prædicta ſunt: Et immolauerũt filios ſuos & filias ſuas dæmonijs. Poſſem adducere plura tanti ſceleris exempla, quæ breuitatis ſtudio præterire libuit. Fallebãt præterea mortales eiuſmodi dæmones amphibologijs, nodoſis & fluxiloquis reſponſis, id eſt, ita ambiguis, ut in ambas partes agi poſſent. Vnde Verg.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obſcuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epiri regem reſponſum:

Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe.

Et ad Cræſum Lydorum Regem:

Intrepidus ſi Cræſus Halim tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq; ſuperbum.

Ambo uicti ſunt, hic à Cyro Perſarũ rege, ille à Romanis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerant, & talia id genus ſexcenta ſunt. Sed & à noſtris recẽtioribus unum petamus exẽplum. Syluester enim ſecundus Rom. pontifex haud bonis artibus pontificatũ adeptus, ut cupidus regnandi malũ dæmonẽ de lõgitudine uitæ cõſuluit, ille reſpõdit, ut ſi caueret Hieruſalẽ, diu uiueret. Imprudens Syluester ſtatuit Hieroſolyma urbem Iudææ nõ adire, ſed cùm in æde ſanctæ crucis dicta in Hieruſalẽ, quarto demum poſt anno rem diuinam faceret, oraculi ſtatim memor, fato moriturum ſe cognouit. Faſſus igitur delictũ publicè, iußit moriens ut ſuũ cadauer equis daretur trahendum, & quo loci illi demum conſtitiſſent, eodem humari. Diuino igitur nutu, ad templũ Lateranenſe peruenere,

nere, ubi & sepultus est. Sic Deus ostēdit apud se locum ueniæ unicuiq; quamuis scelerato relictum esse, si in uita aliquando pœnituerit. Atque talis erat inter gentes religio, quæ non parcebat pias scelerare manus. Sed meliora canamus. Quis eos deos tam maleficos domesticatim suos cultores iugulātes: de medio mortalium omnium sustulit, nisi Seruator noster? Quippe sic ipse apud Io. cap. 12. inquit: Nunc princeps mūdi huius eijcietur foras. Siquidem diabolus ante id tempus, amplam habebat in homines potestatem. Conciderunt itaq; post eius aduentum uetustatis tenebræ, & quæ figuris tegebātur, diuina retexit sententia. Nam dum in Aegypto cum Ioseph & matre fuit, eo temporis spatio, simulacra deorum quos id tēporis gens illa stulta & omnium errorum mater coluit, sua spōte cecidisse dicuntur. Post hæc, imperante Hadriano, tum demū ubiq; gentiū pernicioſæ nefariæq; sublatæ sunt immolationes, tum Delphici Apollinis, tū Ammonis, aliorūq; uanorum deorum oracula penitus muta extiterunt: nam, teste Cic. lib. de diuinat. 2. iam diu antè sensim silere cœperant, sic, ut eius ætate, qui paulò ante CHRSTI aduentum uixit, fermè conticerent. Ac tum deniq; potentia dæmonum infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Eusebius dicit, Christiani nominis hostis, in libro quē aduersus religionem nostram scripsit, hoc modo testatur: Nunc uerò mirantur, inquit, si tam multos annos peste ciuitas uexetur, cùm & Aesculapius, & alij dij longè absint ab ea: postea enim quàm IESVS colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Hæc uerba illius sunt. CHRISTVS ergo IESVS dijs illis potētior est: ita demum secutū est, quod dominus apud Zachariā prophetam, perdiu antea annuntiarat esse futurum, dicens: Disperdam nomina ido-

lorum de terra, & non memorabuntur ultra. Ecce magnum ueræ religionis argumentum, ecce certum ueritatis elogiũ, ecce uniuerso humano generi redditam libertatem, ac mundo fulgentißimum lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras paulatim relapsæ sunt, agnoscerent, ne perpetuò aberrarent: nõ cessant enim oracula nostra, est Deus nobiscũ, dum bene agimus, semper, Dæmoniaci quos uocamus, si qui sint, à nostris sacerdotibus nomine IESV liberãtur, dæmones procul effugantur, solo etiam sacræ aquæ aspersu. Fuit iam olim usus lustralis aquæ, in Leuitis consecrandis: nam sic dominus, ucluti est in Num. cap. 8. præcepit Mosi: Tolle Leuitas de medio filiorũ Israël, & purificabis eos iuxta hũc ritũ: Aspergãtur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Alexander primus Romanus pontifex autor fuerit, ut huiusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, & cur in orientem uersi oremus, ac unde ¡mos concionandi, & de perfecto concionandi modo, atque quando eucharistia instituta, deque primo eius usu. CAP. IX.

PRoximum est, ut uel de nostrarum cærimoniarũ ratione dicamus, quæ non animalium cruorem, non hominum cædem, sed synceram fidem puramq; mentem poscit. Et quia Deus ea potißimũ de causa, uti suprà exposuimus, nos fecit, ut statim geniti ipsum coleremus, atque ut Chrysostomus homilia 23. in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum precando postularemus, ideo à perfecto orandi modo initiũ faciemus. Duo sunt, Lactantio testificante, quæ Deo à nobis offerri debeant, donum & sacrificium: donum in perpetuum, sacrificiũ ad tempus:

pus: de hoc paulò pòst. Donũ est integritas animi: si enim Deus non uidetur, ijs rebus coli debet quæ non uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes animi, & iustitia, ad quã haud dubie, sicut cicer. de legib. suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Summus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio: quæ tamen ipsa ut Deo sit accepta, & mansuetudine & timore & pietate maxima opus est. Quod in primis illi prisci Hebræi, prout non uno in loco suprà demonstrauimus, faciebant, atq; ut nos illud ipsum faceremus, Seruator noster CHRISTVS primus iussit, dicens: Estote ergo perfecti, quemadmodum & pater uester cœlestis perfectus est. Et inde subiungit: Tu autem cùm oras, intra in cubiculũ tuum, & clauso ostio tuo, ora patrem tuum qui est in occulto, et pater tuus qui uidet in occulto, reddet tibi. Orãtes uerò nolite multũ loqui, sicut ethnici faciunt, putant enim quòd multiloquio suo exaudiantur. Et subdit: Sic ergo uos orate: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuũ. Adueniat regnum tuũ. Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Amen. Hæc ex Euangelista Matthæo, apud quem Hierony. non quotidianum, secundum Cypriani sententiam, sed supersubstantialem panem legit. Contrà & Cyprianus legit nõ dimitte, sed remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus. Et hæc admonui, ut utranq; lectionem intelligas haud quaquam ex recentioribus esse, & rectius legi remitte, quàm dimitte. Cyprianus in expositione eius dominicæ precationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere

quàm oporteat uideri uolentes, hanc ut uulgarem & cunctis communem minus usurpant, qui inquit: Quæ enim potest magis spiritalis esse oratio, quã quæ à CHRISTO nobis data est? a quo nobis & spiritus sanctus missus est? Quæ uera magis apud patrem precatio, quã quæ a filio, qui est ueritas, de eius ore prolata est? ut aliter orare quã docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quãdò ipse posuerit, & dixerit: Reiecitis mandatum Dei, ut traditionẽ uestram statuatis. Oremus itaq; fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autẽ orandum sit, CHRISTVS ipse apud Ioannem docet, dicens: Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus item secreto orandũ esse ex præcepto dominico demonstrat, quia Deus non uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes uidet. Hoc planum fit exemplo Annæ, ut in 1. Regnorũ est, quæ loquebatur in corde suo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eã dominus. In psalmis quoq; legimus: Dicite in cordibus uestris, & in stratis uestris, & trãspungimini. Hieremias itidem admonès, ait: In sensu tibi debet adorari Deus. Cæterum ut rationem cum Deo habere possemus, quoties ipsam dominicam precem cum angelica salutatione recitaremus, est modus orandi postremò inuentus, per calculos, ut ita dicam, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò paternostros appellat. In numero quinquagintaquinq; ita ordine distinguuntur, ut post denos, singuli mauiculi affigantur filo, sunt enim perforati, & quot hi sunt, toties dominicam precem, quot illi, toties angelicam salutationem ter numerum ineundo recitent, terq; symbolum breuius inferant. Et id deiparæ uirginis psalterium

nuncup

nuncupant. Eius rei autor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianēsis, qui abhinc annos CCCXXX. hoc est, circiter annum salutis humanæ MXC. sanctitate floruit, egitq; cum Vrbano Romano pontifice, ut bellū Asiaticum à nostris sumptū fuerit, quo Hierosolyma recepta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accessit, ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro argentoq; fiant, sintq; mulieribus instar ornamenti, & hypocritis præcipui iucosæ bonitatis instrumenti. Mos est præterea ut in orando ac salutando Deo, quis in orientē solem conuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, dicente Apuleio in secundo: Tunc in orientem obuersus uel incrementa solis Augusti tacitus imprecatus, &c. Quod proprium est ueri oratoris ex mystica religione, quoniā CHRISTVS sol est iustitiæ, testis diuus Hierony. in Ezechielem. Cæterùm apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Mosen in Deuteronomio, nequaquam more aliarum gentium, contra Orientem, sed quoquouersum intuentes contra templum, Deū orarent, ne uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, colere. Idem Hieronymus testis. Vnde Danielē apud Babylonios ad eum modum orasse legimus. Item cum apud Marcum cap. XI. legamus: Et cùm steteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantium quoq; moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligentius animū intendit in rem, quam agit. Idem Seruator iußit, ut præcepta legis diuinæ à Deo per Mosen populo Hebraico data, à nobis itidem seruarentur, cum inquit: Si uis ad uitā ingredi, serua mandata: quorum capita hæc sunt: Vnum Deum colito. Nullius animalis effigiem colito. Per Dei nomē haud frustra deierabis. Festos dies piè et ritè cele-

brato. Parentes uenerare. Hominẽ ne occideris. Adulterium fuge. Furtum non feceris. Nil alienum cõcupieris. Nec falsum dixeris testimoniũ. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est cõcionãdi mos natus. Moses enim postea primus habita concione, populũ de eiusmodi præceptis, et lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendum instituit. Ioannes Baptista exin in desertis Iudææ locis concionatus est, cõcionatus et Seruator noster, eiusq; muneris obeundi negotium apostolis mandauit, dicens: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangeliũ omni creaturæ. Quod hodie nõnullos ex nostris theologis, cùm concionantur, facere pudet, seu tædet: quippe qui ut narrationis uice, cursim ac carptim aliquid in Euãgelio interpretantur, perinde quasi nihil sit, quod de eo amplius doceatur, quo facto, ad suas confictas quæstiunculas trahuntur, ibi digladiantur, uelut furoribus acti sese macerant, detorquentes quò uolunt sacra scripta, in cõuitia rumpunt, omnia clamoribus miscent: dein euanescente furore, ad humiliora ueniunt, de ratione annonæ, de institoribus tractant, item nunc iocos spargunt, nunc captant, circulatores planè agunt, & ob illud ipsum ab insipiente plebe collaudantur. Atque hic concionãdi modus & frequẽtius usurpatur, & uulgò summus habetur. Sed utinam non peiora crebrò disseminarent: ut enim nullum hominum genus est salutarius religioni, si uera canant, contrà sic non est pestilentius aliud, si ad gratiam concionesad populum habeant: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt adepti, tum maximè omnium nocent, quia eis maximè creditur. Facessant proinde qui docere nihil uolunt, quò melius uiuatur. At nonnulli quorum interest hoc fungi officio, nihil omnino docent, adeò ut est in pro-

uerbio

uerbio, canes muti non iniuria appellari poßint. Ita aut uanitate aut silētio CHRISTVM obsoleſcere inter piũ populum ſinunt. Sed iam modũ ipſum concionandi quàm breuiſſimum ponamus. Concionator qui ea docet, quæ ad religionem pertinent, qui debet docendo modum tenere, per quem ſermone, uoce & geſtu auditorem facilius inſtruat, eſt idem, atque orator cauſarum forenſium, à quo artem dicendi mutuetur neceſſe eſt, ſi uelit rectè ac ornatè dicere. In concionatore itaque noſtro oportet eſſe elocutionem, memoriam, & pronuntiationem. Elocutio eſt accommodatio uerborum idoneorum, ad inuentionem. Memoria, firma animi uerborum ac rerum diſpoſitionis perceptio. Pronuntiatio uerò, uocis & uultus geſtusq; moderatio. Concionator ſic præparatus primùm omnium debet inuenire, hoc eſt, excogitare res ueras uel ueriſimiles. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordium, narrationem, diuiſionem, confirmationem, concluſionem, & confutationem. Exordium eſt principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res, de qua eſt dicendum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atque attentus. Diuiſio ſiue diſpoſitio, eſt diſtributio ac rerum ordo, qui demonſtrat, quid quibuſq; locis ſit collocandum. Et in partes duas tres ue ad ſummum res ipſa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, ſeq; recipiat, quæ in curſum concita ta ſine his, nuſquam conſiſtere poterit, & ob id tam ſæpe in medio curſu turbabitur, quàm auditoris animus cõtinẽter implicabitur, nec memoria retinebit, quæ audierit. quapp̃ter cõcionator eiuſmodi partitionẽ facere debet, ut nullo ferè negotio reminiſci queat

quo

quoto quodque loco posuerit. atque idem etiam faciet auditor, qui suo loco expectabit, quod scire cupit. Confirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ uel rei tractatæ, cũ asseueratione. Conclusio, cùm breuiter colligitur, repetiturq; quibus de rebus uerba facta sint, quò auditor si memoriæ mandauerit, ad idem quod ipse meminerit, reducatur. Atqui cauendum, ne conclusio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propositũ fieret: idcirco initium enumerationis repetitionisq; istiusmodi à diuisione faciendũ est. Item uel illud est curãdum, ut in partitione nihil omittatur, quod ad rem attineat, neq; quicquam redundet: redundabit autem, si quid ponatur in una parte, quod in alia sit comprehensum. Si, exempli causa, ponas sic: Primùm dicam de origine matrimonij, deinde de autore ipsius matrimonij. Vide, ista posterior pars superuacanea est, quia cõtinetur in superiore: namille qui primus matrimonium instituit, eius rei autor fuit. Est itidem uitiosa, si proponas sic: Demonstrabo me hoc non fecisse, demõstrabo me non potuisse, si uoluissem. hoc probato, illud alterũ uacat. Igitur partitio debet esse clara, aperta, breuis, nullis fulta inuolucris, aut uerbis superuacaneis. Rursum si de ueritate religionis contra hæreticos agas, & diuidas uarios eorum errores in partes, tũ partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantum complecti oportebit. Confutatio est locorum contrariorum dissolutio, qua nostri theologi in suggestis sermocinando nonnunquam utuntur, magis ad ostẽtationem doctrinæ, quàm ad utilitatẽ ueritatis, qui tale quid sæpe dedita opera in disceptationem quæstionẽq; uocãt, Vtrum Deus sit causa peccati nec ne: & contrarium quod est ueritati, tanto primo corroborant argumẽtis, tãq; neruosè

obliq

obligant, ut non infundere in aures auditorum modò, sed in animis uideantur inscribere, qui pòst non facilè dissoluere possunt. Ita tantũ abest, ut utile sit tales habere quæstiones, quibus rudioris ingenij homines sæpius in errorẽ trahuntur, in eoq; uersantur diu. Post hæc concionatori nostro opus est pronuntiatio, quæ in uocis figuram, & corporis motum diuiditur. In principio itaque orationis, uox sedata demissaq; esse debet: nam si acuta foret, fauces uulneraret, ac seipsam defatigaret ocyus. In narratione, uocum uarietate utendum est, ut quo quidque pacto gestum actumq; ac scriptum sit, ita narrari uideatur: quare uerba modò clariora, modò grauiora usurpãda sunt, quò omnium personarum sensus atq; animi exprimantur. In diuisione uocem quam clarissimã adhibere oportet, ut auditor planè intelligat, quid sibi sit attendendum. In cõfirmatione argumenti sono uocis mediocriter adaucto uti decet, & strenuè probando quod uolumus, interdũ acriter, interdum leniter dicemus. In conclusione uox continens & modica sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliũ ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidẽ plenis faucibus, uoce quàm clementissima: item castigare, uoce acriori, raris interuallis, cum uociferatione non utique muliebri, sed uirili, quò magis auditorem deterreat. Item consolari, uoce lamentabili: item conqueri, cum uocis mollitudine, ut auditoris animum ad misericordiam perducat: ac iocari interdum, uoce facета, cum tenuis significatione risus, ad recreandos animos aliquandiu ad audiendum intentos. Hanc uocis figuram sequi debet motus corporis, qui est gestus & uultus moderatio quædã, quæ pronuntianti concionatori cõuenit, ac reddit probabiliora, quæ pronũtiantur. Itaq; si erit sermo in exordio,

stan

ſtandum eſt in ueſtigio, dimiſſis oculis, recta cerui ce: ſi in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululum à cerui cibus dimiſſo: ſi in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: ſi in confirmatione, uultu graui, geſtuq; cõſtanti: ſi in concluſione, aſpectu minimè mobili: ſi in cohortatione, geſtu paulò celeriore: ſi in caſtigatiõe, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: ſi in conſolatione, uultu triſti: ſi in conqueſtione, mœſto ac turbato: ſi uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipſa nobis datum eſt, ut eiuſmodi noſtras actiones uoce pariter atque corporis motu iuuaremus. Iſtæc autem naturæ ars eximia, ad noſtrum maximè omniũ pertinet concionatorẽ religionis patronũ, qui id officiũ facit, ut pietatẽ, ut charitatem, ut iuſtitiã in auditorum animis inſerat, eosq; à cũctis ſimul deterreat uitijs, ac omnes illorũ malas præcidat affectiones, quem idcirco, ſi mouere uelit, oportet in dicendo eſſe modò grauem, acrẽ, ardentẽ, acutum, ſubtilẽ, copioſum, ornatum, modò uerò tenuem, ſubmiſſum, modicum, temperatum, quemadmodum res poſtularit. At ea ipſa omnia præſtabit ne concionator ille, qui dicẽdo nihil narrat, quod propoſuerit, nihil probat, nihil cõcludit, quia ſermonẽ ſuum in nullas diuiſit partes, nihil animũ auditoris mouet, excitat, flectit, quòd uno eodemq; uocis ſono, ſine ullo corporis motu continẽter loquitur, ſic, ut magis æs ſonãs, quàm hominem eſſe iudices? Verùm idem domi officiũ nauiter facit: ſi miniſter enim paulum peccauerit, eum uultu aſpicit acriore, item uoce atrociori reprehendit, corripit, atque caſtigat, quò ſic ab errore auertat. Cæterùm fortaſſe inquies, Non uſpiam eſt quiſquam omnium, qui ita concionetur. Imò certè quidem cùm apud alios, tum apud noſtros Anglos, nõnulli minuti theologi haud aliter ſermonem

nem habent in celeberrimo etiam hominũ conuentu, qui contra sui prisci rudioris seculi morẽ & consuetudinem facere nolentes, rhetorica, quam & si callent, uti, nõ sibi licitum esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudant, pugnant, cùm aliud ex alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquã uolitantes auiculæ, nesciant quò dicendo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quã commodum tibi, quamq; frugiferum & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea Euangelij parabola, Exijt qui sementem faciebat, ad seminandum semen suũ, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes diuidas dein propositas partes ritè declares, subtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atq; postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa eiusce modi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodissimè auditores eius fructum capient. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constet, illud in primis nostri Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse genera causarum, demonstratiuum, deliberatiuum, & iudiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse, quod ipse uersetur. Demonstratiuum enim est, quod in laudem uel uituperationem cuiuspiam attribuitur: hoc concionator utitur, cùm, uerbi causa, demonstrat quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quanta iustitia, quanta misericordia, ut ne quis diffidat eius promissis, ne quis existimet aut speret posse se meritas effugere pœnas, ne quis desperet, si resipiscat: aut ubi deterret peccantes, cum reprehensione culpæ, & uituperatione facti. Ex hu iusce præterea demonstratiui generis fonte manat omnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quãdò tota in demor

demortui laude uersatur. Deliberatiuum autem positum in consultatione, habet in se persuasionem & dissuasionẽ: hoc in genere concionator permanet, quãdo hortatur populum ad bene beateq; uiuendum, tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet: cũ castigat, uitiaq; detestatur. In his duobus dicendi generibus uersatus est apostolus Paulus in ea oratione, quam, ut est in Actis cap. 13. ad plebem habuit, ubi primùm laudat Deum, ac potentiam eius ostendit, dicens: Deus populi huius delegit patres nostros, & populum in altum extulit, cùm essent incolæ in terra Aegypti, & brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde autores necis IESV uituperat, cùm ait: Principes eorũ nulla causa mortis inuenta, petierũt à Pilato, ut interficeret eum. Pòst persuadet, ut Christo credant, cùm inquit: Notum igitur sit uobis uiri fratres, quòd per hunc uobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus à quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis qui credit, iustificatur. Postremò dissuadet de errore, in quo usq; ad id tẽporis fuissent, ubi ait: Videte ergo ne superueniat uobis, quod dictũ est in Prophetis: Videte contemptores, & admiramini & euanescite, quia opus operor ego, in diebus uestris, quod non credetis, si quis enarrauerit uobis, &c. Quòd uocis figura atq; corporis motu dicendo sit utendũ, Christus ipse passim in Euangelio demonstrat: sed ne longũ sit, cũ Lazarum à mortuis excitauit, illud fecit: primũ enim attollens sursum uersum oculos, dixit: Pater, gratias tibi ago, quoniã audisti me. Deinde uoce magna clamauit, Lazare ueni foras. Sic uoce & gestu rẽ peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto cõcionãdi modo. At ad sacrificiũ ueniamus, quod est orare & colere Deum, ac eundem semper habere in corde

conser

consecratum, quoniam Dei templum sumus. Hoc sacrificiũ Seruator noster Deo patri obtulit pro salute nostra, reliquitq; nobis illud idem faciendum. Etsi sunt qui sentiant eucharistiam à Christo institutam non rectè sacrificiũ appellari, quòd per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud uerò, beneficium à Deo accipiamus: tamen quia iam inde ab initio ita usu uenit, ut, teste Tertulliano, sacrificium uocaretur, nos religionis morem seruandum ducimus. Ad rem redeo. Is qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, posteaquam appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur discipulos, quos totius mysterij sibi testes delegerat, q deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gẽtes pia prædicatione uulgarent. Pascha, inquit, dilectissimi post biduum, ut scitis, fiet, & iam simul illud futurum est, ut Iudæis traditus patiar, cæterum cupio priusquam hæc fiant, id solenne uobiscum celebrare. Hæc ait, ac eodem momento duos ex discipulis Hierosolymã mittit, qui locum parent, nec multò pòst ipse cum alijs secutus in urbẽ uenit. Hîc ubi cœptum est discumbi, accepit panẽ, & cùm egisset gratias, fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicẽ, gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum. Sic sub panis & uini specie, corpus suum & sanguinem uerbo consecratum singulis sumendum obtulit, mandauitq; ut tale sacrificiũ fieret deinceps in sui memoriam. Alexander posthac septimus à Petro pontifex consecraturus primus aquam uino miscuit, instituitq; ut oblatio ex azymo non fermentato, ut antea consueuit, fieret pane, et hoc ut purior materia esset, uel quia

CHRISTVS azymo consecrasset, aut quòd dominus per Mosen præcepisset, ut omnis oblatio absque fermento fieret, seu quia ex eius latere, dum in cruce penderet, exisset sanguis & aqua. At D. Cyprianus lib. epist. 2. aliam huiusce rei rationem ponit. Legimus enim in Apocalypsi: Aquæ quas uidisti, super quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait in sacris literis sæpe aquas significare populũ, et proinde inquit: Sic autẽ in sacrificando, in calice domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec uinũ solum potest: nam si uinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse, sine nobis: sin uerò aqua sit sola, plebs incipit esse, sine Christo: quãdo autẽ utrunq; miscetur, tũc sacramentum spirituale & cœleste perficitur. Sumpserũt autem eucharistiam Christiani iam inde à principio manè, & ieiuni, quod testatur Tertull. lib. altero ad uxorem, de muliere Christiana Ethnico nupta: Non sciet, inquit, maritus quid secretò ante omnẽ cibum gustes? Cur uerò manè & non uesperi apud nos sacrificetur, cùm satis cõstet Christum post cœnam mysticũ calicem obtulisse, id causæ est, q̃ teste eodẽ Tertulliano, Christũ offerri oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostẽderet occasum & uesperam mundi, sicut in psalmo scriptũ legitur: Eleuatio manuum mearũ sacrificiũ uespertinũ. Nos uerò resurrectionẽ domini mane celebramus, q̃a passionis eius memoriam in sacrificijs omnibus in primis conseruamus.

Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendæ, quam missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atque quando id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra. CAPVT X.

NVda ab initio omnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud apostolos erãt, nuda omnis cærimoniarum

niarum ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nam satis constat Petrum, qui uel primus omnium, ut apostolorum princeps, uel unà cum alijs apostolis, rem diuinam eo ritu, quem à Christo accepisset, identidẽ fecerat, post consecrationem continuò inferre solitum dominicam precem. Auxit inde hæc mysteria Iacobus Hierosolymitanus antistes, auxit Basilius, aliíq; alia subinde instituere. Cœlestinus missæ introitum, cuius initium est Psalmus, Iudica me Deus. Damasus confessionem, quæ fit à sacerdote, prius quàm altare conscendat: quidam tamen Pontiano assignant. Gregorius antiphonam, quæ introitum sequitur, & ob id uulgò eodem nomine nuncupatur: item ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona post Epistolam, Euangelium, & Communionẽ. Telephorus hymnum, Gloria in excelsis Deo. Gelasius primus orationes, id est, precum clausulas, quas uocant. Epistolã & Euangeliũ Hieronymus: & cùm id legeretur, ut cuncti qui sacris interessent, curui ac uenerantes starent, uti expeditiores ad euangelicum dogma defendendũ, uel animaduertẽdum, quod stando magis quàm sedendo facere solemus, Anastasius primùm constituit. Alleluia ex Hierosolymis translatitium est. Symboli decantatio fuit Marci pontificis primi decretum, ut festis diebus post euangelium decãtaretur, ac idem recitaretur à populo, qui sacrorum causa adesset. Innouauit & id decretum postea Damasus. Antiphonam, quam Tractum uulgò appellant, & hymnos, Gelasius fecit, ac præfationes quæ Canonem præcedunt, cantu quidem & sermone eleganti compositi, quæ, ut testatur Pelagius, nouem numero sunt: decimam ad honorẽ Deiparæ uirginis Vrbanus addidit. Quòd thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicente domino ad Mosen: Pones altare

contra uelum, & adolebit incensum super eo Aaron suaue fragrans: sicut in Exodo est. Deinde apud nos Leo III. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab Ethnicis seruabatur. Hinc Vergilius in I. Aeneid. de Venere ait:

Vbi templum illi, centumq; Sabæo
Thure calent aræ.

Vsus lauandi manus ex ueteri quoq; instrumento esse uidetur, quòd Iudæi non rem modò diuinam, sed conuiuium etiam à lauatione manuum inchoare cõsueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimen discipulis Domini ascribebant. Vel ab Ethnicis sumptum est, apud quos sacrificantes primùm omnium manus lauabant, quemadmodum suprà lib. III. cap. V. demonstrauimus: &, teste Hesiodo, uetitum erat, ne quis mane Ioui uinum libaret manibus illotis, ne sacrorum nitor polluueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant. Vergilius:

Iam pater Aeneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro.

Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus, ut Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, cantaretur, Sixtus primò statuit, quod ab Esaia propheta sumptum est. Canonis partẽ, Te igitur, quæ dein initium esse cœpit, Gelasius dedit: sicuti ante eũ Syricius Communicantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet, ipsum Canonem neq; ab uno integrũ, neq; in eam formam digestum, qua modò constat: cuius rei uel fidem facit, quòd Alexander primus, qui Gelasium & Syriciũ longo temporis interuallo præcesserit, ob memoriam passionis CHRISTI posuit, Qui pridie quàm pateretur, usque ad illa uerba, Hoc est corpus meum. Quocirca satis liquet, illud

tum

tum Canonis fuisse principiũ, quandò, sicut diximus, Gelasius circiter CCCLX. & eo amplius annos post Alexandrum sedit. Leo deinde adiecit, Hanc igitur oblationem, usque, Placatus accipias. Gregorius tres subiunxit postulationes: Dies q; nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari. Eiusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam. Sic alij alia addiderunt. Finito canone, dicitur, Pax domini: hìc osculum pacis datur inter sacerdotes mutuò, quod Innocentij primi inuentum est: uelut Leonis secundi, ut pax in sacrorum cærimonijs astanti populo circunferretur. Et utrunq; ex imitatione Seruatoris, qui consueuerat suos præsertim discipulos abeuntes, uel ad se redeuntes deosculari, id quod Iudas proditor significantius declarauit, qui præceptorem, ut in euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verùm cùm Missa pro mortuis celebratur, id non fit, pro eo quòd haud nobis cum illis per pacis osculũ, communicandum est, quos nondum certò scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorum aditu & mansione templi usq; eò prohibentur, dum res diuina fiat. autor Gulielmus Durantus, libro diuinorum officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri peractis sacris, benedicere populo dextera manu in eum extẽsa, ac in signum crucis circunducta, quod episcopi inter sacra, & pontifices Romani alijq; maiores antistites, etiam eundo faciunt: quod ab Hebræis est, quippe in Leuitico legimus Aaron post factam rem diuinam, consueuisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hunc ritum Christus, quem Lucas ait paulò antè quàm in cœlum redijsset, eleuatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed

ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Responsoria uerò quæ nouitio quidē uocabulo sic dicunt, Itali primùm inuenisse traduntur. Sunt qui responsorium etiam Graduale uocent, quòd iuxta gradus suggesti cātetur. Cæterùm Gelasius et Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones & euangelia, responsoria, id est, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi de integro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporum cōuentu, decretum fuit, ut quæ Ambrosius digessisset, Mediolanensis tantum sacerdotum cœtus, sicut hodie fit, seruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterētur. Quòd uerò sacerdos dicendo, Dominus uobiscum, sæpius ad populum in altari uertitur, hoc de Hebræorum quoq; cærimonia sumptum constat, quorū sacerdos inter sacra sese circumagebat, aspergendo sanguinem animalis immolati. Quod, teste Apuleio, & Ethnicorum sacerdotes circa aras facititabant, cùm præsertim responsa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflati agiturentur. Vnde dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari uertigines.

Vnde mos sit, ut post rem diuinam factam, diaconus pronuntiet, Ite, missa est: & unde missa & cærimoniæ dictæ, & de primo capessendæ eucharistiæ usu. CAP. XI.

FActa re diuina, Diaconus ad populum conuersus pronuntiare solet, Ite, missa est. Conuenit hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, ne quis ut sordidum & peregrinum respuat: quandò hactenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerunt, quippe qui non unde natum esset, ut libamento iam libato, id est, sacrificato, per hunc modum potestas fieret abeundi uolentibus,

tibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi Missa, aberrantes, delirationem quandam somniarunt, non animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraque alia, uti appositè memorauimus. Cæterùm ne nos etiam aliquid diuinasse potius, quàm rem certam prodidisse dicamur, Apuleij testimonium cunctis certè probãdum ducemus in medium, unde moris huius originem abundè haurire licebit. Is enim libro sui Asini aurei x i. cùm se dicit sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat: At cùm ad ipsum iam templum peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebant, & qui uenerandis penetralibus pridem fuerant initiati, intra cubiculum deæ recepti, disponunt ritè simulacra spirantia. Tunc ex ijs unus quë cuncti grammatea, sic Græci uocant scribam, dicebant, pro foribus adsistens, cœtu pastophorum, quod sacrosancti collegij nomen est, uelut in concionem uocato, indidem de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq;, & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mundi nostratis reguntur, renuntiat, sermone rituq; Græcensi, ita, λαοῖς ἄφεσις, populis missio. Quam uocem feliciter cunctis euenire signauit, populi clamor insecutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferentes exosculatis uestigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares, & reliqua. Istæ duæ Græcæ dictiones significant populis missionem, & uerba sunt Græcanico more & lingua pronuntiata, quæ Græci Latiniq; iuxta usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur missio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demum omnibus abire fas esset. Idem igitur

mos à nostris etiam seruatur, ut peractis sacris, per diaconum pronuntietur, Ite Missa est: quod idem est, ac ilicet, hoc est, ire licet. Nõ est præter consuetudinem quòd Missa, non missio pronuntiatur, quandò nostræ religionis autores promiscuè missionem, & Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia per multa sæpe scribit, ut ad fortunatum de exhortatione martyrij: In aquæ, inquit, baptismo percipitur peccatorum remissa. Hinc ergo totũ quoq; sacrificium Missa est nominatum. Quod uocabulum Ioannes Reuchlinus homo Germanus ac literarum Hebraicarum cum primis sciens libro de rudimentis Hebraicis secundo, docet Hebraicum esse, ita scribens: Inde uenit per additionem he literæ in fine מנחה id est, oblatio, quæ fit superiori domino, propter debitum munus personale. Deuteronomij xvi. Oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomen nos Christiani sacrificio nostro impositum retinemus, usque ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quòd Missa neque Græcum neque Latinum est, sed Hebraicum. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio probatur, ut magis apposita. Sic Romanis placuit, omnem diuinum cultum cærimonias appellare, à Cæritibus Heturiæ populis. Ij enim olim capta urbe Roma à Senonibus Gallis, sacra Romanorum à Vestalibus inuecta perbenignè receperunt, usq; eoq; seruarunt, dum patria à Camillo esset recuperata, sicut Liuius libro ab urbe cond. v. latè demonstrat. Cuius beneficij Quirites memores, postea omnia quæ ad religionem colendam pertinerent, cærimonias nuncuparunt: autor est Valerius Maxim. quamuis sint, qui eas à carendo dictas malint. Quòd semel tantum

tum die sacrificabatur, hoc Alexãdri primi, teste Gratiano, est decretũ: sicut & illud Telephori, quòd Dominico, natali die ter Sacerdos rem diuinã facit, & primò in media nocte, cùm CHRISTVS est natus: deinde lucescente aurora, quando pastores natum inuiserunt: postremò ubi prima lux humano generi affulsit, cùm prius nulli ante tertiam diei horam, fas esset sacrificare. Adijcitur & alius mysticus sensus, ut triplici actu status triplex gentiũ significetur: primus, qui sine lege fuit, cùm omnia fuerunt tenebris circunfusa: aliter lucis & tenebrarum simul particeps, cùm post datam legem fuit omnino aliqua diei cognitio, sed nondũ perfecta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit. Præterea Felix primus sanxit, ut nusquam nisi in sacro loco, si per necessitatẽ liceret, & à uiris sacris initiatis Missa celebraretur, quòd ipsius rei diuinæ faciũdæ à principio solùm apostolis, hoc est, sacerdotibus à Christo potestas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precãdo diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificant. Gratianus hoc præscriptum Sotero attribuit, qui forte illud parum custoditũ renouauit. Iam ad eucharistiam ueniamus, quam nostri maiores olim solebãt quotidie capessere, ut ait Lucas in actis: Erant autem perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione, & fractione panis. Id salutare institutum postea primus omnium suo decreto renouauit Anacletus, iussitq;, ut qui nollent, tanquã impij è sacris ædibus ejicerentur: quẽadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptam iniuriam, aut uetus odium, recõciliari prius recu-

saſſent, ſacris interdiceretur. Verùm frigeſcente paulatim deinceps hominum pietate, illud antiquatum eſt. Ex *quo* Zephyrinus, *qui cẽteſimo circiter pòſt anno* Anacletum *eſt ſecutus, ſtatuit, ut omnes* Chriſtiani, *qui pubertatis annos attigiſſent, minimum ſemel quotannis caperent paſchali die. Fabianus uerò ut ter id fieret, poſtea ſanxit. ſed* Zephyrini *decretum, ut factu minus difficile, tenuit conſtantius: quod* Innocentius III. *deinceps ſua corroborauit autoritate.* Euchariſtia *autem in templis continenter aſſeruatur, ad ægrotantium commoditatem, ut ne ſine eo uiatico hinc abeant, ut eſt de conſecrat. diſtinct. prima. Quod deinde decretum* Innocentius III. *&* Honorius *item* III. *confirmarunt.*

Quare nonnulla tam Hebraica quàm Græca, uel Syriaca uerba in Miſſa uſurpentur, & ibidem de eorum ſignificatione. CAPVT XII.

ILlud *inſuper haud omittendum duximus, quod facit ad quarundam dictionum cognitionem, quæ ut peregrinæ, inter ſacra facienda à compluribus frequentantur ſacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædã* Hebraica, *quædam* Græca, *aut* Syriaca. Hebraica, *&* Syra, *teſte diuo* Hieronymo *ad* Marcellam, *ideo immutata ab initio manſerunt, quia uel interpretes uel apoſtoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primùm religio apud Iudæos, uelut ſuprà demonſtrauimus, cœperat, nihil ad credentium offenſionem innouarent, ſed ita ut à puero imbiberant, traderent: poſtea uerò quàm in uniuerſas gentes Euangelij ſermo dilatatus eſt, non potuiſſe ſemel ſuſcepta immutari, idem autor eſt. Cuius etiam rei* Origenes *rationem reddens, aſſerit, propter uernaculam cuiuſque gentis linguam, non poſſe uerba quamplurima in*

apu

apud alios ſonare, ut apud ſuos: ac multò propterea melius eſſe, non translata ponere, quàm illorum uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primùm uocabula illa Hebraica ſuis commiſcuiſſe, par eſt credere, utpote deſperantes poſſe ſe abſolutum ſenſum ſuo ſermone reddere, & ſic noſtros nihil deinde plus auſos, & Hebraica, & Græca permiſiſſe ſtare. Atqui id conſultò factum non nemo parum ſalsè putat, quo ad imitationẽ eius tituli, qui ſuper crucem Seruatoris poſitus fuerat, perinde Miſſa triplici lingua conſtaret, ac illum ſcriptum fuiſſe Hebraicè, & Græcè, & Latinè tradit euangeliſta Ioannes. Sed iam ad interpretationem ipſorum uerborum aggrediamur. IESVS Hebræum nomen, ut Hieronym. indicat, apud nos Seruatorem ſignificat. CHRISTVS ex myſtico chriſmate unctus dicitur, quem Iudæi Meſſiam appellant. Idem dictus eſt Nazaræus, id eſt, ſanctus ſiue conſecratus, uel à Nazareth ciuitate Galilææ, in qua eſt genitus & nutritus. Item Emanuel, quod Hebræũ eſt uerbum, & nobiſcum Deus. Rabbi, idem ac dominus, ſiue magiſter, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine ſcientiarum dicta eſt uox. Paracletus Græca dictio, id eſt, παράκλητος, & ſignificat aduocatum, doctorem, hortatorem, cõſolatorem. Sic Seruator pollicitus eſt mittere Paracletum, hoc eſt, ſpiritum ueritatis, qui diſcipulos doceret. Et illud notiſsimum eſt, Paracletũ per è ſcribendum in penultima, eamq; producendam: nam ſi legeris Paraclytum per y, in penultima, facies CHRISTVM ſceleratorum conſocium, qui ſuis diſcipulis promiſit fore, ut pater eius nomine, talem ad ipſos mitteret doctorem: quippe Paraclytus apud Græcos, nomẽ eſt compoſitum à παρὰ præpoſitione, quæ præter, & κλυτὸς, quod

celeb

celebrem, inclytum q; significat. Ergo cùm ea præpositio hoc loco pro sine ponatur, & cum ἄλυτος coniuncta, pro eo, qui sine fama est, ac planè infamis, non utique conuenit CHRISTI promißioni. Imò atq; adeò hinc uidere licet, quàm parũ rectè faciant sacerdotes, qui ita apud euangelistam Ioannem legunt: seu quàm turpiter peccent, qui etiam de errore moniti, tantum abest ut uelint rectam tenere uiam, ut scientes delirent, perinde quasi non ueritatis, cui CHRISTVS sese comparauit cùm dixit, Ego sum uia & ueritas, sed cõsuetudinis quamuis deprauatissimæ obseruatores esse debeant. Bone Deus, ecquid reliquorum munerum functionis ab eiusmodi expectari potest, qui ab alijs docti scire nihil uolũt? Sanè sic Simonem, sic Iacobum penultima syllaba correpta pronunciant, etsi longa est, cùm apud Græcos per ω, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo. Pascha Hebræũ uocabulum, non Græcũ, prout Hieronym. affirmat, & transitum sonat, quòd Iudæi tunc ex Aegypto in patriã remigrassent. Epiphania Græcũ uerbum, apud nos apparitionem uel obstentionem significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mundo ignotus, cùm uenisset ad Ioannẽ, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cœlo patre, Hic est filius meus, &c. Item pentecoste Græcè, quinquagenaria Latinè dici potest, quòd usq; ad hanc celebritatẽ, à resurrectione domini, interfint quinquaginta dies, ut infrà fusius explicabitur. Scenopegia, uox composita, dicta est à figendis tabernaculis, quia in solitudine prisci Hebræi illis usi essent, & erat festus dies. Nostri perperàm addũt aspirationẽ. Item encænia, festi dies initiales, hoc est, dedications templi. Kyrie eleeson uerbum compositum, ex κύριε, quod significa

ficat Domine, et ἐλέησον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba & Hebraica, atq; idem, ac laudate Deum: Ia enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocitatur, unũ est. Antiphona Græcis uox reciproca, quòd uicißim canatur. Homilia Græcè, Latinè dicitur colloquium, sermo. Canon Græca dictio regulam significat. Hosanna, Hebræo sermone perinde ualet, atq; apud nos, O Domine saluum me fac. Sabaoth, Hebraica quoq; uox, & idem atq; Latinis dominus omnipotens, siue dominus uirtutum, aut exercituum. Eucharistia Græcis gratiarum actionem significat, sicuti Euangelium bonum nuncium. Paradisus Graia uoce, pomariũ, hoc est, hortus cõsitus pomis. Parabola Græcè dicitur. Latinè cõparatio, similitudo. Symbolum collationẽ significat, quia apostoli seu patres in unum contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. Petrus Græcis saxũ, uelut Cephas Syro sermone, soliditas, quòd Petrus solidus fuißet in cõfeßione ueritatis. Phylacteriũ Græca dictio, Latinè custodia dicitur, quòd in ijs seruetur memoria legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. Synagoga cõgregatio à nostris dicitur, nos etiam Graia uoce ecclesiã uocamus. Mãmona, ut probat Hieronymus, Syriacũ est nomen, singularis numeri, generis masculini, et apud nos diuitias significat. Ethnicus, uox Græca, & Latinis homo alterius sectæ. Proselytus, Græcum uerbũ, nobis aduena: sic enim illum uocabant Hebræi, quem ex aliena natione, in suæ legis cõsortionem recepißent. Scandalizare, Græcũ uerbũ, Latinè est offendere: sicut angariare Persicũ, & significat adigere, compellere. Golgatha, Syrac est uox, non Hebræa, & Hieron. ostendit significare locum calui, siue caluariæ. Ita dictus est locus Hierosolymis, ad septentrionalem partem montis

montis Sion, quòd in eo iacerent capita hominum damnatorum. Corbona, quam etiam uocant gazophylacium, nomen ex dictione Persica & Græca compositũ, & significat arcam, in qua seruabantur templi pecuniæ, seu munera quæ usui erant ministris: nam Corban, ex testimonio Iosephi, quod in superiore libro citauimus, cùm de radendo capite Nazaræorũ sermo fuit, apud Hebræos significat munus, unde Corbona dicta uidetur. Eleemosyna, largitio, quæ inopi fit: Græca uox, & misericordiam sonat. Gehenna locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Beniamin, ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni deuouebãt, immolabantq; dæmonio Moloch, quam Deus, uti apud Hieremiam legitur, comminatus est se mortuorum cadaueribus impleturum: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus Græcum uerbum sonat delatorem, siue calumniatorem. Beelzebub, Hieronymus docet idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolum, & Zebub muscam, quasi dicas idolum muscæ: ἀδλωλοφ enim simulacrum significat, & sic hoc nomine spurcissimum fuisse idolum. Abyssus Græca uox, Latinè uorago dicitur. Phantasma Græcis, uisum per somnum uidere est, Latinè spectrũ dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum etiam nos uidere uideamur, iam ad finẽ ueniamus. Amen uox Hebræa est, Latineq; sicut declarat Aquila, uerè, siue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in psalmos, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen, amen. Erat quippe germanum consimileq; Hebræorum institutis, in ueterum religione, feliciter, quod suprà ex Apuleij lectione constat, atq; hic amen, quo significatur, ut ea quæ suprà sunt uerè dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epistola diui Hieronymi ad Marcellam.

Hæc

Hæc paucula libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinam facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

LIBRI V. FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER VI.

De pio pœnitendi initio, & de primo confitendi delicta instituto: & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione episcoporum. CAPVT I.

PRINCIPIVM *religionis Christianæ cum unctione* CHRISTI, *& regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritum sacrificãdi, cùm apud Hebræos, tum apud nostros iuxtà & orandi, & quantũ mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore lib. exposuimus: iã idcirco & alia quæ ad institutũ pertinent opus, differamus. Seruator noster ut nos ex omni parte immortalitate donaret, postremò potionem salutis, cœlestemq; pastum nobis propinauit, dicens: Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Qui edit meã carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Et pergit: Qui edit hunc panem, uiuet in æternum. Verùm quia non decebat, ut quispiam non mundus tam purum nectar haurire, tamq; salutarem ambrosiam esse auderet, idcirco Apostolus docuit, ut accedendum esset ad ea sumenda, inquiens: Itaque quicunq; ederit panem hunc, aut*

bibe

biberit calicē Domini *indignè, reus erit corporis & sanguinis* Domini. *Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat: nam qui edit aut bibit indignè, iudiciū sibi ipsi edit & bibit, &c.* Sed quomodo probabit se homo, *cum nemo possit esse tam prudēs, tā sagax, quin aliquando labatur?* Quod Deus opt. max. *sciens, pro sua benignitate aperuit nobis portum salutis, ut huic necessitati, cui fragilitas carnis subiecta est, medicina pœnitentiæ, quam uocamus, subueniret: nam præcursorem misit* Ioannem baptistam *clamantem,* Pœnitentiam agite. *Attende, hoc loco de spirituali pœnitētia tractatur, quia omnis nostra uita aliud nihil esse debet, nisi pœnitētia, quæ facit, ut quis, uelut ait apostolus, transformetur per renouationem mentis suæ, & ad se reuertatur, dolendo peccatum suum,* dicente Seruatore: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam.* Et *hæc interior est, ac euangelica dicitur pœnitentia, cuius fructus est exterior, quæ agitur per corporis afflictationem & uoluptatū contemptum: atq; ut ista ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non nisi uera esse potest.* Modus autē pœnitēdi est, *ut ab amore uirtutis, non à uitij odio, te incipiat pœnitere.* Exempli causa: *Amato castitatē, in eaq; acquiescito, tunc tibi statim post turpioris intēperātiæ odiū sua sponte oborietur.* Id modi pœnitēdi præscribitur psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē.* Atque *hoc pium est pœnitendi initium.* Præposterè *igitur agūt, qui à peccato inchoant pœnitentiam, quia illud metu pœnæ, non uirtutis amore, qui uitiorum omnium fuga est, facere uidentur.* Quapropter CHRISTVS *cùm uellet discipulis uerum integritatis exemplar mōstrare, consueuit puellum longè innocentissimum in medio statuere,*

iubens

iubens ut similes illius efficerentur, si auerent ingredi in regnum cœlorum, quò eos sic præsentis uirtutis imagine, ad pœnitendum beateq; uiuendum facilius induceret. Si quis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut ui coactus ad iniustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si pœniteat actorum, & ad meliora cõuersus satis Deo faciat, & ita resipiscat, quò & errati pigeat, castigetq; seipsum stultitiæ, & confirmet animum suum ad rectius uiuendum: quoniam sicut nihil prodest malè ui uenti ante actæ uitæ probitas, quia superueniens nequitia iustitiæ facta delet, ita nihil officiunt peccata uetera correcto, quia superueniens iustitia labem uitæ prioris abolet. Vtrunq; ipse dominus apud Ezechielem nobis denũtiat: Si impius egerit pœnitentiam, omnium iniquitatum eius nõ recordabor. Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, non erunt in memoria. Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed propterea q; nihil prodest inclusum habere conscientiam, quia patemus Deo, idcirco postquam satis delictorum nos pœnituit, deinde oportet ultro aperire animum, & perniciem uitiorũ illi, qui mederi, & ueram atque perpetuam sanitatem reddere potest. Appetenda est hæc omnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur anima, quàm corpus. Et quia Seruator noster ut humana indutus persona ubique nobiscum præsens esse diu noluit, proinde sui uicarios constituit homines mortales, id est, apostolos ac discipulos suos cum primis, quibus dixit: Quorũcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra confiteremur delicta, tanquã

ueris iudicibus, & ab ijsdem aliqua affecti pœna, per diuinã gratiam remissionẽ acciperemus. Ante CHRISTI aduentum, sat erat mente fateri Deo commissa, clamante propheta: Dixi, cõfitebor aduersum me, iniustitiã meam Domino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei. Sed postquã Deus ipse nostræ salutis causa factus est homo, necessum fuit homini qui eius locum in terris tenet, aperire pectus, & totum nudare uitam, per confessionem, quæ conscientiæ uox est, uti mereremur ueniam, quam IESVS CHRISTVS per passionem suam nobis impertitus est. Atq; hoc fuit primum confessionis institutũ, ad quod beatum Iacobũ alluisse ferunt, cùm dixit: Confitemini inuicem alius alij delicta, & orate pro uobis inuicem, ut sanemini. Ille sic nos Deo reconciliatos uoluisse uidetur, ut remissis uicissim offensis, amici inter nos uiueremus. Fuit illa omnino confessio, quam publicam uocant, quæ postea ut quidam, quibus omnino plus sapit palatus quam cor, tradunt, exemplo patribus fuisse uidetur, ut secretiorem instituerint, qua, priore omissa, nunc utimur maximè necessaria, quando per eam, cùm corporis, tum animi uitijs fœdè labentes, Deo semel atq; iterum recõciliamur. Verum tamen ego affirmare ausim, huiusce secretioris confessionis autorem fuisse CHRISTVM, qui, quemadmodũ suprà ostendimus, autoritatem fecit apostolis remittendi pariter atq; retinendi aliorum peccata. Qua sanè potestate ecquo illi pacto uti potuissent, nisi iam tum mortales cœpissent eis de suis cõfiteri delictis? Quippe solus Deus scrutator est humani cordis, ex quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominem proficiscuntur, iugiter manant, quod & factum esse testatur Lucas in actis cap. 19. qui postquam ostendit filios Sceuæ Iudæi principis sacerdotum

tum ausos fuisse inuocare nomen domini IESV, super eos, qui haberent spiritus malos, quemadmodum Paulus faciebat, & ob id uulneratos fuisse ab homine spiritu uexato, inquit: Hoc autẽ innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis, qui habitabant Ephesi, & incidit timor super illos omnes, & magnificabatur nomẽ domini IESV, multiq; credentium ueniebant, hoc est, ad Paulum, confitentes & annuntiantes facta sua. Et hæc uera confessio, & initium confessionis fuit. Quare parum omnino prudentis, ne dicam sponte errantis est, aliter uel credere, seu tradere, cùm eiusmodi argumento rei nihil profectò uideatur esse probabilius. At sunt qui scribãt, confessionem hanc apertam fuisse, qui necesse est, uel intelligãt esse eos homines de manifestis actibus confessos, quæ res confessionem non requirebat, uel non intelligant quod dicunt: si enim de occultis delictis palàm confessi forent, iam tum ansam dedissent inimicis ad obijcienda sua sibi facinora, cum dedecore, quod morte magis uir sanæ mentis fugere debet: ex quo confessionem minimè apertam fuisse satis constare potest. Cæterùm ut modus prioris confessionis priscorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in libro quem de pœnitentia scripsit, uerba subijciam, quæ eiusmodi sunt: Is actus qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequẽtatur, exhomologesis est, qua delictum domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, conuersationem iniungens misericordiæ illicem. De ipso quoque habitu atque uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare,

animum mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, triſti tractatione mutare. Cæterùm paſtum & potum pura noſſe, non uentris ſcilicet, ſed animi cauſa. Plerunq; uerò ieiunijs preces alere, ingemiſcere, lachrymare, & mugire dies noctésq; ad dominum Deũ tuũ, preſbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniũgere. hæc Tertul. Poſtremò ſequitur, ut ſatis Deo faciamus: quod fit cum iuſſu ſacerdotis, cui faſſi ſumus commiſſa, facimus fructus, uti Ioãnes prædicabat, qui deceant pœnitẽtiam: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & ſacerdotibus Dei obtemperans, obſequijs ſuis & operibus iuſtis dominum promeretur. Atqui Innocentius tertius conſtituit, ut qui iam doli capaces eſſe cœpiſſent, ſi nõ ſæpius, at ſemel quotannis confiterẽtur peccata illis ſacerdotibus, qui eorum animarum curam haberẽt. Atq; hic eſt ueræ purgationis modus, ut quod dicto factoue quotidie peccamus, illud pura conſcientiæ uoce, pijsq; actibus expiemus, non autem Iudaico ritu, arietis ſanguine, aut more priſcorum teda, ſulphure, uel aqua. In ſacris ferè omnibus ethnicorũ tres erant iſtæ purgationes, nam aut teda purgabantur & ſulphure, aut aqua abluebantur, aut aëre uentilabantur. Triplicem purgationẽ Ouidius notat illo uerſu:

Terq; ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure, luſtrat.

Et Vergilius idem:

Ter ſocios pura circumluit unda,
Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ,
Luſtrauitq; uiros.

Item ouum uſurpabant. Iuuenalis:

Niſi ſe centum luſtrauerit ouis.

Sic

Sic & in hoc delirabant: non enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absq; nutu, atque renutu, nemo quisquam fit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quam parum frugifer sit cantus in domo domini mollior atque delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. CAP. II.

PRECES horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi & plerisq; alijs qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuinae in templis laudes canerētur, ut ex sacra patet historia, quas patres deinde receperunt imitati carmen Dauid: *Septies in die laudē dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis diuus Cyprianus, morē celebrandi, primā, tertiā, sextā, & nonam horā à Daniele sumptū, quòd ille ter in die positis humi genibus, patrio ritu mane, hora sexta & nona precari consueuisset.* Ita teste diuo Hiero. *tria sunt orandi tēpora, mane, id est, hora tertia, cùm spiritu sancto afflati sunt apostoli: sexta, cùm edendū est. Sic Petrus apostolus uolens cibum capere, ascendit circa horam sextam in cœnaculū, orandi causa: nona, tum idem Petrus & Ioannes perrexerunt ad tēplum, precandi gratia.* Fuit uel illud priscorū institutū, cùm apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. II, ita scribit: *Rebus iā ritè consummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primā nuntiantes horā perstrepūt.* Matutinas precationes uocat hoc loco Apuleius nō inelegantes salutationes, ostēditq; modū orādi diuisū in horas sacrificijs legitimas fuisse. Postea, quod satis constat, Pelagius secundus decreuit, ut ipsæ septē canonicæ horæ, quotidie à sacerdotibus recitarētur,

uelut præsens remedium humanæ imbecillitati futurum, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodũ ait Solomõ, forte per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curã, toties resurgat, cõualeatq;. Singulis autẽ horis Gregorius præfationem dedit initium psalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina: subiecitq; hymnum illum, Gloria patri, & filio & spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Vt totidem etiam horæ in honorẽ deiparæ uirginis quotidie recitarentur, instituit Vrbanus secũdus in cõcilio, quod in Gallijs ad Claromontem habuit. At Hieronymus rogatu Damasi digessit psalteriũ quod uocant, id est, psalmorum librũ in septem partes, ad numerum dierum unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum psalmorum numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nunc ex ipsius Damasi decreto in omnibus templis legitur. Fertur idẽ pontifex omnium primus hymnũ Gloria patri, &c. qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quenq; psalmum adiecisse, quem in Niceno conuentu prius editũ, memoriæ proditũ est. Item primus instituit, ut chorus alternis psalmos caneret: quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutum fuisse, quippe qui per quietem audiuisset angelos ad eum modum uicissim psalmos concinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur, qui, teste Iosepho lib. antiqui. 7. dicitur septem constituisse choros, & eos canentes ac præcedentes ipse subsecutus, dum arca Hierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut supra diximus, etiam apud Hebræos, autor fuit ordinis eorum, qui psallerent. Fit omnino iã inde ab initio mos nostris cocinere de rebus sacris, dicente Tertulliano ad uxorẽ: Quid maritus suus illi, uel

marito

marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis seruatur. At diuus Augustinus libro confessionū 9. ait Ambrosium Mediolanensem antistitem hunc canendi hymnos & psalmos morem primùm apud occidentales instituisse populos: quod non utique multum abhorret à sententia eorum, qui Damaso assignant: nam cùm ambo per idem tempus fuerint, & quod unus cœpisset, ab altero ratum haberi oportuerit, nō iniuria & ambo eius rei autores dici possent. Verùm quantum iam tunc illud institutū utile esse cœperit, idem Augustinus lib. suarū confessionum 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quā sacrorum uerborum pondus attenderisset. Sed hodie longè minus è republica nostra esse apparet, quando cantores nostri ita in templis constrepunt, ut nihil præter uocē audiatur, & qui intersunt (intersunt autem quotquot ciuitas capit) eiusmodi clamorum concētu, quo eorum aures maximè calent, cōtenti, de ui uerborum minimè curant. Vnde cò uentum est, ut apud uulgus, omnis diuini cultus ratio in istis cantoribus sita esse uideatur, quamuis generatim nullum aliud hominum genus sit leuius aut improbius: & tamen bona pars populi, ut eos audiat clamantes, in sacras ædes uelut in theatrum concurrit, eos pretio conducit, eos fouet, eos denique solos domui Dei ornamento esse existimat, tantò molliores et delicatiores in cantu flexiones & fictæ uoculæ uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratior est sonus, qui tremulo è gutture funditur, quàm qui cū grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, aut eiusmodi graculos è tēplis eijcere, uel omnino ita eos instituere, ut canentes more potius legentium quàm instrepentium, hymnos recitarent: quod diuum Athanasiū

Alexandrinum episcopum olim in diœcesi sua feciſſe Augustinus in prænotato lib. atteſtatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorum uocibus conſtat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; cõcentus ex diſſonis. autor Seneca, & Macrobius. Chorum à chara, id eſt, lætitia, dici autumat Plato lib. 2. de legib. Ego uerò dixerim huiuſmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad noſtras cærimonias eſſe translata, apud quos ad ſymphoniã ſacrificabatur, teſte Liuio, lib. ab urbe cond. nono, ubi ait tibicines ſolitos præcinere ſacrificijs. Sed uel id planius facit pes ſpondeus, ita dictus, q; in ſacrificijs libantes eo maximè uterentur: nã Græci σπονδὰς libamina appellant. Numa Pompilius hunc pedẽ pontificiũ nuncupauit, cùm ſpondei melos, id eſt, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incenſis altaribus, tibicinem ſpondeũ canere iubebant, ut duabus longis ſymphonijs quaſi duplicibus & iugibus uocibus, proſpera deorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit publicã mulierem, cũ uiolenti iuuenes eius fores frangerent, admoniſſe tibicinã, ut ſpondeum caneret: quod cùm illa feciſſet, tarditate modorum & grauitate canentis, illorum furorem conſedaſſe. Meminit & huius rei Quintil. in primo de inſtitu. oratoria. Sed ad Damaſum redeamus. Is quoq; inſtituit, ut ad ſingulas horas canonicas recitaretur, preſſa tamen uoce, ſymbolum, quod ad differentiam Niceni ſymboli, uulgò breuius & apoſtolorum appellatur: quamuis certius ſit, ut multi tradunt, iſtud, non illud, in Niceno concilio editum. Vitalianus uerò canendi modũ inuenit decentiſſimũ, quo hymni ſacri canerentur, quod ante eum Gelaſio & Gregorio & ſi nõ nemo aſſignat, adhibuitq; ad eũ organa. De eiuſmodi muſico inſtrumẽto affatim tradidimus

mus suprà lib. 1. cap. xv. cũ de instrumentis musicis tractatum est. Vitas diuorũ quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Isuardus monachus circiter annum salutis DCCC. rogatu Caroli Magni scripserunt. Et quoniam cùm alias, tum præsertim imperante Diocletiano, Damasus & Eusebius testantur, ad decem & septẽ Christianorum millia, diebus tantũ triginta, per diuersas prouincias afflicta supplicijs fuisse, difficile erat singulorum uel uitas describere, uel diem festũ cuilibet dare, illi propterea cõposuerunt lectiones, quas appellamus, quæ martyribus pluribus, confessoribus, quos uocant, uel uirginibus conuenirent, quas patres de concilij sententia postea comprobarunt, certisq; diebus qui ipsis diuis sacri haberentur, recitari inter horas canonicas mandarunt. Post hæc quidã putantes fore, ut quis in multiloquio suo facilius exaudiretur, preces alias instituere, quædã mutuati ab his canonicis, quas ad distinctionem suarũ, Romanas appellarunt: nã Benedictus suis monachis certum orandi modum præscripsit, item Bernardus suis, Dominicus suis. Quin & singuli prouinciales antistites idem fecerunt, ut hodie alij alias preces usurpent, & id factum sit, uel Romanorum pontificum consensu, qui nihil respuere uoluerunt, quod diuinum augeret cultum, tametsi Christo breuior, non item longior precandi modus probatur.

De initio ieiunii, & primo eleemosynæ usu, ac ibidẽ quale uerum sit ieiunium, atque de ieiunii aduentus, quem uocant, quadragesimæ uario primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorq; temporum instituto.

CAPVT III.

DOcet diuus Augustin. in sermone quinquagesimonono de tempore, ad fratres, precibus, de quibus iã abun-

dè suprà diximus, duas esse alas annectendas, ieiuniũ, & eleemosynam, hoc est, ut uocamus, largitionẽ misericordiæ causa inopi factam, quò celerius in cœlum aduolare, id est, Deo longè acceptissimæ fieri queant: quia bonæ fiunt illæ preces, uti in Tobia est, quas ieiuniũ & eleemosyna comitatur. Ieiunij initiũ ab orbe statim condito factũ est, cùm primis nostris parentibus in amœnissima terræ parte, cui paradisus Graia uoce nomen fuit, cõstitutis interdicta est arbor, à qua abstinerent, ut sic temperando, beatissimam uitam degerent, malorum omnium expertẽ, terra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suũ spiritu, uti minus mole corporea onusto, facilius colerẽt. Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio, qui in lib. de ieiunio ita scribit: Quinto die produxerunt aquæ repentia animarũ, & uolatilia uolantia super terrã, & adhuc seruabatur ieiuniũ. Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestijs orta edendi potestas, & usus escarũ: inde lex de ieiunio lata est, pœnaq; uiolatori indicta. Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut abstineret. Atque ieiunij talis fuit origo. Cæterùm abstinentia haud diuturna fuit: non multò pòst commiserunt, ut alteram, credo, precum alã experirentur: quapropter dum in cœlo esse sibi uidebantur, amœnissimo domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subitò repererunt, ac tũ primùm alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accepere, quibus operirentur, inde rerũ omnium magis indigentes solum laboriosè uertere, & per sudorem ac ærumnam uitam agentes, expectare fructus terræ, quæ iã cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subijt & morbus, tentareq; cœperunt frigora & æstus insueta corpora, sicuti oraculum prædixerat ea uitæ incõmoda

adeum

adeunda esse, si minus diuinæ legi paruissent. Et hinc simul eleemosynæ usus esse cœpit, qui inter omnes gentes, tantum deinceps increbuit, quantum pauperies semper serpsit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcunque enim charitatis officium in alterũ præstatur, id eleemosyna est. Ceterùm Moses primus eleemosynæ dandæ usum introduxit, dicens, ut in Deuteronomio extat: Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum uersatur in terra. Quod uel CHRISTVS approbauit, cùm inquit: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Et rursum alibi: Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Magna nempe uis eleemosynæ, cùm in ea tam bene omnia bona nostra locata uelit Seruator. Sed quibus danda sit, audi diuum Hieronymum, cum Seruatore docentem, & dicẽtem: Vade, uẽde omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utique ille, qui mendicitate & squalore coopertus est, & tamen non recedit à uitijs, sed qui bonus est. hæc Hieron. Et Salomon: Da misericordi, & ne suspicias peccatorem. Illis igitur, teste etiam Ambrosio, quos scimus ignauè potius, quàm ex necessitate ostiatim de cibo rogare, debemus consulere, ut bene agant, ac eos obiurgando cõmonefacere, ut sine uitæ ignauia, uelint in sudore uultus, sicut diuina iubet iustitia, & quæritare uictum, & esse panem suũ. Et hæc ut magis pia & salutarior, eleemosyna spiritualis nuncupatur. Est tamen communiter danda eleemosyna omnibus egentibus, quando ea nõ tam accipientibus quàm dãtibus prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ieiunij ratio ad posteros: enim uero carnis ac uini usus ab Adam ad Noë usque

igno

ignotus fuit. Cibo se abstinuit Moses XL. *dies. abstinuit Helias, & postremò Seruator noster totidem. Item Niniuitis Ionæ prophetæ opera & cohortatione, pœnitẽtibus per ieiunium uenia datur. Ita Iudæi abstinere consueuerunt, quoties à Deo opem aduersus calamitates implorare, aut eum iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessarium rogare, seu acceptorũ beneficiorum memoriam, uel dies festos agere uoluissent. Demum Christus & ieiunandum esse, & ieiunandi modum instituit, cùm apud Matth. cap.* VI. *dixit: Tu uerò cùm ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne conspicuum sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo, qui est in occulto, & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio uidetur nomen inditum ex intestino, quod ieiunum dicitur: quia teste Cornelio Celso, lib.* IIII. *nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes uetris mittit: hoc argumento, ut more ieiuni intestini, minus nos cibis oneremus, cùm abstinemus, quod proprium cõtinentiæ est. Verum autem ieiuniũ seruat, non qui à carnibus tantum cœnaq; abstinet, id quod uulgus absolutum ieiuniũ existimat, sed qui simul & affectibus aliquid adimit, ut minus permittat ire, quàm soleat, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patienter ferat, si quid aduersi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentissimè usurpabat, pulcherrimè comprehẽdit, Sustine, & abstine. At Origenes in hãc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendam, quale te oporteat ieiunare ieiunium? ieiuna ab omni peccato, nullum cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ cõcalescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis, noli cõtingere*

tingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, non concupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducant: tale ieiunium Deo placet. Vt igitur ad hanc tanti præmij messem sæpius uigilaremus, ut ad cœlestium bonorũ gustum eniteremur frequentius, apostoli uolentes Christianos imitaturos esse Seruatoris abstinentiam, instituerũt, in quadraginta dies ieiuniũ ante pascha seruandũ. Id esse uerum testis est diuus Hierony. in epist. ad Marcellã, aduersus Montanum, qui plures quadragesimas seruandas prædicabat, scribens: Nos unã quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, tempore nobis congruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres pasi sint Seruatores, non quò & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare nõ liceat, sed quòd aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imò si Chrysostomo credimus, ipsius CHRISTI institutum esse uidetur, qui homilia decima in genesin, de ea re ita scribit: Nam quemadmodũ in uijs publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respirant & quiescunt, ut alacrius postea iter suũ conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiant nauigantes, dum uentorum impetus conquiescat, & sic iterum nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum susciperc, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies. Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquantulum ieiunij labores remittant, & exactis duobus illis diebus, in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò assignat, & quidem falso: nam Telephorus auxit potius dierum numerum, quàm eius instituti fuit autor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas,

das, ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc tẽporis spacio computantur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidem prætermisso, ieiunandum erat: siquidem ex decreto Melchiadis perspicuè apparet, nullos tum dominicos dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim perdiu postea sanxit, ne Dominico, ne ue quinto hebdomadæ die ieiunium celebraretur, quòd eos dies idolorũ cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obsoleuit. Illud uerò superius iam ante Melchiadem in usu erat, dicente Tertullian. in lib. de militis corona: Die Dominico ieiunium nefas ducimus: eadem immunitate à die paschæ, usque ad pentecosten gaudemus, &c. Verùm ita fortè accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade renouatũ fuerit. Quare Chrysost. eos ipsos dies, ut suprà ostẽdimus, à Domino datos ad recreandũ corpus, rectè affirmare uidetur. Ad hunc deniq; modum Telephorus non instituit quadragesimam, sed ad eã unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerent, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quàm reliqui abstinendo præstarent. Posthac Gregorius scripsisse fertur Augustino Anglorũ antistiti, ut curaret, quò Anglici quoq; sacerdotes secundum Telephori decretum, ieiunium seruarent. Et id temporis spacium quinquagesima dictum, sicut latè patet in canon. decretis, ubi de ieiunio agitur, & id institutum deinde Aurelianensis concilij autoritate antiquatũ. Cæterùm unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principium, facilè ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolutè ponatur pro eo quadraginta dierũ spacio, qui sunt ieiunio sacri, sed quàm Latinè nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima

sacri

sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quòd sit ultima die, ex quadraginta, sicut secundus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem temporis tanquam totius anni decimam sacro ieiunio darent: nam cùm annus constet ex CCCLXV. *diebus, ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, et nescio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, sicut infrà dicemus, additi sunt, ex eo, etsi satis inepte, nomen composuerunt, ut quadragesima nũcupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somnium, cui simile est, forte putes, scriptum leges lib. diuinorũ officiorum* VI. *Quadragesimã uerò alij iam usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadragesimæ Dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies. alij uerò à secunda feria præteritæ hebdomadæ, quod hodie nostri monachi atque Narbonenses Galli obseruant. Verũ cùm in eo* XLII. *dierum numero sex interessent Dominici dies, quibus ex scito Melchiadis fas non erat ieiunare, idcirco D. Gregorius, quemadmodũ eodem in lib. patet, ut quadragesimam redigeret ad* XL. *dies ieiunio sacros, addidit ad eũ ipsum numerum dies quatuor, uoluit'que feriam quartã præteritam, esse caput quadragesimæ, quam multis cùm cærimonijs tum sacris, sanctam & celebrem fecit. Primũ enim in Missa legitur illud Ioël prophetæ secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euangelistæ, quo ueri ieiunij modus præscribitur. Sed ante initium Missæ factum, cineres consecrantur, quibus populus aspergatur: sic nanq; apud Iudæos, eos quos maximè pœniteret, cinere conspergi solitos tradit Hieremias, cap.* XXV. *Deinde sacerdos imponit cos cineres super uerticẽ capitis cuiusq;, dicens: Memento homo, quia puluis es,*

& in

& in pulnerem reuertêris. apud alios ait: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuertêris, in nomine patris & filij & spiritus sancti, amen. Atque hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cuncti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quod facit ut rectius uiuamus, certò sciêtes nobis esse moriendum. Ad eum modũ dominus, ueluti est lib. Geneseos cap. 3. admonuit Adam postquàm peccauerat, & in mortis necessitatẽ inciderat, de humani corporis imbecillitate dicens: In sudore uultus tui, uescere pane, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerẽ reuertêris. Postremò ut ne ocyus quã ieiunium requireret, populus ad prandiũ aduolaret, iussum est, ut sacra omnia ad nonam usq; horam producerentur, recitatis etiam simul uesperis, quas uocant. Quæ sanè cærimoniæ ac sacra partim diui Grægorij opera & autoritate, partim Cabillionensis concilij decreto instituta sunt. Est autem Caballio, seu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres autores legitur, teste Ptolemæo, ciuitas in Lugdunensi Gallia celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem redeo. Eorundẽ quoq; apostolorum decretũ fuit, at tres hebdomadæ ante natalem Domini, ut solennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiunium, quod aliquã diu publicè seruatum ferunt, nũc uerò monachi maximè omnium obseruant. Calistus uerò primus omniũ instituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiuniũ ageretur, die præsertim sabbati, id est, quarto mẽse, septimo, & decimo, si inchoëmus annum à Martio, Hebræorũ more. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tempora id ieiunium, in uer, æstatem, autumnum, & hyemẽ. Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinũ habita

bita est, cùm id antea tantummodo Decembri mense fieri consueuisset. Sunt tamen qui Vrbano attribuant huiusmodi quatuor temporum, ac ieiunij distinctionem, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunq; fieri potuit, ut Calistus primùm instituerit, dein Vrbanus ieiuniũ in quatuor tempora digesserit. At ista ego à Romanis accepta esse dixerim, quos Ouid. in Fast. tribus anni temporibus fructuũ gratia, totidem sacrificia dicit fecisse, uinalia, robigalia, floralia: prima causa uini, altera frugum, Deo qui Robigus dicebatur, sacra septimo calend. Maij, quoniam tũc ferè segetes robigo occupat, ut ait Plin. tertia cunctorum fructuum quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos pontifices eadem quoq; anni tẽpora non inani superstitione, sed ieiunijs tribus ex eadem causa celebrasse, quò uanos ueterũ ritus in uerum pietatis cultum uerterent. Deinde patres nõnulla alia constituerunt ieiunia, quæ etiam ponere minimè tædebit.

Quando primùm sacræ uigiliæ in ieiunium fuerint mutatæ: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atque de instituto ieiunii quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. CAP. IIII.

MOs fuit statim ab initio crescẽtis religionis, ut quia Seruator CHRISTVS *noctu nasci uoluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent. testis Tertullianus, qui ad uxorem scribit: Latebis ne tu cùm per noctem exurgis oratum? Item diuus Hieronymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius autor est (nam de eare ambigitur) inquit: Hæc & huiusmodi tanta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerunt, ut nos eorum posteri paribus excitaremur exemplis, ad celebrãdas etiam noctibus*

salutis nostræ excubias. Quod nempe ex præcepto domini fiebat dicentis suis discipulis: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationem: spiritus promptus est, sed caro infirma. Et propheta illud ipsum decantat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item Apostolus ait: Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoque imitans illos pastores qui circa Bethlehem atque gregem suum nocte excubias agentes, meruerunt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quēpiam præcessisset solennem, in templis ad sepulcra martyrum pernoctare orando, sacros'que hymnos canendo. Quod C. Plinij testimonio comprobatur, qui cùm Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorū interemptorum, ad Traianum, cuius iussu ea sæuitia eruperat, scripsit, multa hominum millia quotidie obtruncari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quòd essent soliti statо die ante lucem conuenire, carmen'que CHRISTO quasi Deo canere. Sed quid damnosa, uti ait Horatius non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietatem, illi sacri hymni in dissolutas cantiunculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperunt. nam in eo nocturno conuentu, pueri puellæq; amores iam licentius meditari, iuuenes palàm stuprum offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescebant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpandi ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omniū impugnare, publiceq; execrari. Contrà Hieronym. qui ab eo criminatore nihil non in malam partē asseri suspicabatur, grauiter repugnabat, argumētans paucorum

culp

culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilando in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atque non illepidè in illum cauillans aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut Domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduerterunt, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando statuerunt, ut loco uigiliarum ieiunium indiceretur pridie diei cuiusque festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerēt, ac horas suas celebrarent: quia, uti Cyprianus ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Mansit dein uigiliarum, id est, officij nomē huiusmodi ieiunio, quod æque obseruatur ac quadragesimale. Atque huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tempora omnino diui Hieronymi, qui eo anno occidit, qui fuit salutis CCCCXXII. sedente Bonifacio pontifice primo. Ita Aegyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habebant, & postquam dormierant, immolare uaccam. Hunc ritum attendant, qui eiusmodi diebus grauatè abstinent, quandò inde scire licet nos à priscis hominibus istum accepisse abstinentiæ modum, ut non uideamur nouum obijsse munus. Ad rem redeo. Nimirum nocturna sacra semper fuere multorū scelerum causa, id quod ad extremum fuit, quamobrem Romana seueritas, teste Liuio, bacchanalia dānarit, cùm sub nomine religionis, stupra puerorum fœminarūq; promiscua, et corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. de legi. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Item

quarto & sexto hebdomadæ die ieiunium indixerunt patres, quòd hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod censuerat Apollonius orator insignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Commodo, solus ea tempestate martyrium passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tunc capitale fuit, orationem habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuitic. scribens: Habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solēniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiunium ab Anglis hodie sanctissimè seruatur, populis sine controuersia, præcunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quæ nuper diuùm auspicijs in publicum prodijt.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierum nomina, dominicum & sabbatum: ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidē, à quibus errantiū syderū uocabula fuerint istis diebus primùm tributa. CAP. V.

SVbnectam perappositè unde feriarum nomen sit diebus hebdomadæ singulis inditū. Porrò *Syluester Romanus Pontifex primus, uanorum Deorum memoriā abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerum feriarum digererētur, uocarenturq; prima, secūda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modū, quo apud Hebræos, dies nomine sabbatorum distincti fuerant. Saturni uerò diem antiquo legis uocabulo sabbatum, quod requiem significat, & primam feriam quæ in locum Solis subiecta erat, ut diem domino sacrū, dominicum, appellari uoluit: idq; fecisse dicitur rogatu Constantini principis. Quāquam apostoli primò*

mò eum diem domino consecrarant, quòd Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atq; ocium sabbati, id est, ocium, sicut ait Origen. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos dominicus esset, ac sabbatum apud Iudæos fuerat. Quod uerũ esse ex eo colligere licet, quòd multò ante Syluestrum, aut Constantinũ, Pius pontifex sanxisse perhibetur, sicut infrà demonstrabitur, Pascha dominico die celebrari, & Tertullianus eũ diem dominicũ appellat, uti proximo capite demonstrauimus. Quare istud institutum fortè id temporis minus seruatũ, Syluester per hunc modum innouasse dicitur. Cæterùm hæc dierum ratio nunc tantum in rebus diuinis habetur, cùm uix dominico die cum sabbato suum tenente locum, & id credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinum nomen recuperauerint. Vnde profectò pudẽdum est, simulq; dolendum, quòd nõ antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dij gentium inter nos, tam memorabile monimentum haberent. Feriæ apud ueteres, erant dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à ferendis uictimis, quæ immolabantur: uel à ferendis epulis, quæ tum maximè dabantur. Sed de ijs plura in capite insequenti, cùm de festis diebus sermo fiet. Quod autẽ receptum est, dies assignari septem stellis, qui planetæ uocantur, inuentum Aegyptiorum putatur, teste Dione historico.

De modo Christianæ abstinẽtiæ in cibis capessendis, cùm solenne est ieiunium, & unde situsus apud nos consecrandi mensas, legendiq́ue sacra scripta, dum editur, atque agendi gratias, post sumptum cibum. CAP. VI.

CVm ieiunium agitur, primùm à carne, & à quocũq; ciborum genere quod sapiat carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, autore diuo Gregorio, abstinẽdũ est. Sed car-

nis usum multò antè interdictũ fuisse ijs qui per ieiunium abstinent, testatur Chrysosto. qui Gregoriũ ducentis antecessit annis homilia tertia ad populum, in detractores: Quæ enim, inquit, utilitas, cùm auibus & piscibus abstineamus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio imposita fuit, cùm Deus, uti est in Genes. lib. dixit: Ecce dedi uobis omnẽ herbam seminantẽ semen, quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est fructus arboris, seminãs semẽ, uobis erit in escam. Ita, teste Origene, primus hominũ cibus fuit ex oleribus & arborũ fructibus, usque ad Noë tẽpora. Et eã ipsam legem in ieiunio remansisse satis constat, quãdo posteritas illa semper est usa. Abstinendũ deim & à cœnis dicente Hieron. prout & in decretis scriptũ est: Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, si pòst pariter obstruatur. Et subdit: Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq;, id est, quotidie esurire, quotidie prãdere, et rel. Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiem, quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data. Est illud ipsum iampridẽ conuẽtus Gabillionẽsis decreto statutum, quo excipitur, ne quisquã ante sacra meridiana peracta, pransum eat: nulla hîc mentio de cœna fit. Dixit Hieron. et refectio, id est, ipsius cibi capessendi actio, satietatem fugiat: si de prandio & cœna intellexisset, refectiones pluratiuo numero posuisset. Hæc grata frugalitatis cõsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate cõtinuit: hæc nos esurire quotidie, cùm cœnas negligimus, & prãdere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibum capere fas esset, ecquæ hîc abstinẽtiæ forma, uel species quidẽ fòret? parui enim

refert

refert quo uescaris cibo, si modò te ad summum satiaueris. Apud Romanos olim prandia non fuisse frequenti in usu, autor est Seruius. Testatur idē Gell. ita scribens: Parsimonia apud ueteres Romanos, & uictus atq; cœnarū tenuitas non domestica solùm obseruatione, ac disciplina, sed publica quoq; animaduersione, legumq; pluriū sanctionibus custodita est. Romanis fœminis, uti nos alibi diximus, uini usus quōdā ignotus fuit. Hebræi in solēni ieiunio uesperi tantū comedebāt, sicuti lib. Iudicū cap. 20. et 2. Reg. cap. 1. legitur. Hunc quoq; morem apud nostros aliquando seruatū Chrysost. innuere uidetur, cùm homil. 36. in Matth. prope finem ita dicat: Veniat tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tēpore, mensa uesperi apposita, si minister uocatus tardiusculè accesserit, &c. Nos igitur ab ijs formā ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumēto: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus. Hæc ieiunij ratio quāquam ab omnibus recepta est, ritéq; ubiq; gentiū seruatur, de ea tamē non ab re, hoc loco latius quàm uolebam, memorauimus: sunt enim nonnulli quorū Deus uenter est, ut apostolus ait, qui uelut fruges cōsumere nati, omnia tam humana quàm diuina prælautissimis epulis, haud magni ducant. Ii porrò abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendunt esse cœnandum in ieiunio, modò carnium usus absit. Huic tam pingui esuritioni audiuimus nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem Franciscani ordinis uirum, uoluisse copiā suppeditare ciborū, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare, affirmantē neminem teneri capitali peccato, si quadragesimale ieiuniū uiolasset, cùm ex præscripto legis, nihil contrà sancitū esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus non instituit, de ieiunio præceptum.

Christi requirebat, ut (credo) suo amplo uentri haud tenuiculo cibo cõtento, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunissimum. Fac, quæso, mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccẽ, si non abstineam? Officit sanè nihil, cùm per id enitar patientius abstinere, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè necessariũ est, inclamante Origene: Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus cõtinentiæ fulta subsidijs? Quomodo scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ student? non'ne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis seipsum castrat propter regnum cœlorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunãdi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro non est, ex suggestis polliceri secus faciẽtibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iubet, impunitatem, quæ malorum semper auget audaciam. Quamuis ego omnino non facilè cõcesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quãdò apostolorũ, uel atq; adeò Christi, ut suprà cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur, sic patrum autoritas floccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, cùm præsertim hoc tempus sacrũ sit, de quo idem Origenes: Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunijs consecratos. Atq; iam satis liquet, quantum sit piaculum, dare dissolutis licentiam peccandi, ac religiosum populum à pio continẽtiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Cæterùm extra ieiunium legitimũ, & duos hebdomadæ dies, feriam sextam ac sabbatum habemus, quibus non licet uesci carnibus prout iam ab initio Ecclesia receperat, cõstituerat, sanciueratq;. Ast alijs diebus nefas est Christiano homi

homini cibum aliquem quo uescantur cæteri mortales, stomachari, repudiare, cùm Seruator imperet, ita dicēs discipulis suis: In quācunq; ciuitatem intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis. Apostolus itidē Timotheo iubit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines uescerētur, esse reijciendū, quòd, ut eius uerbis utar, quicquid creauit Deus, bonum sit, si cum gratiarū actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinth. ait: Atqui esca nos non commēdat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis supereſt, neq; si nō comedamus, quicquā nobis deest. Voluit tamē abstinendū esse, si facultas ista comedēdi foret aliquādo infirmioribus offensioni. Quocirca Eleutherius uanas hominū obseruationes tollendi studiosus, statuit, cōtra Seuerianos hæreticos, ut ne quis Christianus ab ullis abstineret cibarijs, quæ cōsueuissent mortalibus usui esse, Quod et cōtra Iudæos est, qui ex præscripto legis, porcina ac quorundam aliorum animalium carne non uescūtur, id quod in Leuitico fusius proditur. Ecce quàm suaue sit Christianæ temperātiæ iugum, quamq; leue onus: quamobrem apparet, quàm impiè faciant, qui illud reijcere conentur, cùm præsertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius semper tulisse nō inuitos, quod planū fecimus in tertio huius operis uol. cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adijciā: In ueteri instrumēto legimus, sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohiberi uinum & sicerā bibere, ne ebrietate grauētur corda eorum, ut sensus uigeat semper, et tenuis sit. Priscis tēporibus nec carnibus uescebantur; nec animalia dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebāt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. de legib. & deorū aras

polluere sanguine, impium uidebatur. Qui uolebāt sacris Isis initiari, illis ieiunium x. dierum indicebatur, dicente Apul. lib. xi. Illud planè cunctis arbitris præcepit, decem cōtinuis illis diebus cibariā uoluptatē coërcerem, neq; ullum animal essem, & inuinius essem. Liuius scribēs de matre filiū initiatura bacchanalibus, refert, decem dierū castimonia opus esse. Vnde Hieron. ueriſimè ait: Vēter & genitalia sibimetipsis uicina sunt, ut ex uicinitate mēbrorum, confœderatio intelligatur uitiorū. Item Cyprianus: Ieiunijs uitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeunt uoluptates. Videant igitur, qui uel grauatè abstinētia utuntur, uel qui religionis causa abstinēt, uerùm cùm dies festus uenerit, saturantur ad uomitū, quàm turpe sit homini christiano, nō abstinere, aut non abstinendū esse modis omnibus docere, cùm præsertim intemperanter uiuere, non tam malè uiuere sit, ut quidā sapiens ait, quàm diu mori. Item nostris mos est, mensam iam instructam sacris quibusdā consecrare uerbis prius quàm uesci incipiant: quod ad imitationē Christi fit, quippe qui cum ritū seruasse fertur, cùm in deserto quinq; panes, cùm apud Emaus coram duobus discipulis, mensam consecrauit. Est insuper usus agēdi gratias post prādium cœnam'ue, id quod uel illum facere consueuisse constat, & apostolus fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò superius ostendimus, ait bonū esse quodcunq; ciborū genus, si cum gratiarum actione capiatur. Potest & ab Hebræis uideri sumptū, quia illi immolatas edebāt escas. Quod uerò consuetudinis est, ut dū comeditur, sacra legātur scripta, hoc ex uetustiſsimo more habetur, uel diuo August. teste, in libello de cō muni uita sacerdotū, ubi inquit: Cùm acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod uobis secundū consuet

ſuetudinem legitur, ſine tumultu, ſine contentione auditè, ne ſolæ uobis fauces ſumant cibum, ſed & aures eſuriant Dei uerbũ. Auguſt. hactenus. Hoc ego ex Seruatoris inſtituto profectum dixerim: ille enim cum aliàs ſæpius edẽdo docere conſueuit, tum poſtremò inter cœnam, diſcipulos ueſcẽtes de conſummatione omnium ferè myſteriorum religionis docuit, uelut Matth. cap. 26. abundè demonſtrat. Vnde patres ut memoriam frequentarent tam ſalutaris inſtituti, hunc ſacræ ſcripturæ in menſis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxiſſe uidentur.

De origine rationis feſtorum dierum apud Romanos, & noſtros, & cur conſtituti ſint, & ſoli Deo eſſe ſacrificandum, ac de more natalem colendi diem, paſchaque celebrãdi, & conſecrandi paſchales candelas. CAP. VII.

IVdæos ſua habuiſſe ſabbata, hoc eſt, dies feſtos, ſuprà declarauimus abundè, cùm de ritu ſacrificãdi facta eſt mentio, qui quẽuis feſtum diem perinde ſabbatũ uocabãt, ac Romani ferias, quarũ apud eos quatuor in primis erãt genera. Statiuæ uniuerſi populi communes, quæ certis & cõſtitutis diebus fiebãt, in quibus præcipuè edebãtur ludi, id eſt, lupercalia, agonalia, carmẽtalia, cõſualia. Agonalia Feſtus uocat ſacra Dei Agonij præſidẽtis rebus agẽdis: ſicut carmẽtalia dicũtur ſacra Carmẽtæ matris Euandri, quæ ita nũcupata eſt, quòd mulier fatidica carminibus reſponſa daret: nã ei antè Nicoſtrata nomẽ fuerat. Conſualia à Romulo inſtituta Conſo, quẽ conſilij Deum putabant. In circo maximo ad arã, teſte Diony. ſubterraneã, ſacrificia et ludi fiebãt, quibus uirgines Sabinæ raptæ fuerant. Cõceptiuæ, quæ quotannis à magiſtratibus uel ſacerdotibus concipiebantur, in certos ſiue in incertos dies, ut erãt latinæ, ſemẽtinæ, paganalia, cõpitalia. Imperatiuæ,

quas

quas consules uel prætores pro arbitrio indicebant. Et nundinæ paganorum ac rusticorũ, quibus ad negotia & merces conueniebant. Item nouendiale sacrum, cuius origo talis fuit. Cùm enim Tullo Hostilio rege, Romam esset nuntiatum, in Albano monte lapidibus pluisse, placuit ut nouem dierũ feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale esset prodigium, huiusmodi nouendiale fieret sacrum. autor Liuius ab urbe condita. Erant præterea priuatæ, ac propriæ familiarum, quas quæq; familia ex usu domesticæ pietatis seruabat, ut Claudiæ feriæ, & Aemiliæ. Item singulorum, ut natalium dierũm, quæ natalitiæ dicebantur, & fulgurum, & funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut suum quisq; diem natalem pro facultatibus, multis sacris ac opiparis conuiuijs colerent, unde ad Romanos forsitan fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese uarijs etiam libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Verg. in Bucol. præclarè demonstrat: Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola. At in alijs castè dies agebant, ac tam natali die, quàm funerũ, in templa cibos pauperibus afferebãt, ibiq; edebãt. Manauit & ad nos institutũ, quãdò teste Tertul. lib. de militis corona, nostri illis ipsis diebus oblationes faciebãt, in temploq; unà epulabãtur, quæ postea luxuries Nicenæ synodi decreto sublata est. Fuit uel Ambrosij temporibus talis diei cultus celebris, qui epistola quadam ad Felicem episcopum Comensem monet natalem diem unicuiq; non ludis uoluptatibus ue alijs, sed tantum precibus agendum. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionem, quò scilicet nostræ sordidæ infantiæ penitus immemores omni tempore pòst insolentiores euadamus. Fuerunt & feriæ denicales

nomi

nominatæ, quæ agebãtur, cùm hominis mortui causa, familia purgaretur. Græci enim νεκρὸν, mortuum dicũt. Harũ feriarum memunit Columella hisce uerbis: Nos apud pontifices legimus, ferijs tantum denicalibus mulos iungere nõ licere, cæteris licere. Affirmabãt autem pollui ferias, si in ijs opus aliquod fieret: ideo per præconem denũtiabatur, ne quod opus fieret, & præcepti negligens mulctabatur. Ac à ferijs festi dies dicti sunt feriati, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, dictione priuatiua, hoc est, nõ festi sunt dies, qui erant ad rem uel priuatam uel publicã ministrandã, hominibus cõcessi. Erãt uel fasti dies, quibus sine piaculo, prætoribus licebat tria uerba fieri, Do, dico, addico: & nefasti ijs cõtrarij, quibus fari non licebat. quæ omnia Ouid. in fast. latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnon & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudæorũ umbra fuit futurorũ bonorum, constituerũt dies festos, quibus Christiani omissis prophanis negotijs, diuinis uacarent rebus, sacrã scripturã perdiscerent, sacras audirent conciones, debitũq; Deo honorem sacrificando, orando, bene agẽdo haberent, ac simul memoriã diuorũ, diebus qui illis sacri essent, colerẽt: nam soli Deo sacrificãdum est, testificãte Barnaba, & Paulo. Is enim cùm Lystræ claudum ex utero matris suæ iussisset ambulare, quemadmodum in Actis cõmemoratur, & ille continuò nequaquã pedibus debilis exiluisset, ac turbæ ob id miraculũ uoluissent ei & Barnabæ immolare, ambo cõscissis tunicis suis exiuerũt in turbas, clamãtes, atq; dicentes: Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annũtiãtes, ut ab his uanis cõuertamini ad Deum uiuũ, & reliq. Diui uerò honorandi sunt, quòd iam filij & hæredes CHRISTI, ut ait apostolus, effecti sint, qui

qui pro nobis orent, & idcirco illis tẽpla & aræ dedicantur, ut simul eos, simul Deũ debita ueneratione colamus. Vnde in psal. 148. Laudate dominũ in sanctis eius. Ad rem redeo. Primum omniũ ab apostolis, deinde à patribus festorum dierũ ratio inita est, uti proximo cap. subtilius differetur, & præsertim pascha, quia inde omnia religionis mysteria initium sumpserint, quod Pius primus, dominico die celebrandum cõstituit. Deinde orta dissensione super ea re, Victor qui sedere cœpit anno circiter CXCVI. à natali Seruatoris, sanxit ex sentẽtia Eleutherij, cui in põtificatum successit, ut pascha dominico omnino celebraretur die, à XIIII. luna primi mensis, ad XXII. ne cum Iudæis Christianorũ ratio cõgrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto prius celebrare. Id decretum externorum antistitum quidam ab initio repudiarũt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberrarent à Ioannis instituto, qui charissimus fuisset CHRISTO: & satis constaret, eum ipsum quoad uixisset, Iudæorum more paschale tempus obseruasse. Polycrates Ephesius episcopus de ea re scribens: Nos, inquit, inuiolabilem celebramus diem, neq; adijcientes quicquam, neq; minuẽtes. Ita inter nostros eatenus est disceptatum, quoad ad eum quem nunc tenemus modum, illud sacrum sit constitutum celebratum iri, qui etiam quibusdam non satis probatur. Pascha, ut suprà ostendimus, Hebraica est uox, & significat transitum: quod uerum esse euangelista innuit, cùm celebraretur à Domino pascha cum discipulis, aiens: Ante diem autem festum paschæ, sciens IESVS quia uenisset hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem, &c. Cereæ paschales candelæ, ut dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozinus autor fuit.

De

De primo festorum dierum instituto, & utrum pentecoste fuerit apostolorum temporibus dies festus: atque unde mos sit adscribendi bene de Christiana religione meritos ad diuorum catalogum. CAP. VIII.

TRadidimus suprà diuum Ioan. apostolũ paschą celebrasse, id quod & alij fecere apostoli: quos simul autores fuisse perhibẽt, ut omnes illi dies quibus Seruator noster ad salutem atq; disciplinam nostram aliqua peregissent mysteria, sacri essent, utq; apud posteros maiori haberẽtur uenerationi, eos primùm religiosè coluisse, quãdiu uixissent. Cuiusmodi sunt dies dominici, aduẽtus Domini, natalis, & circunciſio eiusdem, epiphania, item Virginis purificatio, quam uocant, quadragesimæ dies, dominica palmarũ, cœna Domini, quando post eucharistiã institutam, pedes lauit discipulis, parasceue, paschą, ascensus Christi in cœlũ, pentecoste. Quod solenne ab Hebræis prius consueuit celebrari: apud eos enim postquã agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est lex Mosi scripta digito Dei. Cùm Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis est occisus, nostrũ paschą fuit, ac post quinquaginta dies discipuli spiritũ sanctum accepere. Quanquam sunt, qui tradant pentecostes diem non fuisse festum, apostolorum temporibus: in qua re eos hallucinari planè ostendit Lucas, in Actis cap. 20. ita scribens: Proposuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia, festinabat enim, si poßibile sibi esset, ut diẽ pentecostes ageret Hierosolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illum ipsum diem agitandũ properasset, nisi fuisset iam tum apud nostros festus quã celebratißimus? Transfiguratio quoq;, teste Origene, primùm à Iudæis est: uoluit etenim Christus, ut quemadmodũ facies Mosis ex comm-

nicat

nicatione colloquij Dei glorioſa facta eſt, ſic dimiſſo iam uelo, ſeſe trāsformatū apoſtoli Petrus et Iacobus & Ioānes contēplarentur. Sancti patres igitur huiuſmodi ſacrorum dierum rationē edocti, ut cōmodius plebs Chriſtiana conueniret ad ſacram concionē, & ad cultum diuinū concelebrandum, habito Lugduni antiſtitū conuentu, & illos ſanxerūt dies eſſe colendos, & alios complures conſtituerunt, qui Chriſtianis perpetuò feſti eſſent, quibus aut ſancti è uita hac calamitoſa in cœlum migraſſent, aut aliquid in religione ſanctū eſſet geſtum. Qui nempe dies his ſunt diuis ſacri, Stephano protomartyri, Innocentibus, Syluestro, Ioāni baptiſtæ, x II. apoſtolis, Paulo gentiū doctori, Deiparæ uirgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & communiter omnibus ſanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit. Is enim pantheon uetuſtū Marci Agrippæ opus, diuæ Mariæ uirgini atque diuis omnibus, Phocæ Imperatoris permiſſu, ad 4. Iduū Maij ſacrauit, excluſoq; malorū dæmoniū cultu, quorū ſimulacra plura hîc numero fuerant, locum expiauit. Gregorius deinde I I I I. fertur autor fuiſſe, ut id ſacrum Cal. Nouembris celebraretur. Itē & cruci ex qua pependerat ſalus noſtra, ſolennis dies data eſt, ac euchariſtiæ ab Vrbano I I I I. pariter dies dedicatus aſſignatusq;. Eſt & diuo Petro apoſtolo iampridem rogatu Conſtantini Imperatoris, ad memoriā tormentorum, quæ pro religione tuliſſet, conſtituta feſta dies à Syluestro, quæ ad uincula nuncupatur, prout in bello quodam de uinculis Petri continetur, qui diuo Hieron. tametſi parū uerè, adſcribitur. Deinde dies alij alijs, feſti feſtis ex paruis quandoq; cauſis accumulati ſunt, id quod haud ſcimus an expedierit, cùm præſertim uideamus eò rediſſe Chriſtianorum mores, ut quàm olim ex religionis uſu erat hæc inſtituere,

tam

tam nunc præstare uideatur eadem antiquare, cùm bona pars hominũ otium istud festorum dierũ non ad orandũ, non ad diuina scripta audienda, cuius rei causa datũ est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisq; impudenter consumat, dicitans se id animi gratia facere, quasi planè sentiens cũ Platone, qui ob illud ipsum, Deũ eiusmodi festa sacra instituisse aiebat. Atq; ita bellè ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs æmulamur, quod tantũ abfuit ut maiores nostri fecerint, ut etiã illũ ipsum audaciter ijsdẽ ethnicis uitio dederint, teste Tert. in apologetico, cùm de Cæsarũ solennibus sacris loquitur. ubi inquit: Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uana nos, neq; mẽtientes, neq; temerarios honores dicant? Grã de uidelicet officium, focos & choros in publicũ ducere, uicatim epulari, ciuitatẽ tabernæ habitu abolefacere, uino lutũ cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudẽtias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudiũ, per publicũ dedecus? O nos meritò damnandos: cur enim uota & gaudia Cæsarũ casti & sobrij & probi expungimus? &c. Non putauit Tertullianus futurũ, ut ista omnia in nostros Christianos aliquãdo caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamẽ uenit tẽpus, cũ eos potius Cæsarũ, quã Christi, solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus, ut pontifices nostri tandẽ aliquãdo istos festos dies utiles reddant: quod faciẽt, si minuendos ac castè agitandos curarint. Sed ad reliqua explicanda redeamus. Felix primus cõsulens gloriæ martyrũ, statuit, in eorũ memoriã annua sacra fierent: ueluti Greg. postea super eorũdẽ corpora ut itidẽ sacrificaretur uoluit. Quod Vigilantius omnino respuendũ censebat, prout latius ex-

plicabitur, cũ de sanctorum reliquijs mentio fiet. Fertur tamẽ Anacletus eius rei prior fuisse autor. Ex quo cõsentaneum est, ut postea Felix & rem diuinam ad martyrũ memoriam faciendam decreuerit. Idem Felix, ut ueterũ literis proditũ est, autor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriarentur, quo aliquod templũ dedicaretur: uoluitq; ut si de consecratione ignoratũ foret, utpote uetustate deletrice monimentorũ, denuò consecraretur, affirmans non dici iteratum, quod factũ esse nesciretur. At Felix III. post hæc instituit, ut à solis episcopis dedicarẽtur tẽpla, essetq; dies ille festus anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorum, qui, ut suprà ex testimonio Iosephi ostẽdimus, eum quoq; festum diem agebant. Cæterùm illud appositè admonendum, festũ alicuius diui uocitari diem, ac esse ei sacrũ, quo ille è uita discessisset ad cœlum: nã quemadmodũ quis nasci dicitur, cùm de utero matris in hanc prodit lucem, ita pari ratione potest meritò existimari natus, cũ eius anima uinculis carnis soluta ad lucem redit æternã. Vnde mos inoleuit, ut dies huiusmodi diuorũ uitæ extremos natales, & sacra illis solẽnia nõ funebria, sed natalia appellaremus. Natalis autem Seruatoris tantũ, & Ioannis Zachariæ dies sacer solennisq; est, quòd uterq; in matris utero sanctus effectus fuisset, teste Augusti. Est et Deiparæ uirginis postremò natalis quoq; dies sacer habitus. Vt uerò mortales bene meriti inter deos referantur, mos est adeò uetus, ut penè nihil eo sit uetustius. quandò antiquitas statim ab initio suos reges ac alios cũ ob accepta beneficia, tũ ob uirtutes, deos facere cõsueuit, prout in primo huius operis uol. sparsim diximus. Sed ante omnes, Romani id multis cærimonijs facilitabãt, quod suprà li. 3. memorauimus. Huius rei rationẽ nostri pontifices secuti nõ

dubit

dubitanter uideri possunt: nam quòd Felix & Gregorius annua sacra facienda ad memoriam martyrum instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verũ postremò, ut ne unusquisq; arbitratu suo hunc uel illum pro diuo haberet coleretue, Alexander tertius statuit, ut nulli mortalium diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto apostolico diuorũ esset catalogo adscriptus. Hoc decretum inter decretales epistolas, in titulo de reliquijs sanctorum, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint, ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem de legitimo tempore lugendi mortuos, deq́ue lugentium uestitu, eorumdem q́ue corporis habitu, ac quando luctus minueretur. & quare Francorum reginæ, dum sunt uiduæ, albis utantur uestibus. CAP. IX.

MOrtuis iusta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus apostolis adscribit, qui & ipse illum modum exequiarum quæ hodie fiunt, adauxit. Ambrosius id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere, & Mosen triginta: sat est enim id tempus sapienti ad lachrymas. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa dijs manibus sacra adiecit, cùm Libitinæ ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerum trimo minorẽ lugeri uetuit: neq; natu grandiorem, plures menses lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tempus longissimi luctus coniugalis in decẽ menses extẽdit, non ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu fœminæ lugerent, sed ne diutius. Testatur idẽ Ouidius, qui in primo Fast. sic ait:

Per totidem menses à funere coniugis uxor

Sustinet in uidua tristia signa domo.

Si qua uerè mulier ante x. mẽses, ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, et ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccã prægnantẽ immolabat. Quod nempe institutũ si hodie cùm alibi, tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus de armentis uitulos, cùm bona pars uiduarũ mulierũ nõ expectet, dum tẽpus illud ab obitu uirorum prætereat. Itẽ in luctu fœminæ purpuram atq; aurũ deponebant, albas q; uestes, teste eodẽ Plutar. in problemat. induebant, idẽq; propinquos facilitare uoluerũt, ut quemadmodũ mortui corpus, albis uestibus uelarẽtur. Alba autẽ ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus color syncerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptissimus. Sic in euãgelio legim⁹ corpus Domini sindone inuolutũ fuisse, quo uocabulo lineum uelũ significatur. Mox eandẽ purpuram & aurũ cùm eluxissent, sumebãt. autor Liu. Hinc arbitror natum, ut hodie reginæ Francorũ post mortem uiri, albis tantũ induãtur uestibus, & si qua uidua sit, regina alba uulgò uocitetur. Apud Iudæos luctus xxx. diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Præterea lugentes induebant saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, & Dauid operto capite, Absalon, testis est Hier. Itẽ caput barbãq; radebant. Esaias: In cũctis capitibus eius caluitiũ, omnis barba radetur. Cõtrà nostris barba promittitur. Cæterùm antiqui ut plurimũ nigra uestimẽta in luctu induebãt. amiculũ nigellũ, dicitur à Varrone uestitus lugubris, quod anthracinum uocabant, ἄνθρακ enim Græcè carbo appellatur. Vnde Apul. ait in Asino suo, li. 2. Vmbrosum demonstrat cubiculũ, matronam flebilem fusca ueste contectam. Item capillũ sibi uellere, faciẽ unguibus

guibus lacerare, complodere manus, necnon capillitium, Iudæorũ ritu, cinere inſpergere turpareq;, dicẽte eodem Apul. lib. 9. Diſcerptæ comæ ſemicanæ, ſordentes inſperſu cineris. Præter hoc ultimũ, reliqua omnia noſtri, cum primis Itali, in re funerea iuxtà dementer ſeruant, ab ipſis priſcis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipſum autẽ ueſtitũ lugubrẽ omnes penè gẽtes noſtri Chriſtiani orbis annum integrum induunt, interdũ tamen ante illud tempus deponunt, propter publicũ gaudium, uel magiſtratus ineundi honorem, aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, cùm ſuſceptum publicè uotũ ſoluebatur, ædes dedicabatur, luſtrum condebatur: priuatis hominibus, cùm puella deſponderetur, cùm honos in familiam ueniret, cùm captiuus aliquis liberatus domũ rediret, aut cùm natus eſſet propinquior quis cognatione, quàm is, qui lugeretur. Illud itẽ ex more eorundem eſt, ut apud nos cadauera abluantur, & quãdoq; ungantur, præſertim nobilium. De qua re Ennius:

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana: Date uulnera lymphis Abluam. Atq; id officij, ſicut etiã nunc fit, à propinquioribus præſtabatur. Quòd hodie demortuorũ anniuerſaria iuſta fiũt poſtridie Cal. Nouẽbrium, eius rei, ut fama eſt, & Petrus Damianus teſtatur, Odilo autor fuit. Is uir præfectus monachorũ Cluniacẽſium, cũ in Sicilia, ſedente Ioan. XVIII. Rom. pontifice, circa Aetnam montem frequenter audiret gemitus clamoresq;, qui ibi, teſte Trogo, partim ex fremitu feruentis æſtus maris, partim ex eructatione Aetnei ignis, ubi acrior per ſpiramẽta cauernarũ uẽtus incũbit, iugiter fiunt, ratus eſt cacodæmones lamẽtari, quòd per preces et ſacrificia Chriſtianorũ,

animæ mortuorum ab illis supplicijs liberarentur: nã constans uulgi opinio est, ad Aetnam montẽ, ubi perpetuũ incendium tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditũ patẽre, uel in ea ignea uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum suis monachis, ut postquã Cal. Nouemb. in diuorũ omniũ honorẽ, sacrificassent, sequẽti itidem die cũctis uita priuatis iusta facerent. Quod institutũ ut pietatis plenum patres demũ receperũt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ salutis. At iampridẽ inoleuerat mos hic apud ueteres parentandi ad sepulcrũ, quod indicat M. Tullius in I. Philip. dicens: Vt cuius sepulcrũ nusquam extet, ubi parentetur, ei publicè supplicetur. Et in orat. pro Flacco: Litemus igitur, inquit, Lentulo, parentemus Cethego. Sic fiebat annua parẽtatio, id est, sacrificium quotannis ad honorẽ mortuorũ, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, scribentes Laurentiã annuæ parentationis honore dignatam. Sic nos illud ipsum institutum pro salute mortuorũ seruamus. Vnde omnino factum uidetur, ut Odiloni in mentem uenerit huius religionis celebrandi anniuersarias de mortuorum exequias.

De origine nouendialis septendialisque sacrificii, & de more offerẽdi pro mortuis, eosque nõ iugẽdi. ac de sapiẽti Thracũ instituto, & modo apud priscos efferẽdi funeris ad sepulcrũ, atque de initio funebris põpæ, extruẽdotumque sepulcrorũ forma, ac eorũdẽ iuris religiõe c. x.

Fiebat sacrificium pro mortuis, nono die, quo quis sepultus fuisset, quod dicebatur nouendiale. Horat. in epodo: Nouendiales dissipare puluere. Item ludi qui in honorem mortuorũ celebrabãtur, nouẽdiales nuncupabantur. Testatur idem Seruius super quinto Aeneidos, enarrans illud:

Præterea si nona diem mortalibus almum

Auro

Aurora extulerit. ubi ait, apud maiores modum fuisse, ut ubicunq; quispiam extinctus fuisset, ad domũ suam referretur, octauo die incẽderetur, nono sepeliretur. Donatus quoq; in comment. Phormionis dicit, in funere nonũ diem uoti habere instaurationẽ. Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iusta septimo die à funere, demptis ex ueterũ instituto illis duobus diebus, fiunt: ideoq; in canonicis decret. distinct. 44. præcipitur, Nullus presbyter ad septendialia defuncti solẽnia celebrãda uocatus, se inebriare ullatenus audeat: quãdoquidẽ tunc largiter epulãtur. Apud Anglos hoc fit uigesimonono die, postquã mortuus est sepultus. Nos uidemur septimo die sacrificiũ pro mortuis facere, sicut in nuptijs apud priscos septima dies instaurationem uoti habebat, ut quemadmodũ hoc die initium propagandi generis celebre erat, sic etiam illo eodem die finis cuiusq; solennis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis, dicente Tertull. in libro de militis corona: Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Hinc profectò satis liquet, iã usq; à principio orti propè euangelij, opinionem perquã sanctam per animos hominum peruasisse, mortuos per piam uiuorum operam iuuari. Cæterũ quantũ istud charitatis officium uita iam priuatis opituletur, docet August. ut ei⁹ testatur ἐγχειρίδιον, ita scribens: Neq; negandũ est defunctorum animas pietate suorum uiuentium releuari, cùm pro illis sacrificium offertur, uel eleemosynæ in ecclesia fiunt. Sed illis hæc prosunt, qui cùm uiuerent, ut hæc sibi postea prodesse possent, meruerunt. Est quidã uiuẽdi modus: nemo tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non prosint ista post mortem. Et ut rem planiorem faciat, pergit: Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt,

ut sit plena remißio, aut certè ut tolerabilior fiat ipsa damnatio. Atq; quoniã nescimus quomodo cum illis in altera uita agatur, propterea orandũ est iuxtà pro omnibus quô eis beneficiũ nostrum superſit potius, quã desit. Contrà non lugendũ, dicente Cypriano: Nobis quoq; reuelatum est, ut constanter prædicarem fratres nostros nõ esse lugendos accersione dominica de seculo liberatos, cũ sciã non eos amitti, sed præmitti, & recedẽtes præcedere. Et Hieron. ad Paulã de dormitione Blesillæ dicit, simul admonens, ne quisquã ad id faciendũ moueatur Hebræorũ exemplo, cũ illi ideo mortuos lugerẽt, quia ante Christi aduentũ, ad inferos nouerant esse descensuros. Vnde subdit: Nos uerò qui Christũ induimus, quibus spes certa est ad superos remeandi, non debemus super mortuos cõtristari, &c. Quod nauiter olim faciebant Maßilienſes Gallarum populi, qui sine lamẽtatione, sine planctu, funeris diem domestico sacrificio, necessariorumq; cõuiuio finiebant: quod Angli hodie ritè seruant, animaduertẽtes, credo, nihil ad rẽ attinere, humano indulgere dolori, ut stultè conquerendo, quòd Deus immortalitatem suã noluerit nobiscũ partiri, cũ præsertim moriendo relinquamus labores & pericula, quæ statim nascendo subimus. Quapropter Thraces huius rei memores, natales dies hominum, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cũ hilaritate, meritò celebrabant. Illud perappositè addam: more priſco, præcedebat funus, homines sequebãtur, quaſi poſt ipſum mortuum morituri, subſecuturiq;, à quibus ſupremũ uerbum dicebatur, Vale, nos te ſequemur. Vergilius:

Salue æternum mihi maxime Palla,
Aeternumq; uale. Et de Polydoro:
-Animamq; ſepulcro

Cond

Condimus, & magna supremum uoce ciemus.
Hinc exequias dici autumat Donatus, narrans illud Terētianū: *Funus interim procedit, nos sequimur.* Verumenimuero hoc tempore homines ordine præpostero præcedunt in põpa funebri, cadauere subsequente, id quod ætate Hieronymi fiebat, qui scribens ad Paulā de dormitione Blesillæ, indicat ordinem pompæ funereæ præire solitum ante cadauer. Item, teste Seruio, ad honorem præsertim regum et nobilium, cum faculis præcedebat populus. Vergilius de Pallante:

-Lucet uia longo
Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idem in cuiusuis funere seruetur. Præterea lectos ponebant. Idem Vergilius in sexto de Marcello:

-Vel quæ Tyberine uidebis
Funera, cùm tumulum præterlabêre iacentem.

Ferebantur insuper mortui ad tubam. Idem:

It cœlo clamorq; uirûm, clangorq; tubarum.

Et Persius hæc omnia ponit:

Hìc tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto
Compositus lecto. Item cum tubis, in funeribus tibiæ quoq; ac tympana adhibebantur, & ea omnia, ut hominum mortuos lugentiū animi languētes eiusmodi sono excitati, minus dolorē sentirent, qui ijs oblectamētis facilè distrahi soleāt. autor Alexāder Aphrodiseus in problemat. Et ad cohonestandas exequias, simul etiā maiorum imagines deferebātur, ludiq; fiebant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodiū caruisse. Clodius, inquit, sine imaginibus, sine cātu, sine ludis, sine lamētis, sine funere, sine laudationibus ambustus est abiectus. Plato itidē suū

ponit in XII. de legibus ordinem pompæ funebris, in funere præfectorum ciuitatis, qui eiusmodi erat: Indumēta omnia alba, luctus ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarū numero XV. alter uerò totidem puerorū, qui feretrum circumstarent, dum sacerdotes uicissim demortuum laudabāt, eiusq; felicitatem totum diem decantabant. At postero die bene manè, iuniores capulū ad sepulcrum ferebant, eorumq; cœlibes præcedebant equites cū equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ sequebantur, cū mulieribus iam effœtis. Sepulcrum uerò erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulcri genus Itali hodie ut plurimū conficiunt, ut sit cōmune familiæ monumētum. Sed illud est magis usitatū, ut humato hominis qui aliquo sit numero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ cōtineat nomen & laudē mortui inciſam. Veteres pariter Græci atque Romani, teste Cicer. lib. de legi. 2. super tumulū mensam quoq; uel columellam tribus cubitis non altiorem, statuebant, cū ornamentis laudis, quæ ad mortuos pertinerent, facta nominis mentione honorifica. Lex præterea erat, ne sepulcrum quis deleret, neue alienum in illud inferret, ac ita multis cærimonijs ius sepulcrorū religiosum habebant: quod nos quoq; tenemus, cum more circa sepulcrum ponendi arma & militaria signa, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, & cur sternuentibus bene precemur, oscitantesque ac quiduis inchoantes sese crucis signo uallent, & de origine supplicationū nostrarum pompæ. CAP. XI.

SOlemus ad opem diuinam implorandam tū maximè incumbere, cùm maximè premimur, uel in re trepida

uersa

uersamur, nostris q; malis non possumus humanis uiribus aut consilijs mederi: & id quidē uotis aut precibus agimus, quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in numeris legitur: Si quis uirorū uotum Domino uouerit, aut se constrinxerit iuramēto, non faciet irritum uerbū suum, sed omne quod promisit, implebit. Et propheta Asaph. psalmo 75. Vouete et reddite, &c. Hinc faciēdi uoti usus manasse uidetur: quod fit, cùm tacitè uouemus, aut cū aliquid promittendo, utputa imaginē argēteam, cereas candelas, Deo nuncupamus uota, id quod ueteres etiā factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Vergilium admonet Aeneam:

Iunoni magnæ primùm prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrunq; à nobis in periculis seruatur. Ea quoq; de causa, apud Iudæos nudipedalia sacra institutū fuisse constat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico secūdo, eiusmodi erant. Iis enim qui morbo uel alijs calamitatibus implicabātur, mos erat primùm orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templū, hostias q; immolare. Ad hæc sacra cùm aliàs sæpius, tum id temporis præcipuè recursum est, cùm Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modum gentem opprimeret, quæ ob eius tyrannidem, coacta est arma in Romanos ad extremū sumere, quo demum bello misera fermè tota deleta est. Igitur cùm Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellēt, quàm bellum tentare, postquam neq; pretio neq; precibus potuerūt coērcere sæuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationem Romæ patefierent, Iudæos studio ad bellum suscipiendum stimulabat, nudipedalia

sacra

ſacra uouerunt. Quapropter cùm dies ſacrorũ aduenit, Bernice Agrippæ regis ſoror, teſte Egeſippo, eius religionis cauſa etiam Hieroſolyma in templũ uenit, atq; nudipes ante tribunal ſtetit deprecans Florũ: quæ tamẽ tantum abfuit ut à Floro exaudita ſit, ut etiã de ſuo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenalis ſaty. v 1. meminit:

Obſeruant ubi feſta mero pede ſabbata reges.

Item autore Hieron. aduerſus Iouinianum, quẽadmodum ſuprà libro 4. diximus, Apoſtolus Paulus in Cenchreis (eſt Corinthiorũ portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia ſacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere ſolemus, nudiſq; pedibus more Iudæorũ ea perſoluere, interim ſuppliciter orãdo: nã precibus ante omnia inſtandũ: quod cùm populus aſſiduè faciat, multò magis ſacerdotes, qui eius curã habent, piè precãdo præſtare debẽt. Sic Moſes, ſic Aaron, ſic apoſtoli, ſic ſancti deniq; patres iuſtam Dei iram orando mitigandã, dignũq; ſupplicium à populo ſibi cõmiſſo auertendũ curabãt. Cuius rei rectè memor Mamercus Viẽnenſis epiſcopus, in frequenti motu terrarũ, põtifice Leone primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri Graiam ſecuti uocẽ, Litanias, & uulgò præceßiones uocant, quòd binos præcedendo bini lõgo ordine ſequantur, à loco ad locum progrediẽdo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multò poſt Agapetus pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos dominicos dies, in tẽplis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentiũ ſeruatur. Quidam tamẽ malunt proceßiones appellare, quia ea ſacrificalis põpa publicè procedit. At eiuſmodi litaniarũ uſum iam inde à principio apud noſtros fuiſſe teſtimonio eſt Tertull. lib. ad uxorẽ altero, quẽ fortè intermiſſum

missum Mamercus renouauit. Post hæc Grego. maiores instituit, quas omnis ordinis populus septeno ordine incedẽs alternis caneret, cùm per id tempus quodã morbi genere laboraretur, quo inguinibus statim tumescentibus multi mortales interirent. Cuius pestis Paulus Montiscasini monachus, qui Longobardorum historiam scripsit, causam fuisse prodit, prodigiosũ Tyberis incrementũ recedentibus inde undis, ingẽs serpentũ numerus in urbem inuaserat, ac usq; eò aërẽ tabefecerat, ut inguinibus subitò tumefactis passim homines perirẽt. Quod malũ Pelagius, in cuius locũ Gregorius surrogatus postea fuit, precibus auertere conatus, ieiuniũ ac litanias indixit, sed & ipse inter alios interijt. Subijt aliud pestis genus, ut cùm quis sternuisset aliquoties, cõtinuò occideret: unde mos, sicut quidã tradũt, inoleuit, ut audiẽtes quempiã sternutantẽ illicò dicerẽt, Te Deus adiuuet: quod hodie seruatur. Item & oscitare simul letale fuit, propter quòd sese crucis signo repẽtè cõmunire cõsueuerunt, & hoc etiã nũc ab oscitantibus fit. Hæc tamẽ uidemur physica quadã ratione potius obseruare: nã tres nostri corporis partes principales sunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uẽtriculi, ita sternutamentũ est capitis, quo totum ferè corpus extenditur, ideoq; nõ modò caput, sed reliquas etiã partes bene ualere indicio est. Quapropter moribundos interdũ sternutatorio excitare solemus, tanquam si hoc effici nequeat, nulla amplius sit spes salutis. Ex quo uidetur Arist. lib. 1. de natura animaliũ, de ea re ita scribere: Sternutamẽtũ quoq; cadẽ agitur parte, quod flatus uniuersi eruptio est, signũ augurale, & unum ex spirituum omnium generibus sanctum & sacrum. Vnde mos, ut sternutatio ueluti bonæ ualetudinis index, sacra habeatur,

beatur, & sternutantes salutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberium Cæsarē plenū semper tristitiæ hominem, etiam in curru exegisse prodūt. Itē oscitantes sibi timere ex quadam religione cōstat, quòd oscitatio ex somno aut tædio sequatur, ac in ijs qui febrem habent, sit aduētantis, seu potius augescētis febris indiciū. Cæterùm à principio ita usu uenit, ut nostri Christiani initiū cuiuscūq; rei agēdæ à signo crucis facerent, quod Tertull. in lib. de militis corona, perspicuè demōstrat, ita scribēs: Ad omnen progressū atq; promotū, ad omnē aditū & exitum, ad uestitum & calceatū, ad lauacra, ad mēsas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacūq; nos cōuersatio exercet, frontē signaculo terimus. Harum & aliarū eiusmodi disciplinarū si legē expostules scripturarum, nulla legis traditio tibi prætēdetur, auctrix cōsuetudo, cōfirmatrix, & fidei obseruatrix, &c. Sed domū repedemus. Tū Gregorius mā dauit, ut ubiq; gentium eiusmodi litaniarū modus seruaretur: hodie à sacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi sequēte caterua simul rogantis. At in re quoq; læta sæpe publicè supplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus supplicando, postea optati compotes, & securi gaudentes, sic Deo gratias agamus. Quod uel Ethnici faciebāt, dicēte Verg. de Didone, ob inopinatum Troianorum aduentum gaudente:

Sic memorat, simul Aeneam in regia ducit
Tecta, simul diuūm templis indicit honorem.

Id est, ut ait Seruius, iussit fieri supplicationes. Ita Romani facitabant, & aliæ pleræq; gētes, à quibus ad nos ritus eiusmodi dubio procul manauit: nam in supplicationū nostrarum pompa solēt ludicra quædam præcedere, hoc est, ordo militaris equitum peditūq;, uel effigies aliqua

arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiscens dentibusq; sonitũ faciens, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus prophetæ repræsentantur, alati pueri cõcinunt, chorus inducitur fœminarũ, hic agit Dauid, ille Solomonem gerit, alij reginas fingũt, alij uenatores ludunt, simiam uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges reciten tur historiæ antiquæ. Itẽ cereæ tedæ, & symphoniæ adhibentur, loca uelantur, quà pompa uehitur. Item pueri & puellæ ex fenestris uetantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorũ personas agunt, eorũ imagines aut reliquiæ ferentes, uiæ & plateæ uarijs odoribus cõsperguntur, floribusq; sternuntur, ac demum aliquot præficiuntur, qui iubeant uiam dari, ut pompa sine impedimẽto procedat. Sic sacrificalis pompa apud priscos ducebatur, teste Dionysio lib. 7. Verũ ex illis figuris quæ præferebantur, aliã ridiculã Cato in M. Cæcilium uocat citeriã, dicens: Quid ego cum illo disertem amplius, quem ego deniq; credo in pompa uectitatũ ire ludis pro citeria? Plautus uerò aliã formidolosam effigiem appellat mãducem, in Rudente sic scribens: Quid si ad ludos me pro manduce locẽ, quapropter clarè crepito dentibus? Sed eius rei testimoniũ Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summatim singula exponit: ait enim: Ecce, pompæ magnæ paulatim procedunt anteludia, uocibus cuiusq; studijs exornata pulcherrimè. Hic incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ succinctũ chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) & uenabula uenatorẽ fecerãt. Nec ille decrat, qui magistratũ fascibus purpuraq; luderet. Vidi et ursam mãsuẽ, cultu matronali sella uehebatur, et simiã pileo textili. Et sequitur:

Iam

Iam sospitatricis deæ (Lunam intelligit) peculiaris põpa moliebatur. Mulieres cãdido splendentes amicimine, uario lætantes gestamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiam, qua sacer incedebat comitatus, solũ sternebant floseulis. Et pergit: Illæ etiam quæ cæteris unguentis & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus utriusq; numerus lucernis, tedis, cereis, & alio genere ficti luminis syderũ cœlestiũ stirpẽ propitiantes. Symphoniæ dehinc suaues, fistulæ, tibiæq; modulis dulcissimis personabant, eas amœnus lætissimæ iuuentutis uestæ niuea & catalista (collobiũ intelligit) prænitens sequebatur chorus. Et paulò pòst subdit: Et pleriq; qui facilem sacris uiã dari prædicarent, & c. Ii præcones erant qui proclamare solebãt. Hoc agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curanda esse. Velabãt loca, quà ueheretur põpa, sicut etiã fit apud nos. Causam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, cũ Populus Rom. pestilẽtia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quòd dij despicerẽtur, anxiã urbẽ fuisse, quia nõ intelligeretur oraculũ, euenissetq;, ut circensiũ die puer de cœnaculo pompã supernè despexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilẽti, quod uehiculi genus est, composita uidisset. Qua re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quà pompa ueheretur. Ac ita ex illo peste sedata, Puer qui ambiguitatẽ sortis absoluerat, prætextæ gestãdæ munus impetrauit. Ambiguitas autẽ oraculi fuit in uerbo, Despicerentur: nã interpretabantur, deos & cærimonias negligi, cùm tamen oraculũ intelligi uellet, deos deorsum uersũ aspici, quod nefas erat, & ad pollutionem sacrorũ pertinebat. Vnde & nostri hodie in supplicationibus pueros & puellas ex

fenestr

feneſtris uetant deſpicere. Itẽ eoſdẽ priſcos deorum imagines geſtaſſe, teſtatur idẽ Apuleius, qui inquit: Secundus ueſtitu quidem ſimilis, ſed manibus ambabus geſtabat alta ria, id eſt, auxilia, quibus nomen dedit propriũ deæ ſummatis auxiliaris prouidentia. Hinc quoq; in pompa ſacrificali noſtri diuorum imagines uel reliquias geſtitant. Itẽ & teſtimonio eiuſdem conſtat, priſcos conſueuiſſe agere deorum perſonas, ita ſcribẽtis: Nec mora, cũ Dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argutè faceteq; iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedibus, quãdo homines in huiuſmodi ſacrorũ pompa, ſuſtinent perſonas & deorum nomina: de quibus Tertullia. ait: Ipſos deos noſtros ſæpe noxij induunt. Hũc & nos ritum pariter ſeruamus, ſed haud ſcio an tam rectè quàm bellè illud fiat: uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs potius gentium quàm Chriſto non gratum faciamus: nam illi ſuos cultores in ſupplicijs, ut Salluſtius ait, magnificos eſſe uolunt, hic uerò nihil magis quàm illud horret, qui inquit: Tu autem cùm oraueris, introito in cubiculũ tuũ, & clauſo oſtio, ora. Ecquid igitur fiet nobis, ſi cõtra præceptum uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen uenimus contrà: cuius rei ut magis pudeat, unũ ex ſexcentis, ethnicorum exemplum ualde mehercule memorãdum ponam. Atheniẽſes enim, ut Plato in ſuo Alcibiade ſecũdo prodit, ſolebant quotannis multò ſumptuoſiſſimas ſacrorum pompas celebrare, ac magno facere ſacrificia apparatu, Contrà Lacedæmonij ea omnia perparcè, ut qui plus hærerẽt in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Athenienſiũ ſemper lõgè exiſtebat inferior: qui tantæ calamitatis cauſam ſcire auẽtes, Iouẽ Ammonẽ per prophetam conſuluere. Propheta ad ea reſpondit, id acci-

dere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Athenienſium magnifica faceret ſacra.

De origine uaſorum indumentorumq; ſacerdotalium, ac de primo eorundem ſacrandorũ inſtituto, & unde uſus tintinabulorum, item uelorum, cortinarum, cãdelabrorum & uexillorum. CAPVT XII.

CAlices in quibus cõſecratio diuini ſanguinis fit principio ligneos fuiſſe ſatis conſtat: atque id pauperum Apoſtolorum inſtitutum dixerim, qui ſic uoluerũt modis omnibus materiam auferre ſacerdotibus inbiandi opibus, quas ipſi in primis neglexiſſent. Zepherinus poſtea mandauit, ut in uitreo uaſe, non in ligneo, ut antea, ſacrificaretur. Antiquatum eſt id decretũ paulatim, cautumq;, ne in ligneo uaſe ſacerdos rem diuinam faceret propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neque uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum ſaporem, quẽ inde concipit: ſed in auro, aut argento, aut ſi utrunq; deſit, in ſtanno. autor Gratianus. Sunt tamen qui hoc primùm Vrbano primo aßignent. Linteolum ſuper quo inter ſacra corpus Chriſti ponitur, Sixtus primus pontifex iußit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem puriſſimo fieret: id corporale uocant. Eiuſdem quoq; ſanctio, ne ſacra uaſa profanæ attrectarent manus, præſertim fœminarũ. Item ab Hebræis ſumptũ eſt, ut ueſtes ſacerdotales, cum altariũ tegumentis ac reliquis rebus ad uſum templi neceſſarijs ſacrarentur, & ueſtimẽta ipſa ſacerdotibus alijsq; initiatis aßignarentur, qui ea induerent, cùm ſacris eſſent operam daturi. Quòd Stephanus pontifex primus, apud noſtros primò faciẽdum ſtatuit: nam in exordio ſurgentis religionis, ſacerdotes rem diuinã facturi nihil ſuperinduere conſueuerũt, cùm potius ſeſe intrinſecus animi uirtutibus ueſtire,

ac

ac uitijs corporis exuere ſtuderẽt, quàm nouos ſumere apparatus, qui apud ipſos Hebræos magnæ habebãtur uenerationi, teſte Origene ſuper Leuiticũ, ubi ait: Inuenimus & uaſa miniſterij ſancta uocitata, & ueſtimẽta ſancta dici, & loca nihilominus ſacerdotibus aſſignata. Quòd tintinabulorũ ſono populus inuitatur, uocaturq; ad ſacra audienda ſtatis diei horis, Sabiniani qui Gregorio ſucceſſit, hoc decretũ eſt. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis præſcriptũ manauit ad poſteros: is enim inſtituit, ut ter in ſingulos dies, tintinabula ad ueſperũ pulſarentur, ac tum unuſquiſq; ter ſalutationẽ angelicã diuæ uirgini ſacrã recitaret. Inſtitutũ ita mãſit, ut hodie ubiq; gentiũ ſit in uſu, atque audito tintinabuli ſono, cuncti confeſtim in ueſtigio genua flectant, atq; orent. Ipſorũ autem tintinabulorum uſus ab Hebræis itidẽ manauit: princeps enim ſacerdotũ, uti eſt apud Ioſephũ, lib. antiqu. 3. ſuperinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendebãt, quæ ſonitũ ederent, cùm ille eſſet ſancta ſanctorũ ingreſſurus. Sed Origenes rẽ cõmodè ſuper Exod. exponit, inquiens: Habeat etiam pontifex per indumenti circuitũ, tintinabula, ut ingrediens ſancta, det ſonitũ, & non intret cũ ſilentio. Et hæc tintinabula quæ ſemper ſonare debẽt, in extremo ueſtimẽto ſunt poſita, idcirco, credo, ut de extremis tẽporibus & fine mundi nunquã ſileas, ſed inde ſemper ſones, inde diſputes, & loquaris, ſecundũ eũ, qui dixit, Memor eſto nouiſſimorum tuorũ, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noſter interior Deo pontifex adornetur, ut introire poſſit, non ſolũ in ſancta, ſed in ſancta ſanctorũ, & reliqua. Sunt ſexcẽti præterea tintinabulorum uſus, præterquam in domo Dei, quod ſilentio prætereundum duxi, cùm tale quid perſequi, longe à noſtro abeſſet

instituto. Item & ab illis accepimus uelum, quo apud eos sancta à sanctis sanctorum diuidebantur, & apud nos itidem altare princeps ab ea templi parte, in qua insidet chorus, separatur, tẽpore quadragesimali: item cortinas, candelabra, uasa, quibus utimur. Quæ omnia atque id genus multa cùm Moses tum Solomon ad usum templi primum inuenere, ut in Exodo et in Regũ libris patet. Quòd uexilla circa dies Paschales in tẽplis erigũtur, id ea de causa fit, ut triumphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solenniter repræsentetur: & illud uel ab ethnicis sumptum: nam quemadmodum illi signa militaria quæ deuicto hoste cepissent, ut certa uictoriæ signa in triumphis portabant, referebantq; inter cætera bonorum monimenta: sic nos paschali tempore, uexilla in sacrorũ pompa deferimus, in templisq; suspendimus. Quo quidem tempore Rex ille noster fortißimus, mortis cõfractis uiribus, pede conculcans tartara, soluit à pœna miseros, uictorq; de funere surgens triumphauit pompa nobili.

De primo apud Christianos imaginum cultu, deque modo eas uenerandi à patribus constituto, atque de prauo earundem abusu ad quæstum. CAP. XIII.

DE simulacrorum origine, suprà in secundo est à nobis libro proditũ: hîc de illorũ cultu iam agamus, quem non modò nostræ religionis expertes, sed, teste Hieron. omnes fermè ueteres sancti patres damnabant ob metũ idololatriæ, qua nullum execrabilius scelus esse potest: nam cùm Deum, ut perhibet Ioannes, uidisset nemo unquam, quam ei formam dabimus? etsi Moses dicit: Deus fecit hominem, ad imaginẽ Dei fecit eum, quod ad animam Eusebius de præpara. euangelica, lib. XI. sciẽter refert: id quod Ioannes Damascenus ad corporis formam detorquere nititur,

titur, cùm de huiusmodi imaginibus colendis causam agit. At Moses nihil magis inculcat, sicut ex compluribus tam Exodi quã Leuitici cõstat locis, quàm ne populus aliquid manu factum ueneretur. Et propheta: Confundãtur omnes qui adorãt sculptilia, & qui gloriãtur in simulacris suis. Diuus quoq; Gregorius Serenũ episcopum Maßiliensem, quemadmodũ in canonicis decretis legitur, & ipse epistola nona, lib. epistolarũ IX. attestatur, reprehendit, quòd imagines fregisset, & laudat, quòd coli inhibuisset. Cæterùm quia lex per præsentem umbram, ut super Numeros paßim docet Origenes, futura bona significabat, ideo legimus in eodem libro, Mosen iussu domini, fecisse æneum serpentẽ, erexisseq; in eremo, ut ex populo, qui à serpentibus læsi essent, illum intuerentur, & sanarẽtur. Hunc serpentẽ ait diuus Augustinus typũ fuisse Christi crucifixi, quòd perinde sanentur, qui hunc pendentẽ in cruce contẽplantur, atq; qui illũ aßpiciebãt. Sed illud ipsum Seruator ipse manifestius testatur: Et sicut Moses exaltauit serpentẽ in deserto, ita exaltari oportet filiũ hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat uitam æternã. Hebræi serpentẽ tam salutarẽ non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem sanctam, religiosè seruarunt usq; ad tempora Ezechiæ regis, qui eum postremò confregit, quò sic populum in idololatriam turpiter lapsum, ad pristinum cultum reduceret. Fuit æneus serpens datus, ut signum diuinæ potentiæ: nam longo pòst tẽpore Christus Seruator, qui, ut Apostolus ait, Dei imago erat, et loco Mosaici serpentis in crucẽ leuandus, nobis intuentibus salutẽ parere, formamq; humanam induere uoluit, & factus homo uisus cognitusq; est à mortalibus, id quod nunquã antea patuit, sicut ipse affirmat discipulis suis, ita loquens: Beati oculi

qui uident quæ nos uidetis. Dico enim uobis, quòd multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderũt: & audire quæ auditis, & nõ audierunt, &c. Illi haud dubiè felices fuerè, dicente Ouidio:

Felices illi, qui non simulacra, sed ipsos,
Quiq; deũm coràm corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula supra fidẽ edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius quidem rei fama efficiebat, ut undiq; populorũ concursus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè sic contẽplabantur, et uenerabãtur, ut eius effigiem iamiam mẽtibus infixã aut pingere uel sculpere tum primùm cœperint: quod cum primis fecerunt idolorum cultores, qui in rempublicam Christianam uenerũt, quod testatur Eusebius, qui circiter annum salutis CCCXX. claruit. Is in historia ecclesiastica lib. VII. demonstrãs Cæsaream cognomento Philippi eam esse urbẽ, quam Phœnices Paneadam uocant, ita scribit: Mulierẽ quam sanguinis profluuio laborantẽ à Seruatore curatam euangelia tradiderunt, huius urbis ciuẽ constat fuisse, domusq; eius in ea etiã nunc ostenditur: pro foribus uerò domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibus prouolutæ, palmasq; suppliciter tendẽtis imago ære uidetur expressa. Adstat uerò altera ære nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circũdati, & dexterã mulieri porrigentis. Huius ad pedes statuæ è basi herba quædam noua specie nascitur, quæ cùm exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei uestimẽti fimbriam solet, quã cùm summo uertice crescens herba cõtigerit, uires inde ad depellẽdos omnes morbos languoresq; cõquirit, ita, ut quæcũq; illa ualetudo fuerit corporis, hausti

ſtu exiguo madefacti ſalutaris graminis depellatur, nihil omnino uirium gerens, ſi, antequã æreæ fimbriæ ſummitatem creſcendo contigerit, decerpatur. Hanc ſtatuam ad ſimilitudinẽ uultus Ieſu formatam tradebãt, quæ permanſit ad noſtra uſq; tempora, ſicut ipſi oculis noſtris inſpeximus. Et nihil mirum, ſi ij qui ex gentibus crediderãt, pro beneficijs quæ à Seruatore fuerãt cõſecuti, huiuſmodi uelut munus uidebãtur offerre, cùm uideamus etiam nũc & apoſtolorũ Petri uel Pauli & ipſius Seruatoris imagines deſignari, tabulisq; depingi. Hucuſq; Euſebij uerba reddidimus. Iam apparet à Chriſtianis poſitam fuiſſe ſtatuam Chriſto, cùm aut in humanis uitam ageret, uel ſtatim poſt eius aſcenſum in cœlũ. Sed ſi Ioãni Damaſceno credimus, ipſe ſuam effigiem, ut ſui præſentem memoriã, Abagaro Ediſſeniorũ toparchæ (erat ea gens ultra Euphratẽ) dono miſit. Abagarus enim, autore eodem Euſeb. cùm audiſſet Ieſum innumerabilia edere miracula, quia morbo tẽtabatur, ſcripſit ad eum, ſuppliciter rogitans, ut ſe ſanatũ ueniret: cui Seruator per Ananiã tabellariũ, qui Abagari literas tulerat, reſpõdit, ſe poſtquàm aſſumptus eſſet, miſſurũ unũ ex ſuis diſcipulis, qui eius ualetudinẽ curaret. Fuit ille Tatheus unus ex ſeptuaginta, qui poſtea id officiũ erga Abagarũ præſtitit. Interim dũ toparcha expectando nũtiũ ſalutis, iã more haud ſatis patiẽs animi pẽdebat, dicitur, ut Damaſceno placet, miſiſſe pictorẽ, qui formã eius fingeret: ſed pictor cùm ob uultus ſplẽdorẽ id efficere nequiuiſſet, fama eſt dominum admouiſſe ad faciem ueſtimẽtum ſeu ſudariũ, & illi ſuã effigiem impreſſiſſe diuinitus, atque mox miſiſſe ad Abagarum, ut ſic pium regem cõſolaretur. Alterum id genus ſudarium, dum ad mortem ſubeandem ducebatur, dediſſe fertur mulieri, quã profluuio

sanguinis, ut suprà ostendimus, liberauerat, cui, si recētioribus credere uolumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptū fuerit, hodie Romæ persanctè seruatur in æde principis Apostolorum. Item constans opinio est Lucam euāgelistam pinxisse in tabellis aliquot figuram Deiparæ uirginis, qua illa erat, quæ hodie in quibusdam locis tam sanctißimè custodiūtur, quàm religiosißimè colūtur. Apostolorum quoq; imagines ad eorum corporum exemplum olim formatas à Christianis, idem Eusebius in eo loco attestatur, quem suprà citauimus, qui inquit: Sed antiquas ipsorū imagines à quibusdam conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gētili cōsuetudine indifferenter obseruatū, quòd ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterū reseruari ad posterorum memoriam, illorum honoris, horū uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipsi Seruatori, quàm eius diuis statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. Ac quoniam eiusmodi diuorū memoria ut certo exemplari præ oculis posito, quā nobis imagines iugiter repræsentant, ad uirtutē & imitationem excitantur homines: atque imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris transfertur honorē, idcirco patres eam consuetudinem non modò admiserūt, sed autoritate sextæ synodi, quæ Cōstantinopoli habita est, imperantibus Constantino & Iustiniano II. ipsius Cōstantini filio, ut in decretis cano. patet, statutum fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis haberentur, magnaq; uenerationē colerētur, utpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forēt, ad quas etiam Romanorum ritu, de quo suprà lib. II. cap. 23. memini, thus & cerei incenduntur. Fuit is annus salutis LXXX. alter, suprà DC. uel, ut non nemo

sentit

sentit, DCCIII. quo Agatho Romanã tenebant sedem. Deinde Constantinus põtifex habita synodo, id decretum corroborauit, iußitq; ut imagines in porticu diui Petri de pingerẽtur, quòd intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse, propterea illum hæreticum pronũtiauit. Leo deinde III. fanatico spiritu percitus itidem fecit, quem Gregorius II. pontifex per literas admonuit, ut omißis quorundã impro borum errorib⁹, ueram tandem amplexus religionẽ abolere diuorũ imagines desineret. Postremò Leone IIII. Imperatore mortuo, Hirene eius uxor cũ Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudentior, forma pariter atq; sanctitate insignis. Huius itaq; opera, conuentus CCCL. episcoporum est Niceæ factus, ut semel decerneretur, essent'ne diuorum imagines templis restituendæ, an res in omne tempus abolenda: tum quia inter cunctos satis constabat Deum ab initio simulacrorũ fingendorum præmonstratorem fuisse, ac postea statuas ipsas tam dijs quàm hominibus præclaris positas esse partim memoriæ eorum retinendæ causa, partim studio incendi ad uirtutem animum illorum qui imagines intuerentur, uti suprà lib. 2. cap. 22. non utiq; obscurè demonstratur. Magno omnium consensu est decretum, ut Romanorum ritu ubique gentium in templis haberentur, additaq; est colendi forma duobus carminibus expressa, ut res ab omni idololatriæ suspicione abesset, quæ ex Græco in Latinum ita uersa fuerunt:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Hanc uideas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tãtaq; audacia præditus est, qui uelit posit'ue dubitare, seu aliter somniare, ne dicam

sentire, uel cogitare de imaginum cultu, ac demum sit tot longè sanctißimorum patrum decreto cõstitutum? Cæterùm illud atq; adeò desiderari posset, ut sacerdotes frequẽtius populum docerẽt, quonã pacto deberet & uenerari eiusmodi imagines, & apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacent, & uulgò ex suo usu tacere putantur, idcirco eò insaniæ deuentũ est, ut hæc pietatis pars parũ differat ab impietate: sunt enim bene multi rudiores, stupidioresq;, qui saxeas, uel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut signa, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquem habeant, & ijs magis fidant, quàm Christo, uel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo fit, ut stultitiã stultitia cumulantes, illis offerant aurũ, argentum, annulos gẽmatos, omnifariasq; gẽmas ibidem senio perituras. Et, ut ad id faciẽdũ complures inescẽtur, illi qui talem segetem metũt, numos perforant, filoq; pendentes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendunt, donaria in locis conspicuis egregiè collocant, titulosq; apponunt, quò nomina offerẽtium & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominũ per hæc magis delirare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, ut unam imagunculam adeat, ibiq; donaria sua relinquat, præter misso cuncto alio aut pietatis, aut charitatis officio, rata se omnino sat largitionis feciße, sat pœnituisse, si inter iter lautius uiditando aurum obtulisset, in cuiusuis thecam numariã inde iturũ. Quàm igitur sapientius, quamq; religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi seruire, & imagines uenerari, ut mẽs ad Deum protinus dirigatur, ac dona dare, quæ pauperibus usui esse possint, quandoquidem ea dubio procul esse constat munera grata

Deo,

Deo, qui, ut Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. ait, animum iustum respicit, non item munera. Atqui Lactantius manifestè demõstrat, quàm maximè aberrent illi, qui aliter seu faciunt, uel sentiunt, scribens: Vestes igitur, gemmas, & cætera quæ habentur in pretio, si quis putat Deo chara, is planè quis sit Deus nescit, cui putat uoluptati esse eas res, quas etiam homo si quis contempserit, iure laudabitur. hæc ille. Et diuus Hieronymus illum differens locum apud Hieremiam, Et argento & auro decorauit illud (de simulacro loquitur propheta) ait: Qui quidem error ad nos usq; transiuit, ut religionem in diuitijs arbitremur. Eò etiam pertinet, quod Plato lege uetuit, ne deorũ imagines ex auro uel argento, ferro ue aut ære fierent, sed tantum ex ligno uel lapide factus uoluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretiosæ, existimarent se propterea deos placare aut decipere posse.

De decimarũ, & primitiarũ, ac primogenitorũ redemptionis origine: & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotũ collegiis fundos & prædia oblata recipere possidẽda. c. XIIII.

SVmmus propheta Moses, teste Iosepho, distribuit Hebræis possessiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis ucrò qui uacationẽ militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationẽ in singulis tribubus, & in suburbanis cuiusq; ciuitatis tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alenda. Iste enim ordo leuiticus uel sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operam impendebat, huic lex Dei cõmissa erat, cui ut assiduè absq; ulla solicitudine studeret, ac ne ob uictus inopiam cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel desereretur, necessum erat ut eum populus cõmuniter iuuaret, qui si, ut probè ait Origenes, quæ necessaria sunt, non præbuerit sacerdotibus & leuit

leuitis, occupati illi in talibus, id est familiaris rei curis, minus legi Dei uacabunt. Illis autem non uacantibus, neq; operā dātibus legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux scientiæ quæ in illis est, te non subministrante oleū lucernæ. Quod tantū nefas ne ullo unquam tempore accideret, Moses prudētissimus princeps legem tulit, qua, uti in Exodo, Numeris, Deut. extat, & à Ioscpho simul exponitur, primitias & decimas omniū frugū omniumq; pecudum sacerdotibus & leuitis offerri mandauit, sic ut omnis qui possideret agrum, uel uineam, uel oliuetum, uel etiam hortū, & si quid esset quod exerceretur in terris, sed et si quis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne, quod primū esset, & decimas quoq;, id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit lex, quod sacerdotib. datur. Et hoc est, quod docemur ex lege, ut nemo homo licitè nec legitimè utatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & decimæ, id est, sacerdotibus dentur. Atque sic Moses, imò Deus ipse, cuius iussu ille cuncta gesserat, autor fuit, ut primitiæ & decimæ leuitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote apostolica & euangelica autoritate corroboratā, Origenes super Numeros, seruari etiā secundum literā, sicut & alia nōnulla, necessarium probat aduersus eos, qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari uolebant, quod nostro quoq; tempore plerique tam stultissimè quàm audacissimè faciunt, dicentes: Si aliquid omnino seruandum est secundum literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur nō & cuncta seruētur? Sed illi quidē non animaduerterunt aliud esse legem, aliud esse mandatum, aliud testimonium, aliudq; iudicium, quæ præcepit dominus Mosi.

Non

Non est scriptum, ut inibi ait Origenes, Hoc est mãdatum Paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorum bonorum. Cùm ergo fit mentio Paschæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritualiter, quia pascha nostrum immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorũ dierum obseruationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotantur. Sunt autẽ mandata legis, quæ secundũ literam stant: & ita Seruator noster recipi atq; obseruari à nobis uoluit, cùm dixit, Serua mãdata, cuiusmodi sunt, Ne occidas, ne furtum facias. De nuptijs idẽ præcepit, ita dicens: Scriptũ est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnẽ unam. Quod ergo Deus cõiunxit, homo non separet. De primitijs & decimis mandatũ similiter seruandum secundum literam, Domini uocibus docemur, qui in euangelio inquit: Væ uobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, hoc est, decimã datis menthæ, & cymini, & anethi, et præterîtis quæ maiora sunt legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, sermo Domini uult quidem ut omnino fiant, quæ maiora sunt legis, non tamen minora hæc omittantur quæ secundum literã significãtur. Quod à pharisæis uult factum, multò magis uult à discipulis præstitũ, quibus dicit: Nisi abũdauerit iustitia uestra plus quàm Phariseorũ & Scribarũ, non intrabitis in regnum cœlorũ. Quomodo autem plus uelit ut fiat à discipulis, quàm à Pharisæis, in eo declarat, ubi dicit: Dictum est antiquis, non occides. Hoc seruabant & Pharisæi. Discipulis autẽ dicit: Ego autem dico uobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas soluere, si uelimus non modò iustitiam

nostram

noſtram abundare plus quàm Scribarũ & Phariſæorũ, ſed eos officio tantum æquare, qui de fructibus terræ ſuæ guſtare non prius audebant, quàm primitias ſacerdotibus obtuliſſent, & leuitis decimas ſeparaſſent. Et quia munus primitiarũ domino offerebatur, ideo Eutychianus pontifex Romanus uoluit, ut ipſæ fruges ſic in altari conſecrarentur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretũ nonnullis in locis. Verùm adeò ſanctitas ſacerdotũ conſenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarum nomen unà cum prouentu penè extinctum ſit, cùm hodie loco primitiarũ, dominicis tantum diebus panes aliquot ſua ſponte alibi offerãt, alibi uerò ſolùm duos tresúe dent, quos ſacerdos prius conſecret, ac eos inde fruſtatim diuiſos populo diſtribuat, ut qui quondam illis diebus euchariſtiam ſumere cõſueuerat, ob eius rei memoriam, panem iſtum ante omnia cibaria præguſtet. Atq; illud fit ad imitationẽ Chriſti, qui ita panem ſacrare prius ſolebat, quàm illũ ſuis diſcipulis uel alijs porrigeret, ut ueſcerentur. Decimæ uerò adeò etiam grauatè à multis dantur, ut non niſi coacti id faciant, argumentantes magis egêre qui eas dant, quàm qui recipiũt. Eſt aliud decimarum genus, quas ſacerdotes ſibi deberi contendunt ab opificibus qui manibus laborãt, aut ab ijs qui mercaturam exercent, uel ſtipendium faciunt, quales autore Ioſepho, conſtat Abraham dediſſe Melchiſedech Solymorum regi, à quo eſt hoſpitio acceptus, ex præda quam profligatis Aſſyrijs ſecum tulerat. Quot autem decimarũ genera apud Hebræos eſſent, & quomodo leuitæ & ſacerdotes eas inter ſe partirentur, quisúe modus foret primitias offerendi, Hieron. ſuper Ezech. cap. 5. et 40. facilè declarat, cuius uerba idcirco ponere haud ſuperuacaneũ duximus.

Dic

Dicamus igitur, inquit, primùm iuxta literam, δεκάτα, hoc est, decimã partẽ omniũ frugum leuiticæ tribui populi ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Leuitæ, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoq; & aliæ decimæ, quas unusquisq; de populo Israël in suis horreis separabat, ut comederet eas, cùm iret in templum in urbe Hierusalem, & in uestibulo tẽpli sacerdotes & leuitas ad cõuiuiũ inuitaret. Erãt autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recõdebãt. At uerò primitiua quæ de frugibus offerebãt, nõ erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolã, de cibis & primitijs sacerdotũ rem hanc luculentius differens, dicit: Primitiæ ciborum & omnium frugum atq; pomorũ offerũtur antistiti, ut habens uictum atq; uestitum, absq; ullo impedimento securus & liber seruiat domino. Primogenita mundorum animaliũ accipiũt sacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoq; primũ partus redimuntur. Et quia conditio humana nascendi est communis, pretiũ æqualiter offertur, sic moderatum & leue, ut nec diues intumescat, nec tenuis prægrauetur. Aeditui & ianitores accipiũt decimas, & rursum decimas decimarũ offerunt sacerdotibus, tantò illis minores, quantò ipsi maiores populo, &c. Quod primitiarum suo quisq; arbitratu, sicut Hieron. ait, plus minusue dabat, illud tamen ter quotãnis facere debebãt: primũ enim circiter pascha, cùm fruges matures cere inciperẽt, ut est in Leuit. cap. 2. Si autẽ obtuleris munus primitiarũ frugũ tuarum domino, de spicis adhuc uirẽtibus, torrebis eas, igni, & cõfringens in morẽ farris, offeres primitias tuas domino. Deinde ad festum diem pentecostes, panes ex nouis frugibus confectos: postremò circa festum diem tabernaculorum,

rum, fruges ipsas iam collectas offerebant. Sed & unde ortum sit, ut primi hominũ æquè ac aliorũ animaliũ partus Deo consecrati essent, iam appositè dicamus. Cur primogenita offerrẽtur Deo, causa ponitur in Num. cap. 3. ubi legimus: Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Ego tuli Leuitas à filijs Israël, pro omni primogenito, qui aperit uuluã à filijs Israël, eruntq; Leuitæ mei. Meũ est enim omne primogenitũ, ex quo percussi primogenita in terra Aegypti, sanctificaui mihi quicquid primũ nascitur in Israël, ab homine usq; ad pecus. De interitu primogenitorũ Aegypti mentio fit in Exo. cap. 12. Sanè singuli primogeniti x 1. tribuum, quando primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad tẽpli ministerium applicabãtur, de sacerdotibus redimebãtur quinis siclis. Siclus autem quantum ualeat, suprà lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitũ uerò animalis non mũdi, aut mũdo cõmutari, uel occidi solebat: etenim animal aliud mũdũ habebatur, quod edebatur: aliud nõ mundũ, quod nõ licebat offerre, sed uelut natura mundũ cõmutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud ità non mundum, ut canis, quem neq; offerri neq; commutari fas erat, propterea occidebatur. Verùm ad propositũ iam redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbauit, quippe qui uoluit, ut qui euangeliũ annũtiarent, ex euangelio uiuerẽt, ac propterea, patres lege sanxerunt decimas esse soluẽdas, sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pontificũ epist. Quid quòd Romanos Mosaicã legẽ in hoc non aspernatos istud institutũ seruasse cõstat? nã Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, qa hũc ritũ seruasset, auctior factus est postea. autor Festus. Quin & primitias dari cõsuetudo erat. Sanè Liberum patrem, qui

qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, alios q; populos, magno Ioui rerũ primitias obtulisse, autor est Ouidius in 3. Fast. Et Cyrũ regem Persarũ uictis Lydis, decimã quoq; prædæ Ioui dedisse testatur Herod. Sed iam ad rem familiarẽ ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas nõ repudiauit, sic nec ex decimis opes priuatim cõgeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait apostolus idolorũ seruitus est, à suorũ præsertim sacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatem elegit, eamq; suis discipulis maximè cõmendauit, cũ dixit: Qui nõ renũtiauerit omnibus quæ possidet, nõ potest esse meus discipulus. Et alibi: Vade, uẽde omnia tua quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlo, & ueni sequere me. Sed ut Christo paupertatẽ, quæ habet suũ commodũ, suamq; munditiã, tribuimus, ita sordes ac mẽdicitatẽ minus aßignemus necesse est: siquidẽ ille dũ inter mortales uersatus est, nõ ostiatim cibũ petijt, quippe quẽ secũ loculos detulisse, & suis discipulis abundè uictũ suppeditasse, ac egenos simul iuuisse satis constat. Item ipsi apostoli postea nec in cibarijs petendis operã posuisse dicũtur, quando in actis legimus pios Christianos certatim possessiones uendidisse, & pretia earũ afferentes posuisse ante eorũ pedes, quæ distribuerẽtur singulis, prout cuiq; opus esset: et sic nemo inter credẽtes egens erat, quoniã omnia cõmunia habebant. Ecce magnas in cõmunitate diuitias quæ in priuato paupertas habebantur: hasce diuitias nõ uetuit Christus à suis ministris poßideri: quæ cũctis egẽtibus usui esse possent. Quapropter urbanus uir sanctitate uitæ et doctrina singulari, q sedere cœpit anno CCXXVII ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribꝰ religio

nis oblatos recipere, nihilq; cuipiã priuatũ esset, sed ad cõmune bonũ. Prædia recepta sunt, uel ad ipsum cõmune bonũ omnino, quãdoquidẽ postea omni tẽpore fuerunt atq; sunt sacerdotũ domus, collegia, ac monachorũ cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus cõmunia, & alijs per hospitalia & apertissima. Etsi paulatim hominũ rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte obliterata fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad cõmune bonũ: & loco illorũ, illæ duæ semper religioni pestiferæ uoces, Meũ et tuũ, inscriptæ fuerint, quæ ita multos trãsuersos agũt, ut sacerdotiũ nihil aliud nisi quæstũ, nisi hæreditatẽ ac dominatũ esse putẽt, et quãtò ueteres patres absit inentiã arcti cõstrinxerãt, tãtò isti intẽperãtiæ fræna insolẽtius laxẽt. Quod postremũ effecit, ut priuata cõmoda lõgè potiora publicis haberẽtur: unde maleuolẽtiæ, si multates et odia orta: nãq; ex cõmuni priuatũ facere, semper discordiarũ causa fuit. Cœpit deinde Romanus põtifex diues fieri: quẽ Lucina uirgo sanctissima, Marcello sedẽte, moriẽs prima omniũ fecit hæredẽ. Hæc multis egit precib. cũ Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenã portã, uia Ostiẽsi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suũ prædiũ trãsferret, & Petrũ in Vaticanũ, quæ & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Cõstãtinus eũdẽ põtificẽ, ut apud uulgus fama est, locupletauit affatim. Sic alij alia dedere loca, unde tã latè nũc patent opes. Ceterũ Vrbanus in hoc secutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotiũ opulentissimũ fuerat, quoniam sacerdotes in honore haberi debẽt, quos in primis pauper tas in uulgus despicatiores reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id qđ religionẽ maximè offendit.

LIBRI SEXTI FINIS.

POL

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM

LIBER VII.

De monasticæ uitæ principio. CAP. I.

DE Euãgelicæ & apostolicæ uitæ initijs hactenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uarius uiuẽdi modus demõstrabitur. Cùm enim à maioribus tantopere degeneratũ, ab eorumq; disciplina ac uitæ sanctimonia sic lõgè discessum fòret, ut suprà est sparsim demonstratũ, tam Romani deinde põtifices, quàm ubiq; gentiũ antistites nihil prius habuere, quàm ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradum, sic peccantis coërcere insolentiam, promulgatis ab se nouis quotidie legibus, ad melioris uitæ institutionem. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde cõtrà ac liceret, fecißẽt, ut quò minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus abstinerẽt. Nec eo quidem pacto perinde profecere, quoniam à degustatis uoluptatibus haud facilè animus auocatur: quare nonnulli postea extitere bonæ frugi patres, qui uiã secuturis facerẽt, qua à deuio ad rectũ iretur. Porrò ij omnibus quæ in terris miramur, contẽptis, Christũ complexi, id est, ueritatem, pietatem, innocentiã, mansuetudinẽ, solũ diuinis reb. operã dederunt, quorũ principes fuere Paulus, Antonius, Hilariõ, Basilius, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio sanctitate pollẽtes ueluti nouæ religionis plãtæ in Aegypti Syriæq; solo quamuis sterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuẽdi ritu: nam id tẽporis huiusce uitæ

genus simplex ac liberum erat, ut istis omnino cærimonijs minimè obstrictũ, quas hodie monachi obseruãt. Vestitum honestũ pro iure suo quisq; sumebat: item nullũ uotorum uinculũ, ita ut integrum unicuiq; foret manere, aut proficisci, quò terrarum uellet: uel si quẽ eiusmodi sui instituti pœnituisset, etiã potestas esset ad pristinã redeundi uitam, non absq; tamen inconstantiæ nota. Quòd si deinceps per nouas hominũ leges, inuiolatum permanere licuisset, longe sanctißimos omni tẽpore monachos habuissemus, quãdò improbi haud diu monachi fuissent. Petebãt loca ut plurimũ deserta, hoc est, eremum, unde eremitæ dicti, quasi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocãt: & quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nũcuparunt, id est, solitarios: uerùm paulatim deinceps cœperũt gregatim agere, uti infrà dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uigilijs, literarũq; studijs dediti, procul ab omni hominũ cœtu, tantũ duriter uicitando, ac sese manibus exercendo, exemplũ bene uiuendi posteris ediderunt. At isti deinceps superiorũ eiusmodi uestigia secuti, familias singuli suas, ut per appositè infrà dicetur, instituere, illis q; uiuẽdi normam præscripserũt, ut & uerbo & facto, quẽadmodum ipsæ familiæ prædicant, uitam planè apostolicam mortalibus referrẽt. Ad hunc deniq; modũ, Christianus populus unã legem, unã religionẽ cõplexꝰ, in uarias sectas est diuisus. Sed de monastici instituti initio lõgè post homines natos, nũc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teste Hierony. quæsitũ est, à quo potißimũ eremus sit primũ habitari cœpta: quidam enim altius repetẽtes, Heliam & Ioannẽ Baptistam eius rei autores faciũt: sed ut is plus quã propheta, ita ille plus quã monachus cẽseri debet. Alij Antonio aßignãt,

alij

alij cuidã Paulo Thebæo, ob id ipsum primo eremitæ nũcupato, quòd Anachoreticæ uitæ primus fundamẽta iecisset, id quod uel Hier. cõprobat. Hunc igitur ueluti exemplar, illũ ut exemplũ ad imitandum, fuisse dicunt. Ego uerò, quandò in re ambigua unicuiq; liberũ est coniectare, crediderim institutum monasticæ uitæ ab Essæis siue Essenis, ita appellat Plinius, quorũ secta apud Iudæos admodũ celebris habita est, ad posteros manasse, quoniã illi ferè per omnia eã ducebant uitã, quam inter nos monachi ex præscripto legis agere solẽt. Et, ut legẽtibus id perspicuè pateat, nõ otiosum erit hic Philonis uerba subijcere, quæ Euseb. lib. 8. euãg. præp. repetit, ita scribẽs: Palæstinam maxima gens Iudæorũ habitat, inter quos, qui dicuntur Essæi, comperiuntur plures numero, ut opinor, quàm quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti Græcè, quoniam Dei cultores præcipuè sunt, nõ animalia sacrificãtes, sed mẽtes suas uirtute munitas, offerẽdas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatẽ ætatis, sed uiri omnes, ut senes sunt. In ciuitatibus nõ habitant, existimãtes ut contagionẽ aëris corporibus, sic conuersationẽ uulgi animo nocere. Horũ alij agros colũt, alij pacificas artes ad utilitatẽ suã & proximorũ exercẽt, nec aurũ, nec argentũ reponunt, nec ingentes agros laudãt, sed tantũ colunt, quantũ necessitati posśit sufficere. Ii enim ex omnibus penè hominibus, soli pecuniã & fundos negligẽtes, uirtute ditissimi putantur, facilitatẽ uiuẽdi & paucorum indigentiã, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorũ tela, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli instrumẽta factitat: sed nec eas artes exercẽt, quibus facilè omnes in improbitatẽ labũtur. Nulla mercatura, mullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ

occasiones depellũt. Nemo seruus apud eos, sed cùm uniuersi liberi sint, alteri alteris seruiũt: omnes enim, aiunt, quasi mater, eadẽ natura genuit: quare quãuis non uocemur, sumus tamẽ re ipsa fratres. Illam philosophiæ partẽ solũmodo approbant, qua de Deo & de creatione omniũ scrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam absolutè consequendã paternis legibus adiuuantur, quas rectè intelligere nemo sine diuino auxilio. Has semper quidẽ, sed maximè septimis quisq; diebus docẽtur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca cõcurrentes, quæ synagogæ appellãtur, ordine sub senioribus iuniores cõsidere solẽt, legũturq; scripturæ diligẽter, & exponũtur à peritißimis. Discũt igitur piè, sanctè, iustèq; uiuere, triplici regula utẽtes, amore Dei ardẽtißimo, uirtutis cultu diligẽtißimo, charitate proximi feruẽtißima. Quòd igitur summè Deũ diligãt, multa nobis argumẽto sunt, castitas perpetua, iurisiurãdi nulla mẽtio, mendacij odiũ, & præcipuè quòd bonorum omniũ, nullius mali causam Deũ opinãtur. Quòd uirtuti studeãt, patet, quia pecuniã negligũt, gloriã spernũt, uoluptatẽ oderunt. Charitatis autẽ argumenta sunt, beneuolentia, societas, æqualitas: nullus enim domũ habitat quæ omniũ cõmunis non sit, unum ærariũ, unus sumptus omnibus est. Præterea uestis cõmuniter omnibus proposita, cõmunis cibus & potus, cõmunis mẽsa, omnis deniq; uita cõmunis est. Hactenus Philo apud Eusebiũ. Si quispiam ex nostris monachis qui regifico mẽsarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè norũt, qui honores nauiter ambiũt, qui pecuniæ studiũ semper immodicũ habẽt hæc aliquãdo legerit, secũue reputauerit, non ne eum pudebit, quòd iustitia sua non modò plus quàm Essenorum

non

non abundet, sed longè magis flacceſcat, langueatq; ? Ab Eſſenorũ igitur religione profectũ meritò credere æquũ eſt, ut apud nos monasticæ uitæ inſtitutũ coaluerit, quo ſi militer Paulus Thebæus ut Antonius, ambo Aegyptij homines à primo olim imbuti, ac illud poſtea inſigniter æmulati in primis eſſe uidentur. Sed Antonio initiũ rei huius iure optimo acceptum referri decet, qui, etſi nõ ante omnes fuit, primus tamẽ mirè omniũ ſtudia ad eã uitã degendã incitauit, monachorũq; dogma inſtituit, ſicuti deinde Baſilius in Græcia fecit. Adauxit & id tẽporis pium inſtitutũ Hilarion in Syria, qui cũ ſanctitate iã clareſceret, Gazæ tres cuiuſdã nobilis matronæ filios ſimul repẽtè morbo affectos inuocato nomine Ieſu, exẽplo ſanauit. Quod poſtquã auditũ eſt, et longè lateq; percrebuit, certatim ad eũ ex Syria & Aegypto cõfluebãt, ita ut multi crederent Chriſtũ eſſe uerè Dei filiũ, & ſe monachos profiterẽtur. Nondũ enim cœnobia erant in Palæſtina, nec q̃ſquã monachos ante diuũ Hilarionẽ in Syria nouerat, il le fundator & eruditor huiꝰ inſtituti ac ſtudij in hac prouincia fuit. Habebat dominus Ieſus in Aegypto ſenẽ Antoniũ, habebat in Palæſtina Hilarionẽ iuniorẽ. Hæc ex Hieron. Ad Antoniũ redeo. Vixit Antonius in ſolitudine in Thebaica regione Aegypti, condiditq; ibi cœnobiũ, ubi cũ Sarmata, Amata, & Machario ſuis diſcipulis, precibus tantũ deditus erat, in pane & aqua omnis eius uictus cõſiſtebat, cuius ſanctitas ita celebris erat, ut Helena Cõſtãtini mater ſe et filiũ per literas illi commẽdarit. Obijt mortẽ in eremo, annos CV. natus, q̃ fuit annus ſalutis humanæ CCCLXI. Diſcipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmatam Saraceni impetu in Antonij cœnobium facto, interfecerant) monaſticũ ordinem poſtea tam uitæ

ſanctimonia, quàm inſtitutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiuſmodi uitæ monaſticæ principium tale fuit.

Quando primùm ordo monaſticus tribus uotis aſtrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, ueſtitumque religioſum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipſe abiuerit in plures familias. CAP. II.

POſt annũ quã Antonius, de quo ſuprà eſt mentio facta, erat mortuus, circiter CLXVI. *claruit Benedictus Nurſinus in Vmbria Italiæ regione natus. Is in ſolitudine perdiu uerſatus, ſe dentũ Sublacũ ſeu Sublaqueum contulit, quod eſt Latinorũ præclarũ oppidum, lacui eodem & tamẽ priſco nomine proximum, diſtatq; ab urbe Roma circiter millia paſſuũ quadraginta. Hic cũ à multitudine ob ſanctitatis famam adiretur, & ei ſecundũ religionem nihil ſolitudine gratius eſſet, poſtremò eius celebritatis uitandæ cauſa, Caſinũ in ea regione peruetuſtũ oppidum uenit, ibiq; ſibi ſedem poſuit, ſparſosq; & ſoliuagos ad idem tempus monachos in unum contraxit cœnobiũ, mores & uitã, tribus munitam uotis, quæ prius nõ fuerant, quàm Baſilius cum certa uiuendi formula, conſtituiſſet in Oriente, inſtituit parũ uulgatæ obſeruationis. Sanè Baſilius Cæſareæ Cappadocum præſul, qui circiter annum ſalutis humanæ* CCCLXXXIII. *doctrinæ pariter atq; ſanctitatis ſummis floruit laudibus, primus omniũ obligauit monachos nouis legibus, ut poſt annum, quàm quis in collegiũ ueniſſet, ſi in eo uellet uitæ inſtituto permanere, uoueret ſe caſtè uicturũ, nihil poſſeſſurũ, ac dicto præfectorũ fore audientẽ, quò ſe in perpetuũ omni ſua abdicaret uoluntate. Fuit poſtea Baſilij decretũ iuxtà ab omnibus receptum. Quanquàm paupertatis uotũ multò antiquius eſſe uidetur, ſi Vrbano pontifici Romano credimus*

dimus, qui amplius CXL. annis Basilium anteceßit: quando in epistola, quæ eius nomine legitur inuenimus, ita usu ueniße, ut qui apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerẽt se nihil propriũ habituros, quò æquè rerũ cõmunitas, ac apostolicæ uitæ institutũ omni tempore uigeret: siquidem ipsi apostoli ad docendũ euangelicum dogma quoquouersum à Christo mißi, in mandatis, quẽadmodũ diuus Petrus apud diuum Clementẽ lib. recognitionum 2. testatur, nõ habuerunt propriũ aliquid dicere. Cæterũ istæc tria uota iam inde à principio tanti esse cœperũt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiã presbyteros quos seculares dicunt, debere uotũ castitatis, id est, pudicitiæ seruãdæ perpetuò saltẽ tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiuscemodi uotis obligato, astrictoq; deinceps matrimoniũ contrahere, & si quis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui pòst quæstio incidit, an tale cõiugiũ deberet stare nec ne. Et D. Augustinus, q Basilio æqualis fuit, in primis per multis rationib⁹ probauit cõnubia post uotũ contracta nõ debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. ca. Nuptiarũ. planè extat. Item Benedictus dedit suis monachis nouũ uestitus genus, constituit modum orandi, & tenue uictus alimentũ, ac nouã abstinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtũ fuisse ex summo mortaliũ usu, res mirandum in modũ postea paulatim creuit, abijtq; in plures familias, Cluniacenses, Camalduenses, Vallisumbrenses, Montoliuetenses, Grandimontenses, Cistercienses, Syluestrenses, qui Humiliatorũ cognomẽ ferunt, Cœlestinos, diuæ Iustinæ, & eremitanos diui Hieronymi, postremò per Martinũ quintũ, in familiã diui Benedicti adscitos: Quem ordinem à patrum norma iã collapsum, Lupus Hispalensis eius familiæ præpositus

nouis institutis instaurauit, de cuius exordio in capite insequenti prodetur. At ij quidē monachi, & si qui alij sint (quotidie enim sunt, qui ut ignauiæ suæ potius quā religioni consulant, nouas introducere sectas conentur) ex uno uelut fonte manasse dicuntur. Cæterū qui tum primū instituti fuerūt, Benedictinos fuisse tradunt, qui nigro hodie amiciūtur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad pedes usq; demissa, amictu capitis, quē cucullū uocant, in humeros & scapulas breuius reiecto, quā cæteris: subter candida tunicula, & ea quidē lanea, cū cilicio, ocreati genutenus incedūt, tondētur nouacula à uertice infrà dimidiū caluæ: capillus infernè recisus in parui circuli speciē, circa aures et tēpora, totū ambit caput instar coronæ, un de ipse uertex derasus corona nūcupatur. Itē à carnibus perpetuò se abstinent, nisi cū ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie cōtinenter carnibus uescuntur, quorū numerus ubiq; gentiū extra Italiā, ingentissimus est, perpetuò ægrotent, necesse est, nisi uelint impudēter fateri, se cōtra suas leges facere. Atq; ita monastica institutā ut humana, haud diu inuiolata stetēre, hominū moribus semper in deteriora inclinātibus, ac diuitijs pietatem, quæ ut mater illas à principio ordini pepererat, cōtaminātibus. Quo factum est, ut monasticum nomen sæpius uarieq; instauratum in plures abierit familias, Itaq; Cluniacensiū ordo ex Benedicti obseruatione, apud Masticensem seu Masticocensem, utrūq; scriptū reperio, Burgūdiæ pagū. ab Odone abbate quem dicunt, instituitur, quibus locū dedit, et extruxit Gulielmus pius Aquitaniæ dux. Qui fuit annus salutis DCCCCXVI. Haud ita multò pòst Camaldunensiū religio orta est, autore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Classensis cœnobij:

est

est locus iste haud procul Rauēna, qui celebritatis fugiēs in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola consecutus, unde nomē orditus inditum, nouæ familiæ fundamenta iecit, cāditoq; sumpto amictu. Sunt hodie in eminentissimo iugo montis duodeuiginti sacella, ubi perpetuū silentiū, quarto & sexto hebdomadæ die pane & aqua transigūt ieiunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerùm in alijs locis uita eorū remissior est. Item in ea Apēnini parte, quæ Vallis Vmbrosa uulgò dicitur, circiter annū salutis MLX. Ioannes Gualbertus nouam monachorū familiam instituit, eamq; à loco appellauit Vallisumbrēsem. Is Florentia oriundus, ac claro loco natus, cùm fratris percussorem fortè obuiam habuerit, quia illi ueniam petenti nō negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano diui Miniatis erat, uisa ei est: posthæc inibi oranti inclinasse parū caput perinde quasi id pietatis facinus comprobasset. Ea imago hodie uisitur in eodē diui Miniatis templo, quod in colle prope Florentiam extat. Ioannes eo motus miraculo, in solitudinē concessit, autorq; nouæ religionis fuit, amictumq; sibi induit cœruleum, quo nunc utuntur. Montoliuetenses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse cœperunt, quo trium pontificum pestilēs discordia orta est. Ii Senēses primùm fuere, quorum princeps Bernardus Ptolemæus, qui pro temporum conditione, capto mutandæ uitæ consilio, in proximum urbi collem egressi sunt, eumq; ex nomine illius Hierosolymitani dominicis frequentati uestigijs appellantes, sese candido induerunt amictu, Gregorio XII. probante. Grandimontensem ordinem Stephanus in Auernis amplissima familia ortus, in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familiæ locata

est,

est, nomẽ dedit, multis uiuẽdi mutatis, aut ex integro conditis legibus. Iisdem ferè tẽporibus Robertus Molismẽsis abbas cùm priscã disciplinã iam minimè retineri animaduerteret, uiginti & amplius comitatus monachis, Cistercium locũ in Burgundia Cabilonensis diœceseos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petijt, ibiq; immoratus celeberrimũ ordinis autor fuit, quẽ à loco Cisterciẽsem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidã Ardingo monacho assignent, quòd ille Robertũ impulisset ad commigrandum in eum locũ, perinde quasi qui hortatur, non qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salutis MXCVIII. Claruit in hoc Bernardus Castilonẽsis homo Burgundus nobili loco ortus, qui Cistercienſi cœnobio prius inchoato, monasticum induit habitum, tantũ inde nomen eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut Clarauallẽsis sit abbas factus, quem locum Robertus uir illustris non multò prius sumptuosè extruxerat. Centesimo deinde anno, Humiliatorũ ordo in Germania oritur: exordiũ rei triste, sed læti successus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorũ suspecta esset, fuerãt ex Cisalpina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomẽ fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cum liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factum tradant. Ii longiorẽ moram pertæsi, aliquãdo albis uestibus induti, uiri fœminæq; humiliter Federico ad pedes prostrati iacuere, ueniam implorãtes. Istorum lachrymis uestituq; motus Imperator, potestatẽ fecit omnibus in patriã abeundi: qui postliminio reuersi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perseuerasse dicũtur, lanificio & precibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeò creuit, ut eam piè inchoatã auctamq; Innocẽtius tertius primũ, deinde

ple

plerique alij Romani pontifices approbarint. Cœlestinorum religio octogesimoquarto circiter anno post orta est: Cœlestinus quintus Rom. pontifex fuit autor, prius quàm ad pontificatū uocaretur, anachoreta: idcirco uoluit ad eremi decus, ex se hāc familiā parere, quæ breui usq; eò creuit, ut nō potuerit autorē incœpti ut uani pœnitere. Item in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religionē, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Burfeldenses, alij ab alijs diuerso tēpore instituti fuerunt. Sic quotidie à nouis hominibus nouæ introducuntur religiones, inter se tam uestitu, quàm ratione uitæ minimè conuenientes, perinde quasi uitia animi, cuius ductu ad bona seu mala nos applicemus necesse est, tantūmodo extrinsecus per eiusmodi studiū possint penitus euelli. Quid, quòd penè totidē monacharū familiæ institutæ sunt? Sed, ut iā iustū iter cōficiamus, haud prætereundā ducimus congregationem diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinam diui Benedicti dogmatis disciplinā instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei autor fuit Ludouicus Barb⁹ Venetus uir religiosissimus, Patauij in cœnobio ipsius diue Iustinæ, unde nominata est: hāc Eugenius quartus plurimū auxit. Atq; monachi primi omniū introduxerūt in Ecclesiā Dei uota sacra, et uestimentorū profanorum religionē. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostendi pro suo arbitratu uestiebantur. Nec Iudæis indumentū aliquod interdictū erat, præter id, quod esset è lana & lino contextū, sicut Deuter. cap. 22. patet. Item modum orandi quamlongissimū, ieiunia frequentiora, & pisciū escam assiduam, ad extenuandū corporis robur, quò sui debiliores militiā Christi exercerent. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.

De

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regulariũ, Augustinianorũ, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum. CAP. III.

Hieronymus Eusebij filius, ortus Stridone, quod oppidum olim ad Pannoniam & Dalmatiã pertinebat, sed Gothi direptum euerterũt, Romæ Græcis Latinisq; literis egregiè institutus, sanctioris uitæ causa in Iudæam se contulit, ubi & Hebraicam linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis scribendi onus suscepit, in quo omnes neruos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, breui pòst tempore patres receperũt, receptaq; approbarũt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso põtifici falso aßignent, quippe qui perdiu ante Hieronymũ excesserat è uita. Postremò locum circa Bethleẽ sibi construxit, ubi reliquũ uitæ apostolico ritu egit. Hinc factũ est, ut per multi deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores extiterint, ortaq; sit noua quædã familia, quæ à Hieronymi nomine, quẽ sui instituti, quãuis longè diuersi ab eo quo ille uixerat, utcunq; autorẽ faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq; super tunicam rugato, atq; superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicã succingũt, soleis ligneis pedes muniunt. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorum ordinis quidam Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, autor fuisse dicitur, qui eremitanũ sua sponte induisset uestitũ, sedemq; sibi optasset in Fesulanis montibus. Alij tradunt nõ Carolum, sed Redonẽ quẽdam Montigranelli comitẽ primùm eos eremitas sub ritu diui Augustini, ad Fesulas, Gregorio XII. probãte, instituisse. Imò sunt qui commẽtentur hanc primùm familiam à Hieron

ronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremonẽsi, ac plerisq; alijs præcipuæ sanctitatis uiris, q cum eo uixerant, & sic accidisse, ut postea melioris uitæ exẽplo, plures unã æmulati rẽ, modicis, ut fit, principijs ortam, sæpius instaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine Benedictinos, alios Augustinianos esse secutos, alios in suo permãsisse instituto. Item parũ liquidò traditur, an Aurelius Augustinus eas familias instituerit quarũ hodie uulgò autor fertur. Itaq; duplex opinio ad posteros manauit de initio Canonicorũ, quos uulgus regulares uocat, et eorũ qui ab eremo nomẽ ferunt. Canonici pertinaciter affirmãt Augustinũ, ut primũ Hipponensis est episcopus factus, redegisse suos statim canonicos ad eã uiuendi regulã, quã inter se in præsentia seruãt. Quinetiã iactitant illud apostolorũ fuisse institutũ, id quod Thomas Aquinas in suo opere secũda secũdæ cõprobat: quia illi, ut ait, post ascensum Christi in cœlũ in monte Siõ, de genere uitæ deliberãtes, cõmunia inter se omnia, ac tria uota corã Deo statuere. Ita si Thomæ testimoniũ amplectimur, nõ tã ab Augustino est ordo institutus, quã renouatus: cui tamẽ ob illud ipsum, non immeritò debet principium rei acceptũ referri. Sic origo in dubiũ trahitur. At Augustiniani eremitani se priores institutos asseuerant ab ipso diuo Augustino, cũ ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam scribunt, quoad Manichæis in terra Africa sæuientibus, Hipponẽsi diœcesi est præfectus. Per hunc modũ de utriusq; ordinis origine ambigitur. Verũ aliam ferũt huiusce collegij originẽ: multi enim, ut aiunt, mortales Augustini adhuc uiui sanctitatẽ singularẽq; doctrinã secuti, omnibus neglectis quæ possederant, in eremũ concessere, unde est eremitanorum nomen deductum. Cæterùm siue ab eo, quod est

suprà

suprà significatum, ut qui in desertis locis cũ illo essent, sint in unum congregati, & instituti, siue ipsius uitam & dogma secuti, passim deserta loca coluerint hæc de utriusque familiæ initijs habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia prima est ex monachis mẽdicantibus: sunt enim quatuor primariæ, uti infrà appositè demõstrabimus, & uulgò mendicantes uocitãtur, quòd religionis causa, uel atq; adeò ut in ocio uiuant, mendicitatem perpetiantur, qui solùm precarium quæstum faciunt, unde se sustentent. Verũ haud scio, qua ratione isti monachi debeant in mendicando semper hærere, quãdò satis constat Christũ non mendicasse, & apostolos non expectasse ab alijs uictũ otiosos, scribente Paulo ad Corinthios: Et laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in Aegypto, teste Chrysostomo, exercuisse sese manibus laborando, Itẽ diuus Frãciscus, cuius secta longè frequentißima est, uoluit suos monachos uictũ quærere manuum laboribus, ac non prius ad mendicandũ aggredi, quàm laboris pretiũ esset negatum. Extat in eius testamẽto illud præscriptũ. Igitur hinc uidere licet, omnes æquè debere apostoli institutum sequi. Ad rem redeo. Sed ne quidem mirũ, si res in dubio uersetur, uel duæ tres'ue familiæ ad unum referantur autorem, cùm bene multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hieronymi, Augustini, Benedicti, ac quorũlibet diuorũ regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamen tantũ abfuerat, ut ipsi instituissent, ut etiã ne tale quid unquam fortè cogitassent futurum. Canonicis tunica candida cũ lintea toga, sub nigro pallio est: tegumentum à scapulis impositum ceruicem totumq; cõtegit caput, præterquã à fronte. Eremitanorum uestitus diuersus est, nigra tunica amiciũtur, cõcolor tegmẽ à scapulis

ad caput

id caput inducũt, subter candida tunicula, scortea cinguntur zona bubulo cornu fibulata, calceati, ut communis est usus. At penes utroſq; nũc præcipua est uarietas nominis, quod ut sæpius est instauratũ, ita in plures diuisum est familias: nam congregatio alia Canonicorũ Seruatoris, quæ & Scopettina nũcupatur, cuius autores fuere Stephanus & Iacobus uiri Senẽses sanctitate illustres, quàm Gregorius XI. suo probauit consensu. Alia Frisonaria, à loco in Lucensi agro Hetruriæ regione, quã & Lateranẽsem appellant, hanc Eugenius quartus plurimũ adauxit. Tertia diui Gregorij in Alga Venetijs à Laurẽtio Iustiniano instituta, cœruleo utuntur habitu. Et deniq; si quæ aliæ sint, iam eas missas faciamus, breuitati cõsulentes, quoniã sæpe more fungorũ, subitò oriri solent. Ad Cartusianos ueniamus, quorũ exordium incidit in annum salutis M L X X X. Quidã enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Colonienſis, cùm Lutetiæ Parisiorũ philosophiam profiteretur, contigit, ut amicũ quendam bonis moribus præditum, & uita iam priuatũ, prius quàm ad sepulturam daretur, audire uisus sit clamantẽ, Iusto Dei iudicio damnatus sum: & ea re motus è uestigio cũ sex socijs pari miraculi euentu territis, eremi deserta quæritans, peruenerit in diœcesim Gratianopolitanã (est Celticæ ciuitas) ibiq; locũ optauerit, cui hodie Cartusia nomen est, quem ei assignandum curauit Hugo Gratianopolitanus episcopus, qui statim pòst se ad eam familiã adiunxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intẽtus, primũ cœnobiũ fundauit, cum his rigidæ uitæ institutis: intima enim uestæ utuntur cilicina, summa pallio nigro, subter cãdida toga, operculoq; capitis cucullo, carnibus nunquam uescuntur, sexto plurimũ hebdomadæ die pane & aqua ieiunium agunt, in cubiculis quæ

ueluti sacella habent, soli edunt, certis tamen festis diebus unà duntaxat prandent. Silentiũ eis penè perpetuũ, nulli fas est cœnobio exire, præter præfectum, & procuratorẽ, & illis tantũ ad negocia loci curanda, quippe opes habẽt, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos prout deberent, rebus sacris curãdis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidinem rapiantur. Bella sanè prouisio, si affectiones animi possint claustris compesci, & caro solitudine et ocio domari, id quod diuus Hieronymus ualde laborãdo, ut ipse testatur, efficere uix potuit. Carmelitanorũ hunc referũt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cùm aliorũ prophetarũ, tum Heliæ in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarũ non pauci numero secuti, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni episcopi opera, in unũ coiere, cùm antè sparsim montem habitarent, ac tum primùm præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundum fontem, qui Heliæ dictus est, Deiparæ sanũ, ubi illi prima cœnobij fundamẽta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitanæ diuæ uirginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatũ, qui sedere cœpit circiter annum salutis MCLXX. Verùm quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neque certis cærimonijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidã, non res legitimè ab initio instituta uisa est. Veram itaq; originem fuisse tradunt quidam, quæ anno pòst circiter quadragesimo consecuta est, sedẽte Innocẽtio tertio: Albertus enim Hierosolymitanus antistes ijs in eremo agentibus certam obseruationis dedit formã, ex Basilij dogmate quædã mutuatus. Attributum est pallium uersicolor ex albo & canusino, id est, rutilo,

circu

circulatũ, quali dicitur. Helias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallij huiusmodi formã ademit, uelut religioni parum conuenientẽ: pro uersicolore, album est illis datum, appellauitq; Virginis familiam, ut nomen uirginitatis cũ pallio albo, qui color minimè maculatus est, rectè conueniret. Et hæc altera mẽdicantium secta. Iisdem ferè temporibus Præmõstratenses è cœlo, ut prædicãt, demonstrati sunt terris, in Laudunẽsi diœcesi, eo loci, quem Præmonstratum uocant. Autor ordinis fertur fuisse quidam Northbertus presbyter homo Lothoringus, q hoc arctissimum uitæ genus ex Augustini ritu quæritans, à Calisto secũdo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga, sub candido pallio, quo potißimũ à Canonicis differũt. Crucigerorum origo multò antiquior est, si uera sunt quæ ipsi Crucigeri de primordio sui ordinis prædicant: aiunt enim Cletum Petri apostoli discipulũ, & ab eo inde tertio loco pontificẽ, cœlesti nuntio crucẽ habẽte monitum, ut hospitalem domum fundaret ijs, qui Romam peregrè uenirẽt religionis causa, essentq; ibi præstò, qui itineribus fessos comiter acciperẽt, pieq; reficerent, & ij gestarent perpetuò crucem, monimentũ dominicæ passionis, ac ita illum demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habẽdum dixerim, rectè initium huius rei aßignari Cyriaco Hierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Constantini matri locum ostẽdit, ubi dominica crux occultaretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus cõstituisse collegiũ eorũ, qui crucem omnibus uenerandã manu gestarẽt. Hũc pium patrẽ Iulianus Imperator occidit. Rem ijs principijs ortam, & breui pòst tẽpore propè ad interitum deductã, tertius Innocẽtius instaurauit, quòd Romæ hæresim Albinensem subitò exortã, unde magnus in urbe

motus extitit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humanæ MCCXV. Postremò Pij secundi pontificatu, in Mātuano conuentu, datum est ut cœruleo uterentur amictu, cùm olim indiscreto usi sint colore, ac crucē ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familiæ nomē. Est hodie alterum quoque huiusce familiæ collegium longè remissioris uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, gerunt́q; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq; colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.

De Prædicatorū, Franciscanorū, Trinitatis, Seruorū Deiparæ, Brigidēsium, Iesuatorum, Nouorū eremitanorum, & Bonorum hominum origine. CAPVT IIII.

SAnè ut tertio Innocentio sedente, innocentiæ aliquid in hominibus diluceret, duo longè post hominū memoriā extitere sanctissimi patres, Dominicus Calaguritanus homo Hispanus, & Franciscus Assias in Vmbria Italiæ regione ortus, qui cuiusdā noui ordiēdæ uitæ instituti autores ambo certatim fuerūt, ut æquales. Dominicus ab initio Canonicus fuit, ac cum paucis quos socios sibi delegerat, nouam instituit obseruationem, nouum q; uestimētum dedit, tunicam candidam, nigro pallio superiecto, & ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatem colendo domi otiarētur, docuit eos in primis sua prædicatione, unde nomē nouæ familiæ indiderat, longè lateq; omnibus terris diuulgare euangelium, quod ipse Christū imitatus facere prius uoluit: quippe qui id temporis hæresim Tolosæ pestiferam Albigensium iandudum gliscētem sua opera compescuit. Vidit Innocentius nouum institutū, & miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit atque approbauit. Et ista tertia est mendicātiū familia. Propter

hæc

hæc pietatis opera, Dominicus deinde post actam sanctißimę uitam, in diuorum ordinē à Grægorio IX. adscriptus est. Franciscus uerò humanitatis plenus, à principio Aurelij Augustini, ut quidam scribunt, regulam professus, calceatus, zonaq; scortea cinctus aliquādiu cōspectus est: inde reputans animo dominū iußisse sanctißimis apostolis, ne binas tunicas, neue sacculum haberent, tunicam induit unicam natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes simul nudauit, ac ut demum anachoretam se præberet, in Apennini iugum aduolauit, quem locum hodie uulgò Auernam dicunt, ubi ille diuinis rebus deditus, dominicæ paßionis stigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab initio socios optauit, manifesto humilitatis argumēto, Minores appellauit, quò eius exigui nominis memores, facilius ab omni superbiæ uitio abhorrerēt, quæ sæpenumero sanctitatis est comes. Honorius institutū cōprobauit, ac biennio pòst Gregorius Franciscum inter sanctos retulit, qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum unquā humanæ pietatis institutum magis breui tēpore creuit: totū enim terrarum orbem una hæc impleuit familia, sic ut uulgus iam tum stupefactum suspicaretur non tam pietatem, quàm otium & ignauiā interdū multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantium cœtus, Fuit per id tempus, Clara uirgo etiam Assias, quæ monacharū, alterum nouum religionis institutum, quod pauperum dixit, à Francisco cōtinentiæ doctore accepit, acceptumq; non solum persanctè coluit, uerumetiā auctum posteris reliquit. Cōstat hic ordo plurimum ex muliebri sexu. Secutus est ab eo, uelut riuulus ex eodē fonte manās, tertius ordo eorū qui Pœnitētes dicuntur. In hoc quoque innumeri mortales sunt. Post hæc Prædicatores & Frāciscani, ut ne beatißimi omnibus re-

bus essent, inter se diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de sanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœperunt, qui se uelut instituti obseruantiores, de obseruantia uulgò appellarũt. At Franciscana familia huiusce obseruationis multò frequẽtior est, utpote inter omnes ferè gẽtes iãpridẽ propagata. Hãc memoria nostra, Edouardus quartus rex in Angliã primus introduxit, quæ tanto breui tẽpore sanctitatis nomine claruit, ut paulò pòst ab Henrico VII: fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat sex cœnobia longè celeberrima. Verùm ut Innocẽtij ætas religionis feracior esset, est & monachorũ Trinitatis, ut uocant, ordo id temporis exortus: quidã enim Ioãnes Matta, & Felix anachoretæ, cùm in Gallijs circa Meldensem agrum uitam solitariã agerẽt, per quietem admoniti pontificem adiuerũt, ab eoq; petiere certum uiuendi modum. Ille haud multò pòst etiam oraculo, ut aiunt, monitus anachoretas candido induit uestitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea insigni, illisq; negocium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimẽdos curarent, ac idcirco monachos de redemptione captiuorum appellauit. Consueuerunt ij postea pij certè uiri eleemosynas quæritare, quibus captiuos redimerent: sed & hoc pietatis officiũ ferè nusquam hodie præstatur, & id, credo, ut uetus renouaretur institutũ: nam, teste Tertull. de fuga in persecutione Christiani olim nõ redimebãtur pecunia. Iisdẽ quoq; temporibus Martini quarti pontificatu, Philippus Tuscus genere, Florẽtiæ ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ autor, institutorq; familiæ, quàm Deiparæ uocant uirginis: q primo initiati, Serui nũcupari cœperũt, manetq; hodie nomẽ. Philippus anachoreticã uitam secutus, oraculo monitus, nouum religioni adiecit uestitũ: nigræ tunicæ

ac

ac succinctæ nigrum superinijciũt pallium, circa humeros in rugas cõplicatum, scapulari amictu ab humeris reiecto, communi more calceati. Nec res magno admodũ est fauore à principio recepta, sed cùm nouũ institutũ sua sponte in dies singulos initiatorũ numero augeretur, Benedictus undecimus, septemq; deinde pontifices, qui secuti sunt, approbauerũt, multisq; priuilegijs excoluere. Incidit primũ rei huius exordiũ in eum salutis annum, qui MCCLXXXV. fuit. Ordo item à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier sanctitate insigni, eo anno, ut quidã uolunt, quo Vrbanus V. exiuit de uita, Romã uoti causa uenit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pontifice ritum ab se institutum probari, ut cœnobium utriq; initiatorum sexui commune fõret, murorum tamen ac aspectus separatione diuisum, ut uirgines superiora habitarẽt, monachi uerò inferiora: templum itidem pari modo cõmune: omnibus autem Abbatissa quam uocant, præesset. Sunt qui tradãt Basiliũ primùm hunc ordinẽ in Græcia instituisse, sed postea ne uirginitas muliebris obtrectationibus patẽret, patres iussisse, ut uiri seorsum habitarẽt, ac propterea Brigidã instaurasse eiusmodi religionẽ, inita ratione, qua sine criminis suspicione, & tẽplum & domus essent utrisque communia. Cui opinioni, ut ueriori, assentiendum esse dixerim. Quinto eiusdẽ Vrbani anno, qui fuit salutis humanæ MCCCLXVIII. Iesuatorum secta Senis orta est: colligebantur ab initio domesticatim, simplici indumento amicti, multa innocẽtia & pietate uiri, sibi uictum labore & opera quæritantes. Hos Vrbanus, quia iam suspecti, ut malefica aliqua superstitione imbuti, haberi incipiebant, ad se Romam uocatos de cærimonijs & uitæ instituto interrogauit, cognouitq; totã rem, & probauit,

deditq; ut alba tunica uterẽtur, & capitio quadrato à cervice ad humeros deiecto. Cinguntur scortea zona, nudos pedes ligneis soleis in inferiore parte muniunt: datũ inde est, ut canusinũ pallium tunicæ superiectum ferrent. Apostolici à principio viri nuncupati sunt, sacris non initiantur, tantum precibus uacant, & Iesuati ab eo dicti sunt, quòd Iesu nomen frequẽs sit in illorum ore. Fuit rei autor Ioannes Columbinus, homo Senẽsis. Orta est in terra Italia eodem tempore Vrbini (est Vmbriæ antiquissima urbs ac percelebris) noua Eremitanorũ congregatio, nihil ferè amictu differẽs à diui Hieronymi familia, de qua suprà memoranimus: illis enim ex scapulari amictu, tenuis tantum pendet lacinia in humeros reiecta, at calceamentum, ut usus fert, commune, & cætera, quæ reliquis Hieronymianis. Petrus quidã homo Hetruscus ac Pisis natus, noui huiusce instituti autor fuit, qui ciuium opibus adiutus, cœnobiũ inibi è regione ædium nostrarũ extruxit, quod hodie tam Eremitanorum numero, atq; uitæ sanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omnium aliorum habetur, quæ uiginti numero esse perhibentur in Italia duntaxat, quippe institutũ ut recens, aliò terrarum nondum peruasit. Sed iam cum bonitate hominũ, de eiusmodi initiatorum turba finem faciamus. Hos Anglia genuit: siquidem Ricardus Cornubiæ comes, qui fuit Henrici tertij regis frater, cùm circiter annum salutis MCCLVII. ab electoribus Imperij cooptatus Romanorũ Rex, uti in nostra Anglica historia fusius exponitur, in Germania moraretur, eius interim filius nomine Edmundus in patriam rediens, nonnihil sanguinis Seruatoris illinc secũ tulit, conditoq; cœnobio, parũ supra Berchanstedium pagum, qui ab urbe Londino distat millia passuum quinq; & uiginti,

eo lo

eo loci id nostræ salutis monimẽti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos Bonos appellauit homines. Ii diui Augustini ordinẽ profitentur, uestitumq; cœruleum induunt, forma penè similem, atq; Eremitani utuntur: qui uerò præest, rector nuncupatur. Loco nomen est Aßherug gium, hodie longè celeberrimo.

De origine sacrorum militum, ac de initio atque exitu sectæ Albatorum. CAP. V.

DVm Hierosolymorũ urbs antequã à nostris postremò circiter annũ salutis MXCIX. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani Latini nominis qui ibidem degebant, ab illis impetrauerunt, ut sibi liceret domicilia prope Seruatoris sepulcrũ habere, ubi cœnobiũ diuæ genitrici constituxere, quod Latinorũ appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officiũ, hospites accipere Latinos. Eodem exemplo, breui pòst tempore alterum uirginum cœnobium diuæ mariæ Magdalenæ iuxta dedicatum, quod item fœminas acciperet. Confluentem deinde peregrinorum cateruam cùm locorum non caperet angustia, hospitalem domũ propè etiam posuerunt, quam diuo Ioanni Baptistæ cõsecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quòd eo loci sæpe ad meditandũ cõueniret. Sunt tamẽ qui scribant Ioanni Eleemosynario illam dicatã fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Alexãdrinus, ita cognominatus, ob frequẽtes, quas pauperib. faciebat, eleemosynas, id est, largitiones, Huic etiã domui unus præficiebatur: quare longo pòst tẽpore quidã præpositus loci, nomine Gerardus, cũ socijs crucẽ in nigro pallio cãdidam affixit, & eum assumpsit ritũ, quo nunc degũt. Pari exẽplo Agnes, quæ uirginum cœnobio præerat, professa est. Res postea per põtifices Romanos et patriarchas proba-

ti, adeò breui creuit, ut opes dein maximas principũ liberalitate sint assecuti, quorũ mox Ramundus primus creatus magister militiæ, qui in uniuersum ordinem obtineret imperiũ. Censentur diui Augustini ordinis: dominicã precẽ certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti cùm militiam Deo opt. max. & Ioanni sacram insigniter exercerent, demum Rhodum insulã de Turcis ceperunt, quam Clemẽs v. illis assignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIII. Sunt qui tradant eam insulã à Gotthofredo rege urbis Hierosolymorũ primò concessam, & illos semper eam ad nostrã usq; ætatem fortiter defensitasse: sed prior sententia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cum Turcis perpetuum bellum gerũt, atq; ex proximo hostiliter infesti sunt, sæpe & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, cum postremò humanæ salutis anno MDXXIII. mense Ianuario superati, insulæ imperium amiserunt. O rem perditã, ô desperatas opes. Tulerunt Rhodienses milites obsidionem amplius tris menses, & tamen Christiani principes nullas illis copias auxilio miserũt, partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amissa est. Tẽplarij milites circiter annũ salutis MCXXVIII. pontifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Hierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulcrũ agitantes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per tẽpla & sacra loca comitabantur, ut omnẽ terram sanctam tutò uiserent. Fuerunt huius charitatis officij autores uiri singulari pietate nouem numero, quorum principes Hugonẽ Paganum, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ii quia in

parte

parte ædium templi habitabãt, Templariorum nomen inde tulere: utebãtur candido pallio cum rubẽti cruce, propagatáq; est religio in ducẽtos annos. Certam ijs formã obseruationis Bernardus abbas cõstituit. Habuit res leuis ab initio, non parua incremẽta, ita ut facultates maximas, & oppida quamplurima ubiq; gentiũ posiderẽt: uerùm conuicti demum impietatis, quòd qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defeciſſent, eſſentq; in fœda uitia prolapſi, omnes ad unum Clemẽtis v. pontificatu deleti ſunt, eorumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis familijs attributa ſunt. Teutonicorũ paulò pòſt ſubſecuta religio ex utraq; priorũ miſta, quippe qui hoſpitio accipiebant, & cùm res poſtularet, pro religione armis decertabant. Initium fecit homo Theutonicus, qui pòſt Heroſolyma recepta, unà cum plurimis ſuæ gentis eo loci remanſerat. Is uxorẽ & facultates habebat, motus ſuorũ qui ſepulcrum quotidie adibant, miſericordia, qui neq; linguã noſſent, neq; diuerſorium inuenirẽt, domum ſuam hoſpitalem illis communem fecit, ac ibidem diuæ uirginis ſacellũ adiunxit, cui paulatim turba ingens Chriſtianorũ ſeſe tam pro ægrotis curandis, quàm pro tuenda religione dicauit, unde Deiparæ uirginis milites ſunt appellati. Tum ex ſe magiſtro qui præeſſet optato, albo amittũtur pallio, nigra cruce, ſubter & nigra tunica, ſtatuũtq; ut nemo niſi Theutonicus, huiuſce militiæ ſacris initietur, atque idem claris ortus parentibus, & cui proponatur, ut aduerſus ſacratiſſimæ crucis hoſtes, paratus ſit omni tempore ſeſe in diſcrimen offerre, ac fortiter dimicare: item barbam unuſquiſq; nutriat, præter eos qui ſacrificent: & demum dominicam precem pro canonicis horis tantũ uſurpet. At Theutonicæ militiæ hæc fuit origo, quam Romani pontifices ſuo

pòſt

pòst ratam fecerũt cõsensu. Isti post Ptolemaidem, quo se amissa Hierosolymorũ urbe primùm receperãt, in Syria à Saracenis occupatã, reuersi in Germaniã, suũ ductu & auspicijs terram Prusiã, quã hodie uocãt, subegere, subactam et iure belli quæsitã suæ ditionis fecere. Victa gẽs, quæ malorũ olim dæmonũ cultrix fuerat, religionẽ Christianam cõplexa est, & cũ religione, rhutenicam linguã. Fuit ad Vistulam fluuiũ quercus, ubi ab initio uictrix gẽs castellũ construxit, & inde, ut sunt res hominũ, quæ tenui principio facillimè augentur, oppidum frequẽs cultu adoleuit, Marieburgũ uocant, caput nunc gẽtis, sedesq; eorũ qui uniuerso ordini præsunt. Milites diui Iacobi in Hispania, sub ritu diui Augusti. Alexãdro III. põtifice, qui rem probauit, esse cœperunt, quorũ primus fuit magister Petrus Ferdinandus. Item sunt & Calatrauenses à loco nuncupati, quorum militiæ autor fuit Sanctius rex, circiter annum salutis MCLX. nigrum amictum cũ rubra cruce gestant, ac Cistercienſem profitentur ordinẽ. Cuiusmodi etiã cẽsentur in Lusitania milites Iesu Christi, quos Ioannes XXII. Romanus põtifex instituit, quò essent, qui ex officio Saracenis Beticã id temporis tenẽtibus resisterẽt: crucẽ rubrã in nigro affigũt pallio. Sunt & apud Alcantariam oppidum in regno Castellæ, milites, de quorũ initio parum liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiã militũ ordines circiter annũ salutis MCCXII. instituit, quorum alteros diuæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede appellauit, utpote quibus de captiuis redimẽdis curæ esset: amictum induunt album cũ nigra cruce. Alteros Monteſiæ milites rubenti cruce insignes nuncupauit. Vtrãq; militiã Gregorius IX. sua autoritate probauit. Notissimè autem quãdo ignauissimo cuiq; iam nouæ religionis

nis introducendæ libido inceſsit, Franciſcus quidam homo Siculus diui Franciſci ſummiſsionem æmulatus, Minimorum ſectã inſtituit, qui à carnibus coctisq; abſtinerent cibis. Quo uiſo, nonnulli in præſentia qui mallent quoduis pati, quàm ſeſe in aliqua arte exercere, etſi uiles ſunt animæ, conantur inchoare aliã inertiæ ſectam. Ii craſſo lino tantũ corpora tecti, aperto capite ac pedibus nudis uagãtur: quorum caput fertur quidam Iacobus homo Cremonẽſis, tam laboris fugiens, quàm ignauiæ amator. Hinc cognoſcere licet, quàm cõducibile eſſet, haſce hominum fæces tanquã membra Chriſtianæ religionis agnatã conterere, abſcindere, cremare, ne ſuis ſordibus cultus diuini nitorem & munditiã diutius conſpurcarent. Aliud memorabile hominum genus Bonifacio IX. pontifice, ſubitò terris apparuit, creuiſſetq;, niſi maturè itum eſſet obuiã: deſcenderat enim in Italiam ex Alpibus ſacerdos ingentem mortaliũ numerũ trahens ſecum: erat is alba indutus ueſte, ut colore ſyncero eam qua præditus uidebatur, animi integritatem præ ſe ferret: geſtabat crucẽ, deplorabat rerum humanarum ſtatum, deplorabat temporum calamitatem, deplorabat hominũ peccata, petebat recta urbẽ Romam, ſperãs futurum, ut eo loci malum ſanaretur, ubi religioni inuſtũ putabat. Sequebatur ingens utriuſq; ſexus multitudo linteis induta, unde Albati dicti ſunt: ubi nox oppreſsiſſet, ibidem humi iacebat, paſsim populis cibaria dantibus. Bonifacius Romanus põtifex rem nihil æqui boni ue fecit, qui honori ſuo timens, ducem agminis, ut flagitij conuictum, Viterbij opprimendum curauit. Atque ita omnis Albatorum cœtus diſsipatus eſt, cunctis poſt amiſſum ducem, domum pedem referentibus. Fuit is annus humanæ ſalutis M.CCCC.

De

De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confraternitas dicitur: & unde mos, ut consocii inter orandum sese conuerberent. CAPVT VI.

APostoli statim ut Christus est morte affectus, officij memores, conuẽtus facere, prout in actis patet, cœperunt, ubi orando, consulendo, agẽdo, rem Christianã propagandam mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorum opera religionem complexi sunt, postea fecere, teste Tertull. in apologet. cap. 39. Vnde usus facilè ad posteros manasse uidetur, ut prophani quoq; homines cœperint apostolorũ more, diuini cultus causa, instituere societatis, seu, ut ita dicam, fraternæ charitatis collegia, illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios cõuocarẽt, ad cærimonias nõnullas concelebrandas. Inde tot militum ordines prodiere, quos suprà memorauimus. Durauit institutũ abijtq; in uarias societates, quas uulgò confraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutua charitate conueniunt, orãt, sacerdotes conducunt, qui rem diuinã faciant, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis, id est, in pompa sacrorum, ordine procedunt, ut plurimum saccis linoq; ora contecti, sese flagello cõuerberãt, nudum ac lacerum tergum ferẽtes, uelut uerè pœnitẽtes decet. Vnde Niniuitas dictos uolunt, quòd eodem modo Deum placare studeant, atq; Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ, pœnituisse constat. Cæterùm res ista fidem facit, à Romanis Lupercis institutum esse acceptum, quòd illi Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per urbem incedebant, ac laruati flagellis obuios' cedebãt, sicut demõstrauimus, cùm de origine ludorum apud Latinos suprà prodidimus. Quòd si longius liceat huiusce uerberationis originẽ quærere, ego ab Aegypt

gyptijs sumptum dixerim. Siquidem illi dæmoni maximo uaccam multis cærimonijs, teste Herod. immolare solebãt, quod sacrificium dum ardebat, omnes uerberabantur. Est præterea ueri simile uel à sodalitijs originem esse, quæ sodaliũ collegia apud ipsos Romanos erant. Cornelius enim Tacitus sodales sacerdotes Romulũ inita cum Tatio societate, feciſſe ſcribit. Vnde Titij ſodales. Et Tranquillus ſodales Auguſtales uocat: ſicut apud Iulium Capitolinum, Antonianos ſodales legimus. Auguſtinus ait ſodales, quaſi edales, quòd ſimul eſſent. Plinius item ſcribit Romulum inſtituiſſe arualium collegium, ſeq; duodecimum appellari uoluiſſe fratrem, ut alibi eſt demonſtratum. Duraſſe autem iſtiuſmodi ſodalitates teſtatur uetuſtũ marmor apud Tybur, in quo inſcriptum eſt, Sodales Hadrianales. Hinc igitur nõ dubitanter dixerim, noſtros pontifices, qui ſemper ſtuduere Romanos in primis ab huiuſmodi uanis iudicris ac ſodalitatibus, ad pudicum ritum certamq; uiuendi formulam trahere; ſanctiore inſtituto, induxiſſe homines ad haſce ſocietates coëundas, quæ hodie ubiq; gentiũ frequentes uigent optimis uitæ ac religionis inſtitutis. Quibus ſanè ſocietatibus hæc dignitas attribuenda eſt, ut nunquam labefactæ ſint, poſtquam eſſe cœperunt, quinetiam in dies ſingulos auctiores fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac eius quidem ſanctioris regulæ limites contineri potuere, etſi crebro inſtaurati.

De origine ſectæ deæ Syriæ ſacerdotum, Aſſyriorum, Antonianorum, atque Cæretanorum. CAP. VII.

EST operæpretium animaduertere, quantũ ſemper poſteritas malarum potius artium, quàm bonorum morum tenax fuerit, quod cũ in alijs multis, tum in circunfo-

raneis

raneis mendicabulis apparet: fuit enim apud priscos quorundam hominũ secta, qui malefica religionis specie prouincias peragrando, pecunias & alias res corradebant. Ii simulacra deorum circumferentes, quibusdã fallacijs uaticinabantur, deos suos propitios offerentibus futuros spondebant, multa malitia, multa mentientes: quales in primis fuere sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apul. li. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppido quàm sciẽter eorum technas, machinas atque fraudes enarrat, ita scribens: Sed ubi tandẽ fatigati, uel certè suo laniatu satiati pausam carnificinæ dedere, stipes æreas, imò uerò & argẽteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, necnon & uini cadũ, lactem & caseos, & farris & siliginis ac leguminum aliquid, & nonnullis ordeum de ægerulo donantibus, auidis animis corradentes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos farciẽtes, dorso meo congerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreũ simul & templum incederẽ. Ad istum modũ palantes omnẽ illam deprædabantur regionẽ. Apuleius hactenus. De dea autem Syria, ut hoc perappositè ostendamus, Lucianus libellum scripsit, in quo tradit se uidisse in Syria statuam in templo deæ multiformem, quæ quidem esset Iuno, haberet tamẽ aliquid Palladis, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeseos, & Parcarũ, quæ altera manu tenebat sceptrũ, altera fusum, in capite radios ferebat, & ignẽ, & cæston, & deniq; demonstrat deam Syriã esse numẽ unum, quod uarijs nominibus uocaretur, cuius sacerdotes crotala pulsabãt, cui Galli sacrificãtes, secabant brachia, multi tympana percutiebãt, alij diuina cantica cõcinebant. Itẽ in sacris deæ quibusdã iunctu ras manuũ & ceruices stigmatibus notabãt, inde Assyrij

omnes

omnes notati uiſuntur. Durat adhuc ſuperſtitioſa fraus in gente: nam nũc non ſacerdotes, ſed magnus utiliſſimæ plebis ſexus utriuſq; numerus in omnes orbis etiam Chriſtiani partes diffuſus, uoti, ut aiũt, cauſa, ſine fine peregrinatur, uictũ oſtiatim quæritando. Mulieres chiromantiam profitentur, hoc eſt, per linearum manuũ inſpectionẽ diuinant, interim egregiè doctæ ad ſubtrahendam furtim è marſupio eorum, quibus futura prædicunt, pecuniam, niſi bene cauerint. Nuſquã ultra tertiũ diem immorãtur, ſub diuo prope ciuitates et oppida tabernacula collocãt. ſunt omnes ſtigmatibus notati. Ex quo ſatis conſtat, hos eſſe Aſſyrios, qui fraudibus et dolis exercitati, ritu ſacerdotũ deæ Syriæ, eo mẽdicabulo uiuũt. Iſtos Itali Cilices uocãt, q; ex Cilicia, quæ, teſte Plinio, Syriæ proxima eſt, proficiſcãtur: alij uerò extra Italiam, Aegyptios nuncupãt. Ab ijs igitur Syriæ deæ ſacerdotibus, uſq; ad nos huiuſce fraudis labes peruaſit. Porrò hodie uiget omnis generis fraudulentorũ hominũ ſecta, qui ſimul induſtriæ, ſimul laboris fugientes, quò plus ſanctitatis præ ſe ferũt, hoc intrinſecus diſſolutiores, ipſos deæ ſacerdotes nauiter æmulantur, quippe qui per inſidioſam pietatẽ, tãquã diuorũ omniũ miniſtratores, dolis apprimè inſtructi, hic pro tẽpli ædificatione, alter pro ueſtimẽtis coëmẽdis, alius pro alendis pauperibus, alius pro redẽptione captiuorũ, nonnulli pro educandis expoſititijs circumeuntes caſtella, pagos, uillas, ab hoc credulo ruſtico blãdulè poſcunt, & cupidiſſimè accipiunt ouem, lanã, agnum, hœdũ, ab illo gallinã & oua, ab alio porcellum, uel pernas, ab alio caſeũ & linũ, ab alio ſuperſtitioſè attonito tritici ſeſtariũ, aut cadum uini, uel olei lecythum. Ad hæc aut ſanctorũ reliquias, uel apoſtolicas tabellas, ſeu quorundã antiſtitũ chi

rographa uetustate assiduoq; usu passim obliterata è pyxide depromunt, illaq; magna cũ uenerationc, offerentibus osculãda porrigunt, promittentes pro datis munusculis, uitã cunctis cœlestẽ. Sic eiusmodi rusticanis donis onusti prædã uendunt, in argenti laminã conflant, atq; mox domũ redeunt gaudentes, quòd simplicia rusticæ plebis corda, ac pias mulierculãrũ mẽtes illuserint, ludificarint fefellerint gnauiter: nã ad ciuitates quibus nõ facilè est imponere, nõ perinde adeũt. Propterea Cato salubriter admonet, ne uillicus ariolum consulat, ne aruspices, sagasq; admittat, quoniã hæc hominũ genera uana superstitione rudes animos ad impẽsas, ac deinceps ad flagitia facilè cõpellunt. Sed ad rem redeamus. At ubi domũ perueniunt à suis magno plausu accipiũtur, perinde ut si terræ marisq; superatis fortiter periculis, spolia ampla atq; bono modo parta reportarẽt: Ac ueteratores isti ex omni hominum colluuie cõgregati, per hunc modũ, totũ Christianum orbem, tã impunè, quã impudenter populantur: inter quos sunt Antoniani, ante pectus Literã pictam habẽtes, qui diui Antonij nomine, eo mẽdicabulo utuntur, suoq; tẽpore porcos recipiunt, qui uicatim ipsi diuo Antonio nutriuntur, quòd id animal cũ bene multis alijs in eius tutela sit. Atq; ita dij nostri per hominũ fraudes, etiã nunc edũt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutia insigniores sunt illi quos Itali Cæretanos, à Cæreto Vmbriæ oppido appellant, qui huic tam maleficæ rei studio duntaxat addicti, pro honesta arte habẽt summa cũ proteruitate mẽdicare. Itaq; quotãnis circa æstatẽ extremã, ingens turba, fallacijs tantũ more patrio armata, facto agmine, Cæreto mouet, seq; in omnes Italiæ partes effundit pecuniã undecũq; corrasura. Vnde fit, ut quicunq; apud ipsos Italos, tales

fac

faciũt turpes quæstus, Cæretani nuncupẽtur: in quorũ numero non equidẽ immeritò monachi nõnulli haberi possunt, qui longè petulantius quàm deceat, eleemosynam sæpe petunt, imò flagitant, id quod bene multi mendicantes pauperes, quasi ex præscripto faciunt. Atque ita una uel altera de causa, Cæretana secta p omnes gẽtes peruasit.

De primordio Mahometanæ sectæ, atque eius legibus & institutis. CAP. VIII.

COmmodißimè hic subijciemus illius pestilẽtis mahometanæ sectæ initium & dogmata, quæ cùm libidinũ nefanda fœditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino dissonãt à deæ Syriæ sacerdotũ moribus atq; uitæ turpitudinibus, quæ omnia proximo capite nõ parũ satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis autor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa, utrunq; enim proditur, Patre malorum dæmonum cultore, matre Ismaëlita, & ob id hebraicæ legis nõ ignara. Quæ res fecit, ut dum uterq; suam legẽ doceret, puer fuerit multò peritior effectus, qui deinde mortuis parẽtibus, fortè captus emitur à quodã prædiuite uiro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlita, qui iuuenẽ sibi gratum ob formam, & ingeniũ, mercaturis faciendis, ac negocijs procurandis præfecit. Frequentabat id temporis domum Abdemonaplis Sergius monachus Nestorianæ hæreseos uir, qui cùm nullo esset apud suos numero, præsentem uitæ statum stomachatus, Byzãtio in Arabiã fugerat, Mahometumq; ualdè diligebat. Interim sine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimonium duxit, per quam grandem pecuniam consecutus, animum ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adolescentia, & bonæ indolis nitio, traduntur à compluribus. Quidam Græcorũ eum

Ismaëlitem tantũ memorant, sordidoq; loco natũ, pueri-
libus annis furaci quæstu sibi uictum quæsisse, ac locandis
conducendisq; camelis, ad deportandas huc atq; illuc mer
ces, inde uerò adultum latrocinia fecisse, cõparatáq; la-
tronum ingenti manu, uno atq; altero facinore illustra-
tum, iamq; Persicis rebus infestũ, ut qui in Heraclij par-
tibus esset, pugnasse eo in prælio, quo res Cosdræ cõcide-
runt, ac inibi uulnere affectũ. Verùm postea maiore Ara
bũ exercitu instructus, ausus est Romani imperij turbare
fines, cuius tamẽ motus Heraclius citò cõpescuit. Is itaq;
homo callidus atq; uáfer ingenio, magicisq; artibus pol-
lens, ut etiã specie religionis, quæ hominũ mentes repen-
tè occupat, apud suos barbaros suapte natura leuitate im
butos, plus sibi fauoris et potentiæ cõciliet, se Dei prophe
tam nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, interdũ sole-
bat tanquam mentis errore actus in terram corruere su-
bitò, perinde quasi comitiali tentatus morbo: quod cùm
uxor miraretur, Desine, inquit, chara coniunx mirari,
sic enim deus mihi futura suggerit, ei° spiritu corripiente
me. Hac ille quoq; armatus fraude, et inter Christianæ pie
tatis uiros diutißimè uersatus, rem perniciosam humano
generi ex duabus est legibus cõmẽtatus: siquidẽ anno sa-
lutis. DCXX. & Heraclij principis. XII. nouam sectam cõ-
diturus in Arabia cõcionari cœpit, prædicans esse se Dei
prophetam primariũ, & Hebræos aiebat impiè facere,
qui Christum natũ ex uirgine inficiarẽtur, quãdo id pro-
phetæ, uiri præcipua sanctitate, diuino afflati spiritu fu-
turũ cecinerant, expectãdumq; multò antè prædixerãt.
Contrà Christianos stultè credere Iesum prophetã sum-
mum ex Dei spiritu genitum, ac omnis terrenæ labis ex-
pertem, uoluisse opprobria & cruciatũ à Iudæis perpeti,

cùm

cùm præsertim eius gloriosũ corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrũ religiõe seruandũ censerẽt. Sic iam per uarios successus rerum, atq; conciones, nõ contemptißimus effectus, eò euasit, ut iura & leges suæ genti dederit, in quibus ferẽdis à Sergio monacho est præcipuè adiutus. Et ne legi tam pestilẽti ab hominibus sanæ mentis quãdoq; iretur obuiam, capitalẽ inscripsit pœnam, si quis de ea ausus esset disputare: ac consilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex omnium gentiũ sectis, quas rectè nouerat, aliquid assumpsit. Cum Iudæis enim circuncisionẽ, & abstinentiã porcinæ carnis præcepit, quanquã de circũcisione ambigitur, q; ipse Mahometus neq; circũcisus est, nec in eius lege de ea re ulla fit mẽtio. quare Saraceni, quia nõ antè cicuncidũt filios, quàm XIII. habuerint annos, in hoc uidẽtur imitari Abraham, qui Ismaẽlem id ætatis filium, à quo illi originẽ ducunt, circũciderat. Item usu uini interdixit, ieiuniũq; per mensem Octobrẽ continuum seruatum uoluit, & tantum noctibus uesci, quò diurnã abstinentiã nocturna satietate resarcirẽt. nam tũ per legem licet bibere uinũ, quò facilè ebrij facti sese simul stupris turpificãt. Cum Christianis, Christum summum prophetã censuit, nunc spiritũ, nunc uerbũ, & Dei animam prædicãs: uirginẽ Mariam ad cœlũ extulit laudibus, miraculis credidit, estq; euangelicæ historiæ nõ aduersatus, quatenus à suo nõ discreparet Alcorano, sic dogmatũ suorũ libellũ appellauit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blãditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cum neutris uerò, diẽ Veneris festum instituit, sabbatũ Iudæorum, & nostrũ diem dominicũ aspernatus: ac id feciſſe fertur in honorẽ deæ Veneris, quòd ad punctum eius stellæ rex factus fuisset. Inde

ad aliorum studia concilianda, cum Sabellianis negauit trinitatẽ, quam uocamus: cum Manichæis, binariũ in diuinis numerũ posuit: cum Macedonio, spiritũ sanctũ esse creaturam dixit: cum Nicolaianis, multitudinẽ uxorum probauit, quarum ne essent zelotypi, iussit ut nulla fœmina nisi operta facie, fòras prodiret: & deniq; ueneris ac omniũ uoluptatum habenas suæ genti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamenta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim est Saracenis quatuor simul habere uxores, et cũ illis facere diuortiũ bis terq;, ac earũ loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq; ipsas uendere, excepto q; si qua grauida à domino facta fuerit, illã non amplius seruitute obligari, & ne cognatio deficiat, etiam cõsanguineas quàm proximas ducere uxores. Itẽ Dei propheta nouus, nouũ orandi purgãdiq; modũ suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orãt breuiter, profitentes unũ esse Deũ, qui nullũ sibi simulem, aut æqualem habeat, & Mahometũ eius summũ esse prophetã. Sed antequam precatũ eant, omnes corporis partes aqua perquã pura, uel terra, si aqua absit, abluũt: quo facto, in meridiẽ uersi terq; inclinati terram deosculantur: atq; ita purgati arbitrantur eo modo se cũcta peccata absterssisse, cùm citius animũ deberent purgare, unde ueræ manãt preces. At in fòrẽsibus causis plurimũ Mosis decreta secutus est, qui talionẽ quoq; admisit. Postremò ut præmiũ suis proponeret fœda religione dignũ, promisit fore, ut qui eius mandata seruarẽt, post mortẽ collocarẽtur in paradiso loco amœnissimo, ubi arborum umbra tecti, neq; calore neque frigore uexarẽtur, & preciosis uestibus induti inter puellarũ choros, delicatissimis uescerentur cibis, quos angeli

ipsi

ipsius Dei abundè subministrarent. Atq; ita propheta de corporũ immortalitate tantũ egit, ut qui crediderat animos non manere post corpora. Namq; talis beatæ uitæ status minimè omnino ad extremam corporum nostrorũ resurrectionem trahi potest, quãdò id temporis, teste Christo apud Matthæũ cap. 22. erimus sicut angeli Dei in cœlo, ac tantũ aberit, ut nobis cibo ullo sit opus. Templa habent, in quibus præter precationem, nulla fiunt sacra, nullos item sacerdotes, ac nullam fermè habent religionem: nam quanquã unum credunt esse Deum, tamen nulla eũ pietate colũt, excepta eleemosyna, qua inopes iuuãt. Speciem itidem humanitatis aduersus aliarum sectarũ homines præ se ferunt, quos apud se esse sinunt, si magistratibus suis obediant, & in singulos annos tributũ pendant, tametsi eos continenter detrimentis atq; contumelijs afficiunt. Et ille talis fuit in danda malefica lege, quæ in gentes serpsit innumeras ab eis q; uerã dei religionẽ mira uirtute antea receptam sustulit, ac in locũ illius malorũ dæmonum induxit cultum, periculumq; est, ne nobis quoq; eripiat: nam tota Asia & Africa, cũ magna Europæ parte, in Mahometanorum ditionem uenit. Quod sanè incẽdium nil æquè fouet atq; auget, ut perpetuæ nostrorum principum discordiæ. Hac igitur pestilente superstitione armatus Mahometus, sic Saracenorũ animos sibi cõcilia uit, ut eos demũ ad rebellandũ cõtra Persas excitauerit, à quibus rex consalutatus, noui regni in gente fundamentum iecit. Obijt mortem inimicus ille ueritatis annos natus quadraginta, seu ut quidã uolunt, quatuor & triginta, qui tandem moriens prædixit se iturum in cœlũ: quod Saraceni diu expectantes, cadauer iam fœtidum ferrea condiderunt arca, illamq; Mecham (est Persidis urbs)

deportarunt, quã totus Oriẽs colit. Mahometo Calyphas succeßit, cui ob nimiam superßitionẽ imperium eſt abrogatũ, in eiusq; locũ alter eodẽ nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar ſufficitur, qui poſt Perſas ſuperatos, Hieroſolyma omnemq; Syriã cepit, anno ſalutis circiter DCLXXX. põtifice Agathone, & Cõſtantino IIII. Imperatore. Cæterũm bona iſtarũ rerum geſtarum pars Mahometo aßignatur. Sanè fuit Heraclius Imperator oraculo admonitus ut à circũciſis caueret, quare ille toto ſuo imperio, Iudæos ſuppliciorũ metu ad religionẽ Chriſtianã recipiendam cõpulit. Hanc ob rẽ Saraceni et Arabes duce Mahometo arma ſumentes, ita Heraclij duces ſuperarunt, ut parũ abfuerit, quin omnino Imperij nomẽ delerent, capta Alexãdria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea victoria elati Mahometi impulſu Perſas bello petierunt, ac uicerunt, qui tum demũ coacti accepere legẽ Mahometanã. Saraceni iam inde pro Perſis appellati ſunt, qui ſe à Sara, quæ Habrahæ uxor fuit, ortos prædicabant. Quã Mahometus anſam amplexus eos ſibi facilè cõciliauit, dictitans ſolos omniũ mortaliũ illos diuinæ repromißionis eſſe ſucceſſores. Sic poſt deuictos Perſas, barbari maioribus utribus Antiochiã adorti nobiliſſimã urbẽ breui ceperunt, nec ita multò pòſt ſunt & Hieroſolymis potiti. Poſt victoriã Mahometi nõ mul tũ ſuperſtes fuit, inuictor peſtis teterrimæ, quæ cũ ſuo autore extingui nõ potuit. Vide, quã ſit uita mortaliũ pronior ſemper in lapſum, quã in bono cõſtantior: nempe uineam domini, quam Chriſtus Seruator ſuis miraculis plãtauerat, quã apoſtoli ſuis manibus coluerant, quam martyres ſuo ſanguine fœcundiorem fecerant, quã pontifices ſanctiſſimi ſuis bonis artibus quotãnis putauerãt, et cuius

deni

deniq; nectar dulcißimum ac ſalutare Aſia ipſa cũ Afi ca, amplius ſexcentis annis imbiberat, una feralis ſacula, quam Mahometus pſeudo propheta ſex tantũ annos illis in locis circuntulerat radicitus incredibiliter abſumpſit. Verè barbara progenies neſcit habere modũ: ſolæ enim belluinæ uoluptates, quas ille nequã cõceſſerat, haſce gentes à ueræ pietatis officio auocarũt, ac in maleficio pertinaciter cõtinent. Sic malũ uenenũ à malo homine datum tot miſeri mortales ad perpetuã perniciem quotidie perbibunt, illud poſtremò in Stygiam euomuturi paludem. Heu quàm tunc infelices, ſed ſerò, ſtultitiæ pœnitebit?

LIBRI SEPTIMI FINIS.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER VIII.

Vnde natum, ut patres ſanxerint diuorum reliquiis honorem habendum eſſe, ac qui primi ſtationes, & iubileum Romæ inſtituerint, & de primo ueniarum, quas indulgẽtias dicunt, uſu. CAP. I.

OMNES *ſacræ militiæ ordines ſuperiore libro cõſcripſi: in hoc ultimo, duces, facta prælia, partoſq; triumphos exponemus, ut lectori ſit longæ lectionis præmũ, noſcere præmium, quo Chriſtianæ reipubl. milites affecti fuerint. Poſt itaq; Petri ac Pauli apoſtolorum martyriũ, quod plures mortales ad id genus mortis ſubeundũ inuitauit, quàm deterruit, multi quotidie ſexus utriuſq;, cùm alibi, tum Romæ, alij alio cruciatu pro re*

Christiana tuenda consumpti, cœli regnũ adipiscebãtur: sed ante omnes, pontifices Romani qui contra tyrannorũ sæuitiam audentius ibant, martyrio passim coronabãtur, ita ut illi qui post Petrũ eam sedem usq; ad Syluestrũ primum tenuerant, qui duo et triginta numero fuere, omnes supplicio mactati sint, præter septem, quibus calamitatũ cõcursu pressis uitæ breuitas facilitorem dedit exitũ. Isto rũ sacro martyrũ cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq; est diuorum reliquijs, quæ breui pòst tẽpore undiq; à nostris conquisitæ, eò deportatæ sunt. Quæ res à principio nascentis religionis cũ primis Cleto atq; Anacleto pontificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à prophana plebe, loca ubi martyres sepelirentur, assignauit: ille uerò notauit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quò minus apostolorũ sepulchra inuiserentur. Ac porrò istuc maximè religioni cõsentaneũ usum est, quod apud Matthæ. cap. 9. sic legitur: Ecce mulier quæ sanguinis profluuio laborauerat duodecim annos, accedẽs à tergo tetigit fimbriam uestimenti IESV, & salua facta est. Et alibi cap. 14. in terra Genezareth: Et cũ agnouissent Iesum uiri illius loci, emiserunt nuntios in totã undiq; finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes malè habẽtes, & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriã uestimenti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Item in Actis apostolorum cap. 5. Magis autẽ accrescebat credentium Domino multitudo uirorum ac mulierũ, ita ut in plateas exportarent infirmos, et ponerẽt in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obumbraret aliquem illorum. Conueniebat autem multitudo uicinarum ciuitatum Hierosolyma afferens ægros, ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19.

Virtu

Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore eius sudaria & semicincta, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali egrederẽtur, & c. Quæ cùm ita sint, & Deus posßit, cùm lubet, omni tempore per eiusmodi quoq; modum miracula edere, non utique alienũ fuit à pietate & fide, tales reliquias seruare uenerãdo. Atq; hinc initium esse factum habendi honoris sanctorum reliquijs satis constare potest. Extitit tamẽ postea Vigilantius natione Gallus, uel potius Dormiẽtius, uti Hieronymus appellat, qui negabat Apostolorũ ac martyrũ reliquias esse colẽdas, quòd eorum animæ essent uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerationis, uel sub aram Dei, unde pro suo iure non possent de suis tumulis, & ubi uoluerint, adesse præsentes: sic, prout ait idem Hieron. qui insaniam hominis facilè cõuincit, uincula inijciebat Apostolis & martyribus, ut usq; ad diem iudicij tenerentur custodia, ne essent cum domino suo, de quibus scriptum est: Sequũtur agnũ, quocunq; ierit. Sed non uicit malè uigilantis sententia: nos uerò honoramus reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres colamus: honoramus seruos, illius Domini nomine qui ait, Qui uos suscipit, me suscipit. Sũt igitur meritò & templa illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortem oppetendo sanguinem effudissent, aut ubi contigisset illorum ossa humari, posita. Sic Calistus primus Romanus pontif. ædem in transtyberina regione ædificauit, dicauitq; Mariæ uirgini: sic postea Cõstantinus Imper. Petro & Paulo, ac diuo Laurentio tẽpla extruxit: sic pontifices qui secuti sunt, alij alias ædes cõdidere sacras. Quibus pietatis operibus factũ est, ut Christiani uiri ac fœminæ usque ab extremis quoque orbis partibus paulatim

Rom

Romã peregrè ſua ſponte cõfluxerint, ſacra loca adeundi, diuorumq; ſepulchra uiſendi cauſa. Adauxit hanc populorum pietatẽ diuus in primis Gregorius: is enim cum Romæ id tẽporis quo ſederet, quadã letifera laboraretur peſte, primũ litanias, ut alibi explicauimus, decreuit: deinde certos cõſtituit dies, quibus in præcipuis urbis tẽplis ſolẽni ritu ſacrificaretur, ibiq; pro illo ſedando malo, oraretur ſuppliciter: ac ut populus generatim ſimul frequentior eò illis ſtatis diebus cõcurreret, propoſuit delictorũ ueniam ad id ſolenne accedẽtibus, conſtitutis ad ipſa templa ſacerdotibus, qui audirẽt uolẽtes de peccatis ſuis confiteri, ut illi inde remißionẽ omniũ delictorum conſequerẽtur. Quæ ſanè conſuetudo uel hodie ſeruatur, ubicunq; publica peccatorum uenia promittitur. Et quia ſacerdos poteſtatem habet tam culpam quàm pœnam tollendi, hinc factum uidetur, ut talis uenia delictorum uulgò appelletur indulgentia, id eſt, remißio culpæ & pœnæ. Ad rem redeo. Quamobrẽ deinceps cuncti obſeruantius ad ea tẽpla adeuntes, adeò ſanctè precati ſunt, ut meruerint eo morbi genere liberari. Durauit inde perpetuò illud inſtitutum, ita ut hodie nihil Romæ ſit ſanctius: cõueniunt undiq; adhuc multi mortales in urbẽ, q ubi eò peruenerint, nihil prius habent, quàm ipſa ſacra inuiſere loca, in quibus ſtationes celebrentur. Appellauit Grego. ea ſolennia ſacra non indecenti uocabulo ſtationes, quaſi ſtatas, id eſt, certis anni diebus ac ſtatutis celebres: nam ſic ſtatæ cærimoniæ, ut Feſto Põpeio placet, dicebãtur ſacrificia, quæ certis quibuſdã diebus & ſtatutis celebrabantur, quæ nõ mutarentur, ſed ſtabilia & firma ſtarent. Vnde Cato: Sacra ſtata, & ſolennia ſancta ſeruaſti. Alij ſtationes dictas uolũt ex militari exẽplo, quòd perinde hæc ſacra, ſi-

ue

ue hæ ædes sacræ in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiãtur, frequentẽturq; ac soleant loca ad custodiã assignata militibus, quando stant uigilãtes. Sed mihi prior sentẽtia probatur. Bonifacius deinde octauꝰ ad hæc sacra loca uisẽda piorũ maximè incitauit studiũ, qui primus omniũ iubileũ retulit, anno qui fuit MCCC. salutis humanæ, quo pœnarũ remissionẽ ijs præstabat, qui limina apostolorum uisitassent, ad exemplum ueteris legis. Diuersa tamen quædam uidetur fuisse ratio Iudæis anni huius celebrãdi, atque sit ab initio à nostris seruata, quòd illi quinquagesimo, & non ut nostri centesimo quoq; anno, id solenne repeterent, quodq; eo tempore apud illos solueren tur nexi, seruiq; in libertatẽ uindicarẽtur, & illis demũ corporum assertio curæ esset, at nostris animorum, quod multò optabiliꝰ est, ueriorq; libertas cẽseri potest: enimuerò uerè liberi sunt, quibus peccata remittũtur. Idem au tem pontifex iubileũ centesimo quoq; anno seruari mandauit: quod feciſſe uidetur, ut populũ cum primis Romanum ab inani secularium ludorũ celebratione, ad uerum solẽne sacrũ reduceret. Fuerunt ludi seculares, ut Festus atteſtatur, in honorẽ Apollinis & Dianæ instituti cẽtesimo quoq; anno, clamante præconc, Venite ad ludos, quos nemo mortaliũ uidit, neq; uisurus est: nam seculũ centum continet annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorũ origine suprà lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebrauit eos Philippus Imperator anno urbis milleſimo. Sed unde digreſsi sumus, reuertamur. Cæterũ tãta uis mortaliũ ea de cauſa tũ Romã cõfluxit, ut uix cõmeandi per urbẽ amplã quidẽ ac uastam, esset facultas. Quinquagesimo

pòst

pòst instante anno, Clemens sextus sanxit iubileum celebrari quinquagesimo quoq; anno, cùm ætas hominis uix iubileum illum centum annorum attingere posset, qui uerus fuit iubileus. Postremò Sixtus quartus, iubileũ ad uigesimum quintum quẽq; annũ reduxit, primusq; celebrauit. q fuit annus MCCCCLXXV. salutis. Id fecit, ut quæque ætas eius muneris diuini particeps fieret, Ac ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum usus celebris esse cœpit: quæ qua de causa, quáue ex autoritate introductæ fuerint, aut quantũ ualere uideantur, nostri recentiores theologi de ea re egregiè laborant. Ego uerò originem, quod mei est muneris, quæritans, nõ reperio antè fuisse, quod sciam, quàm diuus Grego. ad suas stationes id præmij proposuerit. Quapropter in re parũ perspicua, utar testimonio Ioannis Roffensis episcopi, qui in eo opere, quod nuper in Lutherũ scripsit, sic de eiusmodi ueniarũ initio prodit: Multos fortasse mouet indulgentijs istis non usqueadeo fidere, quòd earum usus in ecclesia uideatur recentior, & admodum serò apud Christianos repertus: quibus ego respondeo, non certò constare, à quo primùm tradi cœperint: fuit tamen nonnullus earum usus, ut aiunt, apud Romanos uetustissimus, quod ex stationibus intelligi potest. Et subijcit: Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatorium sit, de quo tamen apud priscos nulla uel quamrarissima fiebat mentio, sed & Græcis ad hunc usque diem, non est creditum esse: quandiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgentias: nam ex illo pendet omnis indulgentiarũ existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indulgentijs opus erit? Cœperunt igitur indulgẽtiæ, postquam ad purgatorij cruciatus aliquandiu trepidatũ est. Hæc ille, quæ tu fortè, cũ tanti sint

mom

momẽti, ut magis certa ex ore Dei expectabas. Atq; hoc pacto post Gregoriũ ueniarũ seges paulatim creuit, cuius messem non exiguam per multi interdum collegerũt, & cũ primis Bonifacius nonus, cuius tempore huiusmodi uenia, & quidem plena manu, non cõcedebatur modò ali quoties, uerumetiam, teste Platina, uelut quæpiã merces quotidie uel passim uendebatur, non absq; cõcedentis recipientisq; detrimento, quãdò per hæc ut remedia animæ morborum uenalia, minus permulti à malefactis abstinebant, & clauium autoritas multò uilior erat. Nec id qui dẽ temerè accidebat, quia, ut dicit Hieronymus, ubi merces media est, dona spiritalia uiliora fiunt. Quæ utinã nõ nisi illa uidisset ætas. Secundũ hæc Alexander VI. cuius pontificatus incidit in annũ humanæ salutis MD. Sixti secutus institutũ, cœpit iubileũ non modò Romæ, sed etiam in longinquis prouincijs, ac stationes ubiq; gentiũ propè uicatim instituere, idq; tam sui quã populi Christiani cõmodi causa, uti aiebat, fecit, quò eum labore petendæ urbis leuaret. Quare fit, ut Roma terrarum regina etiam nunc minus adeatur. Verũ quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses, teste Iosepho li. Antiquitat. III. & Origene super Numeros, statuit, ut inter dies, septimus quisq; dies obseruaretur sabbatum: & inter menses, septimus quisq; mensis sabbatum esset mensium, in quo agerẽtur solẽnia sacra, quæ dicerentur sabbata sabbatorũ: item inter annos, septimus quisq; annus, et in eo si quãdo Cananæam Iudæi recepissent, quã tandẽ Dauid & Solomon reges assecuti sunt, terra uacaret, id est, nõ araretur, & quæ sua sponte ferret, quinquagesimo quoq; anno tribulibus essent & extraneis cõmunia. Hũc Hebræi annum iubileum dixere, qui et quinquagenarius

uoca

uocari poteſt, ſignificatq; libertatẽ. Porrò hoc Moſis decreto, libertate donabãtur ſerui, debitores à creditoribus laxabantur, prædia æſtimatis ex æquo fructibus & impẽſis, reſtituebãtur antiquis poſſeſſoribus, quæ omnia ipſe Ioſephus eo in libro latè perſequitur. Reddit Euſebius ex Philone, huiuſmodi agrorũ uacationis rationẽ non cõtemnendã, ita in octauo Euange. præpar. ſcribens: Facilè de ſeptimo quoq; anno dicere poſſumus: non enim ipſi ab operibus ſicut ſeptimis diebus ceſſant, ſed agros ipſos ceſſare patiuntur, ut uires ad futura ſuſcipiant: multò enim fœcundiores redduntur, ſi cũ ceſſauerint, in noualia rurſus proſcindantur: quod etiã corporibus hominũ accidit, ſemper enim eundem ferre laborẽ, & ualetudini obeſt, et robur animi atq; corporis deijcit. Et ſubdit: Magnæ autem humanitatis eorũ illud præcipuè ſignum eſt, in ſeptimo anno quoq;, ipſi ab agriculturæ laboribus abſtinent, etſi quid ſponte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, ſed quia nullo ſuo labore productum eſt, cõmuniter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum pontificum & humanitatis ſtudium, & rei familiaris augendæ rationem hîc commodum ſubijciamus.

De origine titulorũ, quibus Romanus põtifex utitur, ac collegiorũ & ſcribarũ, & quãdo primùm literæ apoſtolicæ cœperint obſignari plũbo, & de primo annatarũ uſu. CA. II.

EST ſacerdoti in primis nihil ferè cõuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil ſummiſſione decentius, dicẽte Seruatore: Diſcite à me, quia mitis ſum & humili corde. Et alibi: Beati mites, quoniã ipſi poſſidebunt terram. Cõtrà alienius nihil ipſa ſuperbia, qua multi ſæpe inflati, ac ſimul arrogãtia doctrinâue, aut generis claritudine elati, tum ſe ſacerdotes, tum pontifices præbere

tum

tum ordinis decus ritè seruare sibi persuadẽt, cùm præ se cunctos mortales despiciãt, asserentes sic dignitatẽ quam gerunt, poscere, ac nequaquam audientes ipsum dominum tantæ insolentiæ exitum ita prædicentem: Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Gregorius bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplum ederet, cùm literas dictaret, sic semper incipiebat: Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei: qui & facto æquè idem præstitit: excentas enim à Longobardis passus est iniurias, contra quos tamen nõ arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed sola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorum qui successere, sunt æmulati: illud uerò cuncti insigniter usurparunt, quamuis in ea eminentia constituti fortè essent, qui non facilè ab alijs se seruos appellari paterentur. Salutem & apostolicam benedictionem, Cletus præfationis loco posuisse primus dicitur. Quem salutandi modum pontifices qui secuti sunt, seruarunt. Christus & suum salutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, usurpare cõsueuit, quemadmodum Græci peruetusto more χαῖρε, Latini Salue, uel salutem, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam salutationem nũc episcopi ut sibi peculiarem uindicant, Præterea ab initio fuere scribæ, qui literas scriberent apostolicas, paruo uel nullo petito pretio, quãdò adhuc illud Seruatoris præceptum, Gratis accepistis, gratis date, inuiolatum permanebat. At deinde Ioannes XXII. ineundæ rationis studiosus, quarem angustam domi iuuaret, collegium scribarum apostolicorum primus numero distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas conscriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos scribas pretio dũtaxat adscitos uoluit. Taxa-

tiones item constituit, per quas taxatis, hoc est, estimatis sacerdotijs, quæ ipse contulisset, caperetur uectigal. Rem uerò omnem ad apostolicæ pœnitẽtiariæ, quam dicunt, curam pertinentem, Benedictus XII. omniũ primus excogitauit, simul & taxationes literarum ordine cõstituit. Institutum obsignandi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad posteros manarit, perdiu quæsiui, plumbo tã pretioso sese, credo, in uiscera terræ rursus abdẽte, ut ne cuiquam prædæ esset, cùm soli Romani põtifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonem, quo sedente magna sedi facta est honoris acceßio, ut suprà lib. 4. demonstrauimus, in cera annulo impreßisse sigilla: uerùm postea cùm Romanus pontifex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturniora forẽt, placuit Stephano tertio, ac deinde Hadriano primo, tabulas apostolicas plumbo obsignari. Fuit is annus salutis DCCLXXII. cùm ipse Hadrianus factus est pontifex: nam antiquius non reperitur sigillum plumbeum: quemadmodum cõstat ante Carolum Magnum Imperatorem, literas auro obsignasse principũ Romanorum neminem. Sed ad collegia scribarũ redeamus. Cùm per hunc modum res domestica augeretur. Pius deinde secundus Ioannis exemplũ secutus, breuiatores creauit, in ordinẽq; redegit. Hos haud ita multò pòst. Paulus exautorauit, sed uelut ærario perutiles ministros Sixtus dein restituit, primusq; noua collegia solicitatorum, adsti pulatorumq; instituit, sine quibus nullæ conficerentur tabulæ, quas bullas dicunt, quò per hoc à pluribus examinatæ difficilius corrumperentur: postremò nouem apostolici ærarij notarios fecit, et ijs omnibus certos prouẽtus constituit, quò eorum munia uendibiliora forent. Non fefellit opinio: munia enim quæ principio quingentis ueniere

aure

aureis, nunc alia mille, alia duobus tribus'ue millibus uenduntur, adeò qui ea obeunt, suis priuatis rebus seruire sciunt. Hoc tam commodum inuentum inescauit, & Innocentium VIII. ipsius Sixti successorem, ut ille secretariorum (sic uocantur secretiores principum familiares, qui à secretis sunt) collegium instituerit, pristinũ augendo numerum. Præterea Alexander Sextus nouum scriptorum breuium collegiũ instituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autem scribarum collegijs ingens quoque apparitorum, imò harpyiarum, quibus, ut Poëta ait, sunt pallida semper ora fame, turba seruit, quorum nonnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id est, notarios & tabellionces, ut pauperum sanguine uiclitantes, Nicolaus III. ab se reiecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexan. Imperator unicũ integritatis specimen, multò præclarius edidit exemplum, uir etsi nostræ minus professor religionis. Is etenim nullum unquam uendidit magistratum, dicitans, Qui emit, necesse est uẽdat. Nec illud omiserim, literas apostolicas plũbeo signo munitas, in quibus Romanorum pontificum decreta continentur, non ineptè bullas appellari, quando βολὴ, id est, bule, Græcis dicitur & consilium, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutata e in a, bulla dicimus, ut fit à musice, musica, ac uocabulũ per duplex ll perperàm scribentes, minus elegans reddimus. Cæterùm nullum inuentũ maiores Romano pontifici cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocant, usus, qui omnino multò antiquior est, quàm recentiores quidam scriptores suspicantur, & annatas, more suo, appellant primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimidiam eorum partem. Sanè hoc uectigal iampridem cùm Romanus pontifex non habuerit tot

possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosq; facere sumptus, paulatim inpositum fuit sacerdotijs uacantibus, quæ ille conferret. De qua quidem re, ut graui, sæpe reclamatũ fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cum Alexandro quarto põtifice uixit, sic, ut Francisc. Zabarellus tradat posthac in concilio Viennensi, quod Clemens quintus indixit, qui factus est pontifex anno salutis humanæ MCCCV. agitatum fuisse, ut eo depositio annatarum onere, uigesima pars uectigalium sacerdotalium penderetur quotannis Romano pontifici, & id quidem frustra. Quare pontifex annatas in sua nassa retinuit, ut ne indidem exire possent. Atq; hæc omnia in commentarijs in caput, Inter cætera, de officio ordinarij, scripta leges. Atqui satis constat rationẽ fructuum omnium maiorum sacerdotiorũ putatam fuisse, & summã deductam, quæ cùm uacarent, pontifici deberetur, quæ etiã nunc impartitur ab ijs, quibus ea dãtur sacerdotia, id quod postremò Bonifacius nonus seu Ioannes XXII. primo, siue rursus, quemadmodũ suprà demonstrauimus, fecerat, quibus idcirco fuerunt qui annatarũ inuentũ assignarint. At onus illud annatarũ ab initio omnes generatim populi subire minus recusarũt, extra Anglos, qui suis minoribus sacerdotijs, quando ea pontifex dabat, id seruitutis imponendum non censuerunt. Nam Roma. pontifex minorum quoq; sacerdotiorum aliarum gentium quæ ipse confert, dimidiam capit uectigalium unius anni partem, si pluris uigintiquatuor aureis æstimentur. Et hoc annatarum genus uel alijs de causis exigitur etiam ab Anglis, cùm alia alijs sacerdotia copulãtur, ut ea fiat priuati commodi copulatio, quæ cõmunis utilitatis disiunctio est, cùm conceditur, ut quis retinere queat cum episcopatu cœnobio'ue,

bio'ue, minora sacerdotia, quum sit potestas cuipiam retinendi sacerdotium, quod per leges minimè licuisset principio capere: & cùm sexcenta alia peraguntur ex Romani pontificis autoritate, quæ si gratuitò, perinde ac Christus fieri iusserat, si quibus oportet, & quando oportet, concederẽtur, si in annatis saltem exigendis modus esset, cùm graue sit illis, quibus sacerdotia deferuntur, prius annatas & in numerato soluere, quàm uectigaliũ quicquam ex ipsis capiant sacerdotijs, unde grande faciant æs alienum necesse est, damno etiam futurũ amicis, à quibus mutuam accipiunt pecuniam, si quid antè humanitus accidat, quàm eam reddant, non hinc profectò sceleste homines causam arriperent ad corruptelam religionis, quæ fixit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De Simoniacorum sectæ ortu. CAP. III.

CVm Philippus, qui, teste Eusebio ex septem diaconis ab initio constitutis, fuit unus, Samaritanos ad Christianam religionem traxisset, tum uir quidam nomine Simon, qui antea magicam exercens artem, eam gentem seduxerat, tandem credidit, & ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multò pòst uenerũt eò apostoli Petrus & Ioannes, ut per manus impositionem, eos qui nuper in Christianorum collegium uenissent, munirent spiritu sancto. Cùm uidisset autem Simon per impositionem manuum Apostolorum, dari spiritum sanctũ, pecunia id demum à Petro impetrare conatus est, cùm fide & pietate debuisset: cui Petrus dixit: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti per pecuniam comparari, non est tibi pars neque sors in ratione hac, cor enim tuum non est rectum coram Deo, & cætera. Verùm Simon repulsus, iam inde fuit Petro infestus, Romamq; ex

Samaria profectus, cœpit sub Claudio magicis artibus illustrari: deinde Nerone imperante, multò celebrior factus, inter duos pontes titulum meruit Latinis literis inscriptum, Simoni Deo sancto. Tanta illius diuinitatis erat opinio, cùm apud multitudinem, tum apud ipsum Neronem stultissimum principem, cui stultis artibus insinuatus pollicebatur, prout Egesippus libro III. ait, perpetuum uictoriæ cursum, longioraq; uitæ spatia. Postremò hominis temeritas usque eò progressa est, ut Petrum sit in miraculorum certamen prouocare ausus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis conatus artibus suscitare, monit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime iacuit, quod Petrus Christi nomine, ut ui sua surgeret, effecit. Quo miraculi euentu magus irritatus, professus est se Romano spectante populo, ex Capitolio in Auentinum præpete uolatu euasurum, si Petrus sequeretur, ut id factum facilè declararet, uter Deo esset charior. Iam Simon à terra sublimis uehebatur, cùm Petrus supplex est Deum precatus, ne populum in peius omnia uertentem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra missæ: medio enim magus conatu ad terram ruens, fracto crure, solo affigitur, ac breui pòst ex eo casu est Ariciæ extinctus, quò post acceptam plagam fuerat à suis delatus. autor est idem Egesippus. Sic malum ingenium malè perijt, quod non unius hæreseos origo fuit & caput. Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui spiritus sancti dona uenalia habuerunt, quiq; affirmabant humanæ naturæ uim non à Deo esse, sed ex superna quadam uirtute prouenire. Ita uitio nomen inditum, quod Christus prohibuit, diens: Gratis accepistis, gratis date. Item Petrus uetuit, cùm Simon dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem:

id quod

id quod libro Regum IIII. *legimus* Giezi *Heliſæi puero contigiſſe, qui cùm furtim munera à* Naaman Syro, *quẽ propheta à lepra ſanarat, accepiſſet, illicò eſt ore & toto corpore eadem affectus lepra. Quot quæſo quotidie ægroti fierent, ſi quoties ſimoniam committerent,* Gieziana *corriperentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis ſupplicium conſtat, ſed per ignominiam, quandò quiſquis res ſacras, quæ dona Dei ſunt, quoniam, ut diuus* Vrbanus *ait, à Deo hominibus, & ab hominibus* Deo *donantur, nundinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetam ſe præbuerit, priuatur ſacerdotio, dignitate, ac præfectura deijcitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ libro* Decret. *epiſto.* v. *latè recenſentur. Tanti crimiſ ſola eſt auaritia parens.*

Quando primum hæreſes atque ſchiſmata orta, ac in his Lutherana ſecta, & quæ eorum autoribus pœna ſit conſtituta. CAPVT IIII.

NVlla unquam reſpublica, nullus populus ita cõcors fuit, quin ciues una uel altera de cauſa, in diuerſa interdum abiuerint ſtudia: quod omnibus, præſertim hiſtorias non ignorantibus, notius eſt, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierunt ſectas, quas Græci hæreſes ab eligendo uocant, quòd quiſq; eligat, quæ ſequatur uitæ inſtituta, ut fuerunt philoſophorum ſectæ. Sic Iudæorum populus, quamuis eandem amplecteretur legẽ, in uarias diuiſus fuit ſectas, hoc eſt, hæreſes, Phariſæos, Eſſenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazarænos, Herodianos. Paulus ipſe apoſtolus phariſaicæ fuerat hæreſeos. Sic populus quoq; Chriſtianus, ut ſuprà enarrauimus, in plures diuiditur ſectas. Cæterùm cùm nos Dei

apostolos habeamus religionis autores, qui nihil quicquã suo arbitratu, quod introducerẽt, elegerũt, optauerũt ue, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter gẽtibus tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro iure eligere uel introducere licuerit, et uocabulum hæresis impium inhonestumq; haberi cœperit. Ab hoc theologi nostri hæreticum uocant eum Christianum, qui sectam aliquam uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamẽta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput et principiũ, teste Tertul. libro de hæresibus, Simon magus fuisse fertur, qui accepto simulatè baptismate, primus omniũ Christianam religionem modis omnibus labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proximè docuimus, gratiã sancti spiritus uenũdari uolebãt, & naturam nostram non à Deo, sed ex superna quadam ui esse prædicabant. Ita Simon statim ab initio, uirus tabificũ in medium uomit, quo radices crescẽtis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerũt, quò semper essent pseudoprophetæ, à quibus, Sicut Seruator admonet, caueremus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaque Simoni, autore eodem Tertull. Menander, patria etiã Samaritanus successit. is magica arte nequaquam magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum Seruatorem iactitans, ad salutem hominũ è cœlo descendisse asserebat, nec quenquam posse dæmones malos uincere, nisi foret ab se magicis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoq; datum, immortalis atque æternus effectus. Ita immortalitatẽ homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur. Est per idẽ tempus & Nicolaianorum exorta hæresis, cuius autorem ferunt Nicolaum

colaum aduenam Antiochenum, unũ ex septem diaconis ab apostolis cum Stephano factis, quòd is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborans, & reprehensus ab apostolis, produxisset uxorem forma excellentem in medium, reliquissetq; illam habẽdam, qui eam concupiscceret: & inde ortum, ut isti arbitrarentur fas esse, communes habere uxores, cùm re uera Nicolaus nihil simile unquam cogitasset, uir pius & bonus, qui apostolorum dictis audiens ideo uxorem in mediũ duxisse uidetur, ut per id argueret ueneream uoluptatem magis contemnendam, quàm expetendam esse, id quod sentit Eusebius, qui dicit Nicolaianos ut impudentes, non aliundè nisi à suis libidinibus fœdum uitæ institutũ accepisse. Iisdẽ quoque temporibus Corinthus aliquid etiam sceleris ausus, circunciſionem seruandam, & homines mille annos post resurrectionem, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebius ait, Ephesum esse aliquando profectum, & forte in balneas introisse, ac eodem tẽporis puncto apostolum Ioannem eò sese lauandi gratia contulisse, & cùm audiuisset Corinthum intus esse, discessisse continuò dictitantẽ, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruant, in quibus Corinthus lauatur ueritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiam iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrem non fuisse, quam Ioãnes ut infringeret, postremus omnium ad euangelicam historiam aggressus dicitur, qui asserturus diuinam Christi naturam, est altisonum illud exorsus, In principio erat uerbum. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re Christiana non tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facilè in errorem de-

ducti sunt, & in primis Basilides Credo, qui asserebat duo fuisse principia cõtraria: & eius discipulus Marcion Stoicus, qui negabat Christi patrem fuisse Deũ. Valentinianus Platonicus philosophus, is aiebat Christum nihil accepisse ex uirginis corpore, quòd per illud tanquã per fistulam purus transisset. Mõtanus, qui se paracletum uocitabat. Appelles, is tradebat Christum per phantasias Deum uisum esse hominibus. Sabellius, qui unam duntaxat patris & filij & spiritus sancti personã esse dicebat, & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illum à matre tantum originem duxisse, ac eam post Christum natum, è Ioseph uiro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresiũ origo. Qui nẽpe furor diu bacchatus, tot & magnos quidẽ uiros in diram subinde rabiem egit, ut eiusmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint sectas, totq; eas referserint erroribus, ut penè plus in illis ex mentibus hominum eximẽdis sit ad extremum laboratum, quàm principio fuerit in iaciendo religionis fundamento insudatum. Ab eiuscemodi singularibus priuatorum hominũ opinionibus, quas hæreses dicimus, itum est ad publica dissidia, quæ graia uoce schismata nuncupantur. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ cõtagiones, ita ab initio concordiam sacerdotum disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu cõflictatum sit. Eius dissidij primus omnium autor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is enim episcopatus adipiscendi auidus, nihil pensi habebat, quo modo optati cõpos fieret, qui aliud corde dissimulans, aliud ore simulãs, dolosis uersutisq; cõsilijs nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quorum suffragijs iuuaretur. Verùm illi, ut apud Cyprianum & Eusebium est, ubi cognouerant hominis ambitionem, se ab

eo

eo seiunxerunt: at quos sui similes sibi sociauit, facilè in fide retinuit. Eo itaque annitente, Nouatianus homo gloriæ auidus, pōtifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, mūdos appellauit. Negabāt ij apostatas, etiam si pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido documento demonstrasset Christus, à pœnitentia nulli negandam esse ueniā, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrū restituit. Sed Cornelius pontifex habita in urbe Roma antistitum synodo, Nouatianū hæreticum pronuntiauit, damnauitq; unà cum Nouato, ac reliquis eiusdem sectæ socijs. Ita Nouatus circiter annum salutis CCLV. primi schismatis autor fuit, Cypriano uel testificante, qui ad Cornelium ad hunc modum scribit: Nouatus rerum nouarum semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis malè cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. Idem est Nouatus, qui apud nos primùm discordiæ & schismatis incendium seminauit, &c. Octogesimonono dein pòst anno, est alterum schisma ortum, quod sacerdotalem ordinem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexandrinus, principe Constantino magno, sectæ fuit autor, quæ ab æterna Dei patris substantia, quam uocant, filium conabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamen durauit perdiu postea contagio: nam latius opinione omnium hominum, malum hoc disseminatū est, manauit enim per bonam orbis partem, & non obscurè serpens multas prouincias occupauit. Tertium deinde secutum est schisma, cùm

Dam

Damasus factus est pontifex: nõ enim suffragijs tantùm est certatum, sed ui quoq; & armis. Et hæc fœda pontificum contentio in hodiernum usque diem hoc latius proserpsit, quò honorũ ambitio in dies magis magisq; sacerdotes inuaserat. Quartũ postremò uidit religionis diſsidium nostra ætas, nouitate rerum nimis solicita, cùm Leo X. Romanus pontifex illo ipso anno, qui fuit humanæ salutis MCCCCCXVII. haberet etiã in Germania procuratores indulgentiarum, quas uocant, & illi suæ quoque utilitatis studio prædicarent eas indulgentias non solùm ualere ad salutem uiuorũ, uerumetiam ad subleuandas mortuorum animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, essent. Tũ Vuittembergæ in oppido Saxoniæ celebri, præstò fuit quidam Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in theologia apud suam gentẽ primarius, qui illud improbarit. Procuratores ea re ualde commoti, primo quoque tempore Romam ad magistratus deferũt nomen Lutheri: is continuò ut deorũ contemptor accusatur, citatur, causa agitur, sed quia ad diem dictam non adfuit Romæ præsens, ut respõderet, paulò pòst declaratur hæreticus. Verùm quoniam eiusmodi indulgentiarum quæstus iam in odia hominũ cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri, & in his Fridericus Saxoniæ dux præstò fuit, qui Lutherum cõsilio, autoritate, armis denique tegeret, ne ulla eum uis attingere ualeret. Lutherus igitur tali præsidio munitus, paucis pòst mensibus non dubitauit ire Augustam, quò Thomas Caietanus Cardinalis sancti Sixti, monachus Dominicanus, eius turbæ reprimẽdæ gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter conflictatur, de indulgentijs, de pontificis Rom. potestate disputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremũ rem omnẽ

mag

magis imperio quàm disceptatione definiret, idq; sibi timens, domum redijt, ac tum fauentibus amicis, maiora ausus, de omnibus deniq; religionis mysterijs scribere, suaq; scripta foras dare cœpit. Ita licentia parta loquendi, secta breui tempore mirabiliter coaluit, quæ euangelica dicta est, eò, quòd haud ullam assequeret recipiendã esse legem, quæ ad animarum salutem pertineat, nisi quam Christus aut apostoli dedissent: primumq; eo anno MDXIX. suum uestigium in terris posuit, mansurum, ut uidetur, quoad Christus ipse populum suum, culpa rectorum ita in duas sectas sciunctũ, rursus coiuerit, à quo istuc optimus quisque maximè petere precariq; debet, ut ne maior indidem fiat religionis labes. Pœnam autem quæ hæresum autores sequeretur, primùm Apostolus cõstituit, ad Titũ ita scribens: Sectarum autorem hominem post unam & alteram admonitionem fuge, sciens quòd euersus sit, qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Deinde Chrysost. homilia 47. in cap. 13. Matth. ubi de zizanijs fit sermo, alterã ponit, cùm inquit: Non prohibet dominus cõciliabula hæreticorum dißipare, ora obstruere, libertatẽ loquendi concidere, uerùm interficere ac trucidare. Dein anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena synodus, teste Platina, in Syluestri Rom. pont. uita, aliam pœnam Arrio dixit, qui cum sua cohorte, in exilium ire coactus est. Posthac circiter annũ salutis CCCLXXXVIII. Theodosius & Valentinianus Imperatores multandos decreuerunt hæreticos damnis, ignominijs, uerberibus, exilijs & morte, quẽadmodum extat in Codice iuris ciuilis, cap. Arriani. ubi lege sanctum est, ut istuc maleficum hominũ genus ultimo afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostiensis in sua summa super titulis decretalium explicans ait: Et licet in hæ-

resi

resi lex imponat pœnam ultimi supplicij, quod ultimum supplicium alia lex, ff. de pœnis, interpretatur mortẽ: de consuetudine tamen tales cremãtur. Idem Abbas post Hostiensem, super illud cap. ad abolendam. extra. de hæretic. sentit scribens: Sed ius ciuile punit hæreticũ capitali pœna, seu pena mortis, ut l. Arriani. C. de hæret. coniuncta l. ultimum supplicium. ff. de pœnis. & hanc pœnam esse debitam interpretatur cõsuetudo. Conuenit ergo in hoc, lex canonica, ciuilis & consuetudinaria, ut communiter puniatur pœna ignis. Postremò anno salutis circiter M C. L X X X. Federicus primus Rom. Imperator legẽ de comburendis hæreticis tulit, uelut in quadam eius constitutione patet, cuius initium est, Vt cõmissi. Ex quo factum est, ut per idem tempus Lucius tertius Rom. pontifex statuerit hæreticum hominem sacris initiatum primo detestandum, mox uerò tradendũ locorũ magistratibus, quò igni necaretur, uti eodem cap. ad abolendam. extat. Atque hoc equidem ex Mosis institutis acceptũ satis liquet, qui primus omnium doctores impios & pestiferæ doctrinæ magistros, morte mactandos constituerat, cùm ita de ea re in Deut. cap. 13. sanxisset: Si surrexerit in medio tui prophetes, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: nõ audies uerba prophetæ illius, quia tentat uos dominus Deus uester, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non. Propheta autem ille interficietur, quia locutus est, ut uos auerteret à domino Deo uestro. Et addit: Si tibi idẽ uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia, siue uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed statim interficies: sit primum manus tua super eum, & post omnis populus mittat manũ, & sic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una urbium

urbium tuarum dicentes aliquos, Egreſſi ſunt filij Belial de medio tui, & auerterũt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ueritate perſpecta, ſi inueneris certum eſſe, quod dicitur, ſtatim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, & delebis eam. Quicquid etiam ſupellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipſa ciuitate succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac poſtremò uiuos cremandi ritum manaſſe certò propemodum ſcire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio. Iis autem ſanandis animorum morbis, nullum efficacius inuentum eſt remedium, quàm ſæpius habere concilia, in quibus ſingulorum patefacta ſacerdotum uita, antiſtites ut peritiſſimi medici maturè poſſent mederi ex aduerſa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam ſalutare medicamentum explicandum, iam ſtylus ſe commodum transferat.

Quo primum tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atque quorum conuentuum decreta à patribus recepta ſint. CAPVT V.

VEtus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere concilia, & in ijs deliberare de rebus agendis: ſic conſtat Moſen & Ioſue, teſte Ioſepho, ſæpe facto populi conuentu, conſueuiſſe agere: ſic Aegyptios ac Perſas, ut autor eſt Herodot. itidẽ facitaſſe: ſic apoſtolos in unum cõueniſſe locum, cùm Mathiam in numerum undecim coaptarunt, cùm ſeptem diaconos elegerunt, cùm autoritate Petri & Iacobi decretum eſt, ne gẽtes onerarentur lege Moſaica, ſed tantum abſtinerẽt ſe eſca ſuffocati animantis, item ſanguinis & carniũ ſimulacris immolatarũ, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam apoſtolorum quàm preſbyterorũ ſynodus coacta eſt, teſte

Luca

Luca in actis, cap. 15. ita scribẽte: Surrexerũt autem quidam de factione Pharisæorum, qui crediderant, dicentes, quòd oporteret circuncidere eos, ac præcipere, ut seruarent legem Mosis, conuenerũtq; apostoli ac presbyteri, ut dispicerent de hoc negotio. Hinc nata esse uidetur consuetudo habendi concilij. Cornelius, quod satis liquet, primus omnium in urbe Roma, LX. episcoporum, totidem presbyterorum ac complurium diaconorũ conuentum fecit, in quo, uti suprà prodidimus, Nouatiana est hæresis damnata. Meminit & Cyprianus, per idem tempus episcoporum conuentum Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium, patres, bis, hoc est, semel Dionysio, deinde Felice sedente, conuenisse Antiochiam cõtra Paulum Samosatenum eius ciuitatis episcopum, atq; illum demum damnasse. Is enim Paulus uir intolerabili superbia, simulatq; est episcopatum adeptus, cœpit inter uiam præinsolentia literas relegere, & dictare, multis constipato agmine præcedentibus, ac subsequentibus: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Christianã religionem detestabantur. Ab hoc Paulo, opinor nostros pontifices pomparum ordinem, quem nunc ducunt, accepisse. Paulus demum, qui duas in Christo naturas negabat, sed tantum hominem affirmabat, idq; ab apostolis olim traditum falso dictitabat, in eo concilio criminis conuictus damnatur. Sed tunc cùm principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, passim in christianum nomen sæuirent, illa non tam publica quàm priuata concilia fuisse, credere par est: at ubi Constantinus religionem nostram ita uolente Deo, est complexus, tum denique nostris de christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Constantino imperante habitus, & primus & celeberri

berrimus omnium meritò cẽsetur, uelut certũ religionis firmamentũ. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorũ quatuor dogmata, teste Gratiano distin. 15. uelut quatuor euangelia recepta sunt. Primus itaq; conuentus ad Niceam Bithyniæ urbem opera Cõstantini est actus, ubi CCCXVIII. interfuere episcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus, damnatur hæreseos. Fuit hic annus salutis CCCXXIIII. Quo quidem tempore Syluester primus, apostolicã tenebat sedẽ. Constantinopolitanus alter ab eo quẽ primũ dicunt, Damaso pontifice. In hoc res acta est cõtra Macedonium & Eudoxũ, negantes deum esse spiritum sanctum. Tertius Ephesinus, Cœlestino primo Romanam sedem tenente, in quo Nestorius Constantinopolitanus episcopus dãnatus, qui Mariam Deiparam, hominis, non Dei matrem fuisse aiebat, quiq; aliam personam carnis dicere, aliã diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error est in eo discussus. Fuit Eutyches Cõstantinopolitanus abbas, qui asserebat Christum post humanã assumptionem non duabus naturis constitisse, sed sola diuina fuisse cõtentũ. Hæc sunt quatuor illa sacrosancta cõcilia, unde religio auctior augustiorq; facta est, quæ diuus Gregorius admittẽda censuit, ita memorans: Sicut sancti euangelij quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere & ueneror me fateor, hæc tota mente complector, integerrima approbatione custodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit, & cuiuslibet uitæ communis atq; actionis norma consistit. Quintus cõuentus est Byzantij iussu Vigilij pontificis habitus quo Theodorus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuam uirginem solũ hominem peperisse, non Deum &

hominem: estq; in ea synodo decretum, ut Christi mater Θεοτόκος, id est, deipara diceretur. Hãc quoq; teste Gratiano, diuus Greg. pari uenerationè recepit. Sextum Cõstantinus IIII. imperator Agathonis iussu, conuentũ duocentorum episcoporum & eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hunc Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16. distin. patet, ultro recepit. De hac sexta synodo Beda itidem abũdè scribit in eo libello, quẽ de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullũ conuentũ indici, nullumq; à quibusuis actum haberi ratũ liceret sine Romani pontificis autoritate, Marcellus primus omniũ sanxit, deinde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idẽ statuere. Verũ ut decretũ illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demũ modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit cõmodi, cùm per id iam penè desitum sit à concilijs habẽdis, in quibus cuncta ex æquo tractarentur, Pontifice Romano eiusmodi negotiũ non magnopere curante. Quapropter cũ iam diu cõpertum foret, illud solum Christianæ reipubli. quocunq; tempore obfuisse, Martinus quintus statim pontifex creatus in Constantiano cõuentu, in quo pestilentißimũ trium pseudo pontificũ schisma est sedatum, sicut apud Platinam scriptũ leges, decreuit ut x. saltem quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Christiani principes in unũ locũ coirent, de summa rei cõsulturi: quod hactenus minimè est seruatum, quamobrem religio in dies singulos maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretũ, quo cautũ est, ut episcopi

quot

quotannis prouinciales synodos bis celebrarent, ad suos, quatenus opus esset, aliorumq; mores corrigendos.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos infectati fuerint, & ibidem qui martyrii primùm palmam tulerint. CAP. VI.

PLato *in sua republica ueritatem in primis coluit, quòd ea dijs & hominibus dux sit omniũ bonorum, cuius qui felix futurus sit, statim ab initio participẽ esse decet.* Veritatis docẽdæ causa Christus *in mundum uenit, dicẽs:* Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam. Conflauit sibi inuidiam ob hãc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono nõ fuit: nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Euseb. in Christianos psecutio. Cũ enim Apostoli præceptoris uestigia secuti nuntiarent uerbum ueritatis, & Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christũ tradidissẽt morti, hortaretur q; ad pœnitẽdũ, eò furoris inuecti sunt, ut Stephnum diaconũ occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat CHRISTVS, cum ijs de re diuina in certamen descẽdit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi cùm plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni non resisterent, sed cœlesti sapientia qua superne erat instructus iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione circunstabant Stephanum, uix q; manus præ nimia ira abstinebãt. Interim uerò testatus ille se cœlestẽ gloriam intueri, maius adhuc in se odium concitauit: eam enim uocem ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu, urbe eijciunt,

iectum lapidibus obruunt. Sic primus omniũ Stephanus Christianæ religionis publicus assertor, mortẽ occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit persecutio magna aduersus Christianos qui erant Hierosolymis, & omnes dispersi uel potius disseminati sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter apostolos, ut afflictionis occasio, quemadmodum diuus ait Hieronymus, fieret euangelij seminarium, quando illi id passim prædicabant. Cùm uerò primũ Christianum nomen inter gentes audiri cœpit, tũ ut dijs inuisum infensius illis odio fuit, utpote quod iamiam præsagiebãt reliquas esse religiones soluturũ, quod impense auertere conati sunt semper uanorũ deorũ cultores: nã Athenienses, teste Valerio, Diagoram philosophum ex urbe sua pepulerunt, eò quòd, ut etiam Cicero de natura deorum tradit, deos negasset, & omnem deorum opem, quò sic animos hominũ à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouam religionem introducere uisus est, qui per Aristophanem poẽtam comicũ in comœdia quam Nebulas inscripsit, falso culpatus est, quòd fabulas coleret, & de Athenienſium religionibus detraheret ac pubem seduceret. Item, ne plura commemorãdo unius rei exempla, lõgius à proposito trahamur, Romani cùm duas reperissent in agro Lucij Petilij scribæ seu Terẽtij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri recõditi erant, Latini septem de iure pontificũ, totidemq; Græci de disciplina sapientiæ, Latinos, autore Valerio, magna diligẽtia seruãdos curarunt: Græcos, quia ex aliqua parte ad soluẽdam religionem pertinere existimabãt, cremarũt. Ita in ipso introitu nouæ alicuius religionis obsistere studebãt. Vnde Nero princeps maiorum suorum curam sacrorũ æmulatus,

latus, cùm audiuisset Petrum & Paulum in urbe nouum euangelij dogma prædicare, nouam religionem introducere, indignatus haud multò pòst, utrunq; morte affecit, indixit persecutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem primam, ut suprà ex Eusebij testimonio ostẽdimus, insectationem inchoarunt Iudæi. Sunt tamẽ qui hãc Neronianam primo ponãt loco, ut primam Imperatorũ iussu motam. Et ut Romanum populum homo sceleratissimus concitatiorẽ in nostros redderet, tale facinus commiscitur. Cùm per cuncta iam crudelia facinora, uelut humani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiã parceret, seu deformitate ueterũ ædificiorum offensus, siue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitudinẽm cernendi, maiorem urbis partem incendit. Sex continuos dies ac totidem noctes illud incendium per urbis ædificia sacra & prophana peruasit, ac multas ciuium fortunas absumpsit. Ad leuandã igitur sceleris atrocitatẽ, omnem cladis illius inuidiam in ueræ pietatis cultores uiros innocentissimos reiecit, subornatis qui Christianos eius incendij autores falsò criminarẽtur. Quapropter plurimi illius ordinis arrepti, sunt supplicio affecti. Cæterũ quàm procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Taciti Cornelij declarãt uerba, q̃ Christiano fuit nomini ualde inimicus: is, Nõ perinde, inquit, tã crimine incẽdij, quàm odio humani generis conuicti sunt. Et deinde pergit: Addita pereuntibus ludibria, ut ferarum tergoribus cõtecti, canum laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defeciisset, in usum nocturni luminis urerentur. Tranquillus itẽ delirus pietatis hostis, ait: Afflicti supplicijs Christiani, genus hominũ superstitionis nouæ et maleficæ. Ita principes Romani ab initio, sicut diuus Cyprianus uerissimè

ait, in odiũ nostri nominis cõiurarunt, ut nos odisse incipe rent homines antequam nosse, ne cognitos aut inutari pos sent, aut damnare non possent. Nec ita multò pòst Domitianus tertiã in Christianos molitur persecutionẽ, Traianus quartã, Marcus Antoninus & Lucius Aurelius Cõmodus quintam, Seuerus Pertinax sextam, septimã deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimam, Diocletianus undecimã, ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locũ, quem ordinem scriptores nonnulli seruant. Porrò hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; est habita: nam, ut Eusebius tradit, & libri sacri exusti sunt, & si quæ essent sacræ ædes dirutæ: præterea si quis Christian⁹ in magistratu fuisset, eo sublato, remanebat infamis, serui Christiani libertatem consequi non poterant: mulites item Christiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiã cum uita pariter deponere, edicto principis in foro posito. Postremò Maxentius, Licinius, & Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maximè infesti fuere, quibus meritò affectus supplicio, Cõstantinus solus rerũ potitur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem sæuissimorum principũ cruentissimas insectationes, non defuere unquam, qui contemnentes iussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandam, ad supplicia, quò mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Hoc cõsilium ex Christo Seruatore est, dicẽte: Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suam, & sequatur me. Idem præmium sequentibus se proponit, cùm inquit: Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eã. Huius spei

plen

plenus, ac ut plusquam propheta futurorum nequaquam nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quòd incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eũ fiebat, orta esset noui motus suspitio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrũ dici potest. Verùntamen cùm omnia nostræ religionis mysteria à passione Christi, ut tũ consummata cœpissent, teste Hieronymo aduersus Iouinianũ, qui ait: Neq; enim euangelium ante crucem Christi est, ideo Stephanus leuita, qui, ut suprà diximus, ab ipso statim nascentis euangelij principio, primus omniũ Christianũ nomen publicè professus martyriũ tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicens: Imitemur fratres charissimi Abel iustum, qui initiauit martyrium, dum propter iustitiã, primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorum hic agitur. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gentiũ adeò breui tempore, ac tale Christianæ rei fundamentum iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorũ, plus honoris & dignitatis nostræ religioni accessisse, quã ex illorum patrocinio, si fauissent, proficisci potuisse: hoc etenim ueluti citò omnino casurum hominum fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorum uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse constat. Ita denique insectationes reipublicæ nostræ bono fuere, quando Christianum nomen quantò magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebreq; redditum est.

De Christianæ reipublicæ præstantia. CAP. VII.

IAm suprà prodidimus, quæ nostræ spiritualis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usqueadeo ad bene beatæq; uiuendum conducunt, ut nemo non illa ipsa iure possit ac debeat probare, uel Aristippus ipse, qui animã cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis cũcti nascimur liberi, quo profectò secundum uitam ipsam, nihil cuiquam mortali aut optabilius, aut felicius contingere potest, utpote quod omnes ethnici desiderarũt semper, hodieq; permulti desiderant populi, Vnde uerissime ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At statim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciant nobis homines, sic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios sicuti nosipsos. Per hæc mutuæ charitatis officia, sunt nobis interdicta homicidia, furta, piuria, mendacia, adulteria, stupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominẽ proficisci possunt. Itẽ ne nos uoluptatibus intemperanter immergamus, sunt diuina præcepta, quæ nostris abunde moderẽtur animis. Verùm quoniã nihil nõ parũ gratè sine cõparatione laudatur, consilium est aliarum quoq; gentiũ mores & instituta summatim memorare, quo præ illis, nostra sancta esse ostẽdamus, ac quid ethnico Christianus semper præstiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cũ Aegyptijs de generis uetustate diu certarũt, probro dabatur hominẽ non occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, sanguinẽq; eius potabãt, quem primùm cepissent, uescebantur carnibus demortuorũ parentum. Sarmaticis uirginibus nõ prius nubere mos fuit, quàm hostem peremissent. Nomades mactare seniores parentes,

rentes, eorũq; carnes crudas comesse solebãt. Aegyptiorũ fœminæ olim uirilia munera obibant, contrà uiri muliebria, inuicem genitalia membra honorantes, quòd per ea instrumenta genus cõseruaretur humanum. In Africa quoq; & alij aliter, pecudũ ferarumq; ritu, populi uitam degebant, qui plurimum serpentum carnibus uictitantes bonarum omnium artium expertes erant. Punicæ fœminæ quæstũ uulgato corpore faciebant, dotis cõparandæ causa. Asia quã dicunt minorem, unicũ semper fuit seminarium uitiorum, repertis cuiusuis generis ad corrũpendam uitam mortaliũ illecebris deliciarum. Quapropter Lacedæmonij luxuriæ contẽptores & laboris patientes, diu suorum ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à cõtẽplanda Asia retraxerunt, ne inuitamẽto eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia consuetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta peteretur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata daretur. Quod sanè longè importunissimũ post homines natos institutũ, inde in Galliã translatũ Massilienses aliquandiu seruarunt. Iidem Galli consueuere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, persuasum habentes animos omnino immortales talia commercia inibi habituros, quòd illis pecunia opus foret. Scotos Britannicã gentem diuus Hieronymus aduersus Iouinianum, ait se uidisse in Gallia humanis uesci carnibus, & cũ per syluas, porcorum greges & armentorũ pecudumq; reperirent, pastorum nates & fœminarum papillas solere abscindere, & eas solas ciborũ delicias arbitrari. Hispani olim permissa re domestica fœminis, rapinis inseruire et armis fas habebant. Germanis idẽ fuit studiũ: materia enim munificẽtiæ erat, per bella & raptus, non arare terram, nec expe-

ctare annũ, sed prouocare hostes potius, & vulnera mereri: pigrũ nempe & iners uidebatur, sudore acquirere, quod possent sanguine parare. Sed & Romani, quanquã continentiæ amantißimi, nõnulla habuere instituta minus laudabilia: non enim publicè solùm, uerũ etiam priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Itẽ aßiduis spectaculorũ illecebris iuuentutem maximè corrumpebant: nam cùm iugiter agerent fabulas, quarum argumẽta maiore ex parte, stuprorum continebant actus, iuuenes talia spectãdo, imitandi licentiã sumebant. Quæ præterea inde per incautum serperent contagia vulgus, audi diuum Cyprianum ad Donatum ita scribentem: Adulterium discitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ autoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculũ matrona processerat, de spectaculo reuertitur ipudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorũ fomẽta, quæ alimẽta uitiorũ ex histrionicis gestib⁹? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraq; seruabãt, quibus longè ab humanitate, manßuetudine, honestate trahebantur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienũ institutis meis, esse duxi. Nihil est item quod de singularũ theologia repetamus, cùm id in initio operis affatim proditum sit, ne rursum turpem impietatem potius quàm theologiam doceamus, cũ alij elementa, alij solem & lunam, alij animalia, alij deniq; ipsos mortales homines pro dijs & haberent & colerent. Sed Romanorũ in primis uana erat religio, qui deos alios ad beneficiendũ, ut Iouem, Iunonem, Pacem, Concordiam: alios ad minus nocendum, ad Veiouem, Febrem, Robiginem, Malefortunam, colebant: eademq; ratione suis Imperatoribus, quamuis multò sceleratißimis, aras sacrabant. Et ijs cuncti mortales obuoluti

teneb

tenebris, tam turpiter delirabant. At ubi mundo lux uera, hoc est, Christus Seruator noster affulsit, quæ illuminauit omnem hominem uenientem, ut perhibet Ioannes, in hunc mundũ, & in omnem simul terram Apostolorũ ipsum Euangelicũ dogma prædicantiũ exiuit sonus, ac in fines orbis terrarum uerba illorum, tũc uniuersi iamiam resipiscentes ueram religionem ultrò complecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in lætissimum solum trãslatæ, senium sylvestrem exuerunt animũ, seq; in florem suauitatis cœlestis induêre. Per hunc deniq; modum cessauit illa ueterũ morũ feritas, omnis prorsum uitæ turpitudo, omnis falsæ disciplinæ informatio procul acta, in quorum locum Euangelica uita publicè recepta, sancti & pudici mores passim admissi, laudata uirginitas, cõiugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas, iustitia, mãsuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christiana apportauit, ita ut nemo mortaliũ omniũ iure queat inficiari, quin eius institutũ optima sint, atq; ad bene casteq; uiuendũ efficacissima: nam hæc nõ armis, sed salutari cœlestiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exẽplis, sola potuit gentiũ omniũ quamuis barbararum feritatẽ duritiãq; mollire. Sensit hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicẽte Tertulliano in Apologet. Tiberius, cuius tempore nomen Christianum in seculum introiuit, annuntiatam sibi ex Syria Palæstinaq; ueritatem illius diuinitatis detulit ad senatũ, cũ prærogatiua suffragij sui: senatus quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Traianus quoq; itidem sensit qui certior factus à Plinio Secundo Bithyniam id tẽporis obtinente, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis reperiri, iussit ut non inquirerẽtur, uerũ oblati punirentur.

Insu

Insuper Hadrianus de Christo colendo, inter deosq; referendo cogitauit. Alexãder eũ in suo larario (ita sacrarium domesticum uocant) depictũ habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdẽ Tacitus in uita Neronis, & Ioseph. lib. Antiquitat. 18. quorũ testimonia facilè declarant, iam tum Christum fuisse creditum Deum. Ex quo postea cunctæ ferè nationes etiam barbaræ, quæ olim incultis moribus prauisq; institutis nutritæ, ac cacodæmonũ præstigijs obcæcatæ, belluino propè ritu degebant, beneficio Christianæ pietatis per baptisma in unũ paulatim coiuere, in unamq; Dei ciuitatem legibus sanctis diuinoq; cultu præcellentẽ sese ad ultimũ receperunt, iustitiam cæterasq; uirtutes certatim colẽtes. Sed agè, iam dicamus & triũphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarũt. Apostoli rempubl. Christianã cõdituri, qui cunctis æquè mortalibus sibi consulendũ putabant, ut sunt diuino spiritu supernè accepto communiti, uarijsq; linguis simul imbuti, prouincias inter se partiũtur, uti alibi à nobis est perappositè declaratum, non utiq; armis oppugnaturi quẽquam, sed summa innocentia, multa pietate, summa charitate. Itaq; alij aliõ terrarũ profecti, Thomas Parthos, Matthæus Aethiopes, Bartholomæus Indos citeriores, Andræas Scythas, Ioannes Asiam, Petrus Pontũ, Galatiam, Bithyniã & Cappadociam, in suam fidem redigũt, docẽtq; cui regi uiuo ac immortali perpetuò pareãt. Adsciscitur in hanc militiam haud multò pòst Paulus uir Iudæus, cognomento Tarsensis, quòd capta à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quæ Ciliciæ est, migrasset. Is tam cõsilio bonus, quã Mosaicæ legis peritus, & ex hoste factus religionis amic⁹, eaq; sola armatus, se Damasco mouet, CHRISTI nomen longè lateq; prædicatione

propag

propagans, in Cyprum proficiscitur, ubi post certamen, quod Paphi cum Barieſu mago habuit, Sergiũ Paulum insulæ proconsulẽ ad ueri Dei cultum duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox Iconij multos mortales concionando ad Christianam adiunxit rempublicam. Lystræ inde in Lycaonia, cùm claudũ ab infantia sanasset, Lystrẽses illi & Bernabæ eius socio, qui & discipulus domini erat, rem diuinam tanquã duobus dijs facere uoluerunt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicẽs se mortales esse, non deos, negansq; diuinos honores hominũ cuiquam cõuenire. Secundũ hæc, Pisidia & Pamphilia peragrata, Hierosolyma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Hierosolymis fuit, sed cum Sila, quẽ sibi comitẽ adsciuerat, per Syriã & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Galatia, ac Misia peragratis, Troadẽ iter intendit, & Troade inde in Macedoniã, & demũ postquam multa omnibus terris circũquaque mirificè egisset, Hierosolyma redijt, ubi Iudæorum iniquitate in uincula cõiectus Romam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui euangeliũ prædicans, primordia nouæ cœpit fundare religionis. Quod opus ita inchoatum Paulus nauiter iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarum regina, Christianæ reip. fundamentum iecerunt, sedemq; locarunt. Et Apostoli Domini cũ reliquis discipulis, tales ab initio retulere triumphos, triũphos inquã longè illis insigniores, quos olim Roma suis decernebat ducibus: isti enim hominum cæde, illi salute acquisiti. Secuta est inde huiusce gloriæ ingens mortaliũ cupida multitudo, quæ periculorum omniũ, ac mortis contemptrix, nullam unquam urbẽ, nullam gentem est aggressa, quam benefactis suis non expugnarit. Porrò hæc erant arma: Induebat pro se quisq; loricam

ricam iustitiæ, portabat scutum fidei, caput obtegebatur galea spirituali, muniebantur aures constantia, ne audirẽt edicta feralia, erigebantur in cœlũ oculi, ne conspicerent detestanda simulacra, renitebat frons signo crucis aduersus malos dæmones, pallebãt ora ieiunijs cõtra carnis petulantiam, lingua Euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, CHRISTVM intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mãsuetudo, patientia, laborũq; tolerantia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro recte uiuẽdi ratione incunda, uniuersis indicebatur uitijs: et præ militia hac, cũcta alia omnes iuxtà spernenda ducebant. Eorum autẽ militũ princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cũ quibusuis priscorum belli ducibus cõparandus, qui quod præmiũ meruerat, suis patefaciẽs, Ecce, inquit, uideo cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei, quò cuncti certa spe pleni nõ refugerẽt pro nomine IESV contumeliam ac mortem parti: quod & certatim fecere: statim enim præter apostolos, alij alibi duces ea induêre arma, reipublicæ Christianæ fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes, & Ioannis Zebedæi discipulus, unà cum duodecim alijs clarissimis uiris, martyrio coronatur. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde damnatus, cõpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriam cœlestem sunt uulnera passi, Nereus, & Archileus fratres homines Romani, Processº et Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, et Apuleius, q Simonis fuerãt Magi assectatores: itẽ Linus, Cletus, Clemens, Alexãder, Sixtus, Calistus, Vrbanº, Fabianus Cornelius, Sixtus II. Põt. Ro. & cũ ijs Laurẽtius

Leui

Lenita, ac innumerabilis credentiũ multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthaginiẽsis episcopus Imperator longè inuictiſsimus, cũ ingenti militũ CHRISTI numero, martyrio coronatur. Et alter militiæ dux Dionyſius Alexãdrinus antiſtes pari ſucceſſu fortiter pugnauit. Ac ab initio poſt domini diſcipulos, tales Chriſtiana reſpublica ſortita eſt belli duces, longè mehercle excellentiores quã illi quondã fuerint, Curiones, Fabij, Scipiones, Camilli, Alexandri, atq; Annibales, quòd hi uide licet uinci poterant, illi non poterant, ut uirtus ad præmiũ cœleſte ſemper prompta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi fœminis noſtris fuit? quarum principes fuere à principio, Flauia, Domicilla, Euphroſyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tẽpus, Apollonia uirgo Alexandrina, cũ ad rogum iam ſuccenſum, in quo cremanda erat, ducta eſſet, repentè è manibus impiorum proſiliens in flammã ſeſe ultrò coniecit, ita ut perterrerẽtur ipſi quoq; crudelitatis autores, quòd promptior eſſet ad mortem fœmina, quã perſecutor ad pœnam. Hinc iam deſinamus mirari Mutij Scæuolæ dexteram, quã ad ignem torruit, quòd non interemiſſet Porſenam, cũ Apollonia totũ igni dediſſet corpus, ut ſuo incendio hoſtes etiã ad cognitionẽ ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flãmis. Nõ tacebimus & Sophroniæ nobile letum: iſta enim Romana matrona à Maxẽtio per uim oblato ſtupro, cũ ſuũ corpus ab ea labe aliter tueri nõ poſſet, ſibi manũ intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piè Dorothea uirgo egit, quæ in idẽ diſcrimẽ adducta, maluit ſuũ corpº alieno, quã ſuo cadere ferro ne tyranni ſtuprũ pateretur. Et ſexcentæ præterea fuere fœminæ ad huiuſmodi decora ſtudio religionis excitatæ,

quæ

quæ tales in hostes Christianæ reipub. gessere animos, nõ certè quò illos offenderẽt, sed ut suo periculo à miserabili interitu uindicãtes, ab impietate ad pietatẽ reuocarẽt, Fuere itidem uiri undecunq; cõsummatißimi, qui partim benignitate temporum in quæ inciderant, partim tyrannorũ sese remittente in nostros furore, non sensere martyriũ, qui propterea quòd in confeßione ueræ religionis perstitißent, cõfessores sunt dicti, et ij summis uirtutibus clari, eam cũ primis illustrarunt. Atq; ita senatus populusq; Christianus ex quatuor ab initio cõstitit hominum ordinibus, ex apostolico, martyrum, confessorum, & uirgineo, in quibus summa summarũ gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clare re miraculis. Ex quo nullum est cuiusuis & uirtutis sectandæ & uitij detestandi fugiẽdi'ue exemplũ, quin illud ipsum à nostris quisq; queat mutuari ampliß imum, quandò ab apostolis & martyribus iuxtà discimus fidẽ, iustitiam, sapientiam, fortitudinem, patientiam, constantiam, seueritatem, abstinentiã, frugalitatẽ, paupertatem, ac diuitiarum uoluptatumq; omniũ contemptum: à confessoribus, humanitatem, clementiam, amorem coniugalem, fidem seruãdam, amicitiam, liberalitatem, pietatem cõmuniter aduersus omnes, item studium, industriam, eloquentiam, cunctasq; æquè bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiam, modestiam, castitatem, uerecundiã. Imò cùm unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edocemur, uelut ab uniuersis generatim commonefimus degere omnem ætatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, inuidentia, perfidia, temeritate, impudẽtia, luxuria, & libidine uacuam. Palã igitur est, solam Christianam rempublicam ad extremum perfectũ uiuendi modũ introdux

introduxisse. Videant proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis, Christianum populum intra hosce uitæ uiuendæ fines continere, quantum peccati, quantum crimi nis sit illum agere deuium pessimis morũ exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia simul uitia in ciuitatẽ Dei erumpant, quibus cum perpetuum sit domi bellũ, quò modis omnibus distineamur, mulierumq; ritu altercantes, sinamus religionis hostes multos passim populos reipublicæ adimere nostræ, ac in suam redigere ditionem, ditionẽ certè illorum mox animas miserabiliter perdituram. Nõ est tamen de ditione dimicandum. Sanè Christianus senatus ex doctrina Domini, qui, regnum meum, inquit, nõ est ex hoc mundo, nõ quærit terrenũ, at cœleste imperium: non hominum opes, sed salutem, in suamq; potestatem cunctos uenire mortales non cogit, uerùm allicit. Nihil igitur mirum, si interdum aduersus Turcas & Saracenos, duos hoc tempore pietatis Christianæ truculentos hostes, minus ualemus armis, utpote humanis, cùm spiritualibus sit nitendum: quippe si illi odorarentur, nos secundũ Euãgelicum dogma uiuere, aliquid'ue ueræ pietatis scintillæ in multis illorum relucere, qui innocentia, iustitia, mãsuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarẽtur, haud dubiè iam mitiores effecti, à nomine Christiano non usque adeò abhorrerent, cùm homines sint, &, quamuis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatem respiciant: nam ea est integritatis uis, ut facilè quemuis moueat. Quid enim unquam natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis primi pontificis Romani sanctitate uictus, Roma-

nis pacem reddidit, & ex atrocißimo hoſte, humani'que cruoris appetētißimo, unius hominis precibus eſt mitißimus factus? Nec minus ualuit nomen probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is enim capta urbe Roma, in Caßinati ſe illi obtulit, ignoto ueſtitu, ut eius ſanctitatem experiretur, à quo nihilo ſecius cognitus, quamuis alter in comitatu eſſet regificè indutus, admonitusq; eſt, ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps iniuria conſultò abſtinuiſſe dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipſos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos ſic mollire, ut deinde ſint ſua ſponte religionem complexi: adeò cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum noſtra ſpiritualis reſpubl. hoc eſt, Chriſtiana religio, ut præſtantior, reliquas omnes uelut humanas diſſoluit, diſſoluetq; perpetuò, ſi qui eam docent, cumprimis ritè ſeruarint.

LIBRI OCTAVI FINIS.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS IOANNI ROFFENSI EPISCOPO S. D.

DOminicam precem quoties, optimè Epiſcope, recito, recito autem ſæpißimè, nō poſſum non alios ignauiæ, alios temeritatis condemnare, quòd eā uelut ieiunā, & uulgò communem facilè prætermittāt, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in ſingulos dies precandi modos multò poſt hominum memoriam uerboſiores introducāt, ut ſacerdotes præſertim infinitum pſalmorum numerum, ac bene multorum diuorum uitas, tametſi parum interdū

ad

ad fidem scriptas, recitando, ne ocientur, perinde quasi ita negociantes multum proficiant, qui sæpenumero sessi magis recitandi finem cupere, quàm quòd legunt, attendere coguntur: quos si tale munus secundum Christi præscriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino ocij haberent, quod sacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidē facere, quēadmodum diuus Cyprianus affirmat, non ignorantiæ solùm est, sed etiam culpæ, dicente ipso seruatore: Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestrā statuatis? At & Tertulianus hunc orandi modum legitimum appellat, quē Christus omnibus iuxtà dedit, quo pro se quisq; posceret à Deo, quod ad humanæ pariter atque diuinæ uitæ rationem pertineret, quem profectò nemo homo satis unquam planū facere poterit, ut mysterijs quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quàm Christus docuerit, orandum iudicēt. Igitur cùm nuper animi gratia, ruri essem, uenit mihi in mētem eam dominicam precem interpretari: quod quanquam iam inde fermè ab initio orti Euāgelij, diuus Cyprianus, deinde Augustinus ac pleriq; alij fecere, tamen cùm aliena facilius quàm nostra obliuiscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut cùm ita orarem, mysteria longè equidē sanctissima que in ea prece insunt, sua quasi sponte in meum simul influerent animum. Et quia secundum te optimæ Roffensis episcope, nō est quisquam omniū, cuius integritatem, grauitatē, probitatem magis mirer, obseruem, colā, quàm mei Roffensis, uiri cùm omnium bonarum artium studijs eruditissimi, tū hominis cūctis cæteris rebus multò ornatissimi, statui hūc nostri rusticani ocij fructum, si quis sit, saltem bonis adolescētibus, ut ne mihi cum opiniosissimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq;

facias, iterum atq; iterum oro, cùm alia nulla ratione possim officium erga te meũ præstare. Si igitur hoc quicquid est commẽtarioli, postquam gustaueris, tibi stomachũ non mouerit, iam tutò foras dem, licebit. Vale. Londini, Nonis Nouembris, M.D.XXIIII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS IN DOMINICAM PRECEM COMMENTARIOLVM.

CHRISTVS *Seruator noster apud Matthæum, cap. 6. ait: Tu uerò cùm oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum. Hoc ille proponit, quò constet Deum ubiq; locorum esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo animo faciat, quòd alibi per hominum strepitum, mentem, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus queat. Hinc cognoscere licet, oportet nos ex animo precari, & precando non habere extrinsecus uiuẽdi rationem, quẽadmodum faciunt aliqui, qui ut templum ingressi sunt, singulis diuorum imaginibus ad pedes iacent, laborant, sudant, ut quò magis ab integritate alieni sunt, hoc propiores religioni uideãtur. In occulto proinde orandum est, hoc est, in id negocij de animi sententia incumbendum, ubi Deus nobiscũ est teste Ioanne, qui epistola sua inquit: Quisquis confessus fuerit, quòd Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Non est ergo, quòd aliquò terrarũ pergamus, Dei quærẽdi causa, qui ubiq; nobiscum est: quod nonnulli minus sentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia, adeò delectat*

ctat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò alicuius diui imaginem uisant, nihil interim mentem ad Deum erigentes, contra colendi formã olim à patribus datam, quæ eiusmodi est:

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa.
Hanc uideas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Et ibidem donaria mirantur, mausolea, hoc est, pretiosa sepulchra suspiciunt, in quos rectè equidem illud Persianum torqueri posset:

O curuæ in terris animæ, & cœlestium inanes,
Quid iuuat hoc templis nostros immittere mores?

Atq; demum toto itinere, se lautè, nitidè, ampliter pascũt, ac ne in tristitia sint, sannionẽ aliquem uel scurram, ut ne dicam amicas uel amatores, in comitatu habent, qui risum moueat, qui acutè & facetè dicta dicat, qui fessos animos recreet. O laborem inanem: debemus enim ea potißimum de causa peregrinari, ut uacui à domesticis curis, per quas interdũ non licet de altera uita cogitationes suscipere, corpus labore domemus, atq; rationi seruire cogamus, & dona dare, quæ secundum Christi præceptum, inopibus usui esse poßint. Ad propositũ reuertor. Deinde subijcit: Orãtes autem nolite multum loqui. Idem apud Ioannem, modum precandi docet, cùm inquit: Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur spiritu colendus est Deus, non utiq; multis cum eodẽ uerbis agendum, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonendus, quia non uocis, sed cordis auditor est. Quãobrem fertur Athanasius episcopus Alexãdrinus, olim instituisse apud suos Alexãdrinos, ut sacerdotes sacros hymnos in templis recitantes potius more legentium quàm canentium, id officij præstarent: cuius forma chori bene cum

præcepto Christi consentit, quæ utinam etiam nunc duraret, ut ne in templis per symphoniacos cantores staret, cur minus uerba sacra exaudirentur, aut ne uideremur in re hac ueteres atq; adeò imitari, quãdo apud Romanos, teste Liuio ab urbe condita, mos fuit, ut uel tibicines sacrificijs præcinerent. Postremò sic, ait, orate:

PAter noster.) Appellant patrẽ Deum filij. Ii sunt filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse filium Dei, secundum illud: Quotquot autẽ receperunt eũ, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt uenturũ tandem aliquando tempus, cùm aut benefactorũ præmio, aut malefactorum pœna afficiẽtur. Et proinde decet, ut nos humanarum rerum obliti, ad mandata patris exequenda incumbamus, ut ne uideamur contrà atque est in Euangelio, in terris quærere patrem.

Qui es in cœlis.) In cœlo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimum putamus: ita Deo principalem sedem eo loci damus, quòd ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ sceleru omnium area existit, ubi cũcta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolẽs nos cõditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animum intenderemus, unde summum manaret bonum. Modus item loquendi non sine mysterio est: nam cùm non liceat quiquam dicere, Pater mi, sed noster, & humilis æquè ut potens Deum uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicissimq; iuuare, atque contemptui habere neminem, qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orandum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio persequitur, qui quòd diues, quòd nobilis sit, inopem

fratr

fratrem ac minus clarum despicit, contemnit, conspuit, quòd contra suum ueniat testimonium, fratribus maleficium inferendo, ac inter eos concordiam disiungendo. Vocamus insuper Deum patrem, ut secundum illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum cole Deum: & quartum, Venerare parentes, ei omni tempore honorē habeamus, sicut filij debēt obseruare parētes. O' improbos bene multos, qui immemores officij, tantum abest ut Deum uenerentur, ut etiam parum ira commoti, in eum maledicta impudenter ne sárieq; conferant.

Sanctificetur nomen tuum.) *Longè equidem sanctißimum est nomen Dei, ac ob id nihil est, quòd optemus per nos sanctum fieri: sed cùm Dei nomine, baptismatis aqua à principio purgati simus, & inde duce natura, quæ infirma est, facilè delictis turpemur, sancta purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continēter efficiamur, necesse habemus & inuocare, & colere Dei nomen, ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud contrà, quàm est secundum præceptum, Per Dei nomen haud frustra deierato, uituperemus, ad fraudes'ue dolos'ue malitiosè adducamus, quod impij, quod scelesti, quod nefárij homines faciunt. Quid, quòd ita usu uenit, ut ne olitor quidem helluellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt, prius soleat uendere, quàm semel atque iterū Deum, eius'ue diuos testatus fuerit? Sanctum sit itaque nomen dei apud nos, cùm illud à peccato uacui (quia non est speciosa laus in ore peccatoris) celebramus, obseruamus, in honore habemus: plus nempe non est, quod Deo præstare poßimus, uel ille à nobis exigat. Translatio à filijs ducta quibus cùm secundum parentes nihil gratius, nihil iucundius, nihil amabilius sit, quàm quòd illis honoris acceßio fiat,*

quò eorum nomen perpetuetur, sitq; familiæ in æternum ornamento: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio, mere mur Deum nominare patrem, ut erga eum amorem habe re testemur, cupimus eius nomen celebrari, & regnum quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestatem, apud mortales olim permagnam similiter atque pernicio sam, sicut nos libro de rerum inuētoribus v. cap. 8. demon stramus, infringi, tolli, deleri. Vnde illud:

Adueniat regnum tuum.) Duplex est regnum, alterum mundi, cuius principes sunt mali dæmones: testis est Christus, apud Ioannem: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, in quo nos uersamur: alterū Dei. Idem Seruator. Quærite primùm regnum Dei. Vsque eò igitur in regno mundi uersamur, dum nobis regnum Dei ueniat: uenit autē seu uenire incipit, cùm in nobis uiuit, & regnat Deus, quod fit, cùm puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde apostolus ad Galatas: Viuo tamē, non iam ego, sed uiuit in me Christus. Ad istuc nos regnum castè, piè, sanctè uiuendo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimū finem optemus: sic longum tempus cùm nō erimus, nos mouet, ut iamiam uelimus dissolui, & esse cum Christo, sicut Apostolus ad Philippēses scribit. Nimirum non iniuria poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, iter nostrū in cœlum conferentes: nam tum nobis regnum Dei uenit, cùm rectè uiuimus, cùm postremo perpetuam salutem consequimur, secundum illud diuinum oracullum: Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mundi, loco tametsi scopuloso & difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantum humanis ad uoluntatem fluētibus acquiescunt, obliti futurum

modis

modis omnibus tempus, cùm aliò è uita migrabunt. Sed dices, Haud se aliò migraturos rentur, ac idcirco non est regnum aliud, ad quod sibi aspirãdum putẽt. Certè uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirent, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris naui in primis uersantur, qui nullum temporis punctum à peccato uacuum præterire patiuntur, qui utinam ad extremum resipiscãt, ut uerè cum alijs precari queant, regnum Dei uenire.

Fiat uolũtas tua sicut in cœlo & in terra.) Voluntas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnum Dei quærimus, perinde facere liceat, ut in cœlo fit, ubi uoluntate Dei nihil nõ rectè geritur. Et quãuis ita uerba ponantur, ut uideamur cupere sic futurũ esse, ut in manu Dei sit facere quod ei libet, perinde quasi sit alter quispiam qui ei imperet, tamẽ contrà est: nam cùm sit ille opifex rerum et mundi melioris origo, petimus, ut nostra uolũtas cũ eius uolũtate coniuncta sit. Hîc posset quis non extra iocum argumentari de libera hominis uoluntate, quam arbitrium dicunt, cùm petitur, ut regamur nutu Dei, & eius ope protegamur. Verùm istuc minimè hoc agitur loco, et ideo rursus reuertor eôdem. Magna in nos accusatio, qui cùm petimus ut nobis liceat omnia ex uolũtate Dei facere, tacitè fatemur cõtra eã uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uolũtas tua. Atq; id præsidiũ petimus, quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus, otiũ magis quàm laborẽ, satietatẽ quàm esuriem, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu propè difficilius, quàm ut quis sua se uolũtate abdicet:

quod fit, cùm præcepta Dei obseruandi causa, nos refrænamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiam coërcemus, iracũdiam temperamus, cæteraq; animi labes repellimus, sobriè, castè, continenter uiuendo. Atqui unus liquis dicet, Quotusquisq; inuenietur tanta uirtute uir præditus, qui ista paruo negotio præstare potuerit? Proinde nos nostræ infirmitatis conscij, quorum uoluntates ut uehementes, sic crebrò uariæ, inconstantes, aduersariæ sunt, rogamus Deum ut in hac uita quæ sicut Iob uerissimè ait, militia est, hoc est, plena solicitudinis, ne nostris affectionibus acti erremus, peccemus, delinquamus, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorũ, quos beatos uocamus, quos in cœlo esse credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnibus rebus agendis, implorare diuinum numen, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui semper præstò sunt, ut noceant, partim per impotentiam carnis, quæ teste apostolo ad Galatas, cum spiritu semper conflictat, liceat rectè sapere, uitamq; spiritualem degere, perinde quasi iam in cœlo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, cùm negotiũ aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.) Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne cõstat: cuius cibi genus triplex est, ac unum quodq; à Deo petendum. Cibus animæ est uerbum Dei, de quo Christus apud Ioannem ait: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Edimus autem panem Christi, cùm credimus eũ esse filiũ Dei. Vnde illud: Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem sacerdotes assiduè concionãdo, nobis suppeditare debẽt. At dices: Heus tu, quomodo sacerdotes tot

tot pascere possunt, cùm ipsorum longè maxima pars sit literarum minus sciēs, & populi numerus infinitus? Ad ista nos quoq; conniueamus: sed qui tam inertes deligunt ministros, uiderint, cùm maximè omnium aduigilare deberēt, ut ne religionis causæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est, panis noster quotidianus, est eucharistia, quam nostri iā inde ab initio, teste Cypriano, quotidie sumere consueuerant: & eum petimus cibum salutarem, quia cùm per illū cum Christo coniūgamur, qui ait: Qui dedit meam carnem, & ibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedēte aliquo delicto, cœlesti pane subitò priuati, ab eodem, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, quibus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excōmunicātur, ut uulgò dicitur. Mos itidem apud nostros à principio fuit, ut mane & ieiuni panem istum supersubstātialem essent, ut Hieronymus in Matthæum legit, licet Seruator uesperi consecrauerit, ac discipulis iam cœnatis dederit, quòd Christus mane passus, mane resurrexerit, autores Cyprianus, & Tert. lib. ad uxorem 2. nam inde, teste diuo Hieron. aduersus Iouinianū, omnium nostræ religionis mysteriorum initium manauit. At demum eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuino quem uocant, apostolus admonet, ut quisq; postquam se rectè probarit, inuenerit̄q; purum ac sanctum, feliciter uescatur. Proinde qui cogunt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra apostoli consilium, seruitutem illis imponere. Sanè haud scio, quî fieri posit, ut sacerdos homo, non Deus, et ut propheta ait, mendax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodum esse debet qui diuinam rem facit: cæterùm faciunt quotidie permulti purè, piè, sanctè, at non nemo non item, qui fortasse malum malo addit,

addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cœlum feratur rumore uulgi, qui id longè certissimum esse innocētiæ indiciū existimat. Tertius uerò cibus carnis est, de quo intelligit apostolus ad Timoth. scribens. Habentes alimēta, & quibus tegamur, his contenti simus. Et hunc panem nocamus, quia omnis uictus in pane cōsistere ex eo cēsetur, quòd sine eo, nullas ferè alias sumamus escas. O miserā uitæ humanæ conditionem, quæ adeò nobis breuis incertaq; est, ut nō liceat cuiquā eam sibi diutius momento horæ duraturā pro certo habere: quare cibum hodiernum tantum petimus. Sed cùm quotidie, imò semper, ut Lucas euāgelista ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes uitæ annos alimentum rogamus. Rogamus autem, ut hoc beneficium Deo acceptum referamus: nam quanuis multo nostro labore utrunq; panem nobis comparare nitamur, secundum illud Geneseos, In sudore uultus tui, uescēris pane tuo, tamē alterum, id est, spiritualem gustare, hoc est, Dei intelligentiam habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur: quod testatur apostolus ad Corinth. scribens: Oculus nō uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autem &c. Cæterùm panis mentio à Christo facta, uidetur esse parabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatè explicandum, qui eiusmodi est: Pater rogamus te, qui cœlestis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut pater familiās prouidet alimentum corporis suis filijs: quò sic Christus in hac sanctissima prece non uideatur esse locutus de pane frumēta ceo, id quod pluribus uiris doctis summè probatur. Acita quotidie precari nos oportet, cùm quotidie necesse habeamus unum & alterū cibum capessere, & id in primis diebus festis, qui ea de causa constituti sunt, sicut in nost

in nostro de rerum inuẽtoribus opere planè demõstraui, quò eos precibus ac diuinarum literarũ studijs daremus, secũdum illud tertium præceptũ, Sabbata obseruato. Verùm quota hominum pars dies festos rectè agit, cùm nõ aliud ferme tempus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, cõpotationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis? Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem prouideretur, quò illi aut castius agitarentur, aut saltẽ minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantum amplius otij esset, sese contra præceptum domini damnosis artibus exercendi, corrũpendiue, si malum aliter sanari minus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.) *Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri non uis: quæ cõplectitur reliqua illa quinq; præcepta. Hominem ne occîdas, Adulterium non cõmittas, Furtum non feceris, Nil alienum concupiueris, Ne falsum dixeris testimonium. Bone Deus, quale de nobis iudicium facere quotidie cogimur! Quot mortales ingẽtes in singulas horas darent pœnas, si quod petunt, maturè consequerentur? Non, inquam, maturè consequuntur, quia apud Deum semper est pœnitenti ueniæ locus, sed suo tempore, & tamen cùm plectuntur, uelut cæci non uident, non animaduertunt, non considerant recentem pœnam esse ueterum scelerũ: de quibus iampridẽ confessi fuissent, cùm sæpissime dixerint, Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Hinc igitur monemur primùm metiri à nobis ueterum iniuriarum memoriam, ante quam ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominẽ proficisci possint. O legem æquam, quæ*

nos

nos mutua coniugat charitate, quæ ut sol in mundo, sic in uita mortaliũ cũcta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hìc debita, commissa nostra in Deum, sumpta metaphora à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere, qui soluendo non sunt, rogamusq; ipsum Deum patrem familiâs, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cõdonamus. Proinde Seruator subijcit: Si remiseritis hominibus peccata sua, remittet & uobis Pater uester cœlestis. Si autem non remiseritis, nec Pater uester remittet. Ista equidem uera est satisfactio, quæ ex cordis adyto proficiscitur, ueraq; delictorum remissio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea, ut Deus ne patiatur nos sic tentari, quò superemur: nam sexcenti nos circunsident hostes continenter insidias facientes, quorũ principes sunt sensus, qui secũdum illud Geneseos, Sensus hominis proni ad malũ, nos assidue solicitant: per oculos enim ad superbiam, ad auaritiam, ad libidinem rapimur, cùm uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatiores esse, fœmosis ue puellis oculos adijcimus, per auditionẽ ad irã prouocamur, cùm publico hominum sermone uapulamus, per gustatũ, ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratũ, molles ac dissoluti efficimur. Affectus item nos diuexant, perturbant, discruciant. Malus quoq; dæmon præstò ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope nobis opus est: nã uolente Deo tentemur necesse est, quòsic de nobis periculum fiat, dicente Christo apud Ioannem: Nullam haberes in me potestatem, nisi data tibi esset desup. Sanè idcirco tẽtamur, ut si boni inueniamur, præmium, sin mali, pœnam meritam habeamus. Sed omnis huius

huius clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quò si quid bene agamus, illud ipsum Deo acceptum referamus: si quid male, nobis assignemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Cõclusio totius nostri negotij apud Deum est, ut nobis incolumitatẽ præstet, quò in ius tutela acquiescere possimus, ac ita à uitæ animiq; periculis, quæ continenter malorum dæmonum operatione impendent, ope diuina liberati, tandem salui simus: nã articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, personam diaboli significare uidetur, cuius proprium est tentare.

Amen.) Hebraica uox est amen, & hoc loco significat fideliter, siue uerè. et sensus est: Vt ista omnia nos fidei pleni tuo iussu pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis constat hunc esse modum longè post homines natos perfectissimum precandi, quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum est. Plus utique quàm ista à Deo petere ac precari nequimus.

COMMENTARIOLI IN DOMINICAM ORATIONEM FINIS.

